LIVIU REBREANU

Pădurea spânzuraților

LIVIU REBREANU

PĂDUREA SPÂNZURAȚILOR

1922

În amintirea fratelui meu Emil, executat de austro-unguri, pe frontul românesc, în anul 1917.

CARTEA ÎNTÂI

1

Sub cerul cenușiu de toamnă ca un clopot uriaș de sticlă aburită, spânzurătoarea nouă și sfidătoare, înfiptă la marginea satului, întindea brațul cu ștreangul spre câmpia neagră, înțepată ici-colo cu arbori arămii. Supravegheați de un caporal scund, negricios, și ajutați de un țăran cu fața păroasă și roșie, doi soldați bătrâni săpau groapa, scuipându-și des în palme și hâcâind a osteneală după fiecare lovitură de târnăcop. Din rana pământului groparii zvârleau lut galben, lipicios…

Caporalul își răsucea mustățile și se uita mereu împrejur, cercetător și cu dispreț. Priveliștea îl supăra, deși căuta să nu-și dea pe față nemulțumirea. În dreapta era cimitirul militar, înconjurat cu sârmă ghimpată, cu mormintele așezate ca la paradă, cu crucile albe, proaspete, uniforme. În stânga, la câțiva pași, începea cimitirul satului, îngrădit cu spini, cu cruci rupte, putrezite, rare, fără poartă, ca și cum de multă vreme nici un mort n-ar mai fi intrat acolo și nici n-ar mai vrea să intre nimeni…

Satul Zirin, cartierul diviziei de infanterie, se ascundea sub o pânză de fum și de pâclă, din care de-abia scoteau capetele, sfioase și răsfirate vârfuri de pomi desfrunziți, câteva coperișe țuguiate de paie și turnul bisericii, spintecat de un obuz. Spre miazănoapte se vedeau ruinele gării și linia ferată ce închidea zarea ca un dig fără început și fără sfârșit.

Șoseaua, însemnată cu o dungă dreaptă pe câmpul mohorât, venea din apus, trecea prin sat și se ducea tocmai pe front…

— Urâtă țară aveți, muscale! zise deodată caporalul, întorcându-se spre gropari și uitându-se cu necaz la țăranul care se oprește să răsufle. Auzi?… Țara… locurile… niet frumos!

adăugă apoi, arătând cu mâna ținutul și stâlcindu-și graiul spre a se face mai înțeles.

Țăranul holbă ochii, nedumerit, cu un zâmbet umil, bolborosind ceva pe rusește.

— Nu pricepe ăsta, don' căprar, limba noastră, zice atunci un soldat, îndreptându-se din șale.

— Nici nu-i vina lor că țara-i păcătoasă, adăugă îndată cellalt soldat, proptindu-se în lopată.

Toți trei militarii priveau acuma cu mare dispreț la țăranul care, neînțelegând vorbele străine, plecă rușinat capul în groapa cu fundul galben, adâncă de vreo jumătate de metru.

— Ei, ce stați? Ce leneviți? strigă deodată caporalul, luându-ș i seama. Asta-i groapă? Nu vi-e rușine?… Uite-acu pică convoiul… și nici groapa nu-i gata!… Ori vreți să dau eu de dracu din pricina voastră?… Hai! pune osul, nu te holba la mine!

— Așa-i, bine zici, don' căprar, mormăi un soldat, izbind cu târnăcopul într-un bolovan. Dar nici asta nu-i armată, don' căprar… S-ajungem noi gropari… de…

Oamenii se așternură degrabă pe muncă, în vreme ce caporalul, mulțumit, răspunse iarăși mai prietenos:

— Soldatul trebuie să facă de toate în război, că de-aceeai războiul război… Ori aici, ori pe front, ori în spital, tot la război se socotește… De ce nu zici mai bine că am avut noroc cu întârzierea?… Ce ne făceam dacă soseau la patru, cum era ordinul? Ne lua naiba pe toți… Ce-i drept, sunt militar vechi, dar n-am mai pomenit să spânzure oameni așa, aproape pe întuneric…

Apoi tăcu brusc. Privirea lui se oprise asupra spânzurătorii, al cărei braț parcă amenința pe oamenii din groapă. Și în aceeași clipă ștreangul prinse a se legăna ușor…

Caporalul simți un fior rece și întoarse repede capul. Atunci însă văzu crucile albe, în linii drepte, din cimitirul militar și, buimăcit, făcu stânga împrejur, dând iarăși cu ochii de morminte în cimitirul satului… Fu cuprins de o frică sugrumătoare, ca în fața unor stafii. Se stăpâni totuși în curând și, scuipând cu scârbă, murmură:

— Ce viață mai e și asta… Încotro te uiți, numai moarte și morminte și morți…

Un vânt tomnatic, umed și trist, începu să bată dinspre satul amețit de ceață, aducând pe aripi zvonuri de gemete înăbușite. Din văzduhul cenușiu picură atâta pustietate, că, simțindu-și sufletul împovărat, caporalul încremeni cu fața spre turnul bisericii, cu privirea pierdută, fără să bage de seamă că pe cărarea cimitirului se apropia un ofițer. Își veni în fire de-abia când auzi pașii. Tresări și, întorcându-se la gropari, le zise cu glasul încă răgușit de neliniște:

— Dați zor, băieți, că vine un domn ofițer… De-acuma trebuie să sosească și convoiul… Of, barem de-am scăpa mai repede!… Degeaba, asta

nu-i treabă de militar!

Ofițerul se apropia șovăitor. Vântul îi flutura pulpanele mantalei, împingându-l parcă spre o țintă nedorită. Era mijlociu ca statură și avea puțină barbă, care-i dădea o înfățișare de milițian sedentar, deși altfel nu părea mai mult de treizeci și cinci de ani. De sub casca de fier lătăreață, fața lui rotundă și bălaie apărea chinuită, mai cu seamă din pric25 ina ochilor cafenii, mari și ieșiți din orbite, care priveau înfrigurați stâlpul spânzurătorii, fără a clipi, cu un nesațiu bolnăvicios. Gura, cu buzele cărnoase, era strânsă într-un spasm dureros, tremurător. Mâinile îi atârnau țepene, aproape uitate.

Caporalul îl primi cu un salut milităresc, bătându-și zgomotos călcâiele bocancilor. Ofițerul se opri la câțiva pași, răspunse dând din cap ușor și, mereu cu privirea la ștreang, întrebă:

— La ce oră e hotărâtă execuția?

— La patru a fost, trăiți, domnule căpitan, răspunse caporalul atât de tare, că ofițerul întoarse repede ochii spre dânsul. Dar văd că e cinci și încă n-au sosit…

— Da… da, murmură căpitanul coborând privirea asupra groparilor care săpau tăcuți, cu capetele în pământ. Apoi întrebă iar, mai sigur: și cine va fi spânzurat?

— Noi nu putem ști, domnule căpitan, zise caporalul cam încurcat. Se aude c-ar fi un domn ofițer, dar nu putem ști bine…

— Și pentru ce fel de vină? stărui ofițerul, privindu-l cercetător, aproape mânios.

Caporalul se zăpăci de tot și răspunse șovăind cu un zâmbet de milă amară:

— De, domnule căpitan… noi de unde să știm? În război viața omului e ca floarea, se scutură te miri de ce… Păcateles multe de la Dumnezeu, și oamenii nu iartă…

Căpitanul se uită lung la dânsul, mirat parcă de vorbele lui, și nu mai întrebă nimic. Ridicând însă ochii și văzând iar spânzurâtoarea, se retrase câțiva pași ca în fața unui vrăjmaș amenințător. În aceeași clipă, pe cărarea dinspre sat, răsună un glas aspru și poruncitor:

— Caporal!… Gata, caporal?…

— Gata, domnule locotenent! strigă caporalul, întorcân26 du-se, cu mâna la cozoroc.

Locotenentul, în ulancă strânsă pe corp și cu guler de blană sură, venea foarte grăbit, aproape alergând, și vorbind mereu:

— Gata tot, caporal? Convoiul a pornit adineaori și în câteva minute va fi aici… Dar plutonierul unde-i? De ce n-a venit înainte?… Dacă eu, care n-am nici o însărcinare directă, m-am putut osteni…

Tăcu brusc văzând pe căpitanul străin și necunoscut, carel privea neliniștit. Locotenentul salută și înaintă până la marginea gropii, izbucnind apoi foarte nervos și cu vocea zgârietoare:

— Scăunelul, caporal! Unde-i?… Ce te uiți ca un nerod?…

Pe ce vrei tu să se urce condamnatul?… Ce oameni!

Atâta nepăsare n-am mai văzut… Din pământ să-mi scoți un scăunel, ai înțeles? Și în două minute să fii înapoi!… Aide, mișcă, ce mai caști gura?!

Caporalul porni fuga spre sat, în vreme ce locotenentul, aruncând o privire căpitanului, care stătea deoparte, urmă mai potolit:

— Cu astfel de oameni nu batem noi Europa… Unde nui conștiința datoriei…

Vorbind, trecu lângă stâlpul de brad, chiar sub ștreangul nemișcat. Examină groapa mormăind ceva, nemulțumit, și pe urmă ridicând ochii apucă cu amândouă mâinile funia ce-i atârna deasupra capului, parcă ar fi vrut s-o încerce dacă- i destul de solidă. Întâlnind însă privirea speriată a căpitanului, dădu drumul ștreangului, rușinat și umilit. Mai stătu acolo câteva clipe, nehotărât, apoi deodată merse drept în fața străinului, prezentându-se:

— Locotenent Apostol Bologa…

— Klapka, îl întrerupse căpitanul, cu mâna întinsă. Otto Klapka… Adineaori am sosit, și tocmai de pe frontul ital27 ian… În gară am aflat că aveți o execuție și, nici nu-mi dau bine seama cum, iată că am nimerit aici…

În glasul căpitanului tremura o sfială atât de neascunsă, că locotenentul, fără să vrea, se simți cuprins iar de rușinea de adineaori și, încurcat, zise cu o vioiciune silită:

— Vasăzică sunteți mutat în divizia noastră?

— Da… la al cincizecilea de artilerie de câmp…

— A, chiar în regimentul nostru! strigă Bologa deodată, cu bucurie neprefăcută. Atunci bine-ați venit!

Fața căpitanului se însenină, parcă în sinceritatea locotenentului s-ar fi dezvăluit un om nou. Privirile lor se încrucișară într-o licărire de simpatie.

O clipă. Apoi Klapka avu o cutremurare și întrebă aproape înfricoșat:

— Pe cine spânzurați? În ochii lui Apostol Bologa, albaștri și adânciți în cap, se aprinse o mândrie stranie. Răspunse cu o indignare abia stăpânită:

— Un sublocotenent ceh, Svoboda… mai mare rușinea pentru corpul ofițeresc… A fost prins tocmai când era să treacă la dușman, înarmat cu hărți și planuri. Rușinos și revoltător!… Nu-i așa? adăugă după câteva clipe, fiindcă Klapka tăcea.

— Mda… da, poate, zise căpitanul, tresărind nesigur.

Răspunsul îndoielnic îndârji pe Bologa. Începu să vorbească atunci cu o volubilitate care se vedea că nu i-e firească, vrând parcă să convingă cu orice preț:

— Am avut onoarea să fac parte din Curtea Marțială care l-a judecat și, prin urmare… De altfel nici el n-a tăgăduit.

Nici vorbă, față de dovezile definitive, ar fi fost zadarnică orice apărare… A fost de un cinism într-adevăr nemaipomenit.

N-a deschis gura toată vremea și n-a vrut să răspundă măcar la întrebările președintelui… Ne-a privit sfidător, pe rând, cu un fel de dispreț falnic… Chiar sentința de moarte a primito zâmbitor și cu niște ochi… Firește, asemenea oameni nu se spăimântă nici de moartea infamantă… Când l-au prins, într-un unghi mort, o patrulă comandată de ofițer, a vrut să se împuște… Ce dovadă mai palpabilă decât încercarea de sinucidere? Curtea l-a condamnat la moarte în unanimitate, fără discuție, atât a fost de vădită crima… Eu însumi, deși sunt o fire excesiv de șovăitoare, de data aceasta am conștiința pe deplin împăcată, absolut pe deplin…

Klapka, buimăcit mai ales de asprimea glasului, murmură:

— O, Doamne… dovezile… când e vorba de o viață de om…

Pe buzele subțiri, cu colțuri supte ale locotenentului răsări un amestec de ironie și de dispreț:

— Uitați, domnule căpitan, că suntem în război și pe front!… O viață de om nu e îngăduit să primejduiască viața patriei!… Dacă ne-am călăuzi după considerații sentimentale, ar trebui să capitulăm în fața tuturor… Se vede însă că sunteți ofițer de rezervă, altfel n-ați vorbi așa despre o crimă…

— Da, adevărat, se grăbi Klapka cu teamă. Am fost avocat… în vreme de pace… Acum însă…

— Și eu sunt ofițer de rezervă, întrerupse locotenentul cu mândrie. Războiul m-a smuls din mijlocul cărților, de la Universitate, unde aproape pierdusem contactul cu viața reală.

Dar m-am dezmeticit repede și mi-am dat seama că numai războiul e adevăratul generator de energii!

Căpitanul zâmbi, ca și când răspunsul i s-ar fi părut ridicol, și zise cu glas blajin, colorat de o ironie blândă:

— Și eu care credeam că războiul e un ucigător de energii!

Apostol Bologa roși ca o fecioară și nu îndrăzni să se uite în ochii căpitanului. Se simțea jignit până în măduva oaselor și căuta în minte un răspuns aspru, care să pună capăt convorbirii. Atunci însă sosi gâfâind caporalul, cu scăunelul fără spetează.

— Un moment, domnule căpitan, rosti Bologa triumfător, întorcându-se spre caporalul asudat, parcă i-ar fi adus mântuirea.

E prea înalt, nu vezi? strigă apoi mânios. Cum să se cațăre condamnatul pe asemenea… În sfârșit, ce-mi fac eu sânge rău, când nici nu e în atribuțiile mele execuția?!… Să vedeți voi ce va zice domnul general, să țineți minte!… Acuma ce mai stai? Aide, potrivește cel puțin locul și trage mai sus funia!… Ce oameni!

Ridică mâinile, revoltat, și-i întoarse spatele. Se potoli însă brusc, zărind pe cărarea dinspre sat un grup de ofițeri care se apropiau cu o gravitate solemnă. În frunte venea însuși comandantul diviziei, mic, gras, cu picioarele scurte și foarte roșu la obraz, bătându-și nervos carâmbul cizmei cu o cravașă, în vreme ce pretorul militar, un căpitan burtos, cu mustăți sure, îi explica ceva gesticulând larg cu mâna dreaptă, în care ținea o foaie de hârtie…

— Vine convoiul… Uite și generalul! șopti Bologa, clipind repede către căpitanul care se dădea mai înapoi, ca dinaintea unei năluci neașteptate.

Locotenentul alergă întru întâmpinarea generalului și, salutând, raportă cu importanță:

— Întâmplător am venit mai devreme, excelență, și am constatat că lipsea scăunelul…

— Lipsea? repetă generalul cu o privire nemulțumită spre pretorul care se uita disperat la Bologa.

— Am luat însă imediat măsuri de îndreptare, se grăbi să adauge locotenentul, ca să scape pe pretorul uluit din încurcătură.

Totuși pretorul simți că generalul s-a supărat și, mur30 murând o scuză, își iuți pașii, ca să ajungă cel dintâi la locul execuției și să se încredințeze cum i s-au împlinit ordinele.

Dintr-o aruncătură de ochi văzu tot, fără a se sinchisi de caporalul înțepenit într-o salutare înfricoșată. Vru să se întoarcă zâmbitor spre generalul care sosea, dar deodată își aduse aminte și întrebă îngrijorat:

— Călăul unde-i, caporal?

— Noi nu știm, domnule căpitan, răspunse caporalul.

Noi am avut ordin să facem groapa și…

— Cum nu știii, dobitocule? se răsti pretorul cuprins de spaimă și răcnind aproape furios: Dar unde-i plutonierul? Ce-a făcut plutonierul?… Plutonier!… Închipuiți-vă, excelență, n-avem călău! adăugă, în culmea zăpăcelii, către generalul care tocmai sosise aproape de groapă. Eu degeaba iau toate măsurile reglementare, căci oamenii nu-și mai fac datoria!

Un plutonier, cu fața cenușie și uscată, veni în fuga mare și se opri tremurând lângă stâlpul spânzurătorii.

— Ce-ai făcut, ticălosule? Unde-i călăul? se repezi pretorul, scrâșnind dinții. Am să te… am să…

— Treizeci de zile închisoare! interveni generalul, smulgându-și mustața stângă și amenințând cu cravașa. Acuma însă trebuie comandat un om numaidecât…

— Caporal, tu vei fi călăul! zise pretorul repede, mai ușurat.

— Domnule căpitan, vă rog cu supunere, iertați-mă… bolborosi caporalul, îngălbenind. Eu, domnule căpitan, vă rog cu supunere…

Pretorul nici nu-l auzi, ci se apropie de general ca să se mai plângă, drept explicație, de nedisciplina oamenilor.

Generalul însă, cu o indignare stăpânită, îl întrerupe scurt, mormăind:

— Vom vorbi mai târziu… Acuma, la datorie!

Pe cărarea sură, în coborârea grăbită a înserării, grosul convoiului se legăna încet. Condamnatul, înfășurat într-o mantie verzuie, cu gulerul ridicat, cu o pălărie civilă în capul plecat, pășea mașinal la brațul unui preot militar bătrân, înconjurat de patru soldați cu baioneta la armă. Urmau grupuri de ofițeri și soldați, de-a valma, aduși de pe front înadins ca să vază execuția, toți cu căști de război și în uniforme murdare, cu miros greu de tranșee, resfirați în voie, încât coada ajungea până aproape de marginea satului.

Sub spânzurătoare, caporalul aștepta smirna, cu ochii tulburați, în vreme ce plutonierul îi șoptea și-l învăța cum și ce are de făcut.

Vântul umed se înteți, măturând pământul, împiedicându- se în mormintele cimitirelor, zgâlțâind pe oamenii care se apropiau…

Apoi preotul se opri la marginea gropii cu osânditul care, văzând lutul galben și cleios, avu o zguduire scurtă.

— Dumnezeu e bun și mare, îi bolborosi la ureche preotul, speriat, întinzându-i crucea la buze.

— Pe dincolo, părinte… vă rog! răsună iarăși glasul pretorului, nervos și răgușit. Trebuie ordine… Plutonier, ia seama!

Nu-ți știi datoria? Mersul convoiului se iuți ca la comandă și în câteva clipe se făcu o roată de oameni în jurul spânzurătorii. Toți tăceau însă, parcă le-ar fi fost frică să nu tulbure somnul unui bolnav istovit de suferințe. Doar zgomotul de pași nerăbdători se amesteca în gemetele vântului stăruitor…

— Doctore, doctore, durează mult? șopti Apostol Bologa, agățându-se de brațul medicului, care se zbătea să-și deschidă trecere printre soldații îngrămădiți.

— Ai să vezi… acuma nu-i vreme de… răspunse docrorul plictisit. Puțin loc, hei, ce Dumnezeu… Făceți-mi loc, băieți!

Bologa izbuti să se strecoare, pe urmele medicului, până la picioarele gropii, în fața spânzurătorii. Gâtul îi era uscat și amar, iar inima i se frământa într-o emoție aproape dureroasă.

Se simțea mulțumit că va vedea tot și, ca să-și potolească nerăbdarea, se uită împrejur, căutând cunoscuți și prieteni printre zecile de fețe tăbăcite de război și schimonosite sub povara căștilor de oțel… Generalul stătea în dreapta, numai la vreo trei pași, ursuz, nemișcat. Mai încolo însă locotenentul Gross trepida fără astâmpăr, urmărind cu atenție disperată toate mișcările condamnatului, care-i fusese bun prieten. Văzând pe Gross, Bologa își aduse aminte de căpitanul străin de adineaori și îl descoperi la spatele generalului, ținându-se cu mâna de falcă, neclintit ca o mustrare.

“Ce om! se gândi Bologa cu necaz. Vine de la gară de-a dreptul aici și tot el vrea să-mi dea lecții de umanitarism, parcă eu aș fi o fiară sau…” În clipa aceea o mână îi strânse brațul.

— A, Cervenko! murmură Bologa, întorcându-se. Tu aici?… Mă mir… Desigur că n-ai venit de bunăvoie… Știi că eu am făcut parte din Curtea Marțială? Căpitanul Cervenko nu mai apucă să răspundă, căci în văzduh țâșni brusc glasul pretorului, mult mai ascuțit și mai tăios ca adineaori:

— Toată lumea trei pași înapoi!… Loc!… Loc!…

Oamenii, spăimântați parcă de zgomotul care îndrăznea să străpungă trecerea, se îmbulziră și se retraseră câțiva pași.

În locul gol din jurul gropii rămase numai generalul, pe când lângă stâlpul cioplit condamnatul privea drept înainte, mângâind blând digul care închidea orizontul. Bologa, cu inima strânsă, se uita drept în ochii lui mari, negri, fierbinți…

Și văzu deodată că omul de sub ștreang se întoarce spre pretorul înmărmurit și-l auzi foarte deslușit, zicând:

— Vreau să mor mai repede…

Generalul încruntă din sprâncenele-i stufoase și îmbinate, spunând pretorului:

— Vezi ce dorește.

Dar condamnatul ridicase acuma ochii peste capetele oamenilor și parcă nici nu mai auzi întrebarea pretorului care, așteptând zadarnic un răstimp, izbucni speriat:

— Gata?… Atunci… da… atunci…

Și, uitându-se jignit spre general, păși pe movila de lut proaspăt de la marginea gropii, desfășură hârtia ce i se boțise în mână și citi sentința Curții Marțiale a diviziei, care osândea la moarte prin ștreang pe sublocotenentul Svoboda, pentru trădare și dezertare la dușman. Glasul îi suna gol și prefăcut, de două ori se încurcă, drept care generalul îi aruncă două priviri scrutătoare, iar la sfârșit răguși, parc-ar fi răcnit din răsputeri o zi întreagă.

Apostol Bologa se făcu roșu de luare-aminte și privirea i se lipise pe fața condamnatului. Își auzea bătăile inimii, ca niște ciocane, și casca îi strângea țeasta ca și când i-ar fi fost mult prea strâmtă și îndesată cu sila. O mirare neînțeleasă îi clocotea în creieri, căci în vreme ce pretorul înșira crimele și hârtia îi tremura între degete, obrajii sublocotenentului de sub ștreang se umplură de viață, iar în ochii lui rotunzi se aprinse o strălucire mândră, învăpăiată, care parcă pătrundea până în lumea cealaltă… Pe Bologa, la început, privirea aceasta îl înfricoșă și îl întărâtă. Mai pe urmă însă simți limpede că flacăra din ochii condamnatului i se prelinge în inimă ca o imputare dureroasă… Încercă să întoarne capul și să se uite aiurea, dar ochii omului osândit parcă îl fascinaseră cu privirea lor disprețuitoare de moarte și înfrumusețată de o dragoste uriașă. În cele din urmă Bologa se aștepta ca gura condamnatului să se deschidă și să scoată un strigăt îngrozitor de izbăvire, întocmai ca cei dintâi credincioși care, în clipa morții silnice, vedeau pe Hristos…

Pretorul îndoi repede hârtia și, punând-o în buzunar, mormăi ceva obosit. Atunci plutonierul se apropie de condamnat și-i șopti foarte umil:

— Mă rog… mantaua…

Svoboda, fără să-l privească, lepădă îndată mantaua și rămase într-o haină civilă cu gulerul răsfrânt, care-i lăsa gol gâtul alb, subțire și lung. Pe urmă scoase pălăria, își netezi părul pe frunte și sărută lacom crucea din mâna preotului, închinându-se repede… Se uită împrejur o clipă, puțin uluit, ca și când ar fi uitat ceva. Apoi, cu o licărire de bucurie, își aduse aminte și se sui pe scăunelul de lângă stâlpul de brad. Cu privirea lucitoare, cu fața albă și luminată, părea că vrea să vestească oamenilor o izbândă mare.

— Aide, băiete, nu-ți fie frică, murmură plutonierul înfricoșat către caporalul scund, luându-l de spate și împingându- l ușor spre condamnat.

Caporalul se apropie dârdâind, neștiind ce să facă. Se uită înapoi și, la un semn al plutonierului, întinse brațele spre ștreang.

— Jos tunica! strigă atunci generalul, cu voce groasă.

Militarul în uniformă nu poate fi călău!

Într-un minut caporalul întinse iarăși mâinile spre funie, numai în cămașă și cu capul gol, ca un al doilea osândit. În răstimp însă Svoboda își potrivise singur lațul pe gât, parcă ar fi încercat un guler neobișnuit.

— Trage scaunul! șopti iarăși plutonierul.

Caporalul smulse năuc scăunelul de sub picioarele condamnatului.

Brațul spânzurătorii pârâi, și trupul începu a se zvârcoli în căutarea unui sprijin. În ochi lucirea stranie, arzătoare, pâlpâia mai puternic, cu tremurări grăbite, din ce în ce mai albă… Bologa vedea bine cum bulbii ochilor se umflau și se învinețeau, și totuși privirea își păstra strălucirea însuflețită, parcă nici moartea n-ar fi în stare s-o întunece sau s-o nimicească…

Plutonierul mai spuse ceva caporalului care, disperat, se repezi și, cu amândouă mâinile, cuprinse picioarele spânzuratului, zguduite încă de spasmuri nătânge.

— Dă-i drumul! strigă pretorul speriat. La o parte!… Ce faci? Doctorul, lângă Apostol Bologa, stătea cu ceasornicul în mână, numărând vremea. Perdelele negre ale amurgului se lăsau acuma tot mai grăbite. Vântul se oprise brusc, ca un alergător sosit în fața unei prăpăstii. Apoi, prin pânza tăcerii ce se urzea, străpunse deodată un oftat prelung, ca o chemare…

Dar numai Bologa se întoarse și văzu un soldat cu o urmă de rană în obraz, cu fața scăldată în lacrimi, gemând de milă. Vru să-i facă semn să înceteze, dar atunci zări licăriri de lacrimi și în ochii altor oameni din apropiere. Se zăpăci și simți că i s-a uscat cerul gurii.

“De ce geme soldatul?” se gândi dânsul ca să-și domolească inima; dar în clipa când îi răsări întrebarea aceasta în creier, privirea lui întâlni iarăși ochii spânzuratului, în care acuma strălucirea de adineaori, mândră și încrezătoare, se zbuciuma gâtuită de întuneric.

Trecură astfel câteva minute. Corpul spânzuratului nu mai mișca de mult. Amurgul acoperea întreg pământul, ca un linţoliu negru…

— Ce facem, doctore? izbucni deodată generalul, ursuz.

Nu vezi că s-a întunecat?

— Datoria, excelență, răspunse medicul liniștit, cu ochii la ceas.

— Ce datorie?… Constată! Asta-i datoria dumitale! zise generalul mai îndârjit.

Doctorul ridică din umeri, se apropie de stâlp și pipăi pulsul spânzuratului, iar pe urmă murmură:

— A murit mai repede, parcă i-a fost silă de viață…

— Lasă comentariile! se înfurie generalul. Rezultatul!

— Excelență, condamnatul a expirat, raportă doctorul salutând.

— Atunci? Ei? zise generalul nerăbdător, întorcându-se către pretorul buimăcit.

— Excelență, sentința s-a executat, rosti pretorul grăbit, bătându-și călcâiele ca un recrut silitor.

Generalul venise înadins ca să țină o cuvântare asupra dezertării la inamic și mai ales asupra pedepselor ce vor lovi fără cruțare pe cei care s-ar abate de la datoriile ostășești.

Dar acuma se simțea obosit și nu mai avea poftă de discursuri.

— Atunci să mergem! mormăi dânsul, pornind atât de brusc, că oamenii de-abia avură vreme să se dea la o parte spre a-i face loc să treacă.

Pretorul împărți repede ordinele cuvenite plutonierului și apoi alergă după general, să-i explice că vina incidentelor cade exclusiv în sarcina oamenilor nedisciplinați. Pe urmă toată lumea se urni și câmpul se umplu de pași. Numai Apostol Bologa rămase pironit pe loc, cu ochii mereu la spânzuratul căruia vântul îi zvârcolea aripile hainei.

— Bietul om! zise deodată căpitanul Cervenko, cu glas plâns, lângă Bologa.

— Cum? Ce zici? făcu Bologa tresărind și adăugând îndată, ca să-și ascundă emoția: De ce bietul om? De ce adică…

Dar nu sfârși, nici nu așteptă răspunsul căpitanului. Plecă pe cărare, spre sat, după ceilalți, ca și când i-ar fi fost frică să nu-l prindă noaptea aici.

La vreo treizeci de pași ajunse din urmă pe Klapka.

— Ei, ți-a plăcut, filozofule? îi zise căpitanul cu o ușoară imputare în glas.

— Domnule căpitan, pedeapsa… crima… legea, bolborosi Apostol Bologa, speriat de întrebarea căpitanului.

— Da, da… și totuși… omul! murmură Klapka întunecat.

— Omul… omul… omul, făcu Bologa, cutremurându-se.

Împrejur întunericul se înăsprise, încât înțepa ochii.

Bologa întoarse capul. Pe câmp, cât pătrundea privirea, siluete negre se mișcau de ici-colo, parcă toți oamenii s-ar fi prefăcut în stafii fără odihnă. Numai spânzurătoarea albea nepăsătoare, împrejmuită de crucile albe din cimitirul militar.

Bologa se cutremură iar. Un frig dureros îi cutremură inima.

Șopti cu teamă:

— Ce întuneric, Doamne, ce întuneric s-a lăsat pe pământ…

Glasul lui șerpui ca un scâncet de bolnav și se stinse în oftările vântului.

2

Întunericul sugruma satul foarte împrăștiat în care azi trăiau mai mulți soldați dușmani decât civili. Casele negre străjuiau sperioase ulița largă, neprunduită, răvășită de gropi, desfundată de miile de căruțe ce treceau necontenit spre front, încărcate cu merinde pentru oameni, întorcându-se înapoi veșnic pline cu rămășițe de-ale luptelor… Ici-colo scli38 pea câte-un ochi de lumină galbenă, plăpândă, însemnând comandamente, spitale, cârciumi-popote… Prin băltoacele uliții se împleticeau, înjurând și blestemând, cei ce reveneau de la execuție.

Apostol Bologa mergea tăcut alături de căpitanul străin.

Vroi mereu să-și grăbească pașii, să se despartă de omul acesta bănuitor, care parcă și tăcând îi făcea mustrări. Dar în aceeași vreme aștepta să mai afle de la dânsul ceva nespus de important și-i era atât de necaz că nu mai deschide gura, încât îi venea să țipe… Și întunericul umed, înecăcios îi strângea în clește inima, din ce în ce mai fără milă.

Apoi, în fața unei case cu ferestrele luminate, se auzi glasul generalului, iar Klapka tresări și zise:

— Eu mă opresc aici… să…

Bologa nu răspunse și nici măcar nu salută, ci trecu înainte, mai repede, ușurat, bucuros că a scăpat și înfricoșat să nu-l cheme înapoi, ca și când căpitanul ar fi fost pricina apăsării ce-i încovoia sufletul. În curând coti într-o ulicioară strâmtă și apoi intră în ograda căsuței de nuiele, unde își avea locuința. Din fund, dintr-un șopron, auzi cântec jalnic.

Se supără că ordonanței îi arde de cântece tocmai acuma.

Totuși ascultă câteva clipe, gândindu-se: “E cântec de la noi…” Vru să strige pe Petre, dar, după ce deschise gura, își luă seama și păși brusc în tindă. Nu găsi ușa odăii și se înfurie: “El cântă în loc să…” În odaie, pe o masă, ardea lampa cu flacăra gâtuită, cu sticla funinginită. Bologa își așeză casca pe laviță, pe urmă se trânti pe pat și rămase întins, cu mâinile pe piept, cu ochii în tavanul cu grinzi negre și crăpate.

Se simțea frânt, ca după o muncă istovitoare.

“Până la masă am să mă odihnesc puțin, să-mi alung gândurile”, își zise dânsul, căscând și închizând ochii.

Dar îndată gândurile se năpustiră asupra lui din toate ascunzișurile creierului, ca niște păsări hrăpărețe, și în urechi îi răsună cântecul ordonanței atât de limpede, parcă ar fi cântat sub fereastră. Atunci, spăimântat, deschise iar ochii.

Îi trecu prin minte că ar trebui totuși să cheme pe Petre, să- i spuie că mâine în zori de zi vor pleca înapoi pe front și deci să nu uite ceva pe-aici… În același timp, însă, își dădu seama că i-e frică să rămâie singur cu gândurile-i proprii și-și răspunse: “Conștiința mea e împăcată”… Și numaidecât, ca la poruncă, îi răsăriră în minte argumentele, cu zecile, îmbulzindu-se să-l încredințeze că Svoboda a fost vinovat, a încercat să dezerteze și să trădeze, și că, prin urmare, el, care din întâmplare l-a judecat și l-a osândit, n-are să-și impute nimic, nimic… Totuși, pe când asculta în suflet dovezile liniștitoare, în tavanul cu grinzi negre se iviră, întâi ca niște sclipiri fără rost, apoi tot mai lămurit, ochii omului de sub ștreang, cu privirea mândră, tulburătoare ca o chemare, în al cărei foc straniu valurile de argumente se topeau neputincioase.

“Nu mai încetează Petre… De ce nu încetează?” se gândi atunci, închizând iar pleoapele și lăsându-se obosit, în voia soartei.

Singură doina soldatului îi mai tremura în creieri, lină și blândă ca o mângâiere catifelată, trezindu-i din somn șiraguri de amintiri și strămutându-i sufletul, pe aripi de vis, acasă, în târgușorul Parva de pe valea Someșului.

Acolo era casa lui părintească, bătrână, solidă, chiar peste drum de biserica nouă, strălucitoare. Din cerdacul cu stâlpi înfloriți, printre crengile nucilor sădiți în ziua nașterii lui, se vedea mormântul tatălui său, împodobit cu o cruce sură de piatră, pe care numele, săpat cu slove aurite, se deosebea din depărtare: Iosif Bologa.

Casa avea încăperi multe, cu mobile vechi, severe, ame40 stecate, și o curte mare, cu acareturi în fund, și mai încolo, o grădină ce mergea până la Someșul cu ape gălăgioase. Aceasta a fost, împreună cu câteva “table” de pământ roditor, zestrea fiicei doctorului Hogea, primul medic de plasă în Parva, al cărui mormânt se află de asemenea în curtea bicericii, ca o amintire a unei vieți de cinste și sârguință, și vrednic urmaș al fostului subprefect din vremea revoluției și domniei lui Avram Iancu. Cea mai mare bucurie a avut-o doctorul în ziua când bătrânul protopop Groza i-a cununat fata cu avocatul Iosif Bologa. Din bucuria aceea i s-a tras și moartea, urmată la câteva luni după nunta unicei sale odrasle… Domnișoara Maria, de altfel, își binemeritase norocul.

Fusese fată cuminte, așezată, fără fumuri și cu mare credință în Dumnezeu. Rămasă orfană de mamă, a crescut în internatul de fete din Sibiu. Acolo, în preajma examenului de clasa a șasea liceală, în familia directoarei, a făcut cunoștință cu Iosif Bologa, care, peste o săptămână și fără a-i spune ei măcar o vorbă, a scris doctorului Hogea, la Parva, cerându-i mâna. Peste altă săptămână s-a pomenit cu tatăl ei, a aflat că “marele avocat” o iubește și, în trei zile, au serbat logodna chiar în casa directoarei, dezolată că “Mariți” barem n-a terminat clasa… A stat apoi logodită cinci luni, până ce, după laborioase tratative cu socrul, Bologa s-a hotărât să-și strămute în Parva cancelaria avocațială, fără mulți clienți, din Sibiu. Astfel Maria a avut vreme să se obișnuiască cu gândul că se va mărita cu un om care, și după logodnă, i-a rămas ca un străin. În loc de iubire, simțea pentru Bologa un respect speriat, mai ales din pricina avalanșelor de laude cu care o copleșea tatăl ei ori de câte ori venea vorba despre viitorul său ginere.

Nici nu a fost Iosif Bologa bărbatul care să înflorească visele romantice ale unei fete de șaptesprezece ani. În figu41 ra lui aspră, colțuroasă, cu ochi scufundați în orbite și adumbriți de sprâncene stufoase, cu mustăți castanii, bogate și cu o bărbie lată și puțin învinețită de tăișurile briciurilor, părea că se simțea mai acasă ura decât dragostea. Deși scump la vorbă și veșnic serios, avea un glas pătrunzător de fierbinte, dovedind o inimă blândă și un suflet încordat de viață lăuntrică. A fost feciorul cel mai mare al unui preot

sărac din Țara Moților, în a cărui familie rămăsese, ca un trofeu, amintirea strămoșului Grigore, fruntaș în răscoala lui Horia și tras pe roată, la Alba-Iulia, după potolirea țăranilor. În sufletul lui Iosif Bologa icoana străbunului erou și martir a întețit râvna de muncă și a înväpăiat un ideal. Îndată după ce și-a dobândit diploma de avocat, s-a aruncat cu toată patima în politică, izbutind să ajungă cel mai tânăr condamnat în procesul Memorandului și să petreacă vreo doi ani într-o închisoare de stat.

Apostol s-a născut tocmai în zilele când tatăl său aștepta, la Cluj, condamnarea. Până să se întoarcă Bologa din temniță, copilul a deschis ochii asupra lumii, îmbrățișat de o dragoste maternă idolatră. Lipsită de iubire, tânăra d-nă Bologa și-a găsit în copil o țintă de viață. Sufletul ei plin de credință în Dumnezeu a avut chiar momente de îndoială: oare nu-și iubește odrasla mai mult decât pe Atotputernicul? Ca să-și împace conștiința, și-a dat mare osteneală să sădească în inima micului Apostol adorarea Domnului. Astfel întâile amintiri ale copilului au fost stăpânite de un Dumnezeu bun, blând și iertător care, în schimbul rugăciunilor de toate zilele, dăruiește oamenilor bucurii pe pământ și veșnică fericire în cer. În închipuirea lui săltăreață, înfățișarea acestui Dumnezeu se confunda cu protopopul Groza, care venea deseori, întrebând totdeauna vești de la “martirul nostru”, și căruia mama îi săruta mâna.

O schimbare adâncă, un fel de revoluție a stârnit în viața lui Apostol sosirea tatălui său. Peronul gării era înțesat de oameni, domni și țărani din împrejurime. Copilul se agăță disperat de fusta măicuței, așteptând parcă o minune îngrozitoare… Apoi trenul a sosit și s-a oprit scârțâind foarte urât, și dintr-un vagon s-a coborât Bologa, în haină neagră, cu capul gol și o barbă mare castanie, crescută în temniță, sa uitat puțin la lumea de pe peron și pe urmă s-a repezit la micul Apostol, l-a ridicat și, în vreme ce oamenii strigau “trăiască”, l-a sărutat zgomotos pe amândoi obrăjorii. Cuprins de o spaimă dureroasă, copilașul a început să plângă și să se zvârcolească în brațele străinului care, ascultând acum discursul protopopului, încerca să-l ostoiască și-l legăna ușor. În cele din urmă Bologa, fiindcă micuțul răcnea din ce în ce mai speriat, acoperind cuvântarea de binevenire, îl trecu enervat în seama doamnei Bologa, care se împurpurase de rușine și de emoție. În brațele ei Apostol se mulcomi, privind însă mereu înfricoșat spre domnul cu barba castanie.

De altfel, în aceeași seară Bologa avu o convorbire solemnă cu nevastă-sa în privința educației copilului. Îi dezvoltă în fraze pompoase niște

principii, pomeni numele câtorva educatori celebri, sfătuind-o chiar să citească pe îndelete operele lor, pe care le citise și dânsul în închisoare tocmai în vederea lui Apostol, și mai ales îi ceru energie, concentrare și hotărâre.

— Copilul trebuie să înțeleagă de la început că viața omului numai atunci e prețioasă când urmărește un ideal!

sfârși Bologa patetic. Datoria noastră părintească de-abia acum începe! Trebuie să ne dâm toate silințele ca să facem din odorul nostru un om și un caracter!

Doamna Bologa plânse și-și frânse mâinile. Din discursul soțului ei înțelegea că i se cere să-și astâmpere dragostea de mamă, mângăierile și răsfățările. Totuși, se supuse fără murmur.

Bologa, sărbătorit de o lume întreagă, martir, cu aureola temniței și cu barba impunătoare, i se părea un stăpân nespus de înțelept, căruia i se cuvine numai ascultare și supunere.

Se resemnă deci să-și iubească puișorul în taină și să-și ferească mângâierile de ochii lui Bologa. În schimb, își înteți îngrijirile religioase, întreținând mereu vie credința în sufletul lui Apostol. În privința aceasta avea toată libertatea din partea soțului care, deși nu era credincios, îngăduia religia în educație ca un mijloc pentru dezvoltarea fanteziei.

Apostol, potolit și timid, fără tovarăși de jocuri, simți adânc atmosfera gravă pe care o impuse tatăl său în casă. Îi rămase întipărită în inimă spaima primei întâlniri cu el și-l privea mereu ca pe un străin venit anume să-l terorizeze.

Ceasuri de bucurie petrecea numai cu mama, când erau singuri acasă, și uneori cu protopopul Groza care, fiind văduv, se înviora în tovărășia copilului blând și inteligent. Peste toate gândurile și închipuirile micuțului însă plutea veșnic o iubire foarte nelămurită, în care stăpânea Dumnezeu…

Când împlini vârsta de șase ani, alt eveniment straniu îi zgudui sufletul… Doamna Bologa, gândindu-se că copilul trebuie să înceapă școala, se sfătui îndelung cu protopopul Groza cum să-i înlesnească sarcina și căzură de acord că e nevoie de implorarea Atotputernicului. Prin urmare, hotărâră să pună pe Apostol să zică “Tatăl nostru”, într-o duminică, în cadrul sfintei liturghii. Făcură pregătirile în mare taină, ca să nu prindă Bologa de veste și să le zădărnicească planul…

În sfârșit, în ziua stabilită soții Bologa luară loc în strana dreaptă, ca de obicei, iar Apostol, în fața lor, în hăinuțe noi, mai palid și cu ochii aprinși de

emoție. Doamna Bologa lăcrima și tremura, închinându-se înfrigurată și frământând neîncetat cărticica de rugăciuni… Apoi venind momentul rugăciunii, se plecă speriată peste strană și-i șopti: “Acuma, puișorule…” Cu fruntea sus, cu mers apăsat, Apostol trecu în fața ușii împărătești, căzu în genunchi, împreună mâinile…

Peste o clipă glasul lui subțire ca un fir de mătase albă fâlfâia în tăcerea înecată de respirații, se ridica spre tavanul înstelat, se coborî printre sutele de oameni… Ochii lui văzură la început, în altar, pe protopopul Groza zâmbindu-i cu blândețe și încurajându-l; pe urmă însă rămase numai crucea aurită, sus, parc-ar fi plutit în văzduh… Apoi, tocmai în clipa când se închina, la încheierea rugăciunii, se deschise deodată cerul și, într-o depărtare nesfârșită și totuși atât de aproape ca și cum ar fi fost chiar în sufletul lui, apăru o perdea de nourași albi, în mijlocul cărora strălucea fața lui Dumnezeu ca o lumină de aur, orbitoare, înfricoșătoare și în același timp mângâietoare ca o sărutare de mamă… Din strălucirea dumnezeiască însă se limpezea o privire vie, infinit de blândă și de măreață, care parcă pătrundea în toate adâncurile și ascunzișurile… Arătarea aceasta a durat numai o clipă și a fost atât de nemărginit de dulce, că inima lui Apostol și-a oprit bătăile, iar ochii i s-au umplut de o lucire stranie, bolnavă. Totuși, sufletul îi era atât de plin de fericire, că ar fi fost bucuros să moară atunci acolo, privind minunea dumnezeiască… Când se întoarse la loc, păru schimbat la față. Pe obrajii albi, ochii albaștri erau ca două izvoare de lumină.

— Măicuță, am văzut pe Dumnezeu! murmură copilul cu însuflețire, în vreme ce doamna Bologa încerca să-și șteargă lacrimile cu batista udă de plâns.

Vedenia lui Apostol dădu prilej la oarecare controverse în casa Bologa. Protopopul și d-na Bologa credeau cu tărie că bunul Dumnezeu, printr-o grație deosebită, a arătat ast45 fel calea pe care trebuie să meargă băiatul în viață; avocatul, dimpotrivă, căuta să le documenteze că toată “minunea” e numai rezultatul exaltării religioase a copilului… În cele din urmă, neizbutind a-i convinge, Bologa se supără, le impută că vor să-i îmbolnăvească feciorul, umplându-i mintea fragedă cu fantasmagorii popești și, fiindcă el, ca tată, e răspunzător de sănătatea sufletească a lui Apostol, interzise pe viitor asemenea exhibiții odată pentru totdeauna.

Clasele primare le făcu acasă, având pe doamna Bologa ca instructoare. Bologa îi controla pe amândoi în fiecare sâmbătă, cu o severitate din ce în

ce mai strașnică, parcă ar fi avut în fața lui niște complici întru a-l trage pe sfoară.

Deși Apostol era silitor, tatăl hotărî să-l trimită, pentru cursurile secundare, la liceul din Năsăud, spunând că copilul trebuie să ia contact cu oamenii și cu lumea. În realitate Bologa, nemulțumit de educația ultrareligioasă ce o primea copilul acasă, în ciuda prescripțiunilor lui, voia să curme răul cât mai era vreme.

Îl dădură în pensiune la profesorul de matematică, prieten bun cu Bologa, ca să fie bine îngrijit și supravegheat, ca acasă. Când plecară părinții și rămase singur, Apostol fu cuprins de o spaimă dureroasă. Se simți părăsit, izgonit, străin și neputincios. Și nici măcar nu putea plânge, de teamă să nu-l ia în râs copiii gazdei. În clipa însă când îi era sufletul mai stors de nădejde, a văzut în peretele odăiței o icoană cu Isus Hristos răstignit pe cruce. Și atunci toată întristarea i-a dispărut ca prin farmec. Nu mai era singur. Dumnezeu îi alina inima…

Parva fiind aproape de Năsăud, doamna Bologa venea în fiecare lună să-l vadă, să-l mângâie… Dar Apostol părea acuma vesel și mulțumit. Cartea îl pasiona. La sfârșitul anului școlar, mergând acasă în vacanță, prezentă cu bucurie tatălui său un certificat strălucit.

— Te felicit! îi zise Bologa, după ce citi cu luare-aminte, strângându-i mâna ca unui prieten.

Strângerea aceasta de mână îi făcu o impresie curioasă.

Pentru întâia oară simțea că tatăl său îl iubește. Până atunci i se păruse că dragostea trebuie să fie neapărat cu lacrimi și râzgăieri. Acuma înțelese că există și iubiri reținute, bărbătești. De altfel, chiar și el devenise mai discret în dezvăluirea sentimentelor. Îi plăcea să fie privit ca om serios.

Prietenii lui cei mai buni, Alexandru Pălăgieșu și Constantin Boteanu, erau cu trei-patru ani mai mari ca dânsul.

Când termină clasa a patra și aduse iar certificatul, Bologa crezu nimerit să-i spună câteva cuvinte grave, de față cu doamna Bologa, în picioare. După o introducere cu citații latinești, îi evocă amintirea străbunului tras pe roată la Alba- Iulia și apoi urmă cu glas falnic:

— De azi încolo, fiul meu, ești bărbat. Dacă ar fi nevoie, ești pregătit să-ți poți câștiga singur o pâine. Intrând în cursul superior, orizontul are să ți se lărgească. Vei pricepe multe lucruri nevăzute, căci viața și lumea sunt pline de taine grele.

Să năzuiești mereu a dobândi stima oamenilor, și mai ales pe a ta însuți. De aceea sufletul tău să fie totdeauna la fel cu gândul, gândul cu vorba și vorba cu fapta, căci numai astfel vei obține un echilibru statornic între lumea ta și lumea din afară! Ca bărbat, să-ți faci datoria și să nu uiți niciodată că ești român!…

În clasa a cincea, spre Crăciun, într-o oră de matematică, Apostol fu chemat puțin afară. În coridor aștepta vizitiul lor, cu căciula și cu biciul în mână.

— Ei, ce-i, ce s-a întâmplat? întrebă Apostol tulburat.

— Bine, domnișorule, tot bine, dar azi-noapte a murit domnul avocat, de inimă, și m-a trimis doamna să te aduc și pe d-ta la înmormântare…

Până în Parva, Apostol a plâns în neștire… Înmormântarea a fost impozantă. Mii de oameni au petrecut coșciugul la groapă, și multe cuvântări jalnice. Pe urmă, câteva zile, Apostol a stat acasă. Nu mai plângea, dar ședea ceasuri întregi încremenit în fața unei fotografii care reprezenta pe tatăl său într-o poză dârză, amenințătoare. (Era făcută la Cluj, pe când se întorcea din temniță.) Înainte îi fusese frică de fotografia aceasta. Acuma îl rodeau remușcări. Simțea împrejur întrebări fâlfâind cu aripi negre și nu îndrăznea să le privească. Își zicea mereu că n-a știut să-l prețuiască, își amintea îndrumările lui severe și-i era teamă necontenit să nu se dărâme ceva, undeva, și nu-și dădea seama ce și unde…

Doamna Bologa, îngrijorată de jalea lui, îi zise, a treia zi, foarte blând și duios:

— Lasă, dragul mamei… Ce să facem? Așa a vrut Dumnezeu…

— De ce? întrebă deodată Apostol, privind-o cu niște ochi goi.

Mama îi răspunse ceva, dar el nu mai înțelese vorbele ei, căci în clipa când a rostit întrebarea, a simțit cum i se dărâmă în suflet, cu zgomot îngrozitor, o clădire veche, cu temelii ca rădăcinile stejarului.

“Am pierdut pe Dumnezeu”, îi fulgeră prin minte, închizând ochii cu frică, parcă astfel ar fi vrut să împiedice ruina. Avea impresia foarte clară că se prăbușește într-o prăpastie fără fund și nu se poate opri, nu se poate agăța de nimic. Aceasta însă a ținut numai un moment, sau poate nici atâta, iar pe urmă a rămas cu o groază crâncenă în inimă, ca și când s-ar fi trezit, în miez de noapte, singur, într-un cimitir imens, fără să știe încotro să apuce…

Se întoarse la Năsăud buimăcit, cu sufletul zdrențuit de îndoieli și sigur că și-a pierdut rostul în lume. Un răstimp a mai încercat să-și reclădească din dărâmături o casă nouă.

Observa însă că de sub fiecare piatră izbucnea câte-o întrebare dureroasă și fără răspuns… Strădaniile acestea zadarnice, cu chinurile lor neostoite, îl obosiră repede. Dar apoi peste ele se înălță, ca un steag biruitor, dorința de-a cunoaște, de-a găsi răspunsuri precise la toate întrebările tulburătoare…

Ca "abiturient" a petrecut vacanța în consfătuiri cu mamă- sa și cu protopopul Groza care, amintindu-și arătarea cerească de odinioară, doreau să-l îndrepte spre cariera preoțească. Apostol însă nici nu voia să audă de teologie.

Acuma era aproape de douăzeci de ani, înălțuț, foarte zvelt, cu o frunte albă foarte frământată, cu părul castaniu lung și dat pe spate, având ceva din înfățișarea tinerilor de la începutul secolului trecut, gata să moară pentru un dor. Pe cât inima îi clocotea de o poftă de viață năprasnică, pe atât mintea lui se zbuciuma cu întrebări tainice, suferind fiziceș te de câte ori, în căutarea explicației, se izbea de zidurile începutului și sfârșitului între care e mărginită cunoștința omenească. Se făcuse gânditor, chiar visător, cu apucături romantice, cu hotărâri încăpățânate. Doamna Bologa spunea, cu o ușoară umbră de părere de rău, că seamănă la caracter cu răposatul, ceea ce pe Apostol îl măgulea, căci, cu cât creștea, cu atât admira mai mult înțelepciunea tatălui său, silindu-se din răsputeri barem să-l egaleze… Când își dădu seama că rezistența fără argumente nu va convinge pe maică-sa și mai ales pe Groza, le declară ritos că el de mult nu mai crede în Dumnezeu și prin urmare nu-și poate alege o carieră bazată pe înșelăciune. Protopopul se indignă și plecă fără să-i dea mâna, iar doamna Bologa plânse o săptămână întreagă, rugându-se Atotputernicului să-i întoarcă băiatul pe calea cea bună.

Apostol se hotărâse de mult să urmeze filozofia. Auzind aceasta, indignarea protopopului se înteți și, ca să frângă cerbicia fiului rătăcit, povățui pe doamna Bologa să-i refuze mijloacele bănești. Abiturientul se posomorî. Câteva zile de-a rândul avu lungi consfătuiri cu singurul său prieten din Parva, cu Alexandru Pălăgieșu, care făcuse cursul de notar și acuma era practicant, în așteptare să iasă la pensie notarul bătrân și să-i ia locul. Drept urmare a consfătuirilor, Apostol se repezi până la Năsăud, se mai sfătui și cu fosta lui gazdă, și cu directorul liceului, iar rezultatul fu o petiție către Ministerul Instrucției, în care solicita o bursă de la stat. Peste vreo trei săptămâni veni și răspunsul: i s-a acordat un loc într-un "colegiu

studențesc” la Budapesta, ceea ce înseamnă pensiune completă și chiar câteva coroane pe lună, de buzunar.

La Universitate a întâmpinat greutăți așteptate și neașteptate. Le-a biruit cu o însuflețire aprigă. A învățat ungurește și nemțește în câteva luni, încât primul examen ia adus felicitări și o invitație la masă din partea profesorului de filozofie, bătrân, sărac și nobil. Între profesor și elev s-au statornicit niște legături ca între un duhovnic și un dreptcredincios.

Cunoscător al sufletului omenesc, profesorul a înțeles repede neastâmpărul lui Apostol și l-a îndrăgit. I se părea că tânărul acesta, ros până în temelii de îndoieli, e reprezentantul tipic al unei generații care, pierzând credința în Dumnezeu, se înverșunează a găsi ceva în afară de sufletul omului, un Dumnezeu științific, lipsit de taine și de necunoscut, un adevăr absolut, în dosul căruia să nu mai fie nimic, în care să se cuprindă și să se lămurească chiar și neantul… Seninătatea și simpatia profesorului au potolit încetul cu încetul avântul studentului. Chiar în prima vacanță universitară Apostol a venit acasă cu o “concepție de viață” pe care toată vara a explicat-o lui Alexandru Pălăgieșu, devenit notar în Parva.

— Omul singur nu e cu nimic mai mult decât un vierme, spunea studentul cu o încredere parc-ar fi descoperit piatra filozofală. O licărire de conștiință trecătoare… Numai colectivitatea organizată devine o forță constructivă, dragă prietene!

Singularizat, omul se pierde, pe când într-o colectivitate orice sforțare își găsește locul ei și toate împreună contribuie la înălțarea fiecărui individ, precum activitatea comună a tuturor colectivităților apropie omenirea de Dumnezeu… Azi, din pricina lipsei de organizare, nouăzeci la sută cel puțin din munca creierului omenesc se risipește.

Închipuiește-ți ce-ar fi când s-ar uni, printr-o organizație perfectă, sforțările mintale ale tuturor oamenilor spre aceeași țintă!… Câți oameni trăiesc azi pe pământ? Două miliarde, să zicem… Ei bine, ar mai exista oare necunoscutul dacă două miliarde de kilograme de materie cenușie, într-un avânt comun, ar porni la asaltul porților închise?

— Adică, mai pe românește, să facem ceea ce facem cu toții, zise notarul. Să ne facem datoria către stat, nu-i așa?…

Apoi asta spun și legile noastre…

— Nu, nu legile… Conștiința să-ți dicteze datoria, nu legile…

Mare deosebire! se înflăcără Apostol, reîncepând furtunos explicațiile.

Doi ani de zile, în Budapesta, și-a pus la încercare “concepția de viață” în toate împrejurările, și după fiece încercare i se părea mai bună, mai mulțumitoare. Viața în capitală însă îi era nesuferită. Zgomotul străzilor, egoismul oamenilor, mecanizarea vieții îl supărau. Râvnea civilizarea sufletului și aceasta i se părea că nu se poate dobândi în marile aglomerații de oameni. În mijlocul naturii se simțea liber și mai aproape de inima lumii. De câte ori avea vreme, fugea de oraș. Dealurile din jurul Budei le cunoștea întocmai ca împrejurimile Parvei… Numai când venea acasă observa că și-a potrivit viața pe un calapod care aici nu era deloc prețuit. În Parva i se clătina concepția și avea nevoie de sforțări ca să nu i se sfărâme. Statul, aici, era privit ca un vrăjmaș… Tocmai în vacanța a treia a găsit argumentul mulțumitor, într-o discuție cu avocatul Domșa, care, după moartea bătrânului Bologa, a făcut avere în Parva.

— Eu nu afirm că statul nostru e bun! a strigat Apostol cu o inspirație subită. Nu afirm deloc… Dar câtă vreme există, trebuie să ne facem datoria… Dați-mi un stat mai bun, și mă închin. Altfel însă vom cădea în anarhie, domnule Domșa! În viață trebuie să contăm pe realități, nu pe dorinți!

Avocatul Domșa îl iubea și-i prevedea un viitor strălucit, de altfel împreună cu toți domnii din Parva și chiar cei din Năsăud. Se spunea că Apostol e răsfățatul facultății și că are să ajungă negreșit profesor la Universitate. De aceea Domșa îi făcea puțină curte, în speranța că îi va atrage atenția asupra domnișoarei Marta, o fetiță de vreo șaptesprezece ani, drăgălașă și isteață cum nu s-a mai pomenit pe valea Someșului, și care, pe deasupra, avea o zestre boierească, fiind singura odraslă a însuși domnului Domșa.

Într-o bună zi, dorind să continue discuția, Apostol făcu o vizită avocatului. Nu-l găsi acasă, dar îl primi domnișoara Marta. Stătu o jumătate de oră, vorbind cu domnișoara numai despre nimicuri și crezând mereu ca va sosi Domșa. A doua zi reveni și iar șezu o jumătate de oră cu Marta. Apoi o săptămână întreagă, în fiecare zi, mereu la aceeași oră și din ce în ce mai bucuros că nu era acasă avocatul. Și, peste altă săptămână, spuse radios doamnei Bologa:

— Mamă, știi că am să mă logodesc cu fata lui Domșa? Doamna Bologa încremeni. Marta i se părea prea cochetă și ușuratică. O fată crescută în voia soartei — doamna Domșa murise de vreo patru ani — nu poate fi o soție potrivită pentru Apostol. Încercă să se împotrivească. Chemă

iarăși într-ajutor pe protopopul Groza. Toate în zadar. Logodna se făcu, fără ceremonie, în familie, stabilindu-se însă că nunta vor serba-o când va termina Apostol studiile, peste un an sau doi.

Curând, după logodnă, sosi în Parva un locotenent de vânători imperiali, foarte țanțoș și încrezut, feciorul judecătorului ungur. Apostol îl privi cu dispreț, zicând că e gol și sec, pe când Marta îl găsi interesant și drăguț… Duminica următoare avu loc "balul filantropic". Deși Apostol nu era dansator, în seara aceea a dansat cu furie, ca nu cumva să rămâie mai prejos de "cellalt". Locotenentul însă a jucat puțin și numai cu vreo trei fete, între care și cu Marta. Și atunci, pe fața ei, Apostol a văzut o mândrie și o bucurie rău ascunsă…

În trei zile sufletul logodnicului s-a umplut de otravă. Se simțea nenorocit și-l băteau gânduri de moarte. Se compara cu locotenentul în inima Martei și era sigur ca Marta alege uniforma strălucitoare, pintenii… Și el care, ca fiu de văduvă, nici n-a făcut armata! Într-un moment de disperare socoti că ar fi bine să renunțe la favoarea legii militare, să se întoarcă peste un an în haină de ofițer și să-i arate Martei că poate fi și el ca "cellalt"… În orice caz, nu va lăsa nici în ruptul capului să fie izgonit din iubirea Martei. Tocmai fiindcă e așa, el o iubește mai mult. Are să lupte și s-o cucerească definitiv. Dacă ea nu e în stare să se ridice până la el, se va coborî el la ea.

Marta însă trebuie să-l iubească numai pe el!

Atunci începură să umble zvonuri de război și într-o bună zi locotenentul chiar trebui să-și curme concediul și să plece în mare grabă la regiment. Apostol se duse a doua zi la Marta, triumfător. Când veni însă vorba de locotenent, Marta zise cu ochi melancolici:

— Simpatic om!… Acuma va fi erou!

Apostol îngălbeni. Se hotărî să strice logodna, să recunoască fără înconjur că mamă-sa a avut dreptate și să-și vază de cărțile lui… Dar asta ar însemna o lașitate. Dacă în prima ciocnire cu viața se dă bătut, atunci ce va fi viitorul? Apoi, peste frământările lui, izbucni războiul… Și concepția de viață, clădită și cârpită în trei ani de chibzuiri, se zdruncină din temelii. Războiul nu intrase în socotelile lui. Și totuși acuma trebuia o hotărâre… Se sfătui cu Pălăgieșu, fără rezultat. Pălăgieșu declară categoric că "toți trebuie să ne facem datoria către patrie". Părerea aceasta însă era a unui reprezentant al statului, deci impusă, și nu izvorâtă dintr-o convingere liberă… Apostol, în sufletul său, credea că cel mai bun lucru ar fi să

ignoreze războiul, ca ceva anormal. Da, dar dacă mâine va fi chemat și el în armată?

— Vezi, dragul mamei, îi zise doamna Bologa, îngrijorată, dacă ne ascultai pe noi și te duceai la teologie, azi ai fi preot și nici capul nu te-ar durea de războiul lor… Pe când acuma, Dumnezeu ştie…

Mai mult ca să se ispitească pe sine însuși, Apostol răspunse:

— Zilele acestea am să plec și eu la datorie…

Doamna Bologa, speriată și revoltată, întrebă:

— Să-ți primejduiești tu viața? Pentru cine și pentru ce?

— Pentru patrie, murmură studentul cu un zâmbet nehotărât.

— Noi n-avem patrie! strigă atunci mama, indignată. Asta nu-i patrie… Mai bine s-o calce în picioare caii muscalilor!

Trimise îndată după protopopul Groza și împreună căutară să-i scoată din minte gândurile nesocotite. Nehotărârea lui Apostol se zvârcolea. Ieși pe stradă buimăcit și nimeri tocmai la Domșa acasă.

— Cum, tu? Speranța noastră? Să te bați tu pentru ungurii care ne bat pe noi? Dar când ai o patrie ca a noastră nu ești deloc obligat să te îmbulzești la datorie, ba chiar dimpotrivă!

— Și totuși ideea? zise Apostol fără convingere.

— Ce idee?… Când e viața omului în joc, dai dracului toate ideile… Noi trebuie să așteptăm, Apostole! Lozinca noastră să fie: rezerva…

— Rezerva înseamnă pasivitate și pasivitatea e mai rea ca moartea…

— Pasivitatea păstrează intacte speranțele, pe când activitatea acum e egală cu nimicirea.

Apostol tăcu. În sufletul lui se închegase convingerea că nu trebuie să plece. Dar nu apucă să spună nimic lui Domșa, căci se pomeniră cu Marta, care tocmai se întorcea de la o prietenă. Avocatul, ca de obicei, îi lăsă singuri…

— Toată lumea pleacă la război, zise Marta.

În privirea ei, în glasul ei, Apostol simți o tremurare ciudată.

Marta se gândea la “cellalt”. Un ceas stătură de vorbă, și toată vremea Apostol văzu că logodnica lui e ca o străină, înțelegând însă că, printr-un singur gest, i-ar putea dobândi sufletul întreg… Un ceas șovăi, apoi la plecare se uită adânc în ochii ei și zise cu hotărâre:

— Poimâine voi pleca la război!

Marta avu un zâmbet de necredință, dar numai o clipă. În clipa următoare obrajii ei se îmbujorară, privirea i se înflăcără, plină de mândrie,

și apoi, cu o mișcare pătimașă, se repezi la Apostol si-l sărută pe buze… Și Apostol, în sărutarea aceasta, își sorbi izbânda.

A teia zi a plecat la Cluj și s-a prezentat la cercul de recr55 utare, unde un colonel deșirat l-a felicitat călduros. Când sa îmbrăcat în uniformă și s-a uitat în oglindă, nici nu s-a mai recunoscut, atâta de marțial i se părea că s-a făcut. De altfel, în oraș clocotea un entuziasm contagios. Pe trotuare, în cafenele, la Universitate, pretutindeni oamenii erau veseli, parcă războiul i-ar fi scăpat dintr-o primejdie grozavă sau le-ar fi făgăduit o fericire cerească. În atmosfera aceasta, ultimele rămășițe de șovăire se topiră ca niște stropi de ceară.

Se simțea mândru și fericit în uniforma cochetă de artilerie și saluta țeapăn pe toți militarii ce-i întâlnea, adânc convins că și astfel își împlinește datoria către țară.

Două luni a urmat școala de artilerie, apoi a fost trimis pe front. Pe urmă l-au numit ofițer, a fost rănit o dată ușor și a doua oară greu, încât a stat două luni în spital și o lună în concediu acasă, a fost decorat de trei ori, înaintat locotenent…

toate în vreme de doi ani. Războiul a luat locul de frunte în concepția lui de viață, din care odinioară vruse să- l elimine. Acuma își zicea că războiul e adevăratul izvor de viață și cel mai eficace element de selecțiune. Numai în fața morții pricepe omul prețul vieții și numai primejdia îi oțelește sufletul… Pe urmă a fost la Curtea Marțială care a judecat pe Svoboda… Pe urmă au venit spânzurătoarea și ochii condamnatului… și doina ordonanței, sub fereastră, care nu mai încetează deloc, ca o mustrare…

3

— Don' locotenent, e târziu, vremea cinei…

Apostol Bologa deschise ochii, zăpăcit. Lângă pat, ordonanța mormăia blând aceleași cuvinte, ca o babă cu farmece.

— Ce-i, Petre? Am dormit? întrebă locotenentul, sărind în picioare și uitându-se repede la ceasul-brățară. Ei, poftim!

Am întârziat de la masă… Și numai tu ești de vină, că nu știu pe unde tot umbli, în loc să-mi fii de ajutor…

Dojenind de Petre, își dădea bine seama că vrea să-și impute amintirile care l-au cuprins în mrejele lor și de care îi era teamă ca de niște remușcări neiertătoare. Grăbit să plece, nu-și găsi casca și mormăi:

— Fă lampa mai mare, că parcă suntem într-o criptă…

De lângă lampă, ordonanța ridică o scrisoare și i-o întinse:

— A venit de la amiază, dar cu vălmășagurile astea…

Apostol luă scrisoarea, se uită la adresă și rămase câteva clipe cu ochii la Petre, ca și cum n-ar fi îndrăznit s-o citească.

“Iată, mi-e frică și de slova mamei, se gândi cu amărăciune.

Atâta m-a făcut de laș execuția unui trădător!” Apoi se așeză mânios pe laviță, trase lampa mai aproape, rupse plicul și citi pe nerăsuflate: “Dragul mamei mult dorit. Tare-mi tremură inima de grija ta, că de o săptămână n-am primit nici o știre și pe aici geme pământul de oaste și cătane, de trăim mereu cu frica în sân. Totuși sunt puțin mai liniștită de când am auzit că, pe unde ești tu, s-au potolit bătăliile. O, dare-ar Dumnezeu să se sfârșească odată, că de atâta război ni s-a acrit sufletul și ne-au secat lacrimile.

Tot așteptăm să ne pomenim cu tine pe acasă, măcar pe câteva zile, că alți ofițeri capătă concedii des. Și noi avem în gazdă un maior, tare de treabă, polonez. Bietul om toată ziulica oftează de dorul familiei, că-i însurat și are șase copii…

Știi, dragul mamei, că pe protopopul Groza l-au luat și l-au dus în internare prin Țara Ungurească, fiindcă Pălăgieșu l-a pârât că-i periculos pentru liniștea comunei. O, Doamne, mare-i răbdarea și îndurarea ta! Ba Pălăgieșu se mai laudă, chiar și față de mine, că, de ar fi vrut el, ar fi putut face să-l și spânzure, că — zice — mâna lui e grea când vede că oamenii nu se astâmpără. Dar zice că i-a fost milă de cei optzeci de ani ai lui Groza, altminteri nu s-ar fi mulțumit numai cu internarea. Că, zice, protopopul a predicat de pe amvon precum ca să nu ne lepădăm limba strămoșească și nici credința în Dumnezeu, ci să le păstrăm cu sfințenie. Și din pricina aceasta l-au ridicat și l-au închis, iar comuna a rămas numai cu diaconul, să facă slujba și la biserica cea mare, și peste apă, în bisericuța din Ierusalim… Eu mă tot rog fierbinte bunului Dumnezeu și tare mi-e nădejdea că rugăciunile noastre vor găși milă și îndurare în ceruri!

De multe ori mă gândesc și mă cutremur, ce-ar fi dacă ar trăi bietul tatăl tău? Cum era el de inimos, vai, Doamne, poate că nici tu n-ai fi unde ești, căci el nu te-ar fi lăsat pentru nimica-n lume. Dar eu, sărmană văduvă, ce să fac? Plâng și mă rog lui Dumnezeu să-ți poarte de grijă și să te apere și să-ți lumineze sufletul și cărările vieții…

Acum barem de-ar veni odată pacea, să mai scape oamenii de chinuri și de groază. Că de când a intrat și România în război parcă viața noastră e și

mai amară, și mai întristat nie sufletul… Marta zice că ți-a scris mereu, dar că tu nu i-ai răspuns la două scrisori și poate că te-ai supărat cine știe de ce. Scrie-i, dragul mamei, că Domșa e foarte cumsecade și-ți poartă de grijă ca un părinte. Apoi și fata-i bună și are sufletul de ceară, doar că-i tânără și nepricepută în viață. Mereu îmi spune că i-e dor de tine, dar iarăși nu poate sta nici prea retrasă și trebuie să mai glumească cu cei ofițerași de pe aici, că așa-s vremurile. Dacă ai fi tu acasă, am avea și noi un sprijin. Dar nu-i nimic, va trece și furtuna, și Dumnezeu va plăti tuturora după dreptate. Până va veni ceasul mântuirii, eu în scrisorile tale caut mângâiere și le aștept și tremur când nu sosesc. Că tu ești mângâierea și nădejdea mea pe lume, și credința în Dumnezeu. Rămâi cu bine și scrie-mi degrabă. Dumnezeu să te aibă în paza lui cea bună. A ta Mamă”.

Apostol îndoi iar scrisoarea, o vârî încetișor în buzunar și oftă, zâmbind amar și zicându-și: “Biata mamă! Se vede că-i strănepoata subprefectului lui Avram Iancu…” Cuprinsul scrisorii îl simțea foarte lămurit în creieri, ca o apăsare. Numai vorbele despre Marta parcă pieriseră fără urme, deși altădată tocmai acestea l-ar fi pus pe gânduri…

Ridicând capul, întâlni privirea ordonanței, aprinsă de o curiozitate umilă. Apostol tresări, ca și cum i-ar fi fost frică să nu-i fi citit gândurile.

— Oare ce-o mai fi pe la noi pe-acasă, don' locotenent? întrebă deodată soldatul cu glas încărcat de respect.

— Ce să fie, Petre? Necazuri și amar, răspunse Apostol blând.

Își potrivi casca în cap, își ridică gulerul ulancei și ieși în ogradă, urmat de ordonanță. În poartă se întoarse și-i zise cu același glas moale:

— Ia seama, Petre, că mâine în zori plecăm înapoi, pe front! Să aduni deci toate catrafusele… Degeaba, Petre, tot mai bine-i acolo decât aici!

4

Popota diviziei era într-o fostă cârciumă, alături de casa în care locuia generalul Karg. În sala mare dinspre uliță, cu ferestrele oblonite, ca să nu pătrundă lumina afară, mâncau ofițerii de la cartierul diviziei, precum și cei de la comandamentul brigăzii de artilerie, care se afla în sat. În fund, întro odăiță, era popota trecătorilor, adică a celor ce mergeau spre front sau se întorceau de acolo și trebuiau să zăbovească un răstimp pe la numeroasele servicii ale diviziei.

Fiindcă întârziase, Bologa nu mai vru să treacă prin sala cea mare, ci coti prin ogradă și intră în tindă, unde câțiva soldați spălau vase, ștergeau tacâmuri, desfundau sticle, în vreme ce alții veneau de pe coridor, de la bucătăria îndepărtată, cu farfurii pline cu mâncăruri ori cu butelii de vin… De aici o ușă dădea direct spre popota mare, iar alta, în stânga, spre cuibul trecătorilor. Un soldat se repezi și deschise lui Bologa.

În odăiță erau numai două mese lungi și o canapea hodorogită, pe care zăcea un morman de mantale, căști, revolvere, săbii, baionete, de-a valma.

Masa din dreapta se golise; un soldat, cu capul țuguiat și cu fruntea de un deget, strângea alene tacâmurile și resturile de pâine. Fumul de tutun, mirosul de mâncăruri și de băuturi umpleau odaia până în tavanul cu grinzi, sugrumând flacăra lămpii cu abajur de tinichea roasă. Obloanele celor două ferestre erau închise, iar găurile din obloane, astupate cu șervete. De altfel, ferestrele n-aveau perdele și pe pereți se vedeau numai câteva cadavre de ploșnițe sătule.

În capul mesei din stânga ședea căpitanul Klapka. Fără cască, tuns la piele, fața lui rotundă răspândea bunătate și blândețe, deși în ochi îi tremura o spaimă pe care încerca so ascundă sub un surâs prefăcut și rece.

Când păși Bologa în odaie, zgomotul de glasuri care se auzise din tindă se curmă brusc, încât bună-seara lui pluti singuratică într-o tăcere speriată. Până să-și lepede însă casca și ulanca, unda de tulburare se topi și locotenentul Gross, mai în glumă, mai în serios, strigă:

— Mi se pare, Bologa, că ți-a fost rușine să vii mai devreme între noi? Spune drept!

— Rușine? Mie?… De ce? zise Apostol, oprindu-se înțepat.

— Parcă noi nu știm că și tu ai votat pentru moarte? zâmbi Gross, dând vorbelor sale o culoare mai dulce, fiindcă observase supărarea lui Bologa.

— Ei și? urmă Apostol mereu dârz. În orice caz n-am să dau socoteală decât conștiinței mele, care l-a găsit vinovat!

— Conștiință! oftă deodată tânguitor căpitanul Cervenko, care ședea la stânga lui Klapka. Cine mai are azi conștiință? Glasul acesta se înfipse ca un ac în urechea locotenentului Bologa. Vru să răspundă și nu-i veni nimic în minte. Se uita la el, și inima i se îmblânzi. Cervenko era om voinic, spătos, cu o barbă cafenie care-i acoperea aproape tot pieptul și cu niște ochi în care plângea veșnic o suferință tainică.

Bologa îl cunoscuse într-un spital la Triest și descoperise în el o inimă îngerească. Era rutean, profesor la un liceu din Stanislau. În fața ofițerilor

trecea ca un fel de menonit, fiindcă în doi ani de război niciodată nu pusese mâna pe vreo armă, ci mergea în lupte numai cu un băţ de trestie şi cântând cântece bisericeşti. Cervenko însuşi spunea sus şi tare că mai bine şi-ar tăia mâinile decât să tragă asupra unor bieţi oameni ca şi dânsul. Altfel, fiind extrem de conştiincios în serviciu şi dispreţuitor de moarte, superiorii îl lăsau în pace, mulţumindu-se a zice că-i cam scrântit.

— Fiecare îşi face datoria cum crede, murmură Bologa drept răspuns lui Cervenko, aşezându-se la masă faţă-n faţă cu Klapka, şi apoi porunci soldatului: Adă-mi şi mie ceva de mâncare!

Soldatul dispăru. Peste o clipă Gross, puţin încruntat, zise:

— Nici o datorie din lume nu-mi poate impune să ucid pe un camarad…

— Camarad?! strigă deodată locotenentul Varga, revoltat, sărind în picioare. Trădătorii şi dezertorii sunt camarazii dtale?…

Domnilor, vă întreceţi cu glumele! Eu, în orice caz, nu mai pot asculta nepăsător asemenea… asemenea… vorbe compromiţătoare pentru un militar care mai are în suflet un pic de iubire de ţară…

Izbucnirea locotenentului de huzari, singurul ofiţer activ printre cei de faţă, căzu ca un duş rece, reamintindu-le brusc că sunt pe front. Toate privirile se întoarseră spre Varga şi în toate lucea o întrebare… Privirile acestea mulţumiră orgoliul huzarului brun, tânăr, frumos, cu mustăcioara tunsă şi cu înfăţişarea încăpăţânată. Era nepotul profesorului de filozofie de la Budapesta şi avea ambiţia să fie socotit mare cunoscător de cai. Apostol îl întâlnise des în casa profesorului şi, cu toate că i s-a părut gol şi fudul, s-a împrietenit cu el, având altfel un suflet deschis şi leal.

— Închipuieşte-ţi, dragul meu, urmă Varga, adresânduse lui Bologa, ca omului care-i împărtăşeşte credinţele, cu o voce calmă ce voia să şteargă impresia izbucnirii indignate, de două ore numai despre execuţia lui Svoboda vorbim şi, ce crezi, dumnealor găsesc vinovaţi, ştii pe cine, pe cei ce lau condamnat!

Varga sfârşi surâzând batjocoritor spre Gross, risipind astfel cu totul urmele protestării.

— Nimeni nu osândeşte cu inima uşoară, zise Apostol gânditor. Dar când vina e evidentă, eşti silit. Căci mai presus de om, de interesele lui particulare, e statul!

— Nimic nu e mai presus de om! se ridică atunci Gross, grăbit, ca nu cumva să-i ia cineva vorba. Dimpotrivă, omul e mai presus de orice, mai

presus chiar de întreg universul!

Ce-ar fi pământul fără de omul care să-l vadă, să-l iubească, să-l măsoare, să-l înconjoare?… Ca și pământul, universul numai prin om a devenit o realitate interesantă. Altfel ar fi o zbuciumare sterilă de niște energii oarbe, altfel, adică fără sufletul omului. Toți sorii universului nu pot avea altă menire decât să încălzească trupul omului care adăpostește grăuntele divin al inteligenței. Omul e centrul universului, fiindcă numai în om materia a ajuns la conștiința propriului său eu, a ajuns să se cunoască!… Omul e Dumnezeu!

Locotenentul Gross, uscățiv, slăbit, cu barbișon retezat și cu ochii mici, negri, fulgerători, comanda o companie de pionieri. Vorbind, se aprindea repede, iar vocea lui aspră, neplăcută, devenea mlădioasă și cuceritoare. Era ovreu și inginer la o fabrică de mașini din Budapesta. Acum se opri un moment și se uită împrejur parcă ar fi așteptat o întrerupere.

Întâlnind ochii lui Bologa, care nu-l iubea, zicând că e farsor, Gross continuă disprețuitor:

— Statul!… Statul care ucide!… În spate statul nostru, în față statul dușman, și la mijloc noi, cei osândiți să murim ca să asigurăm huzureala câtorva tâlhari care au pus la cale măcelul milioanelor de robi inconștienți! Mă mir că…

— Noi apărăm patria, prietene, moștenirea strămoșească!

îl întrerupse Varga, calm, cu o superioritate mândră în glas.

— Aici, în inima Rusiei, e patria d-tale? întrebă Gross cu mare dispreț.

— Unde-i datoria, acolo-i patria! interveni Apostol, dar cu atâta sfială, că nimeni nu-i luă în seamă vorbele.

— Patria noastră e moartea… pretutindeni și mereu moartea, bolborosi Cervenko cu o convingere adâncă.

— Fiindcă suntem lași! strigă Gross, înflăcărat. O singură clipă de curaj general ar pune capăt tuturor mișeliilor!

— Dacă lumea ar fi ca tine! zise Varga, râzând cu atâta poftă, că toți se înseninară. Din fericire, noi, ceilalți, încă nam uitat că, mai presus de orice, suntem fiii și apărătorii patriei, dragă anarhistule!… Domnule căpitan, adăugă apoi către Klapka, te rog, să nu ne judeci după vorbele noastre, ci după fapte! Suntem toți prieteni și, când ne întâlnim, ne permitem mai mult decât ar fi permis. Așa ne mai răcorim și noi pentru câte îndurăm… Dar în fața dușmanului toți ne facem datoria cu inimă, chiar și Gross, deși vrea să

pară un răzvrătit. În al treilea an de război, după ce am dat atâtea dovezi de vitejie, slăbiciunile acestea să ne fie trecute cu vederea!

Klapka dădu din cap cu un surâs indulgent, care însă nu se potrivea deloc cu lumina ciudată din ochii lui bulbucați.

Gross vru să protesteze, dar tocmai atunci ușa se deschise și soldatul intră cu farfuriile pline, așezându-le dinaintea lui Bologa.

Peste câteva minute, după oarecare șovăiri, convorbirea se aprinse iarăși, mai ales între Gross și Varga. Apostol Bologa înghițea în silă. Deși nu luase nimic în gură de la prânz, nu-i era foame. Se simțea mereu ostenit, parcă toată ziua ar fi cărat bolovani. Ar fi dorit să ia parte la discuție, ca altădată, dar nu îndrăznea, de teamă să nu observe ceilalți cât de false și nesincere îi sunt vorbele. Frica aceasta îl chinuia neîncetat, îi sfâșia sufletul, fără să i se poată împotrivi. Avea impresia că se află pe marginea unei prăpastii și nu cutează să se uite în adâncimea care totuși îl ispitește din ce în ce mai stăruitor.

— Izbânda trebuie să vie! glăsui Gross, patetic, gesticulând și cu niște ochi tremurători de emoție. O crimă monstruoasă trebuie să nască o pornire uriașă de răzvrătire universală… Trebuie! Și atunci, peste tranșeele pline de sânge, peste granițele brăzdate cu morminte, toți oropsiții, toți răzvrătiții, își vor strânge mâinile și, într-un avânt nimicitor, se vor întoarce împotriva celor ce-i exploatează de mii de ani, și în sângele lor buhăit de trândăvie vor înmuia steagurile păcii și ale lumii noi!

Bologa atunci nu se putu stăpâni și întrebă foarte blând:

— Lumea urii, camarade?

— Ura, numai ura va stârpi nedreptatea! răspunse Gross cu fața strâmbată de patimă.

— Ura naște veșnic ură, zise Apostol, cutremurându-se.

Pe ură nu poți clădi, precum nu poți pe mlaștină…

Înainte de a mai răspunde Gross, Varga se sculă în picioare și vorbi zâmbitor:

— Stați!… Dați-mi voie!… Anarhistul nostru vrea o internaț ională… Așa-i, camarade?… Ei bine, uite internaționala!

adăugă cu mândrie, ridicând glasul și arătând împrejur cu mâna pe toți cei de față. Uite!… Tu ești ovreu, domnul căpitan e ceh, doctorul de colea e german, Cervenko e rutean, Bologa e român, eu sunt ungur… Așa-i?… Tu ce ești, băiete? se întoarse apoi deodată către soldatul care nu mai isprăvea de strâns masa cealaltă.

— Soldat! răspunse omul, uluit și luând poziția reglementară.

— Firește, toți suntem soldați, făcu Varga, mulțumit. Dar te întreb: ce neam ești?

— Croat, să trăiți! murmură soldatul fără să clipească.

— Ei, vasăzică croat, urmă locotenentul către ofițeri. Și sunt sigur că dincolo, în sala cea mare sau în tindă, vom găsi și polonezi, și sârbi, și italieni, în sfârșit, toate neamurile, nu-i așa?… Și cu toții luptăm umăr la umăr pentru un ideal comun, contra dușmanului comun! Iată internaționala adevărată, tovarășe! sfârși Varga, așezânduse triumfător.

— Internaționala crimei! zise Gross grav, adăugând îndată ironic: Degeaba, tu nu poți pricepe, Varga! Ne pierdem vre65 mea. Tu ești băiat de treabă, ești erou, dar încolo…

— Încolo, adică înspre ideile tale, nici nu doresc să mă apropii, căci pe acolo te întâlnești cu Curtea Marțială, răspunse repede Varga, râzând mulțumit.

Urmă o tăcere și apoi deodată glasul lui Cervenko, tânguitor ca o mustrare târzie:

— Suferință ne trebuie, multă, imensă… Numai în suferință crește și rodește iubirea cea mare, cea adevărată și biruitoare. Iubirea, oameni dragi, iubirea!

Apostol Bologa se uită în ochii ruteanului, lăcrimați și totuși strălucitori într-o lumină ademenitoare. Privindu-i însă mai adânc, Bologa se spăimântă și tresări, ca și când și-ar fi aruncat căutătura în adâncimea prăpastiei de care se ferise toată seara. Vru să zică ceva și se pomeni murmurând în neștire:

— Iubirea… iubirea…

— Iubirea voastră însă ne hrănește cu gloanțe sau spânzurători, zise Gross cu o asprime răutăcioasă. Azi Svoboda, mâine eu sau poate voi, cei cu iubirea… Și încaltea Svoboda a încercat să se smulgă din murdărie, pe când noi ne bălăcim mereu…

— Sper că nu vei face apologia trădării? îl întrerupse iar grav locotenentul de huzari.

— Dacă în vreme ce tu, aici, suferi sau faci vitejii, niște ticăloși ar spânzura acasă pe tatăl tău sub o învinuire oarecare, spune, eroule, n-ai imita pe Svoboda?

— Adică tatăl spânzuratului?… întrebă Bologa cu ochii cât pumnii, întinzând gâtul spre Gross. Bine, atunci de ce na vorbit, de ce?

— Și dacă ar fi vorbit? zise Gross înăbușit și cu scârbă.

Cel mult o circumstanță agravantă…

— O, o, dar e… este — bolborosi Bologa, oprindu-se deo66 dată aiurit și simțind o uscăciune ciudată în cerul gurii, parcă s-ar fi trezit dintr-un somn cu visuri năprasnice.

— Nimic nu poate scuza trădarea și de altfel un ofițer care dezertează e mai criminal decât… mai criminal! zise Varga, sculându-se. Și, fiindcă mâine dimineață trebuie să fim la datorie, v-aș propune să ne cărăbănim… Nu de alta, dar mi-e teamă că, de vom mai zăbovi mult, aveți să mă convingeți că dezertarea la dușman e o faptă vitejească!

Încercă să râdă și, neizbutind, se duse la canapea și-și alese din grămadă mantaua și armele. Gross se uită la ceas și zise către Cervenko:

— Ce facem? E târziu… de-abia o să putem dormi trei ore…

Plecară toți trei împreună și în urma lor rămase o dâră grea de tăcere. Căpitanul Klapka începu într-un târziu să tambureze ușor cu degetele pe masă, uitându-se pe sub sprâncene spre Bologa care se clătina pe scaun, cu fața zgârcită de o înfiorare nestăpânită. La masă nu mai rămăsese decât un sublocotenent de infanterie, foarte tânăr și posomorât, care nu scosese nici o vorbă și băuse câteva sticle de vin cu o lăcomie de bețiv precoce, și doctorul Meyer, un ursuz tăciturn, suferind de insomnie, cu o dragoste specială pentru “clienții” lui — cum le zicea celor din tranșee — și luând masa totdeauna în odăița trecătorilor, fără însă a se amesteca în discuțiile lor. Fiindcă tăcerea devenea apăsătoare, Klapka zise către doctorul Meyer, căutând un ton glumeț:

— Eu pot sta aici până la ziuă, că tot n-am cvartir, iar soldatul îmi păzește în gară bagajele…

Auzind glasul căpitanului, Bologa se dezmetici și vorbi repede, parcă ar fi vrut să-și ascundă o vină:

— Dacă sunteți obosit, vă puteți odihni la mine, dom67 nule căpitan… Vă cedez bucuros patul, căci eu… eu am de gând să plec mai degrabă la… la datorie…

— Adică de ce n-am pleca împreună, prietene? răspunse Klapka. Nu cunosc terenul și am nevoie de o călăuză… Mi sa spus că voi comanda divizionul al doilea…

— Atunci sunteți comandantul meu! strigă Apostol înviorat.

Un motiv mai puternic să vă repet invitația.

— Iar eu am s-o primesc, prietene, fiindcă, drept să-ți spun, mă cam apasă osteneala și emoțiile! zise căpitanul cu o voce mai sinceră.

Doctorul fără somn trecu în odaia cea mare, iar sublocotenentul mai ceru o sticlă de vin soldatului care nu isprăvea deloc lucrul la masa de alături… În uliță Klapka și Bologa se opriră, ascultând râsetele gălăgioase din popotă, dominate de un glas răgușit, care cânta fals și cu mare însuflețire o romanță sentimentală. Întunericul se zbuciuma peste tot cuprinsul, și sus, în cer, vânturile fâlfâiau pânze de nouri plângători.

— Încotro mergem, camarade? întrebă Klapka deodată cu vocea schimbată.

În aceeași clipă însă la răsărit se ivi pe cer o trâmbă de lumină albă, tremurătoare, plimbându-se de ici-colo, grăbită, cercetătoare ca o iscoadă isteață, stăruind pe alocuri, alintând pământul și sfidând întunericul… Apoi, peste un minut, se auziră bubuituri dese, înăbușite, depărtate…

— Ce-i asta? făcu căpitanul mirat. Se spunea că pe aici e liniște… când colo…

— Da… Nu-i nimic… nimic! zise Bologa, urmărind cu interes lumina și tunurile. Ceva caraghios… o, mai mult decât caraghios! Rușii ceia sunt nebuni… Închipuiți-vă, domnule căpitan, că, de vreo săptămână, aproape în fiecare noapte ne sâcâie cu un reflector, parc-ar umbla să-și bată joc de noi!

Auzi, reflector la niște poziții fixe, unde se cunoaște orice mușuroi! Ridicol!… Dar și mai ridicol, ba chiar enervant, e că noi nu suntem în stare să le zdrobim jucăria! Am stricat până acum atâtea obuze, de ni-e rușine, și degeaba! Parcă ar fi fermecată lumina lor, parcă…

Bologa își curmă brusc vorba, căci fâșia de lumină dispăru, lăsând întunericul mai negru. Răbufniturile de tunuri mai continuară un răstimp și apoi încetară pe rând… Cei doi ofițeri porniră prin bezna deasă, clăpăind cu cizmele în noroi…

Satul dormea dus, cu casele pitite după garduri de spini…

Într-un târziu, mergând mereu, Klapka zise în șoaptă:

— Ce efect ciudat a avut execuția de azi asupra domnilor!

Și doar au fost aduși înadins ca să se întoarcă cu groaza în tranșee și să spună oamenilor că e mai bine să înfrunte gloanțele dușmanului decât ștreangul patriei… Foarte…

foarte ciudat!… Dar dacă tatăl osânditului a fost într-adevăr spânzurat, atunci…

Apostol se uită repede înapoi, ca și cum ar fi auzit un glas din spate, pe urmă mormăi rugător:

— A fost vinovat… Domnule căpitan, a fost vinovat…

Sosiră în colțul ulicioarei, spre locuința locotenentului.

Lumina albă chiar atunci răsări iarăși în văzduh, mai aproape, mai limpede, urmărită îndată de bubuituri mai furioase.

— Lumina! suspină Bologa. Ispitește, mereu ispitește lumina!…

Parcă toate tunurile din lume n-ar mai fi în stare so înăbușe…

Dar arătarea albă se topi iarăși, și întunericul îi strânse iar în brațe, ca niște clește reci. Numai în sufletele lor buimăcite mai stăruiau scântei multicolore, mângâietoare…

O luară pe ulicioară. Noroiul era mai cleios. Bologa simțea cum îi tremură genunchii. I se părea că duce în spinare o piatră de moară. Și inima îi era atât de sângerată și totuși atât de plină de o dorință mare, că îl tortura o trebuință sfâșietoare să vorbească, să se explice.

— Domnule căpitan, vă rog, zise dânsul fierbinte, am fost întâia oară în Curtea Marțială, vă rog… Și conștiința mia poruncit… A fost vinovat, domnule căpitan!

Klapka tăcea, parcă nici nu l-ar fi auzit.

5

Apostol Bologa își luă în primire bateria, mai stătu puțin de taifas cu comandanții de secție și apoi coborî în adăpostul subpământean să se odihnească. Se întinse pe patul de scânduri.

Era prăpădit de oboseală și de nesomn, căci toată noaptea se zvârcolise, dar acum sufletul i se ușurase, parcă ar fi scăpat dintr-o cameră de tortură și parcă toate zbuciumările ar fi rămas acolo, în satul cu spânzurătoarea…

De afară cobora o înfumurare de lumină, în care se conturau vag intrarea adăpostului, masa improvizată, cu hărți, compasuri, cărți și niște farfurii goale, apoi aparatul telefonic în perete, două scaune fără spate, aruncate la o parte… Auzea ploaia monotonă, plicticoasă, adormitoare și se bucura că în creieri îi furnicau, ca și altădată, numai reflectoare, tunuri, muscali, hărți, decorații…

Spre seară veni căpitanul Klapka în inspecție. Bologa se înnoură, mai ales când căpitanul îi spuse că a văzut celelalte baterii și că aici va zăbovi mai mult, ca acasă… Îi dădu toate deslușirile, rece, scurt, parcă astfel ar fi

vrut să înlăture o apropiere în afară de serviciu. Klapka îl ascultă gânditor, privindu-l mereu în ochi cu o stăruință care pe Bologa îl zăpăcea și-l făcea să-și reamintească întâlnirea lor de ieri, în fața spânzurătorii. La sfârșit apoi căpitanul îi zise deodată cu un glas în care vibra o sinceritate caldă:

— Ești o inimă de aur, Bologa!… Da, da, o inimă… De aceea mi-ești drag ca un frate!

Locotenentul avu o tresărire nervoasă. Nu înțelegea ce vrea Klapka și un moment i se păru că-l ispitește. În ureche însă îi răsunau cuvintele blânde, tulburătoare, care totuși îl spăimântau, ca și când l-ar fi târât spre o primejdie.

— Te-am văzut aseară cum te-ai chinuit, urmă căpitanul.

Toată seara și toată noaptea. Și te-am înțeles. Poate că numai eu te-am înțeles, fiindcă eu… Da, da!… Nu te uita că am tăcut! Trebuie să tăcem! Mereu să tăcem! Altfel…

— Domnule căpitan, cred… că vă înșelați, cred că… zise Bologa aspru, aproape cu ură. Și nu știu ce vă face să-mi atribuiți…

Klapka zâmbi cu atâta bunătate, că Apostol se încurcă de tot și se opri în mijlocul frazei.

— De ieri, de la primul schimb de priviri, am înțeles că vezi în mine un dușman, reluă căpitanul. Nici nu mi-ar fi păsat de dușmănia ta, dacă pe urmă, când se zvârcolea fratele meu în ștreang, nu ți-aș fi văzut ochii plini de lacrimi…

Nu protesta! Nu ți-ai dat seama, dar ai lăcrimat… și lacrimile acelea ți-au dezvăluit inima întreagă…

Bologa mai încercă să se împotrivească. Zadarnic.

Căpitanul părea că simte o nevoie nebiruită de a-și crea un prieten cu care să împartă o povară sufletească. Neîncrederea locotenentului îl făcea să șovăie, și totuși înfricoșarea singurătății îl îmboldea mereu să se apropie. Astfel îi spuse cum a aflat aseară, de la un căpitan ungur, că Bologa e român, dar ofițer model și patriot incomparabil. Atunci s-a întristat, crezând că lacrimile au fost înșelătoare. A cunoscut mulți ofițeri români în război și cu toți s-a înțeles ca și când ar fi fost frați de sânge.

Cum oare să nimerească tocmai aici un renegat? Pe urmă, la masă, a priceput tot, căci la fel se ascunde și dânsul de doi ani de zile, ferindu-se, ca un actor bătrân, de a-și arăta simțămintele cele fierbinți și purtând veșnic o mască pe obraz. De altfel, pentru el primejdia e și mai mare decât pentru Bologa, întâi fiindcă e ceh, și toți cehii sunt suspecți, apoi fiindcă… Nu-i

mărturisi al doilea motiv, ci, după o mică pauză, îi povesti că el e din Znaim, oraș ceh foarte drăguț și curat, și că părinții l-au dat la școala militară ca să-și câștige mai curând pâinea, deoarece erau mulți frați și fără avere. A ieșit cadet la optsprezece ani, dar viața militară nu i-a plăcut.

În vara când a fost înaintat sublocotenent și s-a dus acasă în concediu, s-a amorezat nebun de fata unui profesor, tot din Znaim. A vrut s-o ia de nevastă, dar iubita lui n-avea zestrea reglementară, ba chiar nici un fel de zestre. Atunci, fiindcă nu putea renunța la fată, s-au logodit. El s-a hotărât să-și creeze o carieră nouă, iar ea s-a legătuit să-l aștepte. S-a înscris în aceeași toamnă la Drept și s-a așternut pe carte. A mers greu. Serviciul îi reteza mereu avântul, și superiorii nu vedeau cu ochi buni strădaniile civile. Totuși, în șapte ani a terminat. Era locotenent. Prin demisie a dobândit gradul de căpitan de rezervă, dar și de candidat de avocat. Practica a făcut-o în Znaim, aproape de logodnică. Peste un an deschizând cancelarie de avocat, s-a putut însura. Căsnicia a fost rodnică: anul și copilul… Azi are patru, doi băieți și două fete. Războiul a întrerupt seria. Al cincilea de-abia acum e pe drum… Dintr-un portofoliu scoase niște fotografii și-i arătă, falnic și mișcat, întâi copilașii pe rând, cu numele și obiceiurile fiecăruia, apoi pe nevastă-sa.

— Să știi însă că fotografiile sunt mizerabile, adăugă el cu însuflețire. Mai ales nevastă-mea… e de o mie de ori mai bine, delicată, blândă, frumoasă. Cine o cunoaște trebuie so adore…

Sărută fotografiile, le puse bine și murmură înduioșat, cu ochii scăldați în lacrimi:

— Din pricina lor și de dragul lor sunt cum sunt, Bologa!… Altfel, Dumnezeu știe, poate că și eu… Așa însă nu pot… Sunt capabil de orice lașitate, numai să nu mor înainte de a-i îmbrățișa, să mă pot întoarce la ei… Ce vrei!

Sunt un nenorocit… Și totuși, în doi ani, o singură dată am fost acasă cinci zile! Înțelegi? O, câinii, câinii!

Scrâșni dinții, cu lacrimi gârlă pe obrajii grași, înroșiți de emoție. Se auziră pași coborând în adăpost și Klapka se potoli brusc, întorcându-se cu spaimă spre intrare. Era un sublocotenent care venea să ia înțelegere cu Bologa în privința serviciului de noapte.

— Poate să ne viziteze și la noapte reflectorul și ar fi bine să-i pregătim o primire triumfală, zise sublocotenentul.

Se așezară la masă, întinseră hărțile, se sfătuiră, văzură unde a apărut reflectorul ultima dată și chibzuiră unde trebuie să apară la noapte, aprinseră un muc de lumânare, făcură socoteli și planuri de tragere…

Preocupat de reflectorul dușman, Apostol Bologa nici nu se mai gândi la Klapka. De altfel toată noaptea stătu de veghe, alergând de la postul de comandă la tunuri, de la tunuri la cele câteva observatoare ale bateriei, repezindu-se chiar până la observatorul din linia infanteriei, agitat, parcă ar fi fost în joc toată fericirea lui și soarta lumii întregi.

Ceasurile însă trecură, veni dimineața, și reflectorul nu se arătă.

Și noaptea următoare la fel, și noaptea a treia la fel… Deabia a cincea noapte, când nu credeau că are să vie, a venit iar, mai sfidător, mai batjocoritor… Au cheltuit zeci de obuze, dar lumina s-a plimbat nepăsătoare peste câmpurile brăzdate de șanțuri.

A doua zi, pe la amiază, Bologa se pomeni iar cu Klapka la baterie. Era foarte palid și cu ochii mai tulburi și mai bulbucați ca de obicei. Îi spuse că adineaori colonelul i-a poruncit categoric să sfârșească scandalul cu reflectorul, fiindcă ajungem de râsul și ocara armatei, adăugând că comandantul diviziei a făgăduit o decorație celui ce va zdrobi batjocura rusească.

— Azi-noapte l-am încadrat, și totuși ne-a scăpat! zise Bologa furios, încheind cu o înjurătură ungurească. În doi ani n-am primit nici o observație și acuma, din pricina unui fleac de…

— Nu te înfuria, prietene, și nu înjura, răspunse Klapka abătut. Observația nu te privește pe tine, ci pe mine!

— Pe toți ne privește, domnule căpitan, și tocmai astai…

— Poate că înainte de a lua eu comanda divizionului, dar azi toată vina cade numai asupra mea! Am simțit aceasta foarte limpede din chiar vorbele colonelului, din tonul lui, din… M-a întrebat pentru ce anume am fost mutat aici, înțelegi?

— Căpitanul se așezase pe scaun, lângă masa cu hărțile, și se uita întrebător și speriat la Bologa care, nedumerit, răspunse:

— În interes de serviciu, firește. De altfel, în război nici nu se mai ține seama de alte interese…

— Ei bine, colonelul știa, trebuia să știe, și totuși m-a întrebat, zise Klapka mai încet și cu o umbră de mister în glas. Iar când, de frică, i-am spus o minciună, el nici n-a clipit din ochi, încât am fost silit să mă rușinez de lașitatea mea!

Tăcu așteptând un răspuns sau o întrebare. Pe Bologa însă atitudinea și glasul căpitanului îl uluiră, trezindu-i deodată în suflet toate zbuciumările care crezuse că s-au stins fără urme. Ar fi vrut să protesteze și să isprăvească cu omul acesta care, urmărindu-l cu încredere, îl făcea părtașul unor gânduri primejdioase. Simțea însă cu groază că, în adâncul inimii, gândurile acestea îi erau dragi și le tăinuia acolo ca pe niște odoare prețioase.

— Domnule căpitan…, murmură Apostol, uitându-se în ochii lui, rugător.

Din privirea și glasul lui, Klapka sorbi un îndemn care îi lumină fața frământată. Ca și când ar fi pornit să-și golească dintr-o dată tot sufletul, oftă greu și zise:

— Mă înăbușe lașitatea, Bologa! Nu mai pot! Am crezut că, tăinuind-o, voi scăpa de ea, și acuma mă gâtuie… Ai văzut privirea lui Svoboda sub ștreang?… Nu se poate să no fi remarcat, toată lumea a văzut disprețul și mândria și nădejdea… Asta-i moartea noastră eroică! Pe frontul italian, un român a fost spânzurat pentru aceeași vină… Am văzut bine, a avut aceeași privire în fața funiei… Atunci însă n-am priceput nimic. Tocmai peste câteva luni mi-am dat seama, în groază și în lașitate… Trei ofițeri din regimentul meu, unul chiar din divizionul meu, toți cehi, au fost prinși într-o noapte, între linii, cu planuri și cu hărți și cu secrete. Eu eram să fiu al patrulea, dar în ziua plecării am primit de acasă o scrisoare și m-am ascuns ca un hoț. Scrisoarea mi-a reamintit casa, copilașii, nevasta, în scrisoare am găsit speranțe de viitor și de fericire, am găsit iubire multă, toată iubirea mea… Cum să risc eu toate acestea pentru… pentru ceva… pentru un vis? Totuși, pe urmă am fost trimis și eu, cu dânșii, în fața Curții Marțiale, ca complice. Și acolo m-am lepădat de ei, ca de lepră, și am tăgăduit, agățându-mă cu disperare de viața asta rușinoasă! Iar ei au tăcut și nici măcar nu m-au disprețuit. Secera morții scânteia în fața lor și ei nau clipit din ochi… Apoi, când s-a citit amenințarea spânzurătorii, au strigat toți trei, într-un glas, acolo, înaintea Curții, “trăiască Boemia”, în vreme ce eu tremuram ca un biet cerșetor, de milă. Ba, ca să dovedesc tuturor cât sunt de nevinovat, m-am dus și la execuție… Vezi, până unde poate merge lașitatea?… Lângă sat e o pădure prin care armata șia croit drumuri speciale, ferite de aeroplane, pentru trebuințele frontului. Am mers cu convoiul de execuție și am ajuns într-o poiană largă. Convoiul s-a oprit puțin în mijlocul poienii și m-am uitat împrejur să caut stâlpii

spânzurătorilor. Stâlpi nu erau, dar în schimb în fiecare copac atârnau oameni, agățați de crengi, cu capetele goale și cu tăblițe de gât, pe care scria “trădător de patrie”, în trei limbi. Mi-a înghețat inima în piept și totuși n-am îndrăznit să tremur. Ca să-mi pot tăinui mai lesne înfiorarea, mi-a trecut prin minte să-i număr, să văd câți sunt… Închipuiește-ți ticăloșie de om! Dar cum să-i numeri, când toată pădurea era plină de spânzurați? Ori poate că numai groaza m-a făcut să-mi pară mai mulți?… Atunci am închis ochii, gândindumă cu mirare stupidă: “Asta-i pădurea spânzuraților…” Un maior ungur, înalt și cu profil de păsare, mi-a șoptit, poate ca să mă ispitească: “Toți sunt cehi… și ofițerii, și soldații…

numai cehi!” Am tăcut, parcă mi-ar fi făcut o mustrare. Apoi i-au spânzurat pe toți trei deodată și pe același copac, un fag bătrân, cu tulpina scorburoasă. Când le-au pus ștreangul de gât, m-am uitat bine în ochii lor… Străluceau cumplit, ca niște luceferi prevestitori de soare, și atât de măreț și cu atâta nădejde, că toată fața lor părea scăldată într-o lumină de glorie. Atunci m-am simțit mândru că sunt frate cu cei strălucitori de sub ștreang și am dorit moartea cu o însetare uriașă! Dar numai o clipă, o singură clipă! Pe urmă am privit zvârcolirile, am auzit pârâitul crengilor și numai inima îmi tremura, încet, fricoasă, hoțește, ca nu cumva s-o audă vreun vecin… Peste câteva zile am fost mutat ca suspect…

Acuma vezi de ce am fost mutat?… Și crezi că am plâns măcar după ce m-am întors de la pădurea spânzuraților? Sau măcar în tren, venind încoace? Sau aici?…

M-am bucurat, Bologa, auzi, că trăiesc, c-am scăpat de pădurea spănzuraților! Până adineaori m-am bucurat, până când m-a întrebat colonelul de ce am fost mutat! Numai adineaori am plâns, cu capul vârât în mantie, ca să nu mă simtă nici ordonanța. Numai adineaori, de frica pădurii spânzuraților!

Klapka se opri cu niște ochi atât de mari și de îngroziți, că Bologa își simți sufletul copleșit de milă. În tăcerea adăpostului inimile lor băteau deopotrivă de înfricoșate…

Locotenentul vru să-i spuie o vorbă de mângâiere și se pomeni șoptind:

— Domnule căpitan, pădurea spânzuraților…

Își luă seama însă și plecă ochii în pământ, neputincios și umilit.

— Acuma înțelegi întrebarea colonelului? reveni căpitanul cutremurându-se, parcă ar fi vrut să se scuture de o apăsare. Și observația cu reflectorul?… Vezi cum se leagă?…

Observația e amenințătoare pentru mine: ori reflectorul, ori…

Iar se cutremură și apoi continuă mai gâtuit:

— Trebuie să nimicim reflectorul, Bologa, frate de suferință! Altfel…

— Pădurea spânzuraților… murmură Apostol cu ochii scânteietori de o ură nouă, plămădită în sufletul lui pe nesimțite.

Klapka, parcă povestind și-ar fi ușurat inima, vorbi pe urmă numai de reflectorul rușilor, prinse să arate pe hartă, să măsoare, să combine cifre și formule… Bologa îl asculta din ce în ce mai mohorât, fără să mai rostească un cuvânt.

Glasul căpitanului, în care bâlbâia numai frica, începu să-l indigneze. Se stăpânea, simțind însă cum i se infiltra ura în sânge, cum îi alerga prin toate vinele, ca o otravă. Se uita pe hartă și vedea numai degetele căpitanului, ținând compasul și mișcându-se de ici-colo, desenând o umbră ciudată, în formă de spânzurătoare…

Apoi Klapka plecă liniștit, încrezător, cu fața înflorită de un zâmbet, lăsând pe Bologa singur în adăpostul umed.

6

Îi clocotea inima și creierii îl usturau. Stătu un minut în picioare, cu ochii după Klapka, apoi se prăbuși pe scaun, în fața hărții, agățându-se de compas ca de o nădejde mântuitoare.

Dar nici degetele nu-l mai ascultară… În sufletul lui, ca și împrejurul lui, simțea o scârbă chinuitoare, în care i se scufunda toată viața.

Își rezemă capul pe palme, privind liniile, punctele, unghiurile însemnate pe hartă. I se păreau niște semne cabalistice și se mira cum le-a putut înțelege până azi. Și, în același timp, îi încolți în minte o întrebare, ca un cârlig: ce caută el aici? Pe urmă, împrejurul întrebării se adunară răspunsuri, lămuriri, alte întrebări și alte răspunsuri, care însă, cu cât se înmulțeau, cu atât îl nemulțumeau mai rău, fiindcă toate împreună nu-i deschideau nici o punte de mântuire.

“Ce ridicol am fost cu concepția de viață — se gândi apoi deodată. Cum nu mi-am dat oare seama că o formulă ner78 oadă nu poate ține piept vieții niciodată?” Acum, uitându-se în urmă, i se păru că toată viața i-a fost goală ca o pungă de hârtie model. Îi era rușine de trecut și- și aminti cu o părere de rău dureroasă momentele când viața a încercat să-l atragă în mersul ei și s-a împotrivit prostește, înăbușindu-și cu îndârjire avânturile.

Chiar zvârcolirile lui de acuma, cu năzuințele disperate de a-și înfrânge pornirea inimii…

— Don' locotenent, am adus prânzul, zise ordonanța, care se oprise la spatele lui Bologa cu sufertașul.

Apostol, auzind vorba românească, sări drept în picioare, ca și când l-ar fi lovit cu un ciomag în moalele capului.

— Da… bine… bine, Petre, bâigui buimăcit, clătinânduse pe călcâie și apoi trântindu-se pe pat, ca să nu-i observe soldatul tulburarea.

Ordonanța așeză masa, trăgând cu coada ochiului spre Bologa. Îl văzu amărât și, crezând să-l ușureze, întrebă supus:

— Ați primit vreo veste rea de acasă, don' locotenent?

— Ce veste, măgarule? răcni deodată Bologa, ridicânduse furios. Ce-ți pasă ție?… Numai acasă îți umblă gândurile, afurisitule, acasă!

Soldatul înlemni în poziție, cu fața la locotenentul aprins de mânie. Era om de peste treizeci de ani, înalt, spătos, cu mâinile ca niște lopeți, cu obrajii osoși și cu ochii nespus de blânzi, în care pâlpâia evlavie și resemnare. Apostol îl avea ordonanță de vreo șapte luni și Petre îl slujea cu o credință de câine, fericit că l-a scos din foc. De altfel îl recomandase, într-o scrisoare, chiar doamna Bologa, căci era tot din Parva, cunoștea pe “domnișorul” din leagăn și lăsase acasă cinci copii.

Întâlnind pe urmă ochii ordonanței, furia locotenentului se topi într-un val de rușine. Își dădu seama, îndată, că numai graiul românesc l-a scos din țâțâni, fiindcă a venit ca o mustrare peste gândurile lui răvășite de imputări. Îi păru rău că s-a înfuriat și în părerea aceasta de rău simți mulțumire de sine și înălțare. Se sculă, făcu trei pași spre intrarea adăpostului, se întoarse înapoi și zise trist, sincer, parc-ar fi vorbit cu un prieten vechi:

— Sunt amărât, Petre, și nu știu ce am… O, Doamne, războiul!…

Se cutremură înfricoșat. Era întâia oară că se plângea de război. Până acuma chiar suferințele războiului i se păruseră firești și socotise lași pe cei ce murmurau împotriva lor…

Soldatul, liniștit, cu o lucire sumbră de pocăință în ochi, răspunse grav:

— Pedeapsa lui Dumnezeu, don' locotenent, pentru păcatele oamenilor.

— Dar dacă nu-s pedepsiți păcătoșii, ci tocmai cei asupriți? întrebă Bologa stăruitor.

— Dumnezeu ține cumpăna dreaptă, zise Petre cu o credință profundă. Moartea nu-i pedeapsă. Viața e pedeapsă.

Și numai chinurile trupului și suferințele îndreaptă pe om spre mântuirea sufletului…

Apostol se așeză să mănânce. Credința ordonanței o cunoștea de mult, și aceleași vorbe cucernice le auzise de zeci de ori. Petre, care și acasă fusese vestit de bisericos, în vâltoarea războiului s-a scufundat într-un adevărat fatalism religios. De altfel, fiind singurul român în regiment, era singurul cu care Bologa vorbea românește. Soldatul glăsuia acuma despre suferință și despre Dumnezeu, și Bologa, mâncând, îl asculta și se gândea că niciodată nu l-a ascultat cu atâta dragoste. Îl întrerupse și aduse vorba despre Parva, despre cei de-acasă… Petre oftă și umplu adăpostul cu fel de fel de amintiri, care îi înduioșau deopotrivă. Apostol simțea din ce în ce cum îi crește inima, cum îi bate năvalnic și cum bătăile se încheagă într-un cântec de biruință. O dragoste mare îi înfiora sufletul. Se uita la Petre mișcat, având impresia că într-însul s-a întruchipat toată Parva, toți cei ce vorbesc românește. Îi venea să-l îmbrățișeze și să se arunce la picioarele lui, cerându-i iertare. Și în cele din urmă, nemaiputându- se stăpâni, murmură cu glas de fericire:

— Petre, Petre, fratele meu… nădejdea mea…

Soldatul tăcu o clipă nedumerit. Apoi clătină din cap și zise domol, resemnat:

— Doamne-ajută…

7

Câteva nopți nu mai apăru reflectorul. Apostol Bologa, de veghe în observatorul din șanțurile infanteriei, îl aștepta însă mereu cu atenția încordată, ca să mulțumească pe Klapka.

În liniștea nopților, tulburată doar rareori de vreun foc de pușcă speriat, avu răgaz destul să-și judece, precum obișnuia, credința cea nouă, convins că numai însuflețirea care rezistă pe cântarul minții e vrednică să locuiască trainic în sufletul omului. Și se bucura simțind că primenirea lui sufletească, oricum o răsucea, îi încălzea inima, pe când vechea “concepție”, pentru care douăzeci și șapte de luni șia primejduit viața, a fost veșnic severă, ca o mamă vitregă.

Își zicea acuma că viața ființează numai prin inimă și că, fără de inimă, creierul rămâne o biată grămadă de celule moarte. Îi era rușine însă amintindu-și că i-au trebuit doi ani de război ca să ajungă acolo de unde a

pornit împotriva sfaturilor doamnei Bologa, ale protopopului și ale tuturor, afară de Marta… La gât purta un medalion cu o buclă blondă și chipul unui căpșor fermecător. I le-a dat când a fost acasă, în concediu, șoptindu-i "eroule", cum de altfel îi zicea și în scrisori.

"Marta e vina tuturor…", încercă să-și zică în taină, ca o scuză față de conștiința dojenitoare. Dar își curmă gândul, alungându-și din suflet lașitatea: "Marta nu m-a îndemnat niciodată să fiu erou, cu nici o vorbă… Numai gelozia mea neroadă a socotit că, prin uniformă și vitejie, are să-i potolească cochetăria. Vasăzică numai eu sunt vinovat și trebuie să îndur remușcările…" De altminteri, trecutul i se părea mort și se ferea să-l dezgroape. Mai mult îl preocupa viitorul care-i mijea ca o auroră strălucitoare după o noapte vijelioasă. Nu-l vedea încă lămurit, dar ceața care-l aburea avea sclipiri trandafirii…

Inima îi era plină de un simțământ mângâietor.

"De acum începe o viață nouă! se gândea mereu cu bucurie.

În sfârșit mi-am găsit calea… Au trecut șovăirile și îndoielile!

De acuma, înainte"!

O poftă de viață vajnică îi clocotea în piept. Când venea, dimineața, de la observator și se întindea pe patul de scânduri, adormea repede și visa numai fericire…

Într-o după-amiază târzie se pomeni iar cu Klapka la baterie.

Bologa, aducându-și aminte de îngrijorarea de deunăzi a căpitanului, se miră văzându-l foarte senin și zâmbitor, cu o mulțumire în ochi aproape provocatoare. După ce inspectară împreună tunurile și oamenii, coborâră în postul de comandă, unde ardea pe masă un muc de lumânare.

— Na-m avut noroc, domnule căpitan, zise Apostol cu o ușoară ezitare. Dacă n-a vrut să vie…

— Cine? întrebă Klapka. A, da… Ia mai dă-l dracului de reflector, Bologa! adăugă apoi nepăsător.

Locotenentul tăcu zăpăcit, uitându-se în ochii căpitanului, în care acuma câteva zile îl îngrozise pădurea spânzuraților.

Klapka însă urmă netulburat:

— Omul cu buba se sperie de toate umbrele. Așa și eu cu colonelul nostru! Că-i mâncător de oameni, călău… Când colo, e om foarte de treabă… A, nu ți-am spus?… A venit mai în fiecare zi pe la mine… de patru ori… Îți închipui tremurături pe capul meu! Eram sigur că vrea să mă prăpădească. În sfârșit, ieri, de frică, i-am spus verde pentru ce am fost

mutat aici, bătându-mă în piept, firește, că sunt nevinovat, că… M-a ascultat, m-a ascultat și la urmă mi-a zis, fără pic de imputare, înțelegi, mi-a zis: “Știu… Așa vin nenorocirile asupra oamenilor…” Și atâta tot!… Apoi am vorbit despre Viena, despre operete, despre americani, în sfârșit, prietenește!… Ba se vede că a prins și simpatie de mine, căci azi-dimineață iar a venit în inspecție. Adică ce inspecție, că nici n-am mai pomenit de serviciu… În schimb, mi-a dat o dovadă definitivă de încredere… O dovadă hotărâtoare!… Anume, în mod absolut confidențial, mi-a comunicat o mare taină oficială… Așa că de acuma n-am nici o grijă, sunt liniștit!

Pe Bologa vioiciunea și seninătatea căpitanului îl supărau.

Cu glas de imputare, îl întrerupse:

— O taină oficială ce importanță are pentru noi? Și încrederea, și bănuiala sunt deopotrivă de chinuitoare!

— Nu, nu! strigă căpitanul cu căldură. Să nu exagerăm!

Oameni de treabă sunt pretutindeni și în toate neamurile.

De ce să exagerăm?… Ei bine, colonelul e un om, indiferent de situația lui, asta trebuie s-o recunoaștem! De altfel, secretul ne interesează și pe noi, fiindcă e vorba de schimbarea diviziei. Din Italia e pe drum o divizie obosită, ca să ne schimbe…

— Atunci noi trecem iar pe frontul italian? întrebă Apostol.

— Nu, nu pe frontul italian, răspunse Klapka repede, cu oarecare mândrie. Pe frontul românesc…

În clipa când să rostească ultimul cuvânt, își aduse aminte că locotenentul e român, dar nu mai avu vreme decât să-l pronunțe mai încet. Bologa îngălbeni și, parcă nar fi auzit bine, repetă mașinal:

— Pe frontul…

Nu sfârși, ca și când i s-ar fi înfipt în beregată o gheară înăbușindu-i glasul. Rămase cu gura căscată și se holbă năuc la căpitanul care, dându-și seama cât a fost de imprudent, murmură prostește:

— Iartă-mă, prietene… Am uitat că tu… Sunt un…

În creierii lui Apostol însă de-abia atunci începu să țiuie cuvântul de care se spăimântase, ascuțit și sfâșietor, parcă iar fi scormonit un pumnal. Se sculă brusc în picioare și alergă de ici-colo, frângându-și mâinile și șoptind disperat:

— Nu se poate… nu se poate,… nu se poate…

Klapka, mereu zăpăcit, încercă să-l consoleze, zicând fără convingere:

— Liniștește-te, Bologa, ce Dumnezeu… La urma urmelor, viața nu merge fără compromisuri, fără jertfe și…

Deodată Apostol Bologa se opri în fața lui, cu obrajii albi, cu ochii stinși, încât căpitanul amuți.

— Orice… orice, numai asta nu se poate! izbucni dânsul cu o voce arzătoare. Asta ar fi o… o… o…

Pereții de bârne ai adăpostului închegară sforțările lui de a găsi cuvântul într-un vuiet prelung, încât Klapka îl apucă de braț, vrând să-l facă să vorbească mai încet. Și Apostol, ca și cum ar fi înțeles, se încurcă, plecă fruntea și sfârși murmurând:

— O… o crimă…

— Așa-i, dar ce putem noi face? zise căpitanul înăbușit, cu ochii spre intrare. Eu pricep și împărtășesc zdruncinarea ta, totuși voi aveți și mângâierea că barem există și în tabăra cealaltă frați care luptă pentru mântuirea voastră, pe când noi nici n-avem încotro să ne aruncăm privirea! Pentru noi singurul mijloc de a fi eroi este să murim spânzurați!

Bologa se lăsase pe un scaun, copleșit. Klapka, încredințat că l-a potolit, continuă cu mai multă siguranță:

— O crimă imensă e îndeobște războiul, dar cu deosebire războiul Austriei! Încaltea când un popor de același sânge ia armele, cu sau fără dreptate, știu cu toții că izbânda va fi spre folosul neamului și prin urmare fiecare om poate muri cu credința că s-a jertfit pentru binele tuturor. La noi însă niște stăpâni urâți au trimis robii să moară ferecându-și lanțurile!… Atunci? În mijlocul vălmășagului de crime, ce mai poate cumpăni o crimă micuță, care-ți strivește ție sufletul? Cui îi mai pasă aici de sufletele noastre?

— Atunci urmează să…? întrebă repede Bologa, care începuse să asculte și n-avea puterea să aștepte.

— Să mergi unde vom merge toți, zise Klapka grav, cu o resemnare îndurerată. Să mergi, să faci ce vor face toți și să- ți închizi ermetic toate portițele sufletului până ce va sosi pacea sau se va prăbuși lumea, sau până ce-ți va veni rândul și ție să mori și să scapi de toate chinurile!

Apostol tresări și răspunse cu protestare în glas::

— Dar dacă eu nu vreau să mor!… Nu vreau, nu mai vreau!… Acuma trebuie să trăiesc! Acuma nu mai vreau să mor!

Klapka tăcu o clipă și apoi zise cu un zâmbet care voia să-i ascundă sfiala:

— Mie nu-mi șade bine să-ți vorbesc ție de moarte, știu…

De frica morții sau de dragul vieții, poate că-i același lucru, sunt laș… da, da, recunosc și mărturisesc, sunt în stare să înghit orice rușine, orice umilire… Totuși, mi-am zis de multe ori, uite așa cum mă vezi, mi-am zis că morții sunt cei mai fericiți, fiindcă ei cel puțin au pus cruce tuturor durerilor…

Mi-ești drag, Bologa, și dacă n-ai fi fost tu aici, n-aș fi avut atâta încredere în mine însumi… Dar vezi, chiar noi, care ne-am apropiat sufletele prin suferințe comune, și noi trebuie să ne împărtășim zbuciumările într-o limbă străină!

Atunci cum să nu-i invidiem pe cei morți, Bologa? Locotenentul nu-l mai asculta. Liniștea lui Klapka însă îl neliniștea mai rău. Întrebă deodată cu un fir de nădejde în privire:

— Și crezi d-ta că-i sigur?…

Căpitanul după o șovăire scurtă răspunse hotărât, parcă ar fi căutat să-i dea un leac amar:

— Din nenorocire, nu încape nici o îndoială, dragul meu.

Divizia de schimb a plecat din Italia. Mâine-poimâine trebuie să sosească. Într-o săptămână ne va lua locul și peste alte câteva zile noi vom fi în Ardeal, pe frontul…

Ochii lui Bologa îl ardeau. Tăcu brusc și lăsă capul în pământ, examinându-și cizmele pline de noroi și tremurându-ș i nervos genunchii, în vreme ce Apostol porni de colo până colo, ca un lup în cușcă, respirând greu, cu tâmplele dogorâte. Peste două minute apoi, cu o hotărâre nouă, locotenentul se opri iarăși în fața lui Klapka:

— Domnule căpitan, te rog… te implor… Scapă-mă!… Dta mă poți scăpa!… Nu vreau să mă duc pe frontul…

Klapka ridică ochii la el, neînțelegând ce vrea. Bologa însă urmă tot mai înfrigurat:

— Trebuie să se găsească un mijloc de salvare!… Mutațimă la un regiment care rămâne aici!… Ori trimiteți-mă înapoi în Italia, oriunde, numai acolo nu!… Voi lupta ca și până azi, jur! Voi… Am trei medalii de vitejie, toate trei dobân86 dite cu… Numai acolo nu pot merge… Acolo presimt că am să mor… Și nu vreau să mor! Trebuie să trăiesc!

Căzu pe pat, cu obrajii în palme, biruit de lacrimi.

Căpitanul era înduioșat și simțea că, dacă ar deschide gura, l-ar năpădi plânsul și pe el. În văgăuna întunecoasă suspinele lui Apostol îngroșau

aerul, iar lumina sfârâitoare de pe masă tremura pe pereți niște umbre neliniștite… Într-un târziu, după ce sughițurile locotenentului se mulcomiră, Klapka zise:

— Ei, te-ai mai răcorit?… Atunci putem vorbi ca doi bărbați, ba chiar ca doi soldați!… Adevărul este că în război nu trebuie să cugeți, ci să lupți… cel puțin așa perora un general, deunăzi, la cartier. Dar lucrurile astea e nevoie să le cumpănim bine-bine și fără pripire, altfel… De-ai chibzui puțin, ai vedea că eu n-am nici o putere. Eu nu pot propune nimic, fiindcă sunt stigmatizat: ceh, adică trădător… Pentru cei de seama noastră s-au inventat mitralierele din spatele liniilor, menite să ne ațâțe pofta de vitejie în caz de șovăire…

Dacă aș îndrăzni eu să te propun pentru mutare, imediat am fi bănuiți amândoi! Imediat! Un ceh cu antecedentele mele să ia partea unui român?… Nici nu-ți închipui ce tămbălău, ce… Numai generalul te-ar putea salva, dacă ar fi om și ar avea inimă… Crezi însă că pe aici sunt mulți oameni? Crezi că…

Bologa, care se gândise și ascultase ursuz, se agăță de o vorbă și strigă:

— Am să mă prezint generalului!

Klapka se spăimântă, ca și când însuși generalul l-ar fi surprins complotând. Răspunse în șoaptă:

— Astâmpără-te, Bologa!… Te rog!… Ce, tu nu cunoști pe generalul Karg? Doar ți-e comandant de aproape un an…

Karg… Un câine, un… Ar fi capabil, în loc de răspuns, să te trimită direct la Curtea Marțială…

— Atunci ar urma să plec fără să încerc barem a mă împotrivi sau a ocoli ticăloșia? izbucni iarăși Apostol, acuma însă furios și scrâșnind dinții.

— Ascultă sfatul meu, prietene, zise căpitanul liniștit.

Sunt mai bătrân ca tine și am îndurat multe în viață…

Războiul n-are altă filozofie decât norocul. Lasă-te deci în grija norocului. Parcă în doi ani de zile moartea nu ți-a cântat la urechi pe toate glasurile, și totuși norocul te-a ocolit.

Poate că te iubește norocul… Nu-l zgândări, nu-l stârni…

Lasă-l…

— Și cum simt că acolo mă așteaptă o primejdie cumplită…

murmură Bologa deodată foarte abătut, cutremurându- se. Niciodată n-am avut presimțiri atât de…

— Primejdiile sunt azi pretutindeni, făcu Klapka stăpânindu-se. În aer, pe front, acasă, în toată lumea… Însuși pământul mi se pare că trece printr-o zonă de primejdii…

Ce să facem? Norocul e scutul tuturor… Așa!… Ascultă-mă pe mine… Mai chibzuiește și o să-mi dai dreptate! Dar fără patimă! Fără pripire!… Calm!… Calm!…

Se sculă încet, își puse casca în cap, gata de plecare.

— Decât să mă duc acolo, mai bine trec la muscali! șopti atunci Apostol, uitându-se drept în ochii căpitanului.

— Ușor de zis, răspunse Klapka liniștit, parcă ar fi așteptat de mult vorbele locotenentului. Dar dacă nu izbutești, știi ce te așteaptă!… Numai deunăzi ți-am povestit despre cei trei… Și ei au vorbit ca tine, ba și mai năzdrăvan… Iar azi poate că sunt tot în pădurea spânzuraților, ca să îngrozească pe alții!

— În privința asta n-am nici o grijă, zise Bologa, cu încredere.

Când ar fi să mă prindă, m-aș împușca și aș isprăvi repede!…

În orice caz, eu n-am să mor spânzurat, asta ți-o garantez!

— Așa mi-au garantat și ei, prietene, dar împrejurările au fost mai puternice decât hotărârea lor… De aceea zic: ia seama, nu te juca cu norocul! Sunt mii și zeci de mii în situația ta și soarta le poartă de grijă tuturor cum crede de cuviință…

Klapka îi strânse mâna fierbinte… În clipa următoare, Apostol Bologa se pomeni singur, pironit în același loc, cu ochii în gol, uluit de vedenii. Își veni în fire și, simțindu-se sleit de puteri, se trânti pe pat. Pe masă, în sfeșnicul improvizat, lumina începu să pâlpâie repede, să sfârâie și apoi deodată se stinse. Pe Bologa întunericul îl zgudui, buzele-i arse însă șoptiră cu îndârjire:

— Nu se poate!

8

— Știi vestea, Petre? zise a doua zi Apostol către ordonanța care, ghemuit într-un colț al adăpostului, citea cu râvnă și evlavie Visul Maicii Domnului. Peste o săptămână, cel mult două, mergem acasă, în Ardeal…

— Bogdaproste! făcu soldatul, luminat de bucurie și începând să se închine. Bine c-a dat Dumnezeu și Maica Precista, că alții au mai fost câte-o săptămână, unii și mai mult, numai noi parcă suntem ciumați…

Bologa zâmbi aproape răutăcios văzând fericirea omului și urmă batjocoritor:

— Da’ ce, tu crezi că ne ducem să petrecem? Ehe, mai pune-ți pofta-n cui, bădiță! Ne ducem tot la bătălie… să ne batem cu românii…

— Vai de mine, don' locotenent! sări Petre speriat.

Doamne ferește! adăugă pe urmă, închinându-se de mai multe ori. Doamne, apără-ne și nu ne părăsi!… Mare păcat, don' locotenent… Apoi să nu-i trăsnească Dumnezeu din senin? Consternarea ordonanței îi făcea bine. “Dacă un om simplu se revoltă, atunci eu ce să fac? își zise Bologa, uitânduse mulțumit la Petre, și îndată urmă în sine: Atunci cum să nu înțeleagă și generalul?…” De azi-noapte îl urmărea gândul cu generalul și se sforța mereu să-și întărească convingerea. A chibzuit bine, a prevăzut probabilitățile și… Klapka n-are dreptate. De altfel, Klapka e un fricos, care vede pretutindeni călăi și spânzurători. Pe când el, Apostol Bologa, cu trei semne de vitejie pe piept… Sfaturile totdeauna l-au plictisit, dar acuma ale lui Klapka îl înfuriau. Resemnarea i s-a părut o atitudine animalică, nevrednică de omul liber. Cu atât mai mult i se părea azi că a sta cu mâinile în sân ar fi o crimă cel puțin egală cu plecarea la război.

Închipuirea că ar putea merge acolo îi stătea totuși înțepată în creieri ca o baionetă vrăjmașă. Trebuie s-o smulgă!

Altfel, nu mai poate trăi. Mai ales că, în lumina spaimei de azi, amintirile trecutului îl împresurau ca niște amenințări din ce în ce mai negre…

Nădejdea în generalul de divizie îi risipea spaima. Și aceasta era o dovadă împotriva lui Klapka. Se hotărî să se prezinte la raport, să-i explice situația, să-l roage și să-i făgăduiască solemn că își va face datoria oriunde, afară de acolo… Vru să plece îndată, să sfârșească mai repede și să se liniștească. Puse mâna pe aparatul telefonic să anunțe că dorește să se înfățișeze comandantului diviziei. În ultimul moment își luă seama. Cum să ceară generalului mutarea, când nu știe nimeni despre schimbarea diviziei? L-ar întreba: de unde a aflat, cine i-a spus? Ar fi o murdărie să trădeze pe Klapka, ar fi…

“Deocamdată trebuie să mai aștept, își zise dânsul. Întâi să se publice vestea schimbării, chiar neoficial… Trebuie să procedez cu băgare de seamă și cu demnitate!” Se liniști. Trecură trei zile… Nu se auzi nimic despre strămutarea diviziei. Nici Klapka nu mai veni, parcă i-ar fi fost frică să dea ochii cu Bologa care, din ce în ce mai stăpânit de speranță, începea să

creadă că poate s-a contramandat ordinul. Inima îi ticăia de o emoție plăcută. Și, fiindcă se simțea fericit, scrise mamei sale o scrisoare lungă și plină de credință, în care, pe două pagini întregi, veștejea fapta lui Pălăgieșu împotriva protopopului Groza; apoi altă scrisoare, cu foc, Martei, comunicându-i că dragostea lui, în ciuda tuturor suferințelor, n-a scăzut și de-abia așteaptă ceasul când să- și poată strânge în brațe logodnica.

Mai trecu o zi senină. Pe urmă sublocotenentul de la baterie îi spuse cum a aflat de la un infanterist că peste patru zile, cel mult, toată divizia trece pe frontul românesc. Bologa păli, dar ceru amănunte. Sublocotenentul i le dădu: că ofițerilor de la infanterie li s-a comunicat vestea, confidențial, de trei zile, că primele trupe din divizia de schimb au și sosit la Zirin…

În aceeași noapte, târziu, se ivi iarăși reflectorul, în sectorul de alături. Bologa, în postul de comandă, cu receptorul la ureche, asculta indicațiile observatorilor. Tunurile bubuiau aspru, răgușit, încât se cutremura pământul și, din tavanul adăpostului, printre bârnele groase, se scurgeau firișoare de nisip.

“Ce-ar fi să-l doboare tocmai acuma alții?” se gândi el cu o părere de rău ciudată.

Când amuțiră tunurile și auzi că lumina a dispărut, Bologa avu o tresărire de bucurie. Îi veni în minte că Klapka a vor91 bit despre o decorație pentru distrugerea reflectorului…

“În orice caz, o citație pe divizie e asigurată fericitului care îl va nimici! își zise, întorcând spatele telefonului. Oare cine va fi norocosul?” În suflet un glas îi răspunse că el trebuie să fie. Încercă să-l înăbușe, dar glasul deveni poruncitor. Atunci îi fulgeră prin minte: dacă ar avea el norocul să spargă reflectorul rusesc și dacă, drept recompensă, ar fi citat sau decorat, ce ușor și cu câte șanse de izbândă s-ar putea duce la generalul Karg!

Ideea aceasta i se păru atât de minunată, că se miră cum de nu i-a venit mai curând, îndată ce s-a hotărât să se prezinte generalului… Îi pieri pe loc orice urmă de somn, se repezi la hartă și se puse pe socoteli, pe însemnări, până la ziuă, cu o însuflețire neobosită și cu convingerea aprigă că viața lui atârnă de ceea ce face acuma.

Toată ziua o petrecu apoi cu binoclul la ochi, examinându-ș i sectorul cu atenție, comparând în gând punctele reperate pe hartă… Spre seară începu să-l roadă grija ca nu cumva, tocmai în noaptea aceasta, să lipsească iarăși reflectorul mântuitor. Totuși era gata să vegheze și o săptămână și să-l

nimicească… Numai, între timp, să nu vie ordinul de schimbare! Dar nu, nu se poate! Trebuie să apară… Trebuie…

Seara, la zece, dădu poruncile cuvenite și porni spre observatorul cel mai înaintat… Ploua rece, leneș, monoton.

Săgețile de apă se încovoiau, în văzduhul negru, cu luciri de oțel. Lutul ud, frământat de ploile toamnei, se agăța de cizmele locotenentului și plescăia la fiece pas. Bolta de nouri parcă stătea să cază pe pământul amețit de întunericul fără margini. Apostol Bologa, cu casca de fier înfundată pe cap, strâns în ulancă blănită, cu gulerul ridicat, înainta cu băgare de seamă, ferindu-se de băltoace, cu barba în piept. Inima îi bătea atât de năvalnic, că nici nu simțea plesniturile ploii.

Cunoștea drumul și terenul. De vreo trei luni, de când sa statornicit frontul, a făcut calea aceasta de sute de ori.

Intră în labirintul de șanțuri de comunicație, unde apa se aduna ca în niște canale de irigație. Cizmele cu carâmburi înalți i se scufundau până din sus de glezne în noroiul cleios.

Ajunse asudat la postul de observație, ascuns chiar în prima linie de tranșee. Schimbă două vorbe cu plutonierul zgribulit și apoi îl trimise la baterie.

Bologa se cocoță în dosul teodolitului, pe pipăite. Nu vedea nimic. Aparatul era ferit de ploaie, în schimb în spatele observatorului se scurgeau șiroaie de apă din spărturile coperișului. Căută să se orienteze, dar o beznă atât de deasă acoperea lumea, că ochii lui nu puteau desluși nici o nuanță în negrul înăbușitor, iar în urechi îi huruiau exasperant de uniform glasurile ploii, care înghițeau toate zgomotele vieții.

Își simțea bătăile inimii, dar creierii parcă i se topeau, muiați de gânduri.

Peste un ceas răpăiala mai osteni puțin. În același timp Bologa își dădu seama că mintea iarăși începe să frământe planuri și socoteli. Apoi se pomeni zicându-și: “Pe asemenea vreme poţi trece la dușman fără frică”.

Cum pricepu rostul vorbelor, le curmă cu scârbă. Din clipa când și-a făcut convingerea că, distrugând reflectorul buclucaș, va dobândi de la generalul Karg mântuirea, i-a părut rău și i-a fost rușine că s-a gândit măcar să treacă la inamic. În doi ani de război, spiritul milităresc i-a pătruns atât de adânc în fire, încât dezertarea, din orice motiv, i se părea o crimă neiertată.

“Totuși dacă vrei să treci mai sigur, trebuie să pleci sau pe înserate sau în zorii zilei”, îi veni iar în minte același gând, stăruitor, ca o muscă pe care în zadar vrei s-o alungi.

Încetul cu încetul ploaia conteni și se porni un vânt aspru, cu șuierături sinistre, mai deștelenind puțin întunericul și cotrobăind vajnic prin observatorul lui Bologa care, în curând, simți în spinare o pată udă și rece. Se ghemui mai bine, ferindu-și spatele. Vântul însă îi pătrundea prin haine, prin piele și-i zgâlțâia inima.

— Și reflectorul nu mai apare! murmură el dârdâind.

Își înfipse ochii în bezna subțiată, cu furie nerăbdătoare.

Acuma începeau să se deslușească, în nemișcarea moartă, semne umile de viață. În dreapta și în stânga tranșeele infanteriei se întindeau, strâmbe și capricioase, ca niște linii grosolane pe o hârtie boțită. Ici-colo, ca mușuroaiele, înțepenite, poate chiar înghețate, înaintea șanțurilor, zărea sau bănuia posturile de ascultare. La vreo treizeci de metri, în stânga, începe sectorul căpitanului Cervenko… “Ce-o fi făcând oare Cervenko?… Bietul Cervenko…” În față câmpului zăcea neted, pierdut în noapte și biciuit de vântul ce mai scutura în răstimpuri stropi mari de apă din văzduh. Apostol Bologa știa că, exact la cinci sute optzeci și trei de metri, se află prima linie de tranșee rusești și i se părea că deosebește zigzagurile care înseamnă gardul morții.

Închipuirea lui mergea mai departe și, bâjbâind prin întuneric, arăta unde vine linia a doua, a treia, bateriile vrăjmașe, unde a fost ultima dată reflectorul…

Bologa nu îndrăznea să se uite la ceas, de frică să nu-și piarză nădejdea în apariția reflectorului. Era sigur însă că a trecut miezul nopții. “Mai este vreme”, își zicea din ce în ce mai amărât. Singurătatea îl strângea de gât. Simțea o nevoie dureroasă de a schimba o vorbă cu cineva, cu oricine, numai să nu fie singur, să nu poarte singur povara așteptării… Reflectorul nu s-a arătat niciodată înainte de miezul nopții; de obicei pe la două vine; deci nu i-a trecut vremea, poate să spere. Dacă însă n-ar apărea deloc, atunci…

“Numai el ar fi de vină dacă m-aș pierde!” se gândi furios, amenințând cu pumnii liniile rusești nevăzute.

Apoi deodată, când se aștepta mai puțin, drept în față, chiar în sectorul bateriei, stârnită parcă de sfidarea lui, o lumină orbitoare și mândră, zvârlindu-și întâile raze spre cerul căptușit cu nouri și apoi coborând pe

pământ, repede, cu tremurături înfrigurate. Apostol închise ochii, înfricoșat ca în fața unei fantome, uitându-și tunurile și mânia, uitând tot, parc-ar fi visat.

— Hei!… Dormiți acolo?… Tunurile!… Nu vezi reflectorul? bombăni îndată un glas gros, batjocoritor, la câțiva pași, în șanțul infanteriei.

Bologa se dezmetici brusc. Cunoștea glasul: era un locotenent de infanterie, foarte înalt și uscățiv, care disprețuia fățiș pe toți artileriștii. Ochi cu teodolitul izvorul luminii și apoi aruncă un ordin scurt în gura telefonului. Peste câteva clipe bubuiturile izbucniră, rare, chibzuite. Totuși, razele albe alunecau încet, nepăsătoare de obuzele vijelioase, scormonind întunericul, apropiindu-se parcă sfidătoare de Bologa. Pe urmă, ca și când l-ar fi descoperit cum stătea zgulit în observatorul umed, se opriră chiar asupra lui, învăluindu-l cu farmecul lor rece, străbătându-i, prin ochii bolnavi, în toate ascunzătorile inimii, răscolindu-i și tulburându- i gândurile ca un neașteptat răsărit de soare… În primul moment Apostol simți numai o ură năprasnică împotriva luminii care îl îmbrățișa fără voia lui. Dar când vru să rostească două cuvinte în telefon, ca să corecteze tragerea tunurilor, nu-și mai putu întoarce privirea. Dezmierdarea razelor tremurătoare începea să i se pară dulce ca o sărutare de fecioară îndrăgostită, amețindu-l încât nici bubuiturile nu le mai auzea. În neștire, ca un copil lacom, întinse amândouă mâinile spre lumină, murmurând cu gâtul uscat:

— Lumina!… Lumina!…

Chiar în clipa aceea însă, parcă le-ar fi retezat un paloș de călău, razele muriră, și ochii lui Bologa se umplură de întuneric. Nu-și dădea seama ce s-a întâmplat. Tunurile băteau mereu, rar, cum poruncise dânsul.

“Mi se pare c-am spart reflectorul”, se gândi atunci, mirându-se cum a putut face el asemenea ticăloșie și bucurându- se că a făcut-o.

Stătu buimăcit un răstimp, avănd conștiința că ar trebui să mai facă ceva și neputându-și aminti ce anume. Apoi deodată, speriat, simți receptorul telefonului și strigă:

— Rachetele!… Rachetele!…

Pe cerul mohorât se ivi, sfârâind mânios, un glob de lumină ca un ochi iscoditor. În punctul unde fusese reflectorul, Bologa văzu prin binoclu mulțime de viermișori negri zvârcolindu-se neputincioși. Iscoada din văzduh însă se stinse repede, și tot atunci tunurile amuțiră singure, fără ordin, sătule parcă și mulțumite. Întunericul și tăcerea înfășurară pe Apostol ca un lințoliu aspru, în vreme ce ochii lui, cu pupilele largi, se chinuiau într-

o așteptare fără scop. În fundul sufletului însă simțea clar cum pâlpâie dragostea de lumină, blândă, mângâietoare…

Apoi iar auzi, de astă dată chiar la spatele lui, glasul locotenentului de infanterie:

— În sfârșit, bine c-a dat Dumnezeu de ați isprăvit cu reflectorul, că era mai mare rușinea!… Te pomenești că iei și o medalie de vitejie, fiindcă la noi așa se dau decorațiile…

În orice caz, eu te felicit… Noapte bună!…

Fără să aștepte răspuns, locotenentul se depărtă, mormăind, prin băltoacele șanțului de apărare.

“Ce s-a întâmplat, Doamne?” își zise Bologa, înfiorându- se și căutând să se trezească din amorțirea ce-i oprise în loc gândurile.

Vântul sufla mai friguros, desfundând iarăși o bură de ploaie măruntă, moleșitoare. Picurii îi țârâiau în spinare ca niște fire de nisip… Apostol își zicea că la fel îi țârâie și gândurile în creieri, subțiri, nesigure, pipăitoare. Încetul cu încetul însă izbuti să le rânduiască… Vasăzică și-a atins ținta și se poate prezenta în fața generalului. Vasăzică nu va mai trebui să meargă cu divizia pe frontul românesc, asta e aproape sigur. Atunci de ce nu se bucură cum s-a bucurat când i-a venit ideea să zdrobească reflectorul?… În loc de răspuns, în suflet îi răsări deodată lumina albă pe care o gâtuise adineaori, strălucind ca un far într-o depărtare imensă.

Și strălucirea i se părea când ca privirea lui Svoboda sub ștreang, când ca vedenia pe care a avut-o în copilărie, la biserică, în fața altarului, sfârșind rugăciunea către Dumnezeu… Lumina îi înăbuși întrebările și-i liniști inima ca și cum i-ar fi deschis o cale dreaptă, netedă, într-un ținut sălbatic și neumblat. Cu un ceas în urmă toate nădejdile lui erau în alții și n-avea încredere în sine. Acuma era sigur că mai curând se va pune de-a curmezișul soartei decât să-și mai pângărească sufletul, fiindcă în suflet, în lumină i se călea mântuirea…

Întunericul se subția treptat. Vântul sufla mereu și uneori cânta ca o chemare prelungă, confuză, ademenitoare.

Atunci, ca o ispitire, în mintea lui Bologa încolți iarăși gândul că aceasta e ora dezertorilor… Și gândul nu i se mai păru respingător, ca și când i s-ar fi șters din creieri toate convingerile trecutului.

Un sergent veni să-l schimbe, deși Apostol uitase să dea ordine. Îi părea rău că pleacă din singurătatea care acuma îi era dragă. Se strecură prin

transeele în zigzag, pe la spatele santinelelor înțepenite lângă arme. Când să cotească spre șanțul de legătură, se ciocni cu căpitanul Cervenko.

— N-am putut închide ochii toată noaptea, murmură căpitanul abătut. Îmi pare rău c-ați nimicit reflectorul, nu știu de ce… Ați ucis lumina, Bologa!

— Aici e lumina! răspunse Apostol, triumfător, bătându- și inima cu palma.

— Da, da, ai dreptate! Aici e lumina și suferința… Aici e toată lumea! zise Cervenko cu o sclipire în ochi.

Apostol Bologa trecu înainte prin șanțurile întortocheate, cu spatele încovoiat, cu ochii strălucitori, cu sufletul plin de încredere, împăcat și mulțumit, parcă s-ar fi purificat într-o baie de virtute.

9

Pe la amiază, pe când Bologa dormea încă, un zbârnăit strident, la căpătâiul lui, îl făcu să sară drept în picioare, îngrozit, ca și cum s-ar fi prăbușit adăpostul. În telefon răcnea aghiotantul regimentului:

— Locotenent Bologa!… Alo!… Chiar el?… Tu ești?… Ordin de la domnul colonel să pleci imediat să te prezinți excelenței-sale… Excelența-sa dorește să te vadă… Foarte urgent!… Firește că treci pe la noi, pentru că și domnul colonel are să-ți vorbească… Deocamdată eu te felicit prietenește!…

Ai salvat onoarea diviziei întregi… Domnul colonel a telefonat chiar azi-noapte la cartier… Vine a patra, Bologa, bravo!…

Peste o oră Apostol era într-un automobil, alături de un căpitan de stat-major, pe care-l întâlnise la postul de comandă al regimentului și care se oferise să-l ducă până la cartierul diviziei, deoarece tot se gătea de plecare. Pe drum îi spuse și căpitanul că distrugerea reflectorului merită o recompensă deosebită, precum îi spuseseră toți camarazii, cu colonelul în cap. El asculta gânditor și tăcut. Uneori privirea i se cobora pe piept, unde luceau cele trei medalii de vitejie, și-și reamintea emoția clipei când a primit-o pe cea dintâi. Cât a dorit-o și cât se simțise de umilit până ce a căpătat-o! I se părea că numai el n-are și se credea nenorocit și dezonorat. Se arunca unde era primejdia mai mare, unde secera moartea mai cumplit, fără frică, cu gândul numai la ea… Apoi, când i-a agățat-o pe piept

colonelul, în fața trupei, i-a plâns inima de fericire. De-abia atunci a început să se creadă vrednic de-a trăi…

În curtea comandamentului de divizie îi ieși în cale locotenentul Gross care, ca pionier, avea mereu treburi pe la Cartier. Gross îl întâmpină cu o strâmbătură ironică:

— Bravo, filozofule! Ai mai omorât câțiva oameni pentru o tinichea…

— Ascultă, Gross! răspunse Bologa deodată jignit. Când vei înceta tu de a executa ordinele, atunci să faci imputări altora! Până atunci, puțină modestie…

— Eu execut ordinele, adevărat, zise pionierul mereu batjocoritor.

Eu săvârșesc sau ajut barbaria, dar cu greață, amice!

Nu cu entuziasm, ca alții!… Eu nu caut să mă disting!

— Mai bine ai căuta să-ți potrivești fapta cu vorba, murmură Bologa privindu-l drept în ochi. E ușor să vorbești, dar…

— Am să te văd mâine-poimâine pe frontul românesc, îl întrerupse Gross, cu un zâmbet acru. Acolo să te văd…

— Eu nu voi merge niciodată acolo! zise Bologa tresărind și roșindu-se.

Gross vru să mai zică ceva, dar atunci apăru în pragul casei un plutonier țanțoș, strigând cu importanță:

— Domnul locotenent Bologa!… Poftiți… Excelența-sa…

Peste câteva clipe Apostol Bologa stătea înfipt reglementar înaintea generalului Karg, om scurt și gros, cu fața urâtă și aspră, mohorâtă de mustăți burzuluite, sfredelită de niște ochi rotunzi, ale căror priviri, țâșnind de sub sprâncene foarte late și veșnic încruntate, păreau două pumnale veninoase.

Inima locotenentului se zvârcoli când îl văzu ridicându-se greoi de la masa încărcată cu dosare și hărți. Își aduse aminte că, de câte ori a dat ochii cu dânsul, a simțit o teamă stranie ca de un vrăjmaș nemilos sau ca de o amenințare crâncenă ce nu se poate ocoli și care nici măcar nu știi când te va izbi…

Generalul, cu bărbia ridicată, îi întinse mâna și-i zise voios:

— Bravo, Bologa!… Mi s-a raportat fapta dumitale și am ținut să te felicit personal… Am ținut… da… negreșit…

Glasul lui era gros și pătrunzător, și parcă te ocăra chiar când glumea.

Apostol se înclină ușor strângând mâna generalului și pe urmă îi povesti amănunțit, în fraze scurte, seci, milităréște, cum a distrus reflectorul. Vorbind însă, băgă de seamă că nările generalului sunt înfundate cu păr și se

gândi că trebuie să sforăie urât noaptea și că nu l-a mai văzut de la execuția cehului. Karg îl ascultă cu luare-aminte, dând din cap și măsurându-l uneori, cu priviri mulțumite, de sus până jos; apoi, la sfârșit, îl bătu prietenește pe umăr, murmurând:

— Te-am propus pentru medalia de aur… Fii sigur că vei avea-o!… Soldați ca d-ta ne trebuiesc și merită toate distincțiile… Bravo, Bologa!… Sunt mândru că am onoarea să comand asemenea ofițeri viteji…

Generalul tăcu, frământându-și mintea să mai găsească vreo două cuvinte potrivite. Dar nu mai găsi nimic și, după o pauză scurtă, repetă mai apăsat:

— Sunt mândru… foarte mândru…

Și iar îi întinse mâna, gata să-l concedieze. Atunci însă Bologa, liniștit, cu glasul limpede și uitându-se drept în ochii lui cenușii, îi zise:

— Excelență, vă rog, dați-mi voie să vă fac o rugăminte!

Generalul Karg, neplăcut surprins că locotenentul, mai ales după ce i-a arătat atâta cinste, cutează să vorbească neîntrebat, și încă să-i ceară ceva fără a se fi înscris la raport pe cale ierarhică, precum spune regulamentul, făcu doi pași înapoi, cu o încruntare din sprâncene. Totuși, vrând să-și dovedească indulgența față de un erou, răspunse prietenește:

— Da, da… te ascult… Un erou… cum nu… toată bunăvoința…

În clipa aceasta Bologa simți lămurit că îndrăzneala lui e zadarnică și avu o șovăire. Pe frunte îi răsări o cununiță de picuri fierbinți. Ca să câștige timp sau să se liniștească, tuși puțin și plecă fruntea. Pe urmă își redobândi încrederea și, pironindu-și ochii cu hotărâre în ochii generalului, vorbi repede, sacadat:

— Știu, excelență… am aflat că divizia noastră, peste câteva zile, va pleca în altă parte… pe alt front…

— Exact, zise generalul nedumerit, mai ales văzând că Bologa se poticnește.

— Atunci, excelență, — urmă locotenentul brusc, parcă întreruperea i-ar fi dat un imbold nou, — atunci vă rog să- mi faceți favoarea de a mă lăsa pe mine aici… Ori, dacă aici nu se poate, atunci pe frontul italian…

Generalul îl măsură cu mirare și cu o zvâcnire nervoasă de mustață, apoi zise:

— Bine… Deși îmi pare rău că te pierd… Un ofițer eminent, viteaz… Dar, fiindcă dorești mult… Totuși, cred că ar fi mai bine aici decât în Italia…

— Chiar și acolo, excelență… Am fost câteva luni pe Doberdo și, la urma urmelor, aș prefera…

Fața lui Bologa era acuma scăldată în bucurie și nădejde.

Nu se mai putea stăpâni. Suspina din fundul inimii, ușurat.

— Bine… bine, repetă generalul gânditor. Nu pricep însă de ce n-ai merge cu noi? Divizia mea are o misiune sfântă în Ardeal! O misiune măreață… Da!… Dușmanul a pângărit pământul țării. Acolo valahii…

Deodată generalul Karg se opri, ca și când o rază de lumină i-ar fi deschis creierii. Se dădu iar câțiva pași înapoi, rămase cu privirea țintă la Bologa, căutând să-l scormonească în adâncimile sufletului. Câteva secunde domni o tăcere ca un giulgiu, încât de afară se auzi limpede huruitul unei căruțe și ciripitul gălăgios al vrăbiilor, într-un pom, sub fereastra cancelariei. Apostol, fără să-și dea seama, închise ochii, ferindu- se de scrutarea generalului, care izbucni brusc, aproape răgușit:

— Dumneata ești român?

— Da, excelență, răspunse locotenentul repede.

— Român! repetă generalul, cu un glas uimit și enervat care aștepta o dezmințire.

— Român! repetă Bologa mai hotărât, întinzându-se din șale și scoțând puțin pieptul.

— Da… bine… firește… bâigui Karg peste câteva momente, bănuitor și cercetător. Da… desigur… Dar atunci mă miră rugămintea d-tale… foarte mult… Mi se pare că d-ta faci deosebire între dușmanii patriei…

Apostol Bologa se uita în ochii scânteietori ai generalului cu o seninătate care îl minună pe el însuși. Se simțea însă hotărât și neclintit, ca în asalturile cele mai năprasnice.

Acuma se încăpățâna să convingă pe dușman, deși înțelegea bine că șilințele lui sunt de prisos. Se pomeni vorbind calm, fără umbră de emoție sau șovăire, parc-ar fi discutat cu un camarad binevoitor:

— Excelență, am conștiința că douăzeci și șapte de luni am luptat așa încât să pot sta cu fruntea sus în fața oricui.

Nu mi-am cântărit niciodată datoria. Mi-am dăruit tot sufletul și tot entuziasmul. Azi însă mă aflu într-o imposibilitate morală…

Generalul se cutremură, ca și cum i-ar fi împlântat o spadă în piept. Ochii i se aprinseră și luciră ca oțelul. Se repezi furios la Bologa, cu brațele ridicate și zgârcite, gata să-l zdrobească, răcnind:

— Ce? Imposibilitate morală?… Ce vorbe sunt astea? Cum îndrăznești?… Eu nu cunosc asemenea fleacuri, care ascund pur și simplu lașitatea unor oameni fără sentimente patriotice! Nu cunosc, înțelegi? Nu vreau să cunosc!

Apostol căută să protesteze, dar generalul îi reteză avântul, congestionat de mânie:

— Nu-ți dau voie să mai vorbești, ai înțeles?… Fiecare cuvânt al d-tale ar merita un glonte! Gândurile ce se ascund în dosul vorbelor d-tale sunt criminale!… Înțelegi? Criminale!…

O, o!… Vasăzică asta ți-e vitejia?… Uite pe cine am propus eu pentru medalia de aur! Poftim!… Medalie de aur!…

Glonte, nu medalie…

Îl împroșcă cu o privire grea de ură și dispreț, apoi deodată îi întoarse spatele, strivind între dinți o înjurătură și smucindu-și mustața cu mâna dreaptă mică, grasă, încărcată de inele, ca o mână de femeie cochetă.

Bologa rămase senin, nemișcat și cu gândul mereu că trebuie să-l convingă. Furia generalului îi făcea bine și-l îmbărbăta. Când crezu că s-a mai potolit, zise iarăși, cu același glas limpede:

— V-am făcut o rugăminte, excelență, în credința că veți binevoi a înțelege starea mea sufletească… De aceea mi-am îngăduit a vă vorbi ca de la om la om…

Generalul, care se oprise la fereastră, bodogănind și pufnind, se întoarse îndată spre locotenent și răspunse mai stăpânit:

— Eu nu ascult asemenea rugăminți și nici nu stau de vorbă cu astfel de oameni!… Înțelegi?… De altfel am vorbit prea mult cu d-ta… Nerecunoscătorule!

Nu-i mai întinse mâna, ci îl măsură cu scârbă din cap până-n picioare și apoi se așeză la masă, răscolind supărat dosarele. Bologa salută reglementar și ieși liniștit, cu niște pași siguri, ca după o convorbire nespus de plăcută. Generalul îl urmări cu ochii, clătină din cap, se uită la ușa închisă cu băgare de seamă și deodată izbi cu pumnul în harta cu însemnări, cuprins iarăși de mânie. Chiar în clipa aceasta aghiotantul se strecura în cancelarie, înfricoșat și întrebător.

— Notează pe locotenentul Bologa, mormăi generalul Karg către aghiotantul aiurit. E primejdios și… Nu m-aș mira să aud într-o bună zi că a dezertat la inamic… Ce oameni!…

Ce armată!…

Aghiotantul se înclină, puse niște hârtii pe masă și se grăbi să dispară în vârful picioarelor, fără zgomot, de frică să nu-și descarce generalul mânia asupra lui.

În mijlocul curții, Apostol Bologa se uită împrejur, parcă ar fi fost aici întâia oară în viață. Ograda era mare, cu gard de uluci spre uliță și cu poartă nouă de scânduri, deschisă.

Câteva căruțe se înșirau în fund, lângă grajduri, iar automobilul cu care venise stătea părăsit, cu ușile căscate. Casa de piatră, acoperită cu olane vechi, vastă cât o cazarmă, era stropită cu urme de schije de pe vremea când a trecut războiul peste sat și când un obuz a explodat chiar în grădinița din față, smulgând din rădăcini perechea pomului în care și acuma se ceartă un cârd de vrăbii gălăgioase… Cerul se răzbunase puțin și umplea văzduhul cu un albastru mai blând ca totdeauna. Soarele surâdea în asfințit, galben, slab, ca fața unui moșneag vesel, iar lumuna aceasta săruta pământul ca o rouă binefăcătoare, răspândind bucurie și deșteptând nădejdi pretutindeni… Apostol stătu un răstimp cu ochii spre soare, sorbind cu nesațiu lumina zâmbitoare. Se simțea ușurat, ca și când ar fi plâns cu lacrimi fierbinți după o suferință multă vreme înăbușită. Gândurile nu-l mai dureau, ci se supuneau, docile, voinței lui, încât, dacă ar fi vrut, le-ar fi putut înșira frumos, pe o ață, ca pe niște mărgele…

Ieși din curte. Pe uliță, dincolo de popotă, văzu un camion încărcat cu echipamente, gata de plecare pe front. Se urcă. Voia să ajungă cât mai repede la baterie. Era grăbit.

10

Pe înserate sosi la divizion, să raporteze că s-a întors.

Găsi pe Klapka singur în adăpostul spațios, scriind acasă.

Căpitanul îl privi lung, apoi îi strânse mâinile și zise cu căldură:

— Acuma pot să te felicit și eu, dragă prietene… Din toată inima!

— Adevărat, numai d-ta nu m-ai felicitat încă… adevărat, răspunse Bologa, zâmbind amar. Pentru vitejia…

— Pentru vitejia de a fi spus generalului ce i-ai spus! îl întrerupse Klapka cu un fior.

— Ai și aflat? se miră Apostol. Oficial?

— Am aflat din înfățișarea ta, din mândria și liniștea ta!

se însufleţi căpitanul. Nici nu e nevoie sâ-mi povesteşti ce s105 a petrecut! Ochii tăi îmi spun tot, tot!… O, măcar de-aş putea fi şi eu ca tine, bărbat! Dacă am fi toţi aşa, într-un ceas s-ar sfărâma lanţurile!

Ca pe orice fricos, pe Klapka îl înfierbânta curajul şi energia altora. Ceru lui Bologa să-i istorisească din fir în păr scena cu generalul, întrerupându-l deseori cu aprobări trufaşe. Apoi când Apostol sfârşi, îl întrebă cu o curiozitate entuziastă:

— Ei, şi acuma ce ai de gând să faci? Ochii lui Bologa licăreau blând. Răspunse de-abia peste câteva clipe, calm, parcă ar fi spus că se întoarce spre perete:

— Acuma?… La noapte voi trece la muscali!

Klapka, neaşteptându-se la asemenea răspuns, se holbă la el un moment, pe urmă se uită împrejur, îngrozit să nu fi auzit cineva vorbele locotenentului, să vază şi el pe dracul, pentru că n-a raportat celor în drept.

— Ai înnebunit, omule? şopti cu glas rebegit de spaimă.

Să nu mai spui astfel de copilării, că ne pomenim amândoi atârnaţi în vreun copac, ca doi coceni stricaţi!

Apostol Bologa surâse; dinţii albi îi luciră între buzele subţiri, zicând:

— Acum o lună, chiar acum trei zile, nici n-aş fi îndrăznit să mă gândesc la dezertare… M-aş fi dispreţuit eu însumi cel dintâi… Fiindcă până azi am fost alt om.. Îmi face impresia, când mă uit înapoi, c-am purtat în mine viaţa unui străin…

Totdeauna mi-am închipuit sufletul omului ca o visterie cu odăi multe, unele pline de comori, altele deşarte. Mulţi oameni, cei mai mulţi, trăiesc toată viaţa în cămăruţele cele goale şi veşnic deschise, căci celelalte sunt zăvorâte cu lacăte grele, şi cheile lor zac tăinuite în focul chinurilor. Pe mine golul m-a înfricoşat ca şi întunericul. De aceea m-am străduit să găsesc cheile comorilor mele. Dar şi comorile sunt înşelătoare. Îndată ce ai descoperit una, râvneşti pe cele mai ascunse… Poate cea mai de preţ nu ţi-o dezvăluie decât moartea, şi totuşi o doreşti cu lăcomia avarului… O fi deşartă chiar râvna aceasta…

Fără ea însă viaţa n-ar mai avea nici o valoare şi nu s-ar deosebi întru nimic de viaţa unei gângănii!… Azi simt c-am descoperit o comoară nouă şi trebuie s-o apăr cu orice jertfă!

— Ce comori, ce comori? îl întrerupse Klapka nerăbdător.

Astea-s nerozii, prietene! Fraze, Bologa, şi visuri bolnave!…

Realitatea e războiul cu moartea la braț!… Lasă închipuirile, dragul meu, care cel mult complică și amărăsc viața, destul de afurisită!

— Domnule căpitan, dacă ții la mine, te rog din suflet să nu-mi mai dai nici un sfat! zise Apostol enervat, urmând însă mai liniștit: Te rog foarte mult!… Crezi că mi-a fost ușor să-mi dezbrac trecutul, ca o haină murdară, și să rămân gol în mijlocul furtunii? Crezi că n-am încercat să mă înșel că sunt îmbrăcat, chiar după ce am simțit frigul și ploaia biciuindu- mă?… Acuma nimeni în lume nu mă va mai putea îndupleca să-mi arunc straiele noi și călduroase și să zgribulesc iarăși în zdrențele lepădate… Așa!… Te rog…! Și…

poate că mâine noapte va începe schimbul de trupe; vasăzică nu mai e timp de pierdut. Aș risca să fiu silit a te însoți în Ardeal!… Și asta nu se poate!

— Te ascult și tot nu pot crede că vorbești serios, murmură Klapka, acuma îngrijorat. Se vede că ți-ai pierdut mințile ori că umbli să mori spânzurat… Dar nu pricepi, omule, că, mai ales după întrevederea ta cu generalul, vei fi urmărit pas cu pas și că vei fi prins chiar în clipa când vei încerca să…

— Tocmai de aceea trebuie să plec la noapte! făcu Bologa neclintit.

— Atunci te cheamă spânzurătoarea! șopti căpitanul disperat, pipăindu-și gâtul, parcă ar fi vrut să dea la o parte un laț închipuit; apoi, după un răstimp, adăugă cu o tremu107 rare de frică: în orice caz eu nu vreau să știu nimic… nimic…

Eu mă spăl pe mâini…

Apostol Bologa se sculă liniștit și vru să iasă. Klapka se repezi la el poruncitor:

— N-ai să pleci nicăieri! Am să te împiedic eu!… Sunt comandantul tău și te voi opri cu forța!

— Poate că vrei să mă denunți? întrebă Bologa apăsat, privindu-l adânc. Să știi că am să mă împușc, dacă…

Cuprins de o furie neputincioasă, Klapka începu să se lovească cu pumnii în cap, bâiguind:

— E nebun!… A înnebunit! Ce să fac eu cu nebunul?…

Doamne, Doamne, ce să fac? Apostol se apropie și zise mișcat:

— Poate că nici nu merit zbuciumarea d-tale, domnule căpitan… Sunt ingrat că nu te ascult, dar acuma… zi-mi adio și îmbrățișează-mă!

Căpitanul se uită un răstimp la el, potolit brusc și cu fața grăsună asudată de durere. Apoi îl sărută pe obraji, plângând cu hohot și mormăind înfricoșat, iarăși cu însuflețire:

— Adio, dragă prietene… Adio…

Și îl îmbrățișă până ce, mulcomindu-și puțin emoția, izbuti să-i spună rugător:

— Poate că te mai răzgândești… Făgăduiește-mi cel puțin că ai să mai chibzuiești, te rog… te implor!… Ar fi îngrozitor să cazi în mâinile lor… să… să… Spăimântător!…

— Adio, răspunse Bologa, parcă nici nu l-ar mai fi auzit, ieșind repede.

Afară amurgea. În apus urmele soarelui scăpătat mai înseninau cerul spălăcit… Bologa pășea grăbit spre bateria lui, când, deodată, răsună din urmă glasul lui Klapka, ascuțit, mânios:

— Telefonist!… Telefonist! Unde-i telefonistul? Bologa înțelese și zâmbi. Căpitanul voia să se asigure împotriva unor eventuale bănuieli de complicitate.

11

Câmpul de luptă, pustiu și tăcut, se legăna în ceața înserării. Stepa părăginită se desfășura nemărginită, netedă ca o foaie de hârtie de împachetat, boțită și pătată, înțepată cu copaci răzleți, desfrunziți și sfâșiați de obuze. Pozițiile se desenau ca niște dungi mohorâte, tremurate, cârligate și capricioase, fără început și fără sfârșit.

În apropierea bateriei, Bologa se opri căutând, în zigzagul de șanțuri, postul cel mai înalt de observație, unde a fost și azi-noapte. Când i se păru că l-a găsit, gândurile lui trecură mai departe, se târâră pe sub sârmele ghimpate, cinci sute optzeci și trei de metri, până la marginea tranșeelor rusești, unde ramaseră fără călăuză.

“Acolo începe viața nouă și o lume nouă!” își zise cu inima încleștată.

În adăpost îl aștepta sublocotenentul care-i ținuse locul și care dorea să afle ce i-a spus și cum l-a felicitat generalul.

Ca să scape de întrebări, Bologa, cu o veselie prefăcută, îi povesti o minciună și schimbă repede vorba. Pe urmă zise îngrijorat ca vor trebui să fie cu ochii în patru, să nu se pomenească cu vreun atac bruscat, având în vedere schimbarea diviziei. Sublocotenentul, vrând să arate cât e de tare în prevederi strategice, declară grav că el chiar se așteaptă la o surpriză, dacă

cumva dușmanul a prins de veste că divizia va fi înlocuită. În sfârșit, își împărțiră rolurile: sublocote109 nentul va veghea, la postul de observație principal, până la ora două, când va merge Bologa să-l înlocuiască…

Rămas singur, Apostol se așeză să scrie câteva rânduri mamei și Martei, să le înștiințeze cumva, prin cuvinte ascunse, că nu mai poate sta aici și că, în curând, le va trimite vești mai bune… Dar, înainte de-a așterne vreo slovă pe hârtie, își luă seama: orice înștiințare s-ar putea să le pricinuiască neplăceri… În schimb se apucă să studieze harta frontului cu o atenție înfrigurată, să tragă linii cu degetul, să-și aleagă un drum scurt, ferit… Așa îl găsi Petre când îi aduse cina.

— Știi că azi mi-e foame de aș fi în stare să te mănânc și pe tine?! strigă Bologa râzând și gândindu-se că trebuie întradevă r să mănânce bine, căci dincolo cine știe ce-o fi.

Îndată după masă se culcă, dând de grijă ordonanței să- l scoale negreșit la unu după miezul nopții. Vrea să se odihnească, zicându-și iar că dincolo cine știe cum și unde va mai afla odihnă…

Petre îl deșteptă la ceasul hotărât și Apostol se sculă voios, sprinten. În câteva clipe fu gata de drum. Se uită împrejur în adăpostul tăcut, chibzuind ce anume să ia cu dânsul din ce avea aici. Șovăi puțin și nu mai luă nimic. Cel mult de revolver poate să aibă trebuință, să-l scape de pădurea spânzuraților… Porni spre ieșire, auzind pe Petre urându-i, ca de obicei: “Doamne-ajută, don' locotenent…” Se gândi să-i dea mâna, în semn de rămas bun, dar își continuă mersul fără să se oprească și fără să răspundă…

Noaptea se umezise. Ploaia amenința în văzduh cu răsuflări de vânt. Bologa se bucura și privea cerul înnourat ca pe un tovarăș care vrea să-i înlesnească scăparea. Dacă ar începe să plouă, firește, ar fi și mai bine…

Trecând pe lângă adăpostul căpitanului Cervenko și mai având o jumătate de oră de pierdut, se abătu să-l întrebe de urât. Căpitanul citea în Biblie, cu ochii înlăcrimați, ca și când ar fi căutat să-și aline o durere mare.

— Ce-i, ce s-a întâmplat? întrebă Apostol uimit. Ce jeluiești așa… Ai vreun necaz?… Ceva de pe acasă?

— Eu sunt copac fără de rădăcini, zise Cervenko amărât, adăugând cu o privire disperată: Bologa, auzi tu, în noaptea aceasta o să ne atace rușii!

Apostol păli, parcă l-ar fi pălmuit. Adineaori a vorbit și el de atacuri cu sublocotenentul, dar numai să-i evite întrebările plictisitoare și să aibă un pretext de a merge la postul de observație. Un atac însă i-ar răsturna toate planurile…

— Nu se poate… N-avem nici o informație, bolborosi dânsul zăpăcit. De ce să ne atace tocmai azi?

— Bologa, e sigur, reluă căpitanul mai plângător. Credemă…

O patrulă mi-a adus de aseară știrea că se fac pregătiri grăbite… Ai să vezi, Bologa!… Așa e totdeauna…

Zece minute Cervenko nu mai conteni cu jelaniile, încât Apostol plecă buimăcit, blestemându-și clipa care l-a îndemnat să intre la ruteanul maniac. Afară însă, în tăcerea frământată de vânt și în întunericul necăcios, îi veni inima la loc și-și zise că Cervenko a început să nebunească, de vreme ce visează numai încăierări, atacuri…

Sublocotenentul dârdâia în observator și salută pe Bologa ca pe un mântuitor.

— La infanterie se zice că o să ne atace muscalii chiar în noaptea asta, șopti Apostol. Tu ai observat ceva?

— Aș… liniște și frig, răspunse sublocotenentul, disprețuitor. Infanteriștii așa fac, se tem de toate umbrele…

Dar muscalii nu sunt proști să ne atace azi, hodoronc-tronc, când de-abia mâine-poimâine vine schimbarea!

Bologa îi strânse mâna cu mulțumire și-i ură somn bun.

Niciodată nu i-a fost atât de drag sublocotenentul ca acuma.

Parcă a vorbit din sufletul lui: doar nu-s proști muscalii…

Se obișnui cu întunericul și se uită cu multă grijă spre liniile de dincolo. Nu vedea și nu se simțea vreo mișcare.

Peste câteva minute însă un foc de pușcă pocni asurzitor, undeva pe aproape. Deși cunoscu, după zgomot, că nu e rusesc, totuși avu o strângere de inimă. Alte focuri speriate izbucniră îndată, apoi iar altele, și în dreapta, și în stânga, tot mai depărtate. Bologa se liniști; erau, desigur, santinelele speriate…

Pe la trei, spre a-și șterge orice urme de îngrijorare din suflet, porunci să se înalțe o rachetă, să vază și să se convingă.

În lumina verzuie, terenul dintre tranșee părea mort.

La dreapta, între sârmele ghimpate, zăcea cadavrul unui om.

A fost ucis de acum două zile, pe când se întorcea din patrulare, noaptea, probabil chiar de camarazii lui, din greșeală sau de frică. Privirea lui Apostol trecu peste el ca peste un mușuroi, grăbită să-și vază numai calea pe care și-o alesese pe hartă. Un șanț vechi, care începe la vreo douăzeci de metri și merge până aproape de șanțurile rușilor… Împrejurul

observatorului sunt rămășițe de tufe, lăsate înadins pentru mascare… De aici, târându-se prin cele douâ pâlnii de obuze, poate ajunge nesimțit la șanțul cel vechi, căci posturile de ascultare sunt mai departe… La cellalt capăt al șanțului va chema… Atâtea vorbe rusești știe… Pe urmă…

Lumina rachetei se stinse și Bologa rămase mulțumit. La cinci fix, când începe să se subțieze întunericul, va porni…

Mai are deci două ceasuri. Era atât de hotărât, că nu simțea nici emoție, nici nerăbdare. Aștepta, cu ochii înainte spre țintă, cu gândurile slobode. Vremea trecea peste dânsul ca o apă lină, răcoritoare…

Într-un târziu îi fulgeră prin minte că poate rușii îl vor disprețui că a dezertat, el, ofițer… Și chiar în clipa aceea un bubuit prelung, răgușit, spintecă văzduhul. Apostol înlemni, într-o așteptare amețitoare. Peste câteva secunde, care i se păruseră nesfârșite, izbucni un răbufnit mai greoi, ca și când s-ar fi desfundat pământul. Apoi îndată altele, furioase și din ce în ce mai grăbite. Un clopot năprasnic fierbea în întunericul brăzdat de dâre luminoase.

“Ce-i asta? se gândi Bologa uitându-se la ceas și văzând că e de-abia patru. Atacul?… Vasăzică, totuși… Atunci…” Apostol își dădu seama că tunurile rusești s-au năpustit asupra artileriei, care începuse să răspundă, cu teamă însă și uluită de impetuozitatea dușmanului.

“Acum ce să mai fac?” își zise dânsul, cu receptorul telefonului în mână, ascultând duelul artileriilor.

Deodată auzi, la dreapta lui, la câteva zeci de metri, un vâjâit sfârșind într-o răbufnire scurtă. Întoarse privirea întracolo și i se păru că vede pâlnia de pământ împroșcând în beznă.

“Iată că au început să dumice înfanteria!” — îngână disperat, simțindu-și creierul gol ca un burete uscat.

Mai trecu un răstimp. Primprejur obuzele cădeau tot mai des. Apoi un țiuit prelung îi sfâșie urechile. Avu o strângere de inimă și gândul fulgerător: “Asta-i pentru mine!” În față, numai la câțiva pași, se despică cerul, și un vârtej cumplit smulse coperișul observatorului. Apostol primi un cuțit în piept și o lovitură în cască. Apucă cu amândouă mâinile teodolitul, ca să nu se răstoarne. Apoi i se păru că se ridică în sus și deodată se pomeni iar la pământ, cu o durere crâncenă în coapsă…

“Sunt rănit sau poate…” Gândul i se rupse ca o ață.

CARTEA A DOUA

1

O pată de lumină tulburie-cețoasă zăcea pe pardoseala de lespezi albe a salonașului de rezervă, la picioarele celor două paturi de fier.

Pe fereastra unică se uitau în odaie ramurile negre ale unui păr bătrân, dârdâind în gerul sfârșitului de februarie.

Pereții, îmbibați de gemete și dureri, își amestecau respirația cu mirosul apăsător de spital și cu căldura sobei de teracotă din dosul ușii.

În paturile curate cei doi ofițeri, în halaturi cenușii, stăteau lungiți, cu ochii în tavanul înalt. La căpătâi, în perete, pe tăblițe negre, albeau numele lor: Locotenent Bologa, Locotenent Varga… Pe mescioarele de noapte foile de febră se pierdeau printre sticluțele de medicamente, arătând că suferințele cele grele au trecut peste dânșii.

În aerul încărcat de amintirile durerilor plutea o tăcere năbușitoare, pe care Varga o sfărâmă deodată cu glas speriat, ridicându-se în pat, ca și când ar fi văzut o nălucă:

— De ce taci, camarade?… Spune ceva, orice, te rog din suflet, căci tăcerea e mai dureroasă ca o rană de șrapnel!

Bologa întoarse fața albă și suptă de suferințe spre dânsul, dar nu deschise gura. Varga așteptă un minut, întrebător, apoi se lăsă iar pe spate, zicând mai mult pentru sine:

— Se împlinesc patru luni de când bolim, mutându-ne din spital în spital, tot mai aproape de front… Mi s-a urât de moarte cu doctorii și cu bandajele și cu surorile de caritate!

Barem de-ar veni mai curând concediul…

Apostol tăcea. În trei luni de zile, cât fusese oprit de medici să vorbească, fiindcă avea plămânul drept sfârtecat de o schijă de obuz, îndrăgise tăcerea. În acel răstimp gândurile lui s-au obișnuit a se rândui frumos, fără pripiri năvalnice și mai ales fără dureri. De altfel, la început mintea i-a fost senină, parcă o mână meșteră nevăzută i-ar fi șters din creieri toate amintirile. Când și-a venit în fire întâia oară, la ambulanța diviziei, a văzut pe doctorul Meyer și pe Petre.

Nu i-a recunoscut, dar a avut o bucurie atât de violentă, încât și-a pierdut îndată cunoștința. A doua oară s-a trezit într-un tren sanitar, cu

aceeași bucurie în suflet și tot numai câteva clipe. În sfârșit, a treia dată a deschis ochii într-un salon alb, în spital. Patul era înconjurat de doctori.

— Bravo, mortule! i-a zis zâmbind unul cu cotlete albe și mustăți hegre. Bine c-ai înviat… Dacă de șase zile mocnești așa…

Apostol atunci a simțit fericirea de a trăi ca un fior nespus de dulce și, cu buzele crăpate de fierbințeală, a șoptit abia perceptibil:

— Nu mă doare nimic… nimic…

Vreo șapte săptămâni mai mult al morții a fost decât al vieții. În afară de rana din piept, mai avea o sfărâmătură de os la piciorul stâng și o scrijălare adâncă în coapsă.

— Vindecarea ta e o minune, i-a spus doctorul cu cotlete albe și cu mustăți negre, mai târziu. Ai o vitalitate extraordinară, altfel de mult te-ai plimba în lumea drepților!

Când i s-au vindecat piciorul și coapsa, l-au trimis mai departe, spre regiunea unității lui, în spitalul de aici, fiindcă acolo începuseră să sosească transporturi mari de răniți din luptele noi. Aproape o lună a zăcut singur aici, în salonașul de rezervă din fundul coridorului, la etajul întâi. Petre stătea toată ziua lângă patul lui, căutând să-i ghicească gândurile și să-i împlinească dorințele. Dimineața și după vizita medicală îi citea Visul Maicii Domnului, cu glas obosit de evlavie, și Bologa îl asculta fără a înțelege cuvintele, dar cu inima plină de o mulțumire caldă, moleșitoare… Apoi, într-o zi, ordonanța i-a povestit, cum s-a priceput, ce s-a întâmplat atunci, în noaptea ceea… Din povestirea lui, Apostol na aflat mare lucru: că a fost îngropat la marginea unei pâlnii de obuz, în dărâmăturile postului de observație, și că acolo l-a descoperit Petre, pe la amiază, după ce, cu ajutorul diviziei de schimb, muscalii au fost respinși în pozițiile inițiale…

Povestirea soldatului însă i-a adus aminte nădejdile din noaptea aceea și i-a pus iarăși în fierbere toate gândurile de atunci. A avut câteva clipe de neliniște, ca un fața unei vedenii dojenitoare. Pe urmă, vreo trei zile, gândurile, dezlănțuite dintr-o toropeală prelungă, l-au chinuit și i-au sfâșiat sufletul.

Își zicea că toate sforțările lui de a ocoli soarta s-au zdrobit și că de azi încolo numai moartea l-ar mai putea mântui…

Moartea însă îl îngrozea acuma mai mult chiar decât perspectiva de a trebui să meargă pe frontul românesc. Degeaba încerca să-și biciuiască ambiția, învinovățindu-se de lașitate; dragostea de viață, din ce în ce mai impetuoasă, îi tăia orice avânt, murmurându-i neîncetat în inimă: “Întâi eu,

și pe urmă cealaltă lume!” Într-o noapte fără somn apoi a găsit împăcarea. La urma urmelor, soarta a făcut bine ce a făcut. De ce ar fi dezertat el la ruși, când tocmai i se oferea prilejul să treacă la români? Pentru muscali ar fi fost un simplu și disprețuit dezertor, în vreme ce românii îl vor primi ca pe un frate. Dincolo dezertarea ar fi fost o crimă dezonorantă, urmată de o captivitate rușinoasă: aici va merge ca un adevărat erou, cu fruntea sus, și va putea lupta îndată contra dușmanilor adevărați…

Vasăzică, teama de frontul românesc a fost fără temei. Noroc că soarta l-a ocrotit… Datoria lui e să trăiască și să triumfe.

Nu viața, ci moartea înseamnă lașitate pentru omul care are un ideal în lume.

De a doua zi gândurile au început să se mulcomească, punându-se toate în slujba liniștii lui, ca niște servitori credincioși. Împreună cu liniștea însă i s-a luminat în suflet mai vie și ura împotriva tuturor străinilor dimprejurul lui. Ura pe medicii care-l îngrijeau, pe surorile de caritate, pe ofițerii convalescenți și se bucura că, din pricina ranei la plămâni, era osândit să tacă. În ziua când un general bătrân, înconjurat de o droaie de ofițerași fercheși, a venit să-i agațe pe piept medalia de aur pentru distrugerea reflectorului, Bologa s-a prefăcut că i-e rău, numai ca să nu fie silit a părea încântat.

Pe urmă, într-o zi, acum vreo lună, a fost adus în salonaș Varga, care fusese greu rănit în șoldul stâng, tot atunci, în noaptea ceea, și din spital în spital ajunsese aici. În primul moment Apostol s-a bucurat și, pentru că tocmai i se dăduse voie să vorbească puțin, își povestiră pățaniile. Varga îi explică amănunțit cum s-a desfășurat atacul rușilor, cum au pătruns până aproape de liniile artileriei și cum au fost alungați înapoi printr-un contraatac fulgerător. Totuși, în lupta aceasta, două regimente de infanterie au fost aproape complet nimicite, și chiar huzarii lui au suferit mult, mai ales în cursul contraatacului, când a primit și el schija care era cât pe-aici să-l lase șchiop, fiindcă un doctor cam smintit a umblat în ruptul capului să-i taie piciorul. Locotenentul de huzari clocotea de revoltă că bătălia, în care au pierdut peste două mii de oameni și în care era să-și dea ortul popii, nici măcar n-a fost pomenită în comunicatele de război. Se mângâia numai cu speranța într-un lung concediu de convalescență.

Pe măsură ce Varga vorbea și se frământa, Bologa se întuneca.

Toate cuvintele lui, chiar privirea lui i se păreau dușmane și se mira, cum a putut omul acesta să-i fie simpatic? Ca să nu mai trebuiască să stea

de vorbă cu dânsul, își procură un vraf de cărți și se puse să caute în ele explicații și dovezi.

Două săptămâni a răscolit și s-a trudit. Nicăieri n-a găsit de ce binele nu e bine pretutindeni și totdeauna. În toate cărțile omul îi părea izolat de viața adevărată, singuratic și abstract ca o formulă matematică. Cineva s-a așezat la masă, plin de încredere în cunoștințele și experiențele sale de viață, și a decretat că oamenii trebuie să fie așa și așa, că e bine când faci cutare lucru și e rău dacă faci cutare. Și, în schema lui, acel cineva vrea să vâre cu sila sufletele vii, să le încătușeze, parcă viața s-ar modela după dorințele sau concluziile cuiva.

Dar viața merge mereu înainte, nepăsătoare, sfâșiind nu numai sistemele savanților, ci chiar mințile oamenilor, plăsmuind în fiece clipă situații noi, idei noi, pe care fantezia liliputană omenească niciodată nu le va putea înțelege și cu atât mai puțin prevedea. Un capriciu al vieții a pus față în față milioane de oameni, pe care i-a însemnat cu moartea în frunte, silindu-i astfel să descopere în sufletele lor taine nebănuite și să ia hotărâri neașteptate. În vârtejul vieții cărțile sunt grămezi de vorbe fără înțeles. Omul trebuie să-și ferească numai conștiința să nu-i sângereze.

În vremea aceasta primi o scrisoare de la Klapka, plină de prietenie, comunicându-i câte verzi și uscate despre traiul pe noul front, lucruri mărunte, adăugând la urmă de tot, în treacăt, că “pe-aici tot ruși am găsit, numai ruși…” Bologa își zise îndată, fără grijă și fără șovăire: “Nu face nimic… Voi mai aștepta…” Varga încerca întruna să-i dezlege limba și nu se putea dumeri: de ce s-a făcut așa de ursuz Bologa? Pe el tăcerea îl apăsa și-l amăra. De aceea a fost fericit când doctorii i-au dat voie să iasă din odaie, s-a împrietenit cu alți camarazi de prin celelalte saloane și mai mult stătea cu dânșii decât cu Bologa.

Acuma, în așteptarea vizitei medicale de după-amiază, huzarul se perpelea ca peștele pe uscat, mai ales după ce toate sforțările lui de-a scoate o vorbă din Bologa au rămas fără ecou.

— Ce ai, Bologa? izbucni în sfârșit Varga, jignit. M-ai exasperat cu muțenia!… Nu mai vrei să vorbești cu mine, ori mă urăști? Am fost prieteni și…

— Nimic, nimic, murmură Apostol, fără să întoarcă ochii.

Varga trebui să-și oprească noile întrebări. Veni doctorul, însoțit de o soră de caritate drăguță și zăcută de vărsat.

— Iată salonul minunilor cerești! strigă doctorul, mic și blond, frecându-și mâinile, radios și jovial. Pe cât văd, am să vă dau pașaport, curând-curând, domnilor! În orice caz, ar fi nimerit să începeți a face mai multă mișcare, barem prin seră, dacă nu prin parc. Afară e încă iarnă, ce-i drept, dar ar trebui să vă mai dezmorțiți oasele, domnilor!… Ar fi foarte, foarte bine!

— Parcă n-o să ni le dezmorțim iar pe front, doctore? zise Varga înviorat. Sper că ne dai un concediu de convalescență, doctore! E imposibil să ne trimiți numaidecât în luptă, cu rănile de-abia cicătrizate!

— Desigur… negreșit! răspunse medicul cu zâmbetul scăzut. Întrucât depinde de mine, firește!… Eu însă cel mult pot să propun, decizia e în alte mâini, și, să vă spun drept, doar sunteți bărbați, toate comandamentele ne repetă întru120 na că se simte mare, mare nevoie de ofițeri, pretutindeni…

— Am înțeles, încheie Varga posomorât. Ne vei concedia direct pe front.

Doctorul mai îngăimă câteva cuvinte și se grăbi să dispară împreună cu sora de caritate, mereu senină și surâzătoare.

Pe urmă odaia se umplu, în câteva minute, de întuneric.

Numai geamurile rămaseră cenușii, ca niște ochi bolnavi, stinși. Varga umbla de ici-colo, nervos, cu mâinile la spate, dar pașii lui nu făceau atâta zgomot cât tictacul arămiu al unui deșteptător de pe mescioara de noapte. Într-un târziu, Apostol, șezând pe pat, cu ochii la rămurelele degerate de afară, care desenau arabescuri negre pe geamurile tulburi, începu să fredoneze un cântec vesel.

— Bologa! Ce dracu, de cântece îți arde? se opri Varga cu imputare. Ori te bucuri că ni s-au spulberat perspectivele de concediu?

— Mă bucur din inimă, amice! răspunse Apostol cântând și gesticulând ca un actor într-o operă italiană. Război, război, război, înainte, la război!

Locotenentul de huzari înmărmuri și, în cele din urmă, convins că Apostol își bate joc de dânsul, ieși din odaie trântind ușa. Bologa încetă cântecul brusc, parcă de-abia atunci și-ar fi dat seama ce face. Îi păru rău și se lungi pe pat, cuprins de o tristețe ciudată. Peste câteva minute veni Petre, aprinse lumina și-i întinse o scrisoare, întrebând:

— Oare nu-i de-acasă, don' locotenent? Bologa se aruncă asupra plicului, dar văzând că-i de la Klapka, nu se mai grăbi să-l deschidă. Presimțea ce cuprinde și, într-adevăr, citind, dădu peste trei rânduri

încurcate, din care înțelese cu o claritate tăioasă că, de o săptămână, în locul rușilor, au apărut românii. Se uită un răstimp la Petre, gânditor, și apoi zise:

— Nu-i de-acasă… E de pe front, de la domnul căpitan…

De-acolo, nu de-acasă…

Vorbind, gândurile i se strămutară departe, cuprinzând într-o fulgerare toată Parva și, deosebit, fiecare ființă dragă, începând cu maică-sa și cu Marta, față de care se simțea vinovat pentru că le-a scris numai de două ori de când zace prin spitale și mai cu seamă fiindcă în noaptea ceea a vrut să se despartă de ele fără să-și ia rămas bun.

“Mi s-a înmuiat inima îndată ce am văzut că s-a apropiat ziua plecării!” își zise dânsul, uitându-se la Petre.

— Trebuie să vie și de-acasă, don' locotenent, rosti soldatul cu încredere.

— Da… da… trebuie… acasă… îngână Bologa, întorcându- se cu spatele, încet, obosit.

Varga reveni mai târziu, neîmpăcat. Apostol tresări din mrejele gândurilor și zise blând:

— Varga… nu știu ce am… Iartă-mă!

Locotenentul se însenină imediat și se apropie cu mâna întinsă:

— Îmi pare rău, prietene dragă… Dar te-ai schimbat îngrozitor… Odinioară mă iubeai, ne înțelegeam…

— Odinioară! oftă Bologa cu ochii scăldați în lacrimi.

Și mai stătură zece zile până să plece…

2

Trenul gâfâia și asuda suind printre munții cu piscurile cărunte încă de zăpadă. Soarele începutului de primăvară presăra pulbere de argint în văzduh. Pădurile și poienele tresăreau sub mângâierea razelor fierbinți. Viața nouă, tânără, vijelioasă înviora năvalnic înfățișarea pământului.

Numai trenul, încărcat de oameni și materiale de război, lung, scârțâind și pufăind, părea un monstru din altă lume, pornit să înfrunte tinerețea firii. Locomotiva se târa încet, așteptându-se parcă să-i iasă în cale vreun dușman, se strecura ca o șopârlă uriașă pe sub coastele și râpele nepăsătoare, ferindu-se de amenințări închipuite la fiecare cotitură.

Într-un vagon rezervat pentru ofițeri, Apostol Bologa stătea pe coridor, la o fereastră lăsată în jos, sorbind nesăturat priveliștea munților, care-i

aminteau valea Someșului și-l făceau să uite unde merge acuma. Din clipa când a pornit la gară, i s-a trezit în suflet o îndârjire neastâmpărată, care-i feconda iubirea și i-o păstra mândră și curată.

Deodată ușa compartimentului de la spatele lui se deschise și se închise cu zgomot și în ureche îi răsună glasul lui Varga, foarte încântat:

— Știi, Bologa, cine se află în trenul nostru?… N-ai să ghicești!… Generalul Karg!… Uite acuma ne spuse Gross…

Apostol se întoarse. Prin geamurile ușii se vedeau în compartiment, în fumul de țigări, câțiva ofițeri. Gross rânjea batjocoritor, explicând ceva cu gesturi violente.

— Zice c-a vorbit despre noi cu generalul, urmă Varga. Ba zice, pe onoarea lui, că generalul ar dori să ne vadă, și mai cu seamă pe tine, nu știu de ce… În definitiv, n-ar fi decât natural, că doar am sângerat destul pentru patrie… De altfel, Gross a călătorit cu generalul în interes de serviciu, așa că…

Lui Bologa îi era scârbă de toți, cu Gross în frunte. Din pricina aceasta nici nu s-a amestecat printre ei, și cu pionierul de-abia a schimbat două vorbe indiferente.

— Da?… Ei vezi?… Foarte bine! zise dânsul, vrând să arate curiozitate, cu dispreț în privire.

— Să vezi însă ce m-am gândit eu, reluă locotenentul de huzari, cuprinzându-l de mijloc. Dacă izbutim să vorbim cu generalul, trebuie să căutăm să-l convingem că merităm și noi un concediu după aproape cinci luni de spital și suferințe, nu-i așa?… Eu am mare încredere în Karg, deși e sever și neînduplecat, căci noi, slava Domnului, am luptat vitejește…

— Bine, firește, n-ar fi rău, răspunse Bologa, convins în sine că speranțele lui Varga sunt copilărești și dornic să rămână iar singur. Dar dacă zice Gross că s-a interesat de noi generalul, de ce nu ne însoțește și el? Varga aruncă o privire în compartiment și apoi întoarse spatele cu dezgust, zicând:

— M-a plictisit jidanul cu teoriile anarhice, dragă prietene!…

Nu poți vorbi trei minute cu el fără să-și bată joc de tot ce avem noi sfânt, țară, credință, trecut… A început să- mi fie greață și frică, zău, Bologa! adăugă peste o clipă, iarăși înviorat. Dacă aș fi nevoit să stau mult în tovărășia lui, m-aș pomeni într-o bună zi că mi-am pierdut și eu toate sentimentele patriotice!

— Sentimentele adevărate trebuie să reziste oricărei ispite! glăsui Apostol apăsat.

— Așa se zice, dar în realitate nimic nu rezistă la infinit!

zâmbi Varga. Așa chiar tu mi-ai spus-o odată, într-o discuție, la Budapesta, la unchiul meu, și n-am uitat-o. Picătura de apă găurește stânca… Ș-apoi tu parcă nu te-ai schimbat? Poate că tu nu-ți dai seama, dar eu, care am stat cu tine, într-o odaie, aproape două luni și ți-am înghsițit toate curiozitățile… ehe! prietene, întreabă-mă pe mine!… Unchiul, care te-a iubit ca pe copilul lui, dacă te-ar întâlni azi, nici nu te-ar mai recunoaște. Bologa, crede-mă!… Repet, poate că nu-ți dai seama, poate că…

Apostol Bologa desluși, parcă, în cuvintele huzarului o provocare ascunsă. Îi răspunse cu ură, dar și cu o gravitate în care străbătea trebuința de a-și dezvălui sufletul, de a-l pune în palmă și de a-l purta, mândru și încrezător, ca pe un potir în văzul tuturor:

— Îmi dau seama prea bine că m-am schimbat… Cum să nu-mi dau seama, când schimbarea s-a săvârșit în chinuri, ca o nouă naștere?… Dar eu de-abia prin schimbarea aceasta am dobândit adevăratele sentimente firești, cum ziceai tu… De-abia, Varga!

Locotenentul de huzari se tulbură. Din tonul lui Bologa simți lămurit că se află în fața unui dușman. Îi zise încet, sec, rezemându-se cu spinarea de ușa compartimentului și privindu-l lung:

— Bologa, sentimentele tale mi se pare că sunt nefirești…

Ia seama!

— Mă amenințі? întrebă Apostol ironic.

— Sentimentele tale te mână drept în brațele dușmanului…

— Care dușman? repetă Bologa mai batjocoritor.

— Dușmanul țării, oricare ar fi! vorbi Varga, puțin mai aspru. În clipa aceasta tu, prietene, ești dezertor în gândul și sufletul tău!

Apostol Bologa tresări scurt, apoi zise repede, cu glas mai cald, apucându-l de mânecă și împlântându-i în ochi privirea hotărâtă:

— Ascultă, Varga… Tu ai fost odinioară om și te lăudai că, sub mundirul militar, vei purta veșnic o inimă! De aceea îți zic acuma: dă la o parte rațiunea cazonă și spune ce-ai face tu dacă, de pildă, fiind în armata rusească, te-ar trimite să te bați cu ungurii, care au pornit să te dezrobească?

— Stai, stai… nu-i așa, prietene! bâlbâi locotenentul roșind. Mai întâi patria…

— Nu ocoli întrebarea, stărui Bologa, triumfător.

Răspunde cinstit! În asemenea cazuri nu pot fi două răspunsuri!

Varga tăcu. Întrebarea îl încurca, și mai ales curajul lui Bologa. În sfârșit, zise șovăitor:

— Există o lege pentru toți și o singură datorie, care ne leagă prin jurământ. Când începe cineva să le judece prin prisma egoismului sentimental, atunci…

— Lege, datorie, jurământ sunt valabile numai până în clipa când îți impun o crimă față de conștiința ta! întrerupse Apostol cu vioiciune. Nici o datorie din lume n-are dreptul să calce în picioare sufletul omului, iar dacă totuși încearcă…

Bologa sfârși brusc, cu un gest vag, care spunea orice și nimic. Varga, surprins, îngăimă cu ochii mari:

— Atunci bănuielile mele… Atunci umbli cu gânduri de dezertare?

— Gânduri? murmură Apostol cu un surâs straniu. Gândurile sunt schimbătoare, Varga! Am însă o credință vie în suflet… asta, da! Și dacă ea îmi va porunci să trec… să…

dezertez la inamic, adică la inamicul vostru, nu voi ezita nici un moment a-mi face datoria cea adevărată… De altfel, chiar voi, judecând cinstit și fără pornire, îmi veți da dreptate și mă veți aproba! Sunt sigur că și tu, în sufletul tău…

— Nu, nu, Bologa, te înșeli amar! zise Varga iarăși sec.

Eu nu te voi aproba niciodată! Eu disprețuiesc crimele!

— Da? întrebă Apostol cu o mirare nepotrivită, adăugând îndată cu ton jovial: Fii sigur, Varga, că n-am să-ți cer aprobarea!…

Cel mult, de s-ar întâmpla să trec prin sectorul tău și dacă aș avea ghinionul să te întâlnesc, cel mult atunci ar putea fi vorba… Dar atunci, cine știe, poate că am vorbi altfel…

— Să te ferească Dumnezeu, Bologa! izbucni locotenentul, grav și amenințător. Eu te-aș aresta, ba te-aș împușca dacă ai încerca să te împotrivești, cu toate că mi-ai fost prieten!

— Fii liniștit! zise Bologa iarăși ironic. Am să mă feresc de sectorul tău ca de foc… Acuma ești mulțumit?

— Tu poate glumești, Bologa, dar eu…

— Nu glumesc deloc! declară Apostol, devenind dintr-o dată sfidător.

Locotenentul Varga era jignit personal de toate câte auzise. Seninătatea și hotărârea cu care Bologa, un ofițer, îi declara că va dezerta îl înfuriau. O clipă se gândi să-l denunțe și, astfel, să-l pedepsească. Dar polițismul îi

repugna. Și apoi prea au fost prieteni odinioară ca să se despartă pentru niște lucruri care, în realitate, îl priveau numai pe Bologa. Dacă ar putea citi cineva în sufletele tuturor ofițerilor, s-ar îngrozi de ceea ce ar descoperi. Cei mulți își ascund gândurile, pe când el barem e sincer.

— Astea-s prostii, prietene! zise Varga, după o pauză, cu glas schimbăt și cu o veselie poruncită pe față. Mai bine haidem la generalul Karg, să ne miluim de un concediu!

— Așa-i… prostii… surâse Apostol îmblânzit. Prostii sunt toate vorbele omului în ceasurile cele grele ale vieții…

Varga porni înainte pe coridorul murdar și plin de soare tânăr. Trenul lăsase în urmă o cotitură și vagonul se clătina parc-ar fi fost să-și piarză echilibrul. Locotenentul de huzari se sprijinea cu mâinile de pereți, înjurând furios, în vreme ce Bologa, la câțiva pași înapoi, mergea sigur, liniștit, ca pe o cărare.

3

Trecură printr-un vagon ticsit de militari și civili, amestecați de-a valma. Pe coridorul strâmt se îmbulzeau mai ales țărani cu fețele speriate, păzindu-și desagii sau legăturile, vorbind puțin și încet, parcă s-ar fi temut să nu-i audă cineva. În colțul dinspre vagonul ofițerilor, un preot român, înalt, slab, cu o bărbuță rară și îmbrăcat sărăcăcios, se sfătuia domol cu trei țărani care, după port, păreau unguri.

Apostol, făcându-și loc pe la spatele preotului, auzi vorbă românească și întoarse capul o clipă, fără însă a se opri din mers. Zări o față cunoscută parcă… În înghesuială nu avu vreme să se mai uite înapoi, dar îi rămase în ochi înfățișarea preotului și în minte întrebarea: “Cine o fi și de unde îl cunosc?…” În vagonul următor călătorea generalul Karg. Aici coridorul era ocupat numai de ofițeri de toate gradele tăifăsuind și așteptând fiecare norocul de a putea vorbi neoficial cu generalul. La compartimentul excelenței erau trase perdelele cafenii, și aghiotantul ieșise afară, din propria-i inițiativă, să roage pe domnii din coridor să facă liniște, ca nu cumva să se supere excelența-sa… Tocmai atunci sosi Varga, luă deoparte pe aghiotant și-i șopti:

— Ne spuse Gross că moșul dorește să ne vadă, pe mine și pe Bologa… Adu-i aminte, dragul meu, te rog!

Aghiotantul dădu mâna cu Bologa, pe care nu-l mai văzuse de la audiența cu bucluc, și apoi intră în compartimentul generalului, suspinând grav:

— Să încercăm…

Peste cinci minute crăpă ușa, scoase pe jumătate corpul și zise binevoitor:

— Bologa, vino… te rog… Excelența-sa dorește…

Întâlni ochii lui Varga întrebători, dar strânse din urechi, cu fața mâhnită de regretare că “așa-i ordinul”…

Generalul Karg era vesel și mulțumit. În sfârșit obținuse, cu chiu cu vai, să fie propus pentru ordinul “Maria Theresia”.

Ședea lângă fereastră, cu picioarele-i scurte întinse comod, cu fața-i negricioasă întoarsă spre Apostol Bologa, care intrase și salutase printr-o înclinare militărească.

— Ei, te-ai făcut sănătos? întrebă generalul, întinzândui alene măna cu multe inele și măsurându-l cu o privire atentă.

Bologa răspunse cu un surâs nehotără. Avea fața galbenă, suptă, cu buzele fără culoare; numai ochii ardeau, mistuindu- se într-un foc lăuntric. Generalul îl măsură iar din cap până în picioare și apoi îi oferi un loc lângă dânsul. Pe bancheta cealaltă, în fața excelenței, ședeau un colonel cu figura colțuroasă, pe care Apostol nu-l cunoștea, și un maior slab, cu ochii scânteietori de inteligență. Aghiotantul, auzind iar gălăgie pe coridor, se strecură afară, să atragă din nou atenția domnilor că excelența-sa poate să se supere…

Generalul îi puse fel de fel de întrebări despre cum a fost rănit, prin ce spitale a umblat, cum s-a vindecat, dar Bologa, răspunzând, vedea mereu în privirea lui o întrebare nerostită, care îl îndârjea întocmai ca adineaori provocarea lui Varga. Altminteri Karg, prin tonul vorbelor și prin blândețea ce-i îndulcea toată înfățișarea, îi arăta un interes într-adevăr sincer, aproape nefiresc de sincer. Pe urmă veni și rândul întrebării așteptate, luând însă o formă glumeață, prietenoasă:

— Ei, așa-i că nu s-a prăbușit lumea fiindcă vii cu noi aici? Apostol văzu limpede în ochii generalului că cere un răspuns scurt: nu. De aceea nu-și putu stăpâni o secundă de ezitare, care se stinse singură. Apoi vorbi cu o cutezanță înfrumusețată de claritatea glasului:

— Niciodată n-am fost laș, excelență, și deci am să vă mărturisesc și acuma că în sufletul meu s-a prăbușit o lume!

Degetele grase și încărcate de inele se agățară nervos de mustața burzuluită, iar sprâncenele late se înfoiră când generalul, uluit, întrebă:

— Adică cum?… Ce lume s-a prăbușit? Bologa surâse atât de senin, că încruntarea generalului se transformă într-o curiozitate nerăbdătoare, iar mâna îndată i se așeză liniștit pe brățara canapelei.

— Am citit undeva, excelență, zise Apostol cu glasul de adineaori, că inima omului, în primele săptămâni ale vieții embrionare, se află nu în piept, ci în cap, în mijlocul creierilor, și că de-abia pe urmă coboară mai jos, despărțindu-se de creier pentru totdeauna… Ce minunat ar fi, excelență, dacă inima și creierul ar fi rămas împreună, îngemănate, să nu facă niciodată inima ce nu vrea creierul și mai cu seamă creierul să nu facă ce sfâșie inima!

Generalul se uită câteva momente la Bologa, apoi la ceilalți, apoi râse cu poftă, cu gura căscată, cu mustățile zbârlite, încât fața i se încreți ca o coajă de nucă stricată.

— Foarte… foarte… interesant! mormăi dânsul râzând.

Pe urmă, potolindu-se cu greutate și cu o vădită rușine pentru că nu și-a stăpânit râsul, își reluă masca obișnuită și serioasă, povestind colonelului cum i-a cerut Bologa să nu vie pe frontul românesc și cum el totuși l-a iertat, având dea face cu un ofițer foarte capabil și conștiincios, deși acuma vede că e și încăpățânat. Colonelul ascultă cu respect până ce șfârși și apoi, cu același respect, zise:

— Eu, excelență, nu admit, firește, pentru că nu-mi permite legea, dar mă pun în situația locotenentului și-i înțeleg amărăciunea… E regretabil că cei în drept n-au luat măsuri generale în privința aceasta, ca să evite situațiile delicate, în interesul capacității combative a armatei…

Apostol se cutremură, ca și când cuvintele colonelului iar fi străpuns ace în inimă, căci el astăzi nu mai dorea înțelegere, ci tocmai motive de ură și îndârjire prin care să- și ațâțe, înflăcărată, credința. Generalul însuși rămase surprins o clipă, și pe urmă răspunse convins, ba chiar cu un fel de mândrie:

— Evident, evident că așa este!… Din punct de vedere uman, firește… Dar dacă cei de sus nu s-au gândit la posibilitățile acestea?… Nici eu nu pot lua asupra mea toate răspunderile… Eu cel mult pot să ușurez, în anume cazuri, cum e cazul locotenentului, de pildă… Da! Negreșit, trebuie să ușurăm… Cum e încă slăbit de boală, vreau să-l feresc de greutățile

frontului și o să-l întrebuințăm într-un serviciu mai fără osteneli mari… Uite, să treacă la coloana de muniții!

Așa-i?… Căci noi suntem umani… Noi… armata noastră…

Unde aiurea și-ar mai bate capul un comandant să menajeze asemenea scrupuluri?… Ce zici, domnule maior? S-a mai pomenit atâta umanitate în vreo armată de când e istoria? Și totuși pe noi ne acuză dușmanii de barbarie!… Ce lume! Ce nedreptate!

Tocmai în clipa aceea aghiotantul se furișă iarăși înlăuntru.

Generalul își curmă reflecțiile și-i zise poruncitor:

— Ia notă că locotenentul Bologa va fi repartizat la coloana de muniții!

În vreme ce aghiotantul scoase un carnet de însemnări Apostol Bologa se uită la toți pe rând, rugător, întâlnind însă pe toate fețele aceeași compătimire, scăldată doar în zâmbete diferite. Se simți umil și mic, deși sufletul îi clocotea de ură. A vrut să stârnească indignare și iată că a găsit milă și înțelegere. Văzu creionul aghiotantului alergând pe hârtie și deodată strigă:

— Excelență, aș dori mult să-mi reiau bateria!

— Lasă, murmură generalul ocrotitor și din nou vesel.

Trebuie să te întremezi și să aduni puteri într-un serviciu mai ușor, mai ferit de primejdii… Îmi pare bine că ți-a rămas drag frontul, dar deocamdată sunt silit, în interesul d-tale, să mă opun și să te menajez!

Bunătatea generalului, inexplicabilă și neașteptată, îl exaspera pe Bologa. Vru să-i mai obiecteze că serviciul la coloana de muniții e mai obositor ca la o baterie, dar chiar atunci își aduse aminte de preotul român din coridor și îndată îi răsări în inimă dorința de a-l cunoaște. Nu-l mai interesa nici generalul, nici frontul. Se sculă, bolborosi cuvinte încurcate de mulțumire, strânse o mână grasă și moale, se închină și ieși cu figura luminată…

Trecu grabnic în vagonul soldaților, se înghesui printre țăranii de pe coridor. Preotul era tot unde-l lăsase. Îl văzu de departe și fruntea i se îmbroboni de sudori. Acuma îl recunoscu și se tulbură de bucurie.

— Așa-i că nu mă mai cunoști, părinte? Îi strigă, însuflețit, întinzându-i mâinile.

Preotul îngălbeni, parcă l-ar fi surprins într-o faptă rea.

Când Bologa își spuse numele, în ochii lui izvorî o licărire de însuflețire, pe care însă o înăbuși repede, uitându-se împrejur, să se asigure

dacă nu-l pândește cineva. Preotul era Constantin Boteanu, unul din prietenii cei mai buni ai lui Apostol din liceu.

— Și unde vine satul tău, Constantine? întrebă Bologa fericit, nerăbdător.

— Apoi tocmai lângă Făget, unde e comanda cea mare, nu știu cum îi zice la cătănie, răspunse preotul, încurcat și înfricoșat că vorbește românește cu un ofițer.

— E românesc? stărui Apostol.

— Parte și parte… Noi îi zicem Lunca, dar pe ungurește se cheamă…

— Lunca? întrerupse Bologa, ca și când ar fi căutat să-l oprească a rosti cuvântul unguresc. Și pe la noi este un sat Lunca… Îți aduci aminte?

— Cum să nu… tare bine! zise preotul. Dar pe-aici și românii știu ungurește, c-așa-i obiceiul, dacă suntem printre unguri… De altfel, așa e și bine…

— Ce bine, părinte? strigă Apostol serios. Nu te gândești că așa, mâine-poimâne, rămâi fără parohie?

— Cam așa-i, ce-i drept, murmură Boteanu zăpăcit, zâmbind umil. Ce să facem? Noi n-avem nici o putere și nici nu ne putem amesteca. Destul ne zdrobește viața, de mă mir cum o mai putem duce în spinare…

— Când omul are un ideal, înfruntă toate greutățile! zise Apostol apăsat, cu înțeles.

— Idealul nostru e Dumnezeu, răspunse preotul cu o sfială în care-și ascundea o teamă amară. Când ai suferit ca noi, numai în Dumnezeu mai poți avea nădejde…

Pe urmă îi povesti lui Apostol cum, la intrarea oștirilor române, autoritățile l-au ridicat și, împreună cu trei țărani fruntași, l-au transportat în Țara Ungurească, pe lângă Dobrițin… Nevasta cu doi copilași au rămas în grija Domnului.

Vreo trei luni nici n-a auzit de ei și a crezut că s-au prăpădit în focul războiului. De-abia când s-a întors roata norocului a aflat că sunt sănătoși și-l așteaptă să vie acasă. Au trecut însă pe rând săptămânile, și de întors acasă nici pomeneală.

S-a rugat pe la toți, s-a umilit, s-a ploconit… În zadar. Ba că e zona frontului, ba că românii sunt suspecți, ba așa, ba altfel… În sfârșit a cerut voie să-și aducă barem și familia acolo, lângă Dobrițin, până ce va îngădui Dumnezeu să se liniștească vremurile. Apoi, pe neașteptate, i-au dat drumul să plece acasă, punându-i în vedere să se poarte bine…

Apostol Bologa zâmbea din ochi, în suflet însă era ros de nemulțumire și de decepție. Frica preotului și umilința carei sublinia toate vorbele și privirile îl izbeau ca niște cuțite, deși căuta să le treacă cu vederea. Îi povesti și el cum l-a împins soarta în război și pe urmă, scuturându-i mâna:

— Apoi să știi, Constantine, că am să vin pe la voi, să vorbim mai multe!

Preotul răspunse spăimântat:

— Mă rog… Chiar mi-a scris preoteasa că umblă mulți militari prin casa noastră, că doar azi așa sunt vremurile…

Bologa vru să zâmbească, dar gura i se încleștă într-un rânjet dureros.

4

Biroul coloanei de muniții era în Lunca, pe o ulicioară dosnică, în casa groparului Paul Vidor. Clădirea privea cu fața spre uliță și avea la mijloc o tindă îngustă, cu ușa veșnic deschisă, în dreapta o odaie mai mărișoară, în care se instalase cancelaria, iar în stânga, alte două odăițe: în cea din fund se strânsese groparul, și în cea dinainte, locuința comandantului coloanei.

Apostol Bologa luă în primire, de la locotenentul pe care venea să-l înlocuiască, biroul cu cele câteva registre și imprimate.

Nu putuse dormi în tren și sosind în Lunca trăsese direct aci, prăpădit de oboseală. Ascultă nepăsător explicațiile înaintașului său până în clipa când îi desfășură o schiță cu planul frontului și cu pozițiile tuturor unităților ce țineau de divizie. Atunci se așeză la masă, înviorat, parcă i-ar fi dat o băutură fermecată, sorbind din ochi harta cu semnele albastre și roșii, încercând cu degetele tremurătoare să urmărească liniile capricioase. Dar capul îi era atât de tul134 bure de emoție, că nu se putu dumeri și, sculându-se iar în picioare, zise nehotărât:

— Nu pricep nimic… Îmi huruie creierii. Am să mă orientez mai târziu…

— Desigur, nici vorbă, răspunse repede locotenentul. De altminteri și schița e învechită și va trebui s-o completezi…

Iacă, de pildă, colea, tocmai la margine, la sud, sectorul acesta…

uite, e ocupat acuma de huzarii descălecați, deoarece umblă zvonul că românii se pregătesc să ne atace… În sfârșit, ai să te orientezi și o să te familiarizezi cu situația… Firește, schița e numai pentru orientare, căci pe tine aici nu te interesează decât artileria noastră…

Ca să scape de el mai curând, Bologa îi dădu mâna cu un surâs neizbutit.

— Ești foarte palid și slăbit, camarade, zise locotenentul, luându-și rămas bun. Eu cred că nici nu ești încă vindecat pe deplin, cel puțin după înfățișare… Ar trebui să te îngrijești foarte, foarte bine!

Apostol plecă ochii, de-abia stăpânindu-și un șimțământ ciudat de revoltă și umilire. Rămase în picioare, rezemat de dunga mesei. La altă masă lungă, un sergent și un caporal scriau, cu priviri furișe spre noul comandant, scârțâind zeloși din penițe. Ar fi dorit să le spună și lor două vorbe, dar se simțea incapabil și-i era frică să nu întâlnească și la ei milă.

Atunci apăru în prag Petre, salvator, zicându-i:

— Don' locotenent, am pregătit ceva de mâncare, că trebuie să vă fie tare foame… Poftiți dincoace în odaie… Auzind glasul românesc, cei doi gradați ridicară deodată nasurile spre ordonanță, mirați. Bologa observă mișcarea lor și răspunse cu o mândrie copilărească, parcă ar fi căutat să le sfideze uimirea:

— Bine, Petre… Chiar mi-e foame, căci în tren mai mult am răbdat decât am mâncat!

În tindă, prin ușa rămasă întredeschisă, auzi glasul unuia:

— Mi se pare că și locotenentul e valah…

Vorbele acestea aproape disprețuitoare, care altă dată l-ar fi jignit, acuma îl liniștiră ca niște laude, încât trecu dincolo înseninat…

Odaia lui era curată, cu pat bun, cu ghivece de mușcată în ferestre, cu blide înflorite pe pereți. La mijloc masa așternută îl aștepta, iar în soba de cărămidă duduia un foc zdravăn. Apostol își roti privirea, mulțumit, și se opri brusc văzând lângă sobă o fetișcană de vreo optsprezece ani, cu năframă roșie-aprinsă în cap, cu niște ochi mari negri, care parcă râdeau, cu buzele umede și pline. Acuma își aduse aminte că a mai văzut-o și adineaori, când a intrat în ogradă, și n-a luat-o în seamă, deși fata îl cântărise din ochi cu o îndrăzneală neobișnuită.

— Dar asta? întrebă Apostol pe ordonanță, arătând cu capul spre ea.

— E fata gazdei, don' locotenent…

Bologa se învioră, îi întinse mâna și zise pe ungurește:

— D-ta ai făcut așa frumos aici?

— Împreună cu soldatul d-tale, răspunse fata cu surâs ștrengăresc, privindu-l drept în ochi.

Apostol îi simți mâna aspră și foarte caldă.

— Și cum te cheamă pe d-ta?

— Ilona…

— Ilona… Da… Și nu ți-e frică între atâția militari?

— De ce să-mi fie frică? zise fata simplu, adăugând repede, cu mândrie: Mie numai de Dumnezeu mi-e frică…

În vreme ce el se așeză la masă, Ilona se oploși lângă sobă, fără a-l pierde din ochi, parcă ar fi fost fermecată. De altfel și Apostol, mâncând, o privea pe furiș, întâi cu curiozitate nerăbdătoare, apoi cu un neînțeles sentiment de duioșie. A fost totdeauna timid cu femeile, neîncrezător și neîndemânatic. Mai ales îi era rușine pentru că niciodată nu știa ce să vorbească cu ele. Chiar Marta, și chiar după ce sau logodit, îl încurca de multe ori, de se roșea ca o fecioară.

De-abia uniforma și războiul l-au dezmorțit și i-au șters sfiala.

De-a treia zi, când s-a îmbrăcat militărește, a cucerit o casieriță sentimentală jurându-i credință veșnică și uitând-o pe urmă în brațele alteia. Pe unde îl ducea soarta, iubirile trecătoare îl întâmpinau și i se ofereau. Și el le culegea fără alegere, aproape grăbit, ca și când ar fi vrut să se răzbune pentru timpul pierdut. Totuși, într-o cămăruță deosebită a inimii, păstra dragostea Martei, întreagă, curată, ferind-o cu îngrijire de orice atingere, mulcomindu-i mustrările cu făgăduinți solemne de viitor. Ochii țărăncuței unguroaice însă pătrundeau tocmai în cămăruța cea ascunsă, fără ca el să se poată împotrivi, simțindu-se iarăși timid și zăpăcit, întâia oară în război. Când își dădu seama de aceasta, se înfurie și se hotărî să nu se mai uite la ea.

“Trebuie să fie o fetișcană care a ținut de urât tuturor înaintașilor mei din odaia aceasta!” se gândi dânsul, ridicând iar ochii spre Ilona, cu sfidare.

Privirea ei veselă îl rușină. Îi păru rău că a jignit-o, fie și în gând…

Petre ieși pe afară după treburi, făcând semn fetei să plece și ea, să lase pe locotenent să se odihnească puțin. Ilona nu se clinti, parcă n-ar fi înțeles semnele ordonanței. Apostol, cu nasul în farfurie, se silea să rupă tăcerea și se necăjea că nu găsește ce să vorbească. În sfârșit, o întrebă brusc, fără să o privească:

— Românește nu știi, fetițo?

— Știu puțin, dar pe-aici toată lumea mai mult unguréște vorbește, c-așa-i obiceiul, răspunse Ilona repede, aproape speriată. Apoi fiindcă Bologa tăcea, urmă mai liniștită: De altfel, la noi biserica e românească și popa în

românește face slujba totdeauna, numai predica o spune pe ungurește, ca să pricepem mai bine…

Apostol tocmai se mustra că i-a putut pune o întrebare atât de neroadă, răspunsul ei însă îl încurcă cu desăvârșire.

Și nu vorbele, ci glasul ei aspru și totuși dulce și mângâietor ca o panglică de mătase, cu niște mlădieri de copil răsfățat.

De-acum nu mai dorea decât să-i audă glasul și își chinuia mintea să înjghebe o întrebare potrivită prin care s-o facă să mai vorbească. Toate sforțările lui fură zadarnice. Trecură vreo trei minute în tăcere, uitându-se disperat în ochii ei, care umpleau casa cu o lumină blândă și ispititoare. Apoi deodată îi veni în gând s-o întrebe de câți ani e, firește cu ton glumeț, ca nu cumva ea să-și închipuie cine știe ce. Îi era teamă că-i va tremura vocea și Ilona va înțelege greșit rostul întrebării… Până să se hotărască să deschidă gura, se auzi un ciocănit energic în ușă. Fata se ridică și șopti:

— A venit tata…

Fără să mai aștepte îngăduință, un țăran trecu pragul.

Bologa, înfuriat, se sculă în picioare, gata-gata să-l alunge.

Paul Vidor însă se apropie jovial, cu mâna întinsă și-i ură bun sosit în casa lui. Avea fața osoasă, cu zbârcituri multe sub ochii căprui, în care juca deșteptăciune și șiretenie, și niște mustăți puțin cărunte, dar groase și cu vârfurile ascuțite, cum le poartă țăranii unguri. Înfățișarea gazdei potoli scurt mânia locotenentului. Îi răspunse liniștit și chiar îl pofti să șează. Groparul se uită să vază dacă toate sunt în bună ordine și dădu peste Ilona, care se apucase să scormonească în foc cu mare râvnă.

— Ilona, aide, șterge-o! zise poruncitor, încruntând sprâncenele.

Ce mai cauți aici? Altă treabă n-ai decât să stai pe capul domnului locotenent?

— Parcă eu de dragul dumnealui stau! mormăi fata, ursuză, fără să se întoarcă.

— Aide, aide, lasă vorba! făcu groparul serios, până ce se închise ușa, și pe urmă adăugând blajin către Bologa: Trebuie s-o ținem de scurt, altfel cum am trăi între atâtea cătane?… E tânără și fără minte, domnule locotenent, și nu pricepe că d-voastră aveți de lucru și că n-ați venit pe aici să pierdeți vremea cu palavre…

Paul Vidor era vorbăreț din cale-afară, mai ales însă îi plăcea să stea la taifas cu domnii, crezându-se mai deștept ca ceilalți săteni și mai vrednic. Își trase un scaun lângă masă, se aseză tacticos și îndată se încălzi la vorbă,

deși Apostol se mohorâse, frământat numai de dorința de-a auzi glasul fetei. Răspunsurile în doi peri nu descurajau deloc pe gropar, ba dimpotrivă, îl întărâtau. Din una, din alta, începu să spuie că el e om cu stare, cu toate că e gropar. Are pământ destul și bunișor, măcar de l-ar putea munci cumsecade în vremurile astea grele. Gropar s-a făcut numai de când i-a murit nevasta, fie iertată, adică de vreo unsprezece ani, de l-a lăsat amărât și cu doi copilași. Altfel meseria lui e tâmplăria și a învățat-o la oraș, de copil, că tatăl său a vrut să-i dea în mână o pâine mai bună decât orice avere. Apoi tâmplarul merge mână-n mână cu groparul, unul face coșciugul, iar celălalt groapa, așa că el nu s-a rușinat să sape și groapa mortului, de vreme ce a învățat să facă coșciuguri.

Căci decât tâmplar într-un sat, mai bine gropar, că masă și scaune își mai ticluiește omul și singur, dar pentru groapă tot are nevoie de altul. Nu-i ocară să muncești, ci să lenevești.

Când rămâi văduv cu un băiat de unsprezece ani și o fetiță de șapte, trebuie să pui osul de vrei să nu te mănânce sărăcia… Toate au mers cum au mers, și mai mult bine decât rău, până ce a dat pacostea războiului peste bieții oameni.

Feciorul era tocmai gata de oaste și s-a dus, că n-avea încotro, și s-a prăpădit nici nu se știe pe unde, prin cele țări muscălești, înainte de a se împlini un an. Cât l-a plâns și el, și fata, o, Doamne! Dar parcă lacrimile și bocetele au înviat vreodată pe morți? Acuma Dumnezeu să-l odihnească și să- l ierte!… Altfel, pe-aici a fost liniște până când au sărit și românii în bătălie. De atunci însă vai și amar! Mulți au fugit de frică mai spre inima țării, care cum a putut. El a rămas acasă, ce-o fi să fie, căci nu s-a îndurat să-și lase averea de haram. Nici n-au făcut românii multă stricăciune, ce-i drept.

Doar de-ale gurii, ca orice cătane, și mai cu seamă când s-au retras în țara lor. Mai fără milă au fost ai noștri, dacă-i să vorbim cu dreptate, căci îndată ce au sosit, una-două au și spânzurat vreo trei oameni din sat că, zice, ar fi făcut semne dușmanului. Ba cât pe-aci să dea și el de bucluc, fiindcă românii il puseseră primar în locul celui care fugise. Parcă e o vină să-ți faci datoria! Adică dincolo, în Făget, în satul vecin, cine-i primar? Cumnatul lui!… Atunci de ce să-i impute lui c-a fost primar câteva săptămâni?… Au trecut însă toate, numai de-ar aduce Dumnezeu pacea mai curând…

Bologa îl lăsase să vorbească în voie. Groparul, după ce- și sfârși povestirea pățaniilor, se aștepta să afle și el noutăți și, pentru că

locotenentul nu se urnea, îl întrebă direct, înmuind glasul, misterios:

— Oare ce-o mai fi cu pacea, domnule ofițer?… Prin oraș nu se aude nimic?… Aseară am fost puțin prin Făget, pe la cumnatu-meu, și am prins o vorbă cum că rusul s-ar fi dat bătut și că vrea să se împace… La cumnatul, chiar în casa lui, șade generalul cel mare în gazdă, și alături e cancelaria diviziei… poate d-ta nu știi, că ești nou… Uite așa umblă vestea pe acolo, printre ofițeri, despre muscali! Ceo fi, ce n-o fi, Dumnezeu știe, și bine-ar fi să fie ceva!

— Eu vin de-a dreptul de la spital și nu știu ce-i prin lume, zise Apostol. Dar bine nu-i, bade, asta o văd!

— Așa-i, chiar așa-i, făcu țăranul dând din cap, grav. Multă durere și multe necazuri sunt, așa-i!… Măcar de le-ar da Dumnezeu celor mari milă și înțelepciune să bage sabia în teacă și să ne scape de pieire! Că ei stau colo și dau porunci, iar oamenii suferă și se chinuiesc și mor…

Fiindcă groparul nu se dădea dus, ba părea că de-abia a prins chef de taifas, Bologa se sculă și curmă vorba, poftindu- l să continue cu altă ocazie, deoarece acum îl cheamă serviciul. Paul Vidor recunoscu bucuros că așa-i, dar așteptă să plece locotenentul înainte…

Apostol Bologa, enervat de stăruința țăranului, trecu în cancelarie, luă schița frontului, porunci gradaților să-și vadă de lucru, pentru că el are niște treburi oficiale de rezolvat azi, și apoi ieși în ogradă în soarele tânăr și primăvăratic.

Lumina și căldura îl îndemnau să se uite împrejur, fără să vrea, parc-ar căuta pe cineva. În ușa grajdului, pe pragul înalt, ședea Ilona, cu coatele pe genunchi și cu obrajii în palme. Când îi întâlni privirea, Apostol înțelese de ce s-a uitat împrejur și simți că tot sângele i s-a urcat în obraji.

Zâmbi iar, fără să vrea, spre Ilona, zicându-și în aceeași vreme că nu trebuie s-o ia în seamă și că are un glas nemaipomenit de ciudat…

Pe drum i se păru că se trezește dintr-o vrajă blestemată.

Cotind în ulița mare, spre mijlocul satului, se gândi: dacă o țărăncuță ar fi în stare să-i zdruncine credința și să-i zădărnicească hotărârea, atunci mai bine să se împuște. Și- și pipăi revolverul, ca și când ar fi vrut să-și dovedească sieși că nu va șovăi.

În fața bisericii se opri și se întrebă: unde merge? Da, umblă să se orienteze, sub pretext că se va prezenta superiorilor și camarazilor. Apoi, chiar la noapte, va pleca. Nu trebuie să piarză nici o zi, nici un minut. Numai când va fi dincolo va putea fi aievea liniștit și fericit…

Casa preotului, peste drum de biserică, părea îmbrăcată în bucurie. Apostol își aduse aminte cum i-a spus Ilona că popa predică ungurește și pe urmă rușinea lui Boteanu în tren și lașitatea lui umilită… Întoarse capul.

Nu știa încotro s-o apuce. Satul, de altfel, n-avea de ce să-l intereseze, ci numai frontul. Trebuie să plece dar imediat pe front, să se prezinte colonelului, să vază terenul, să-și aleagă locul… Poate să se întâlnească și cu Klapka, chiar trebuie să-i spuie…

Dintr-o casă de lângă biserică apăru deodată Meyer, îmbrobodit într-o mantie groasă, cu gulerul ridicat, deși soarele umplea pământul de căldură tinerească, îmbătătoare.

— Doctore, doctore! strigă Apostol, văzând că Meyer merge înainte fără să-l fi zărit.

Medicul se întoarse ursuz și se însenină puțin când recunoscu pe Bologa, care alerga spre dânsul. Se duseră împreună la spitalul mobil, improvizat în școala satului. Până acolo Apostol îi povesti cum s-a vindecat și, deoarece doctorul, fire tăcută, nu-l înghesuia cu alte întrebări, în poarta spitalului îi spuse că ar vrea să meargă pe front, să se orienteze, și că n-are cal. Meyer îi oferi calul său, dar totodată îi zise prietenește:

— Ești slăbit rău, Bologa, ia seama! Mai lasă vitejiile și cruță-te, altfel mâine-poimâine iar vii la mine, ca client! Chiar acum sunt sigur că ai puțină febră, fiindcă prea îți sticlesc ochii. Ar fi putut să-ți dea un concediu până să te întremezi mai bine… În sfârșit, bagă de seamă și las-o mai domol!

— Mă simt ca un zmeu, doctore! răspunse Bologa cu o veselie nefirească.

Doctorul mormăi ceva în gulerul mantalei, dar Apostol nici nu încercă să înțeleagă, atât îi era sufletul de încărcat cu speranțe…

5

Apostol Bologa porni călare, cu harta în mână… Lunca era sat lung, pe malul drept al unui râuleț gălăgios, strâns ca în clește între două rânduri de dealuri îmbrăcate cu brazi și fagi, amestecați. Șoseaua trecea prin mijlocul satului, iar calea ferată — prin dosul caselor, prin grădini și livezi ce se urcau pe coastele piezișe. Împrejurul gării valea se lărgea ca un fund de cazan, dar dincolo de sat se strâmta iar până la gura văii, care coboară dintre munți, în stânga. Calea ferată și șoseaua treceau peste pârâu pe un pod comun, cârpit de curând. Bologa mai înaintează vreo treizeci de pași, pe

urmă, pe țărmul pârâului descoperă drumul spre front. Aici dealurile sunt mai line și casele foarte rare, unele cocoțate prin poieni depărtate, ca niște cuiburi. Drumul urcă prelung, și pârâul se micșorează, devenind tot mai săltăreț, ca un copil buiac și neastâmpărat. În fund albăstresc, în curmeziș, coamele munților, crestate pe alocuri ca niște metereze uriașe…

Apoi, într-un loc mai lărguț, drumul de care se sfârșește, pierzându-se, împreună cu pârâiașul subțiat ca un fir de argint, printre hățișurile vâlcelei. În schimb, o cale nouă începe suișul spre miazănoapte, un drum de război făcut de soldați, păzit pe la cotituri cu cruci albe, întrebătoare. Pe aici Bologa întâlnise mai des militari, unii coborând, alții urcând, și câteva căruțe trase de mârțoage prăpădite.

— În sfârșit, am ajuns, murmură Apostol, aprins de emoție, oprind calul și comparând terenul cu harta. Prin apropiere trebuie să fie liniile artileriei…

Era pe o spinare de deal, lătăreață, acoperită cu pădure rară ca perii în barba unui spin. Drumul se ramifică de aici ca un evantai. Bologa aruncă mai întâi o privire în urmă.

Pârâul nu se mai vedea, iar măgurile și coastele printre care trecuse aveau o înfățișare nouă, necunoscută.

“Dacă bateriile sunt aici, atunci infanteria o fi pe dealurile de colo, se gândi dânsul, întorcându-se repede și cercetând cu mai mare atenție șirul de coame care închidea zarea în față. Iar puțin mai încolo, poate chiar pe coasta cealaltă, sunt…” Primprejur domnea liniște albă, peste care plutea surâsul soarelui, ca o pulbere de aur. Brazii nici acele nu și le clinteau, sorbind încremeniți bucuria primăverii. Apostol își auzea bătăile inimii, iuți, fierbinți, stăpânind cu gâlgâitul lor viu toată lumea dimprejur.

“Am venit trei ore și ceva… S-a făcut amiază!” își zise el uitându-se deodată la ceas și pornind apoi, la întâmplare, drept înainte, fiindcă din schița lui nu putea înțelege mai nimic.

Un artilerist îl călăuzi la postul de comandă al lui Klapka, numai la câțiva metri de drumul pe care apucase Bologa.

Căpitanul tocmai se așezase la masă, singur, în căsuța de bârne, destul de bună și de spațioasă pentru împrejurări.

Când apăru Apostol în ușă, salutând cu un zâmbet puțin confuz, Klapka scăpă cuțitul din mână și bolborosi niște cuvinte cehe sperioase. Își veni în fire îndată, se repezi la el si144 l îmbrățișă, și-l sărută, plângând de bucurie:

— Bine-ai venit… Sănătos? Adevărat?… Ia să te examinez!…

De ce ești așa de palid?… O să-ți reiai bateria, firește…

Mâine-poimâine vom începe lucrul, știi, serios!… Dar stai, așează-te colea, să mâncăm împreună și să-mi povestești tot, tot, din fir în păr… Să începi din noaptea ceea, ții minte?… Ehe, cât ți-am purtat de grijă… Ai avut noroc, ai avut ghinion? Dumnezeu știe! De plătit însă ai plătit scump încercarea și cu grele suferinți, dragă Bologa… Ei, te rog, treci colea… Aide… A, dacă ai ști ce veselă mi-e inima că te văd teafăr! Căci doctorul Meyer ne spunea și ne asigura, firește cu părere de rău, că dintr-o grămadă de carne tăvălită prin noroi, cum ai fost tu când te-a vizitat dânsul, îndată după respingerea atacului, e imposibil să se mai ticluiască un locotenent de artilerie, chiar de și-ar aduna știința toți medicii din lume, și că numai mila lui Dumnezeu mai e în stare să te facă iar om ca oamenii… Pe urmă, când am aflat că ești pe cale de vindecare, tot Meyer a zis că trebuie să-ți fie nespus de dragă viața…

Căpitanul tutuia parcă n-ar mai fi vorbit de un secol și ar ține să-și verse acuma tot sufletul. Apostol Bologa primi bucuros invitația la masă; era obosit de drum și nesomn, șiapoi acasă, obsedat de privirile stranii ale unguroaicei, mâncase ca și cu gura altuia. Avu numai o clipă de ezitare, gândindu-se câ va trebui să povestească și lui Klapka aceleași lucruri pe care le-a povestit de atâtea ori până astăzi. Presimțirea i se împlini întocmai. Mai bine de o oră căpitanul îl suci și îl răsuci ca un judecător de instrucție, cerându-i amănunte asupra rănilor, asupra întâlnirii în tren cu generalul…

— Foarte rău îmi pare că nu rămâi aproape de mine, dar pentru tine e mult, mult mai bine în sat, la coloana de muniții, zise Klapka. De altfel, sunt sigur că te-ai săturat de visuri, adăugă mai domol, parcă s-ar fi temut să nu-i răscolească vreo rană. Soarta ți-a dat un avertisment atunci…

— Da, atunci soarta m-a dușmănit, fiindcă, drept să-ți spun, nici sufletul meu n-a fost pregătit îndeajuns! răspunse Bologa fără patetism, dar cu vădită mulțumire că poate vorbi cu cineva despre aceasta pe față. Atunci eram convins până în măduva oaselor că credința mea e desăvârșită și totuși mă îngrozeam doar la gândul morții. Suferințele miau înfrânt mândria, încât azi știu bine că numai credința căreia îi jertfești fără șovăire însăși viața ta, numai aceea te poate mântui!… Și acuma dragostea de viață e mai puternică în inima mea decât credința, îmi dau seama… Am ajuns să-mi fie frică de mine însumi! Credințele și hotărârile se macină dacă le cântărești mult, și eu nu pot să nu le cântăresc! De aceea trebuie să plec repede, înainte de-a avea vreme să le controlez prea de aproape, altfel, cine știe,

poate că… Numai când e singur omul cu sufletul său, numai atunci există un echilibru între lumea lui cea mică dinlăuntru și restul universului; îndată ce intervine realitatea de-afară, omul devine o jucărie neputincioasă, fără voință adevărată, mergând încotro îl mână puteri și hotărâri străine de ființa lui…

— Te-ai făcut mai lung la vorbă chiar decât mine, îl întrerupse Klapka, surâzând nerăbdător. Toate bune și frumoase, dragă Bologa, deși considerațiile tale mi se par cam…

copilăroase, ca să nu zic mai rău. Idealul rămâne ici, la inimă, și realitatea e realitate, Bologa! Realitatea e revoluția dincolo, la muscali, înțelegi?… De-aseară forfotește vestea prin telefoane. Azi e confirmată oficial. În Rusia a izbucnit revoluția… Vasăzică, speranțele noastre, uite-așa, în vânt!…

Plecăm grumazul și continuăm, Bologa!

Apostol își aduse aminte că și groparul i-a vorbit de revoluția rusească, dar nici atunci și nici acuma, nici barem n-a tresărit. Răspunse mai nervos:

— Ce mă interesează pe mine ce se petrece acolo?… Nu vreau să știu și nici n-am încercat niciodată. Tocmai necunoscutul mă ispitește, necunoscutul în care locuiesc toate posibilitățile… Ș-apoi eu nu caut în lume, aici ori dincolo, decât mântuirea sufletului meu…

— Nu te-ai lăsat de visuri, Bologa, deloc… deloc…

— D-tale ți se par visuri goale, pe când pentru mine în visurile acestea palpită tot rostul ființei mele, zise Apostol cu o privire atât de sfredelitoare, încât Klapka se feri ca dinaintea unei sulițe de foc. N-aș vrea eu să nu mă mai gândesc la nimic și să trăiesc așa… mulțumit? Uneori îmi zic că sunt ridicol și totuși nu mă pot opri… Asta-i nenorocirea!

Klapka se simțea foarte bine aici. Se împrietenise aievea cu colonelul. Toată iarna luptele conteniseră, așa că nici o primejdie nu-l mai amenințase. Se mai gândea, chiar deseori, la înflăcărările sale naționale și se stima în sinea lui din pricina lor, dar avea grijă să le ascundă și să le păstreze pentru alte vremuri… Și acuma, cu Bologa, după întâile izbucniri de bucurie, mai ales însă de când a înțeles că n-a renunțat la gândurile de dezertare, socotea că ar fi cuminte să nu se amestece prea mult în niște planuri primejdioase. De aceea profită de o tăcere a lui Apostol și schimbă vorba, întrebându- l dacă s-a prezentat colonelului, și apoi spunându-i că postul de comandă al regimentului e foarte aproape, nici patru sute de metri. În curând ieșiră afară și Klapka se grăbi să-i arate unde vine coliba colonelului.

Firește, și colonelul vru să audă pățaniile lui Bologa, și Bologa trebui să i le înșire pe îndelete. Totuși, peste o jumătate de oră, se întoarse iarăși la Klapka, puțin plictisit că a pierdut vremea, în loc să recunoască frontul și să-și pregătească plecarea cea mare. Cum să pornească noaptea prin munți pe care nici măcar nu i-a văzut? În dosul postului de comandă însă zări o furnicare neobișnuită: un grup de prizonieri români, înconjurați de huzari descălecați, ofițeri de pe la bateriile vecine și de la divizion, artileriști… Apostol își simți genunchii moi și totuși nu se putu opri. De altfel, în acele clipe, prin minte îi trecea numai gândul că nu va găsi calul doctorului și nu va putea pleca mai repede în sat.

Când ajunse mai aproape, îl văzu Klapka și îi făcu semne cu mâna să se grăbească. În mijlocul artileriștilor se afla un ofițer român, oacheș, cu o mustăcioară neagră, mică, tunsă, cu capul gol și uniforma plină de noroi, iar mai departe, păzit de patru huzari înarmați, stăteau vreo șapte soldați, cu fețele strâmbe de groază, uitându-se năuc la grupul care cuprindea pe ofițerul lor.

— Bravo, bine că vii să ne scapi din încurcătură! strigă Klapka cu o curiozitate feminină pe față, arătând spre sublocotenentul prizonier. Uite, de vreo zece minute încercăm să ne înțelegem cu camarazii aceștia, și nu-i chip. Domnul nu știe sau nu vrea să vorbească decât românește, iar pe aici n-avem tălmaci…

În vreme ce Apostol Bologa se uita zăpăcit când la ofițer, când la soldații prizonieri, un locotenent de huzari, zăcut de vărsat, cu nas mare, începu să istorisească poate a zecea oară cum s-a pomenit cu patrula românească în spatele liniilor, rătăcită, se vede, din cauza necunoașterii terenului; se pare că a vrut să se strecoare între infanterie și cavaleria care ocupă tocmai aripa stângă a frontului diviziei… Apostol auzea vorbele huzarului ca prin vis, căci ochii și inima lui erau cu prizonierii, citind gândurile lor gândite în românește, îmbrățișându-i și spunându-le că-i iubește și la noapte va fi negreșit acolo de unde au venit ei… Apoi, cutremurându- se ca de frig, se apropie de sublocotenentul captiv și zise românește, cu un început de zâmbet în colțurile buzelor supte:

— Acuma ai căzut prins, trebuie să…

Prizonierul nu se miră deloc auzind graiul românesc; întoarse niște ochi furioși spre Bologa și îi curmă vorba cu ură:

— Aici vă purtați cu prizonierii ca niște sălbatici. O brută de ofițer m-a lovit cu un par peste șale pentru că n-am putut și n-am vrut să-mi trădez

armata și țara!… Asta-i barbarie, domnule… asta-i…

Revolta prizonierului răsună mai violent, ca într-un microfon, în inima lui Apostol. Obrajii i se roșiră, privirea i se înduioșă… Simțea o nevoie cumplită să-și apropie sufletul prizonierului. Vru să-i întindă mâna și ridică puțin brațul, nehotărât însă, zicând cu glas tremurat de dragoste:

— Da, da, așa-i… chiar așa, căci… și eu sunt român…

— Dacă ai fi adevărat român, n-ai trage în frați, răspunse repede sublocotenentul cu atâta dispreț, încât i se schimbă deodată înfățișarea. Locul d-tale ar fi dincolo, nu aici, domnule…

Dar români ca d-ta…

Bologa păli. Brațul i se zgârci și pumnii se încleștară.

Lumea întreagă parcă se rostogolea vertiginos într-o prăpastie. Îi fulgeră prin gând să se arunce asupra sublocotenentului, să-i smulgă din inimă disprețul. Dar, în aceeași miime de secundă, își mai zise că prizonierul îl face de batjocura ofițerilor. Uluit, întoarse spatele românului și se uită cu un surâs nedumerit la ceilalți, așteptând acum de la ei salvarea din situația aceasta îngrozitoare. Glasul căpitanului Klapka îi curmă chinul cu o întrebare îngroșată de curiozi149 tate:

— Ce spune, ce spune?

— Nimic… nu vrea să vorbească… murmură Apostol ușurat, ca și cum s-ar fi trezit dintr-un coșmar; după două momente, mai adăugă, cu o privire îngrozită spre prizonierul care se uita, mormăind revoltat, în altă parte: În sfârșit…

eu… eu mi-am făcut datoria și… am încercat să…

Prizonierii fură escortați mai departe, la alt comandament, iar grupul de curioși se risipi în câteva minute. Klapka rămase pe loc, puțin încurcat, simțind că Bologa vrea să- i vorbească.

— Știi ce mi-a spus prizonierul? zise deodată Apostol, cu fața crispată într-un rânjet. M-a insultat și m-a disprețuit, căpitane, auzi? M-a scuipat!… Acuma vezi bine că trebuie să plec numaidecât… că nu mai am nici un minut… că deseară… O, cât îl iubeam și el cum m-a umilit!

Klapka se uită la dânsul, înțelese că dorește un răspuns sau barem un cuvânt, dar îi fu frică să vorbească. Bologa aștepta cu ochii împlântați în tăcerea căpitanului, apoi șopti:

— Adio!…

Ordonanța lui Klapka aduse calul și Apostol încălecă și porni fără să mai întoarne capul.

— La revedere, Bologa! strigă căpitanul, văzându-l că se depărtează.

Lui Apostol i se păru că și Klapka își bate joc. Dădu pinteni calului. Trebuie să ajungă în sat cât mai repede, să se pregătească și să sfârșească. În suflet i se zvârcolea un iad cu limbi de foc atât de sfâșietoare, că în fiece clipă amenințau să-i istovească toate izvoarele voinței. Simțea iarăși cum aleargă pe dunga prăpastiei și ispita prăbușirii îl pândea șil învăluia într-un nour de ceață în care mintea nu mai poate închega nici o hotărâre. De aceea trebuie să se grăbească, trebuie!

Pe la mijlocul drumului își aduse aminte că a venit să recunoască frontul, să-și aleagă calea și, iată, a pierdut vremea degeaba. Un moment se gândi să se întoarcă înapoi, apoi își zise că schița cu pozițiile e destulă călăuză și arată golurile de care dânsul are nevoie. Până la primele linii va putea pătrunde oricând, iar de acolo îl va îndrepta norocul.

Sosi în Lunca aproape de asfințitul soarelui, cu calul leoarcă de sudoare. Vru să mulțumească doctorului, dar nu-l găsi la spital, nici acasă. Trecând prin fața bisericii, văzu peste drum, în cerdac, tolănit într-un jilț, pe preotul Boteanu, care se sorea fericit, plimbându-și privirea asupra satului, ca și cum ar fi fost o moșie a lui. Din casă răsuna glasul cătrănit și ascuțit al preotesei, ocărând pe slujnică, iar în ogradă o ceată de copii se jucau de-a războiul, împodobiți cu șepci lepădate de soldați găzduiți prin vecini. În clipa când zări casa parohială, Bologa uită pe doctorul Meyer și simți o nevoie nebiruită să vorbească cu preotul. Se repezi spre portiță și intră atât de grăbit, parcă de fiece minut de întârziere ar fi atârnat o soartă de om.

Popa Constantin, scufundat cum era într-o bucurie vagă și moleșitoare, se pomeni deodată cu un ofițer urcând cele cinci trepte de piatră ale cerdacului. Un fior de spaimă îl ridică în picioare. Recunoscu pe Apostol, dar spaima îi rămase în inimă și-l făcu să-l întâmpine pe ungurește:

— Bine-ai venit la noi, domnule ofițer.

Bologa era atât de mișcat, că nici nu observă atunci vorba ungurească. Fața lui părea aprinsă și buzele învinețite îi tremurau într-un surâs nervos. Vorbind, îi clănțăneau dinții și glasul lui avea o asprime aproape răgușită:

— Părinte Constantine… am venit la tine… să mă spovedesc.

Când își auzi glasul, i se păru străin și, instinctiv, se uită împrejur dacă nu a vorbit într-adevăr altcineva.

— Poftim înlăuntru… poftim, zise Boteanu mirat și șovăind.

Pătrunseră într-o odaie albă, în care Apostol văzu pe perete, între două icoane, un loc gol, de unde fusese scos cine știe ce tablou. Atunci se gândi

la întâmpinarea ungurească, întoarse ochii la Constantin și se zăpăci, ca și cum ar fi înțeles o taină. Preotul îl pofti să șează pe o canapea, dinaintea căreia se afla o masă ovală, acoperită cu o scoarță brodată. Bologa se așeză nehotărât, înfricoșat că nu-i venea deloc în minte ce vroia să-i spună și nici măcar cum să înceapă vorba, deși în sufletul lui totul era foarte limpede. Popa rămase în picioare câteva clipe, așteptând bănuitor, apoi se lăsă pe un scaun de paie, la o distanță potrivită, și murmură:

— Aici putem vorbi, Apostole, în tihnă…

— Și fără primejdie! adăugă Bologa, vesel că a izbutit să-și smulgă un crâmpei din cuvintele care-i strângeau în chingi sufletul.

Preotul se rușină de propria-i bănuială și zise cu o amărăciune sinceră:

— Omul care a suferit cât am suferit eu are dreptul să se ferească și de umbra lui, Apostole!

— Dar atunci eu, care am fost adus aici să-i ucid din depărtare, eu ce trebuie să sufăr? Nu te gândești, Constantine? strigă Bologa deodată, parcă i-ar fi plesnit inima.

Apoi vorbi un sfert de oră, necurmat, cu o lăcomie înfricoșată. Se tângui și se revoltă, revărsându-și durerile și zbuciumul într-un puhoi de fraze. Preotul asculta cu ochii în pământ. De altfel, nici Apostol nu-i căuta privirea și s-ar fi înfuriat dacă Boteanu ar fi îndrăznit să-l oprească sau măcar să-l întrerupă. Vorbea pentru a-și alina sufletul prea încărcat, întocmai cum plângi ca să-ți mulcomești o durere prea mare.

Numai după ce se răcori, se adresă direct preotului, dar cu vocea schimbată și cu o lucire nouă în ochi:

— Acuma s-a umplut paharul, părinte! Acuma nu mai pot! O ură istovitoare îmi roade inima. Urăsc tot ce-i aici, pe toți oamenii, prieteni, camarazi, superiori, inferiori, tot, tot, Constantine! Aerul de-aici mi-e nesuferit și mă înăbușe…

Dacă voi mai sta în lumea aceasta, simt că ura mă va pierde, trebuie să mă piarză, căci va trebui să izbucnească odată, chiar împotriva voinței mele! Și atunci…

Boteanu făcu o mișcare involuntară: puse amândouă mâinile, încrucișate, pe masă. Apostol se opri un moment, întrebător. Dar fiindcă preotul încremenise iarăși, urmă mai grăbit, parcă și-ar fi adus aminte că vremea e scumpă:

— Ascultă-mă bine, părinte!… Eu la noapte voi pleca de aici… Voi trece dincolo… Tu știi unde, căci și inima ta trebuie să… Da!… Sunt

pregătit! Numai pe mama n-am cum so vestesc… Să-i scriu, nu pot; scrisorile mele vor fi examinate, și cine știe ce ar pătimi din pricina mea… De aceea vreau să te însărcinez pe tine să-i dai de știre, Constantine…

mai târziu, când va fi posibil… Am să-ți las adresa mamei, iar tu vei găsi o formă să-i comunici că am trecut… Poate prin cineva, prin vreun om de încredere, pe urmă, când se va ivi ocazia…

Fața preotului se umflase de groază, și câteva clipe nici nu putu vorbi, mozolindu-și doar buzele neputincioase.

Apoi deodată, ca după o sforțare crâncenă, răbufni cu glas lăcrimat, ridicând brațul drept într-o protestare fricoasă:

— De ce vrei să mă nenorocești, Apostole?… Eu… abia azi-dimineață am sosit acasă din internare… știi bine, doar ți-am spus în tren… Am fost nevinovat, și totuși am ispășit…

Cum să ascult acuma planurile tale, și încă să mă fac părtașul tău? Am și familie, și necazuri grele… și tocmai eu să…

— Dar ești român, părinte, fratele meu! zise Bologa înmărmurit.

— Sunt numai om astăzi, Apostole, răspunse preotul Constantin mai liniștit. Un biet om mâncat de nevoi, cu frica veșnic în sân și cu credință în milostenia cerească. Noi nici nu putem fi decât oameni, și numai în Dumnezeu avem nădejde să ne poarte de grijă, dacă soarta ne-a aruncat aici și ne-a oropsit…

Apostol Bologa se sculase în picioare, năucit, și lăsase capul în pământ, ca nu cumva vorbele preotului să-l lovească în obraz. Urechile însă îi vuiau, și înțelesul răspunsului i se învârtea în creieri ca un sfredel.

— De aceea tu să faci cum te îndreaptă Dumnezeu și să nu ne amesteci pe noi întru nimic! urmă Boteanu hotărât.

Că noi avem destule primejdii și greutăți…

Bologa ridică repede fruntea, atât de schimbat era acum glasul preotului, și în înfățifarea lui citi limpede o îndârjire care-l spăimântă. Casca de oțel o pusese pe masă; întinse măna mașinal și o apucă de cureluță. Pe urmă și-o potrivi în cap, încet, cu luare-aminte, murmurând pierdut:

— Bine zici, Constantine… foarte bine… bine…

Și ieși din odaie cu pași de înmormântare, lăsând ușa deschisă, coborî treptele cerdacului, trecu prin ogradă, unde copiii, veseli și gălăgioși, își urmau jocul. Boteanu, văzândul că pleacă, făcu doi pași, fără să-și dea seama dacă vrea să- l oprească sau numai să-l petreacă până la poartă. În

prag se răzgândi de tot, se închină și mulțumi Atotputernicului că l-a învrednicit să se împotrivească ispitei…

În uliță Apostol nu mai știa unde să se ducă, parcă ar fi uitat pe ce lume se află. Picioarele mergeau însă singure, și așa se trezi în ulicioara dosnică… Se simțea atât de sleit de puteri, că, din tot sufletul, nu mai râvnea decât un ceas de odihnă. Acasă, în ogradă, sergentul de la cancelarie îl primi cu o salutare înlemnită. Vru să-i zică ceva, dar oboseala îi risipi voința. În pragul casei văzu pe Ilona rezemată de ușcior, ca și cum ar fi așteptat pe cineva.

— Domnule ofițer, d-ta ești bolnav! zise fata, schimbându- se la față.

Bologa, fără să-și dea bine seama, se opri întrebător.

— Ești galben și ostenit… Trebuie să te odihnești, adăugă Ilona, stăruitor.

Glasul i se păru atât de alinător, că tresări de bucurie. În aceeași clipă însă îi fulgeră prin inimă o frică ciudată, care îl îndemna să răspundă mânios:

— I-ascultă, fetițo, altă treabă n-ai decât să te ții de capul meu?

6

Apostol socotise să intre în cancelarie, să vază ce-au lucrat oamenii toată ziua, dar se pomeni deschizând ușa odăii sale. Amurgul cenușiu bătea în geamurile împodobite cu mușcată. În tulburarea de lumină pereții parcă se îndoiau și lucrurile din casă tremurau foarte straniu. Bologa închise pleoapele și se prăvăli pe un scaun ca o grămadă de carne.

Legănarea amețitoare îi bâjbâia în suflet, însoțită de un vâjâit chinuitor, încât se apucă cu mâinile de masă, simțind că altfel s-ar prăbuși.

— Don' locotenent, trăiți, v-am așteptat cu masa toată ziua, zise Petre de lângă sobă, crezând că stăpânul său așteaptă să înceapă el vorba.

Bologa se cutremură, parcă graiul ordonanței i-ar fi înțepat tocmai nervii bolnavi. Se uită la el totuși ca la un necun[155] oscut și în același timp mirându-se că a fost în odaie și nu l-a văzut. Vru să-l întrebe ceva, dar pe când i se năștea în creieri întrebarea, un gând nou, poruncitor, îl sili să mormăie:

— Potrivește-mi patul, Petre, și trage-mi cizmele să mă odihnesc un ceas… numai un ceas… că peste un ceas trebuie să…

Trăgându-i cizmele, soldatul mai zise ceva. Apostol nu înțelese nimic. Îi umbla prin minte să-i spună că e foarte ostenit și nu găsea cuvintele, ca și cum n-ar mai fi avut puterea să exprime nici un gând. Pe urmă se ridică de pe scaun, își târî picioarele și se lungi în pat… Îndată ce puse capul pe pernă, avu senzația că trupul i-a amorțit. În schimb, creierii porniră într-o goană sălbatică. Mii de frânturi de gânduri scânteiau în aceeași secundă, se ciocneau, se amestecau, se înlănțuiau. Și printre ele, ca un bondar roșu, bâzâia de ici-colo, când mai tare, când în șoaptă și mereu sub forme noi, obsesia că, în noaptea aceasta, trebuie să se sfârșească, negreșit. Îi era somn, râvnea să doarmă, dar cu cât încerca să-și mulcomească zvârcolirile sufletului, cu atât gândurile izvorau mai furtunoase. Apoi, obosit de sforțări, le lăsă în voia lor, și atunci i se păru că toate aleargă într-o întrecere vertiginoasă, spre o țintă luminoasă, strălucitoare, ca spre un liman de odihnă adevărată. Își dădea seama că, în goana aceasta năprasnică, timpul rămâne în urmă, destrămânduse ca o pânză incoloră, și simțea foarte deslușit o nemărginită mulțumire, ca și când încetul cu încetul întreaga lui ființă sar fi topit într-o imensă revelație.

În sfârșit, brusc, fără nici o trecere, apăru iarăși gândul roșu că un noaptea aceasta trebuie să plece, și iarăși zigzăguind în vălmășagul altor mii de crâmpeie nelămurite.

Acuma însă toate parcă erau strânse în cleștele fierbinte al unei păreri de rău usturătoare. Simțea că încă n-a adormit. I se părea că vremea s-a oprit în loc ca un ceasornic stricat și de aceea nu poate dormi și nici nu va mai dormi niciodată.

Pe urmă auzi glasul Ilonei, aproape de pat, într-o amestecătură de românește cu ungurește:

— Bolnav, nu vezi?… Du-te la doctor… Stau eu lângă el, n-ai grijă…

Răspunsul ordonanței nu-l pricepu, dar în curând auzi scârțâitul ușii și un foșnet domol. Atunci se gândi: “Te pomenești că sunt bolnav și…” Gândul i se curmă, neisprăvit, și pe frunte simți o mână ușoară, puțin rece și aspră. Sub atingerea aceasta, clocotul minții se mulcomi repede, ca sub puterea unui farmec, și somnul coborî ca o alinare dulce…

Când se trezi, auzi un glas străin lângă dânsul.

Simțământul de grea osteneală îi zăcea și acum în oase, încât nici nu ridică pleoapele, căznindu-se doar să recunoască glasul care-i mormăia în urechi: “E doctorul Meyer! se gândi apoi dumerit. Vasăzică, sunt bolnav…” Deschise ochii să se convingă. Privirea lui întâlni pe Ilona, care stătea la

picioarele patului și care, văzându-i mișcarea, strigă cu o izbucnire de bucurie:

— Domnule doctor, uite, uite că s-a deșteptat!

Doctorul Meyer se plecă asupra bolnavului, îl bătu prietenește pe obraz și întrebă cu o imputare blândă:

— Ei, ce-i, amice? Ce-ai pățit? Așa te vindeci d-ta? Asta ți-e voinicia?… Când ți-am spus să te cauți și să…

— Câte ceasuri sunt, doctore? șopti Bologa cu o presimțire tristă.

— E dimineață, prietene… Ce-ți pasă? Stai liniștit, nu-i nimic grav… nimic… Epuizare și surescitate nervoasă, atât!

Dar îți trebuie liniște multă, multă liniște…

Pleoapele lui Apostol se împreunară ca și când s-ar fi umplut de plumb. În suflet simți o zdruncinare, urmată de o dorință vagă de nimicire. Peste un răstimp murmură deabia mișcând buzele:

— Doctore, vreau să mor…

— Ce, ce? strigă Meyer cu vioiciune neobișnuită. Să mori? Zi mai bine că ai vrea un concediu, precum ți se și cuvine!

Apoi, făcându-și de lucru la masă, adăugă mai încet, cu tonul natural și ca pentru sine:

— Ce ticăloșie! Să trimiți pe front oameni bolnavi!…

Uneori parcă într-adevăr îți vine s-o iai razna și să dai dracului toate!

În inima lui Bologa disperarea rodea ca pecinginea. Prețul vieții e viitorul și viitorul lui i se părea zăvorât ca o poartă de fier în care și-a zdrobit pumnii bătând zadarnic. Neputința în fața vieții acuma mai mult îl îngrozea decât îl revolta.

Conștiința că toate năzuințele și strădaniile lui sunt tot așa de neputincioase și fără rost ca și zvârcolirile unei râme îi năpădea din ce în ce sufletul, împreună cu constatarea amară că viața omului e insuportabilă dacă n-are un reazem solid, care să ție veșnic dreaptă cumpăna între lumea dinlăuntru și cea de afară…

Când deschise iar ochii, într-un târziu, văzu iarăși, la picioarele patului, pe fata groparului, cu fruntea plecată, pe gânduri. Ca și când ar fi simțit privirea lui, Ilona avu o tresărire și se apropie, sprintenă și bucuroasă, întrebându-l:

— Ți-e mai bine?… Așa-i că te-ai mai ușurat?

— Da, foarte bine, zise Apostol în șoaptă.

Veselia aprinsă în ochii ei, tinerească, visătoare, îi alungă gândurile care-i chinuiseră toropeala bolnavă. În glasul ei straniu i se părea că vibrează o vrajă nouă, ca și cum de ieri până azi s-ar fi schimbat și s-ar fi împlinit cu niște mlădieri mai blânde, poate de credință ori poate de pasiune. Văzândo cum stătea, zăpăcită de privirea lui stăruitoare, cu bucuria încremenită pe față, Bologa simți un surâs cald în inimă și vru s-o îndemne să vorbească. Și Ilona, parcă i-ar fi ghicit dorința, începu să povestească repede, oprindu-se uneori în mijlocul cuvintelor, aproape înfricoșată ca de o primejdie necunoscută. Îi spuse că doctorul a umblat să-l ducă la spital, și numai ea s-a împotrivit, fiindcă tot mai bine poate fi îngrijit aici, că-i singur, decât acolo, unde-s mulți. S-a jurat că nu se va mișca de lângă patul lui, și chiar nu s-a clintit.

Nici nu prea are ea multă treabă de făcut, că tatăl său n-o pune la greu, ci doar pe lângă casă, cât poate. Tatăl său e om tare bun la inimă, deși îi place să se arate aprig cu ea.

Dar ei nu-i pasă de străşniciile dumnealui, că ea știe să se păzească.

— Iacă, eu te-am văzut că ești volnav de când ai intrat alaltăieri în ogradă și i-am spus ordonanței să aibă grijă. Deacuma însă, dacă ai încăput în seama mea, nu mai ai nevoie de ajutorul ordonanței. De treabă este dânsul, nu-i vorbă, și cu dragoste de stăpânul lui, dar bărbații nu se pricep la bolnavi, oricât și-ar da silința. De azi încolo deci să știi că eu sunt mai mare și că trebuie să faci tot ce-ți zic până când țioi spune eu că ești sănătos, altfel…

Aici se opri brisc, luă o sticluță cu medicamente și o linguriță, veni lângă pat și-i zise:

— Acuma trebuie să bei din zeama asta, că-i dulce… am gustat-o și eu…

— Lasă, Ilona… mai vorbește! răspunse Apostol rugător.

Fata se făcu roșie ca mușcata din fereastră și, o clipă, șovăi. Apoi numaidecât zise iarăși, cu o supărare drăgălașă:

— Dacă nu iai doctoria, să știi că nu-ți mai povestesc niciodată, na!

Bologa închise ochii câteva secunde, ca și când ar fi vrut să-și închidă în suflet drăgălășia ei. Ilona umplu lingurița și i-o duse la gură. Degetele îi tremurau ușor și Apostol își puse mâna pe mâna ei. Obrajii fetei se îmbujorară din nou și, ca să-și ascundă emoția, îngână:

— Vai, ce caldă ți-e mâna…

Apostol nu simți gustul doctoriei. Împreună iar pleoapele, cuprins de o fericire în care i se înecau toate gândurile. Auzi pe Ilona cum așează sticluța pe masă, cum șterge lingurița, cum pășește în vârful picioarelor și se lasă pe scaunul ei de la picioarele patului. Pe urmă simți mângâierea privirilor ei pe obrajii lui, pe frunte, pe buze… Și nu cuteza să clipească, de frică să nu-și risipească bucuria inimii…

De-aci încolo Apostol Bologa pierdu socoteala vremii. Doctorul Meyer venea de câte două ori pe zi, îi spunea că n-are nimic, dar să stea în pat până ce-i va aduce el o doctorie miraculoasă, care imediat îl va vindeca aievea. Apoi, într-o dimineață, doctorul sosi mai voios și strigă din prag:

— Aide, jos din pat! Cred că poimâine am să-ți aduc ce ți-am promis… Până atunci însă n-ai voie să ieși din casă, ia seama! Nici dincolo, la cancelarie, deloc!… Răbdare! Cum ai răbdat zece zile, vei mai răbda două… Și fiindcă atunci, știi, mi-ai șoptit o prostie, află acuma de la mine, tinere prietene, că viața nu e niciodată o povară și că moartea e povara cea mai grea!… Așa! Ține minte ce-ți spune un doctor ursuz și amărât: moartea cea mai eroică nu prețuiește în realitate cât viața cea ticăloasă!…

A treia zi, ca niciodată, doctorul Meyer veni la amiază, triumfător, fluturând o hârtie în mână.

— Uite leacul-minune, prietene! zise dânsul cu o exube160 ranță atât de nepotrivită cu firea lui, încât părea silită. O lună concediu de convalescență! Asta-i sănătatea ta!… Crezi c-a mers ușor? Ehe… Dar nici eu nu m-am lăsat până ce n-a capitulat excelența. În sfârșit, poftim!… Mi se pare că la patru pleacă un tren… Vasăzică, ai vreme să-ți faci bagajele și să o ștergi!… Ce, nici nu te bucuri? Ei, poftim recunoștința militară!

Mă bucur eu, om bosumflat, și dumnealui face mofturi!…

Bravo!… A, să nu uit: acasă trebuie să te așterni pe o cură de mâncare și de odihnă, știi, eroică!… Acuma aide, să nu scapi trenul!…

— Dar oare se mai întoarce aici, domnule doctor? întrebă atunci Ilona, fără sânge în obraji și cu o îngrijorare rău ascunsă în ochi.

— Desigur, fetițo, făcu medicul jovial, luând-o de bărbie.

N-ai grijă, că nu fuge!

— Nu de-aceea, dar… așa! bâlbâi Ilona, roșind până-n vârful urechilor.

Petre înțelese atâta că e vorba de urlab și, spre mulțumirea doctorului, îndată se apucă, plin de fericire, să adune lucrurile locotenentului. Ilona se retrase după ușă și nu se urni de acolo până ce Meyer ură drum bun și petrecere frumoasă lui Bologa.

În odăița albă, în razele albe ale soarelui tânăr, care râdea la toate ferestrele cu mușcata însângerată, un val de tristețe își tremura pânzișul. Apostol stătea lângă masă, cu hârtia de concediu în mână, uitându-se când la Petre care, de bucurie, mormăia rugăciuni și strângea de zor bagajele, când la fata groparului, care înțepenise în dosul ușii, privind afară, departe, cu o expresie imobilizată de o teamă chinuită.

Bologa se credea dator să-i spuie ceva, dar o frică nelămurită parcă-i strângea gâtul ca un laț. În cele din urmă izbuti să rostească cu o voce aproape poruncitoare:

— Ilona…

Fata, ca și când atâta ar fi așteptat, răspunse cu o privire întunecată și apoi o zbughi afară, trântind ușa, alergând undeva, să-și ascundă inima.

— Fac și eu singur, don' locotenent, zise Petre, crezând că Apostol ceruse fetei să le dea o mână de ajutor. Bine că ne-a ajutat Dumnezeu să ne mai tragem și noi pe acasă din cele străinătăți…

Apostol Bologa numai acuma își dădu seama că nu se bucură de concediu.

“Nici nu-mi bate inima că merg acasă, nici rău nu-mi pare că mi-au căzut în baltă planurile, se gândi el abătut. Și mă prăpădesc cu firea din pricina unei țărăncuțe…” Aruncă pe masă foaia de concediu și începu să se plimbe de ici-colo, cu mâinile la spate, pipăindu-și degetele în neștire. Atunci simți verigheta de logodnă în inelarul stâng și se opri trăsnit. De câtă vreme nu și-a adus aminte de Marta, logodnica lui? Și nici măcar inelul nu l-a luat în seamă, desigur tot din pricina fetei groparului…

Plecă din vreme la gară. Groparul cu Ilona îl însoțiră ca pe un musafir drag. Când sosi trenul, Apostol dădu mâna cu Vidor și apoi cu fata. Mâna ei ardea, iar în ochi îi licărea o întrebare. Pe urmă se urcă în vagon și se uită pe fereastră până ce porni trenul. Groparul se întoarse îndată spre ieșire, Ilona însă rămase pe peron, nemișcată, cu privirea lipită pe pervazul ferestrei în care Apostol zâmbea uitat… Pe urmă o coroană înmugurită a unui cireș bătrân acoperi și fereastra și vagonul și trenul…

7

Aleea de fagi din Parva, dreaptă și îngrijită, de la gară până-n mijlocul orășelului, părea noaptea un tunel nesfârșit.

Pașii lui Apostol Bologa scrâșneau harnic pe prundișul umed, încât Petre, împovărat cu două geamantane, de-abia se ținea după dânsul, gâfâind din greu. Piața pătrată era pustie, toate casele dormeau… O luară pe strada principală, în sus, și nici pe acolo nu întâlniră țipenie de om.

— Am ajuns la domnu' avocat Domșa, de-acu nu mai avem mult, bâigui Petre din urmă, suflând ca un taur și arătând cu capul spre o casă mândră, pe dreapta.

Apostol nu răspunse, parcă n-ar fi auzit nimic, deși vorbele ordonanței îi atinseră urechile ca o mustrare, fiindcă tocmai în clipa aceea se uitase și el spre casa în care acuma, ca și odinioară, stăpânea Marta, ființa iubită. Se simțea atât de vinovat față de logodnica lui, că de-abia aștepta ziua de mâine, să alerge la ea, să-i cadă la picioare și să-i ceară iertare…

În curând se zăriră în beznă sclipirile turnului bisericii și Apostol își iuți mai tare mersul. Casa părintească era scufundată în noapte… Când deschise portița, un dulău bătrân îi sări în cale, hămăind furios. Apostol îl domoli cu o șoaptă și câinele i se gudură la picioare, bătând pământul cu coada- i stufoasă, parcă i-ar fi fost rușine că nu l-a recunoscut mai curând…

Zgomotul portiței și lătratul dulăului dezmorțiră casa întunecată. O licărire galbenă răsări în dosul unui geam, dispăru și se ivi iar în antreu, apropiindu-se de ușa dinspre curte. Apostol urcă treptele și bătu. Lumânarea se opri șovăind… Din altă odaie se auzi glasul doamnei Bologa, și apoi cheia se învârti de două ori în broască, pe dinăuntru.

Mâna lui Apostol apăsă clanța, și lumina tremurată îl izbi drept în față. Servitoarea țipă ca și când ar fi văzut o arătare:

— Tulai, doamnă, tulai și vai de mine, c-a venit domnișorul!…

Apostol intră vesel, iar Petre închise ușa. În pragul odăii din fund apăru doamna Bologa, în capul gol, cu fața albă ca hârtia, uitându-se parcă n-ar fi îndrăznit să dea crezământ ochilor, apoi izbucni printre lacrimi:

— O, dragul mamei, scumpul mamei…

Se îmbrățișară îndelung, murmurând în același timp vorbe și crâmpeie de fraze fără legătură, în care bucuria și înduioșarea își găseau descărcarea trebuincioasă. După ce se mai potoli, d-na Bologa se întoarse spre servitoarea ce înlemnise cu lumânarea în mână:

— Rodovico, ce stai ca o toantă?… Pune sfeșnicul pe masă și du-te fuga de ațâță focul, să pregătim ceva de îmbucat domnișorului… Fuga, Rodovico!… Iar tu, Petre, așează colo lângă ușă bagajele și odihnește-te oleacă, să mănânci și tu, că pe urmă o să pleci acasă…

— Ba eu, doamnă, mai bucuros aș porni la drum, să nu mă apuce moleșeala — zise ordonanța ștergându-și sudorile ce-i curgeau pe frunte și pe obraji — că mai am o postată bună până peste apă.

— Așa-i, bine zici, că tu ești de peste Someș, din Ierusalim…

Te-am uitat, Petre, uita-te-ar necazurile… atunci dute cu Dumnezeu!

Doamna Bologa conduse pe Apostol în iatacul ei, în fund, cu o singură fereastră, și aceea oblonită. Din tavan atârna lampa cu abajur de porțelan. Patul era așternut. Aici și-a petrecut Apostol copilăria, până ce a trecut în Năsăud. Aici fusese pătuceanul lui, unde-i acuma o sofa cu căptușeala roasă la colțuri, și aici zicea cu glas tare rugăciuni fierbinți, dimineața și seara, în genunchi, cu ochii la icoana cea veche din perete, deasupra patului, privind lacom pe bunul Dumnezeu, care șade pe nouri albi, pe tron de aur… Toate au rămas cum au fost odinioară, numai măicuța a cărunțit puțin și a dobândit cine știe câte zbârcituri fine în colțurile ochilor plini și azi de focul credinței, pe când el, Apostol, parcă-i un străin ori parcă a căzut într-o lume străină.

Doamna Bologa îi ceru să-i povestească numaidecât toate câte a pățit de când n-a mai fost pe acasă, zi cu zi, mai ales suferințele din spitale. Până să vorbească însă Apostol, care devenise gânditor în odăița grea de amintirile copilăriei, doamna Bologa, întâi ca să-și deșerte inima și apoi fiindcă cu cât îmbătrânea, cu atât se făcea mai vorbăreață, prinse ai istorisi, la nimereală, fel de fel de amănunte din viața ei și a târgușorului:

— Parcă-mi spunea Dumnezeu că ai să vii, dragul mamei, că vai, câtă grijă ți-am mai purtat de când am aflat prin ce-ai trecut… Tot așteptam, așteptam scrisori de la tine și tot nimic, de chiar Marta s-a minunat, ce să fie? Apoi m-am sfătuit și cu Domșa, că el e tare de treabă și cuminte, ei, și am socotit că ai trecut în țară, la ai noștri, doar auzisem peaici că ați venit să vă bateți cu românii, Doamne, ferește-ne și iartă-ne… Bine însă că te-a luminat Dumnezeu și ai stat pe loc, că de puneau mâna pe tine, mândrul mamei, vai, Doamne! Pățeai și tu ca bietul protopopul nostru, ba poate și mai rău… Ce noroc că nu ne-am culcat, zău așa! De obicei pe vremea asta suntem adormite, dar azi parcă Dumnezeu ne-a șoptit să mai stăm… Și uite așa vorbeam cu toanta asta de Rodovica și o muștruluiam, că tocmai azi-dimineață a plecat și maiorul cel polonez și am robit toată ziua ca să curățim în odaia unde a stat aproape șapte luni, știi, în odaia ta și care a fost a tatălui tău, fie iertat… Ce-i drept, maiorul a fost om de omenie, dar acuma a trebuit să plece că, zice, iar o să pornească bătăliile cele mari… Degeaba,

nu se arată a pace… S-a tot vorbit vreo două săptămâni că vine pacea, că muscalii așa și pe dincolo… aș, palavre! De altfel, de pe aici s-au dus mai toate cătanele, de-abia au mai rămas de sămânță, din pricina depozitelor… poate le-ai văzut, barăci de scânduri, un oraș întreg, lângă drumul Feleacului…

O întrerupse Rodovica, rumenă de sprinteneală, aducând mâncarea domnișorului. Pe când așternea masa, găsi și ea de cuviință să zică:

— Vezi, doamnă, cât de adevărate-s semnele la om? Toată ziulica mi s-a bătut ochiul drept și iată că Dumnezeu ne-a trimis bucurie în casă!

— Ia mai taci, Rodovico, că semnele-s de la diavol! hotărî doamna Bologa, nemulțumită că slujnica i-a luat vorba din gură. Mai bine dă fuga și fă patul domnișorului în odaia dumnealui…

În vreme ce Apostol mânca cu poftă, doamna Bologa, după câteva întrebări, la care răspunse tot ea, începu iar despre Pălăgieșu, despre greutățile gospodăriei, despre protopopul Groza… Când isprăvi masa, Apostol îi puse o singură întrebare:

— Dar Marta ce face, mamă?

— Face bine, dragul mamei, că-i sănătoasă și tânără, zise doamna Bologa puțin încurcată, ca și cum ar fi așteptat întrebarea și ar fi uitat răspunsul pregătit. Ce să-ți mai spui eu, că ai s-o vezi tu, și… Ești gata, Rodovico? adăugă repede către servitoarea care se ivise în ușă. Așa… că domnișoru-i ostenit și-i trebuie odihnă bună!

Îl petrecu în odaia lui și-l sărută pe frunte, ca odinioară, când dormea în iatacul cu Dumnezeu pe perete. Apoi Apostol rămase singur. Pe mescioara de noapte fâlfâia flacăra portocalie a unei lumânări scufundată într-un sfeșnic înalt de aramă. Umbre moi jucau pe podele, pe ziduri, în tavan, ca niște visuri de om necăjit.

“Noapte bună!” își zise Apostol, dezbrăcându-se la iuțeală, vârându-se în pat și sucindu-se în dreapta și-n stânga până să-și potrivească bine culcușul.

Suflă în lumânare. Voia să adoarmă îndată, fiindcă întradevă r călătoria îl zdrobise… “Dar oare de ce s-a încurcat mama când am întrebat-o de Marta?” îi trecu prin creieri, fulgerător. Firește, doamna Bologa n-o prea iubește și s-a împotrivit până la logodnă, totuși pe urmă s-a împăcat…

Degeaba, e vinovat față de Marta și negreșit va merge chiar mâine… O iubește și trebuie s-o iubească numai pe ea… În locul ei însă apărea Ilona,

cu năframa roșie pe cap, cu ochii în care joacă râsete stranii, cu glasul care mângâie și zgârie…

Și fără să vrea, simțea o plăcere nemărginită știind cu siguranță că departe, într-un sat, există o ființă care și în vis îl poartă numai pe el în inimă… Dar asta nu se poate!

Marta! Unde-i Marta? Mâine neapărat va merge la ea…

A doua zi se deșteptă în sărutările soarelui vesel de aprilie.

În odaie parcă intrase iarăși primăvara, cu valurile albe de lumină, cu îndemnuri de bucurie. Pe masă, pe o tavă așternută cu șervet înflorit, aștepta ceașca lui de odinioară, plină de cafea cu lapte, și o halcă zdravănă de cozonac. În sufletul lui sălășluia o mulțumire mare. Îi era dragă toată lumea.

“Dacă aș fi izbutit, acum cine știe unde aș fi”, se gândea cu o înfiorare ca un junghi.

Dar gândul se stinse ca și cum n-ar fi putut rezista bucuriei de viață ce îi clocotea în inimă.

Din odaia aceasta o ușă dublă dădea în cerdacul din față, înconjurat de grădinița cu flori. Acolo, într-un jilț învelit cu o scoarță veche, Bologa se tolăni tihnit, ca un burghez fără griji, după o masă bogată. Avea de gând să se odihnească puțin și apoi să plece la Marta.

Umbrele de-abia înfiripate ale nucilor din grădiniță, sădiți în ziua în care s-a născut el, îi gâdilau obrajii alintați de razele calde. Din cerul foarte albastru și curat cobora liniște, precum din casele împrăștiate, din copacii înmuguriți, din câmpurile spintecate de pluguri, din dealurile gălbui, din pădurile negre bătând în verde se înălța în unde nevăzute viața cea mare, atotputernică, neîndurată și totuși nesfârșit de ademenitoare. În văzduh plutea dragostea de viață cu tremurări de aripi argintate, cântând imnuri de slavă, care picurau în inimi fericire adevărată și mii de speranțe.

Sufletul lui Apostol sorbea vraja primăverii, nesăturat.

Ochii lui priveau, dar nu vedeau, precum urechile lui nu auzeau decât chemările care fâlfâiau în ceruri. Oamenii treceau pe uliță, îi dădeau binețe, și el nu-i lua în seamă.

Împrejurul său roiau amintirile copilăriei, care parcă-l strămutau în trecut. Și vremea trecea peste dânsul, nemăsurată și nepătrunsă, cum trece peste oamenii lecuiți de ispitele fericirii.

Apoi deodată îi plesni auzul o voce cunoscută, veselă, puțin prea ascuțită, cu sclipiri de râs zglobiu. Apostol întâi avu impresia că a căzut de pe o culme și se ridică în picioare ca mușcat de șarpe. În stradă, în dreptul

porții, se oprise Marta, care nu-l vedea și vorbea ungurește cu un ofițer de honvezi, arătându-i casa. Când intră în curte și-l zări, îi strigă “bună ziua” tot pe ungurește, în vreme ce ofițerul, la spatele ei, duse mâna la cozoroc, zâmbind jenat. Peste câteva clipe Marta ajunse în fața lui Apostol. Purta o bluză albă dantelată și o pălărie mică, de sub care se zbârleau cârlionții castanii. Îi erau obrajii aprinși, și în ochii de veveriță scânteia o veselie nestăpânită.

— Rodovica a umplut orașul c-ai sosit azi-noapte, ciripi ea, apropiindu-se. Te-am așteptat să vii, dar am pierdut răbdarea și iată-mă!

Vorbea tot ungurește și cu atâta plăcere, că buzele-i puțin cărnoase tremurau. Apostol era buimăcit auzind-o, se silea să zâmbească și se feri să strângă mâna mică întinsă spre el.

Peste o clipă însă îi apucă degetele cu o mișcare mașinală și răspunse de asemenea ungurește:

— O, domnișoară… nici nu mă așteptam să… Iartă-mă, sunt zăpăcit!

Pentru că nu i-a sărutat mâna cum obișnuia și i-a zis “domnișoară”, Marta avu o șovăire și chiar surâsul i se vesteji un moment. Dar își reveni repede și, întorcându-se spre însoțitorul ei, îi vorbi cu o veselie mai zgomotoasă, ca și cum ar fi vrut să-și risipească umbra de nemulțumire:

— Uite logodnicul meu, pe care îl cunoști din câte ți-am povestit despre el!… Să știi, adăugă apoi iar către Apostol, că dumnealui mi-a ținut tovărășie toată iarna, altminteri maș fi prăpădit de urât!

Ofițerul de honvezi, fercheș, spilcuit, pudrat, ieși la iveală, mai îndrăzneț. Pe brațul stâng purta pardesiul Martei. Salută ceremonios, zângănindu-și pintenii:

— Locotenent Tohaty…

Urmă o pauză, fiecare așteptând să înceapă cellalt vorba.

Tot Marta curmă tăcerea, cu o vioiciune atât de exagerată, că amândoi bărbații plecară ochii:

— Am fost în piață pentru cumpărături și acolo l-am întâlnit pe domnul…

Se întrerupse, râse cu mici hohote scurte și continuă tot râzând:

— Atunci ce mi-am zis? Hai să-l iau cu mine, să-l prezint lui Apostol, ca nu cumva să fie gelos!… Și uite așa l-am luat… De altfel și el e logodnic, așa că…

Iar râse. Acuma însă cei doi, încurcați, zâmbiră cu câte o ușoară plecăciune. Marta, încurajată, deveni mai sinceră, aruncă la o parte râsul

silit și urmă cu glas moale:

— N-ai fost deloc sârguincios cu scrisorile… Dar eu nu mam supărat, ci am plâns mult din pricina… din pricina ta, mai ales de când am aflat ce-ai suferit… Cinci răni și cinci luni de spital, îngrozitor! Dumnealui m-a asigurat mereu că o să vii acasă, în concediu de boală, și nu l-am crezut deloc.

Acuma i-a ieșit dreptatea… Bine că n-am pus rămășag, că era cât pe-aci să…

Întâlni privirea lui Bologa și nu mai sfârși, cuprinsă de o frică pe care n-o putea birui. Lui Apostol, ascultând-o, îi trecea întruna prin creieri gândul că a vrut să-i ceară iertare. În cele din urmă, gândul acesta îi țâșni în ochi ca o strălucire de ură și se statornici într-o privire dușmănoasă, care frigea.

Cănd tăcu Marta, își dădu și el seama și se cutremură, parcă s-ar fi trezit cu un pumnal în mână, gata să lovească. Se rușină și se uită la locotenentul de honvezi, întrebător. Apoi se uită la Marta și surâse, speriat puțin el însuși de spaima ei.

— Șezi, M… m… Uite fotoliul! bolborosi dânsul, necutezând a-i zice pe nume și trăgând jilțul mai aproape de ea.

Atunci interveni ofițerul cu întrebări grăbite despre lupta în care a fost rănit Apostol, despre noutățile frontului, despre perspectivele păcii… Și Bologa, dobândindu-și stăpânirea de sine, îi răspunse prompt, cu amănunte tehnice, chiar cu oarecare emfază, care-i ședea rău. Marta, așezându-se în fotoliu, se liniști curând și se amestecă în convorbirea lor, mai cu glume, mai cu suspine fără rost…

Nici nu mai tăcură deloc, de frică să nu se reîntoarcă atmosfera de gheață de adineaori. Iar în clipa când totuși se ivi o pauză, Marta sări din jilț, cu vioiciunea silită de la început, gata de plecare. Toți trei scăpară câte un oftat de ușurare.

— Dar pe la noi când ai de gând să vii, ursuzule? îi zise ea, la despărțire, românește, aranjându-și faldurile bluzei pe piept, ca să nu fie nevoită a se uita în ochii lui. Și tata te așteaptă… dacă de mine nu ți-e dor defel! adăugă apoi, după două secunde, cu ton mai ștrengar.

— Desigur… trebuie să vin, murmură Bologa, stăpânindu- și cu greu o revoltă subită. Dar mai târziu puțin… Nu mă vezi în ce hal sunt?

— Până la noi faci tocmai vreo treizeci de pași, replică Marta, veselă de-a binelea și ridicând ochii cu o sfidare drăgălașă. Și-apoi nu ești așa de slab să nu poți ieși în lume…

Te-ai făcut doar mai rece și mai morocănos, încolo nu prea te-ai schimbat!

Siguranța ei îl uimi într-atâta, că răspunse aproape umilit:

— M-am sălbăticit…

Marta însă pornise prin grădiniță, parcă iarăși s-ar fi speriat, și Tohaty după ea, ca o umbră credincioasă. În stradă o burui curiozitatea și întoarse capul, să vază ce face Apostol.

Îl văzu rezemat de stâlpul cerdacului, cu fața cumplit de schimbată. Ea totuși zâmbi și-i trimise o sărutare, cu o cochetărie inconștientă.

Apostol Bologa cuprinse stâlpul cu amândouă brațele, ca și cum ar fi primit un junghi în inimă. Dar îi urmări din ochi, îi văzu râzând și mai ales pe ea legănându-se din șolduri în cadența pașilor. Apoi, când îi pierdu din vedere, prinse deodată să hurduce stâlpul cerdacului, din toate puterile, cu o disperare îngrozitoare, ca un smintit, scrâșnind neîncetat, câteva minute, fără să-și dea seama:

— Afară!… Afară!… Afară!…

Pe urmă, tot așa de brusc, se potoli și-i fu rușine că a zgâlțâit stâlpul și a bâiguit “afară”, ca un prost. În piept îi mai horcăia ura, dar mintea începea să cumpănească. Se lăsă în fotoliu și zise că trebuie să judece bine, fără pripire, ce s-a întâmplat, altfel îl amenință cine știe ce urmări. În realitate ea se mândrește cu vina, pe când el… a vrut să-i ceară iertare. El a purtat-o în fundul inimii și i s-a închinat ca la o icoană, în vreme ce ea își omora plictiseala cu honvedul.

— Îngrozitor, îngrozitor! îi murmurau buzele singure.

Acuma era absolut sigur că numai din pricina ei a pornit la război, numai ca să-i împlinească un capriciu și-a pus inima în fața gloanțelor… Pentru un capriciu! Atât de mult a iubit-o!

Peste drum crucea din turnul bisericii strălucea cu fulgerări de aur. Ochii lui Apostol se încăpățânau să înfrunte razele ce izvorau din trupul crucii, parcă lumina lor orbitoare și triumfătoare ar fi încercat să-l sfideze sau să-l dojenească tocmai în momentele când creierii lui se frământau cu necredința ființei care i-a frânt în două viața. Apoi deodată privirea lui coborî de la cruce, jos, în cimitirul de lângă biserică, și descoperi piatra cu inscripția aurită, însemnând mormântul și amintirea tatălui său. I se părea că literele sau cam șters și se gândi să cheme pe pietrarul cel bătrân, să reînnoiască poleiala. În aceeași clipă însă își aduse aminte, atât de clar ca și cum le-ar fi auzit acuma întâia oară, cuvintele pe care i le-a spus tatăl său

odinioară, în Năsăud: “Să-ți faci datoria totdeauna și nu uita niciodată că ești român!” Își amintea perfect nu numai glasul, ci și intonația exactă: “niciodată” și “român” le-a rostit apăsat, ca o subliniere, iar în “român” a pus cel puțin trei “r”…

“Adică ce rost are amintirea aceasta acuma?” se întrebă Apostol, luându-și seama și negăsindu-i rostul, nici legătura cu ceea ce-l preocupa pe el în momentele acestea.

Mai stătu vreo jumătate de oră în cerdac, fără să găsească soluția. Intră în odaia sa, abătut, nehotărât, cu gândurile împrăștiate. Se puse să caute ceva, apoi se repezi la birou, scoase tremurând hârtie de scrisori și așternu, foarte grăbit, câteva rânduri către avocatul Domșa, anunțându-l că consideră logodna cu Marta ca o nesocotință copilărească și de aceea îi înapoiază verigheta.

“Uite ce simplu și cum nu mi-a venit în minte!” își zicea scriind adresa, mulțumit, parcă ar fi găsit o comoară.

Scotoci prin sertare și în sfârșit dădu peste ce căutase adineaori: o cutiuță căptușită cu catifea albastră. Își scoase verigheta din deget și o puse în cutiuță, iar cutiuța o împachetă frumos și o sigilă cu ceară roșie.

Apoi chemă pe Rodovica și o trimise cu scrisoarea și cu pachețelul la domnul avocat Domșa, poruncindu-i să i le dea chiar domnului în mână.

Apoi ieși iar în cerdac și iar văzu inscripția pe mormânt și iar își aminti vorbele tatălui său: “…nu uita niciodată că ești român!”

8

Doamna Bologa pregătise o masă împărătească în cinstea lui Apostol. Pe când se aflau tocmai la friptură, năvăli în casă avocatul Domșa cu fața roșie și asudată și cu ochii rotunzi de o agitație puternică, strigând din antreu:

— Iartă-mă, dragă doamnă, că viu așa… te rog din suflet…

Speriată de înfățișarea lui, doamna Bologa sări de la masă, sigură că i s-a întâmplat o mare nenorocire cu Marta: ori c-a fugit cu ungurul, ori ceva mai rău… Dar Domșa urmă grăbit, aruncându-și pălăria pe un scaun și ștergându-se pe obraji cu batista:

— Nu m-aș fi așteptat să-mi facă Apostol una ca asta, pentru nimica-n lume, doamnă, îți jur! Atâta încredere am avut într-însul, în cumințenia și în

cinstea lui, că acuma parcă mi-a dat cu barosul în frunte, zău așa, dragă doamnă!

Cu cât vorbea, se aprindea și asuda mai tare, fiind cam grăsun de la Dumnezeu. Căuta să se liniștească, îndulcindu- și glasul din ce în ce, dar îngrijorarea din ochi tot nu izbuti să și-o potolească, mai ales că Apostol rămăsese locului netulburat, continuând a se lupta cu un picior de găină, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic. Doamna Bologa se zăpăci de tot auzind că Apostol e pricina supărării avocatului, căci ei nu-i spusese Apostol c-ar avea vreo neînțelegere cu viitorul său socru. Ce-i drept, Rodovica s-a grăbit să-i șoptească, la bucătărie, cum a trimis-o domnișorul la domnul avocat, dar doamna Bologa a crezut că e vorba de vreun “suvenir” din război, pentru Marta. De aceea acum nici nu știa ce să zică și, că să iasă din încurcătură, pofti pe Domșa să ia loc și să-i facă cinstea de a gusta puțină friptură. Invitația ei și răceala lui Apostol provocă o nouă abureală de sudori pe obrajii avocatului.

Mulțumi doamnei printr-un surâs disperat și se întoarse spre Apostol:

— Știi bine cât de mult te prețuiesc, dragul meu, zise cu o ezitare, ca în fața unui necunoscut. Altfel nici n-aș mai fi venit, după scrisoarea ta… în sfârșit, după gestul… care m-a jignit, Apostole, foarte… foarte rău…

— Era datoria mea să fac gestul, domnule Domșa, răspunse Apostol, ridicând ochii la el și privindu-l cu o liniște neclintită.

— Dar ce-i, ce s-a întâmplat? întrebă atunci d-na Bologa, mai venindu-și în fire și adăugând: Ia loc… ia loc, uite colea…

O, Doamne-Dumnezeule, că m-am și speriat, și nici barem nu știu de ce!

— Cum? nu știi nimic, nu ți-a spus Apostol? se miră Domșa cu o scăpărare de nădejde în toată înfățișarea. A, zi, nu știi?… Apoi stai, dragă doamnă, să auzi și să te crucești, nu alta!

Îi povesti foarte amănunțit, căci Domșa avea darul de a lungi vorba, cum tocmai așteptau pe Apostol, după ce Marta a avut atenția delicată să vie să-i zică ea bun sosit, fără să se uite la etichete și la mofturi, când colo, în locul lui, apare Rodovica. Ce-o fi, ce n-o fi? În sfârșit, a rupt plicul, nerăbdător, a citit și… cât pe-aci să-i vie rău. Marta chiar a leșinat, și cu drept cuvânt, căci asemenea palmă poate să știrbească reputația unei fete și să-i compromită viitorul.

Cutiuța nici n-au mai desfăcut-o, au uitat-o… Dintru-ntâi el a fost decis să ia act pur și simplu, să-i înapoieze și Marta inelul de logodnă și să

încheie pentru toată viața socotelile cu Apostol. Pe urmă totuși s-a gândit că băiatul e tânăr, și tinerețea-i năbădăioasă: cine știe ce i s-o fi năzărit lui și, pentru o copilărie, ar fi păcat să se despartă o pereche așa de potrivită… A venit deci să afle cauzele "gestului" și să-i atragă luarea-aminte asupra gravității unei hotărâri neîndreptățite, când e în joc onoarea unei domnișoare…

— Hotărârea mea e nestrămutată, domnule Domșa, îi răspunse Apostol cu același calm imperturbabil, după ce, în vremea cât vorbise avocatul, mâncase tacticos, ciugulind cu mare băgare de seamă toate oscioarele de pe farfurie. Și e nestrămutată fiindcă nu mai iubesc pe domnișoara Marta!

— Cum n-o mai iubești? De ce? întrebă Domșa, căscând mari ochii.

— De ce! Pentru că n-o iubesc! zise Apostol, ștergându-și gura cu șervetul și uitându-se surâzător la doamna Bologa, care ședea năucită pe scaun, parcă nu și-ar fi crezut urechilor.

— Asta nu se poate! strigă avocatul. Nu se poate! Asta nu-i cauză serioasă! Pentru închipuiri copilărești nu se poate zdrobi norocul unei fete!… Spune și d-ta, doamnă, că doar ești femeie înțeleaptă și ai văzut multe în lume, spune: se poate? Întrebarea găsi pe doamna Bologa nepregătită. În adâncul sufletului era mulțumită că Apostol a ajuns la vorbele ei. Purtările Martei o indignaseră pe ea, care niciodată n-a cunoscut cochetăria.

Nu că ar fi bănuit-o de lucruri prea grele, dar pe nevasta feciorului ei n-o putea vedea decât ca o ființă de jertfă, cum a fost și dânsa. Să-i mai ardă de petreceri și de nebunii, când logodnicul ei își riscă viața în fiece minut, în război, asta doamna Bologa n-o putea ierta. Nu i-a scris băiatului despre aceasta pe șleau, ca să nu-l mai amărască: se hotărâse însă să-i spuie tot când va veni acasă… Totuși, acum îi era milă de "bietul Domșa, om tare de treabă", și chiar de Marta puțin, gândindu-se la rușinea ei dacă va prinde lumea de veste.

Îi și zise lui Apostol îndată să chibzuiască bine ce face, că nui glumă și nici jucărie o logodnă stricată…

Aproape un ceas hărțuiră amândoi pe Apostol, încât Rodovica se arătă de câteva ori prin jurul mesei, cu semne deznădăjduite că i se fac scrum mâncările pe foc. Doamna însă se încălzise la vorbă și nu mai voia să știe de mâncări, spre fericirea avocatului, care, devenind mai elocvent, cerea mereu lui Apostol îndeosebi "cauzele și motivele" unei fapte atât de inexplicabile… Apostol rămase neînduplecat, refuză dârz alte lămuriri,

mulțumindu-se să repete că nu mai iubește pe Marta. Astfel, în cele din urmă, Domșa, perplex, abătut, fu silit să se întoarcă acasă precum venise, cu mâinile goale, fără vreo speranță de împăcare.

În realitate și Domșa observase și condamnase în sinea sa ușurințele Martei, dar niciodată n-a avut puterea să le reprime sau măcar să le puie frâu. Își iubea odrasla unică mai mult ca lumina ochilor, cu o iubire păcătos de îngăduitoare, a cărei țintă era una singură: Marta să se simtă fericită… Și tocmai fericirea ei să se zdruncine din temelii? Se sfătui acasă cu Marta cum să se apere, căci era evident, în câteva zile, tot târgul va ști și va comenta întâmplarea aceasta extraordinară. Deci important, foarte important este ca vina desfacerii logodnei să cadă asupra lui Apostol, căruia nu-i putea strica nimic, pe când fata… Din vorbă- n vorbă, Marta ajunse la convingerea că toată supărarea logodnicului ei s-a iscat, cu siguranță, din pricina conversației ungurești.

— Acuma sunt absolut sigură, tăicuțule! strigă ea triumfătoare. Am și observat în privirea lui o încruntare ciudată, de m-a și speriat… Dar spune și tu, tăicuțule, se poate oare să vorbim noi doi o limbă pe care al treilea de față n-o pricepe? Ar fi fost cuviincios?

— S-o fi trezit într-însul șovinismul tatălui său, că și ăla a fost turbat rău, zise Domșa, aprobând. A și stat doi ani în temniță, cu Memorandul…

— Urât e șovinismul, tată! vorbi Marta după un răstimp.

Nu-i așa?… Omul să-și iubească neamul, firește, însă nu cu ură pentru celelalte neamuri, nu-i așa? Fraza aceasta i se păru avocatului atât de “adâncă”, încât nu-și putu stăpâni admirația și îmbrățișă furtunos pe Marta, strigând:

— Ce deșteaptă-i fetița tatei, ia te uită!… Și pe tine să te părăsească un…

Vru să zică un “ticălos”, dar nu zise, ca si cum i-ar fi fost rușine, sau ar mai fi păstrat în rezervă o spuză de nădejde că Apostol își va lua seama și toate se vor sfârși bine. Pentru orice eventualitate, și ca nu cumva să răsufle de aiurea vestea, Domșa povesti după-amiază doctorului, și seara, la “cazină”, judecătorului ungur ce-a pățit cu tânărul Bologa, încheind cu aceeași reflexie:

— Și ce-ți închipui, dragul meu, de ce?… N-ai să crezi, atât e de absurd: pentru că fetița a vorbit ungurește!… Așai că-i fantastic?… Adică e o crimă atât de grozavă să vorbești ungurește, mai ales când e și un ungur de față, care nu știe altă limbă?… Nu, nu, sunt român și eu, am chiar

pretenția să mă cred foarte român, dar asemenea exagerări sunt bolnăvicioase, hotărât bolnăvicioase, ca să nu zic periculoase…

A doua zi toată Parva știa că Apostol Bologa a stricat logodna cu fata avocatului fiindcă a auzit-o vorbind ungurește. Și toată lumea compătimea pe "sărmana Marta", proorocind că Apostol are să-și frângă gâtul dacă a apucat- o, în plin război, pe urmele răposatului Bologa. Seara, la "cazina" românească, unde se adunau azi toți domnii, deoarece în "cazina" ungurească se instalase popota ofițerilor, se vorbi numai despre Apostol, cu aceeași pasiune ca despre revoluția rusească acum două-trei săptămâni. Când veni, pe la șapte, avocatul Domșa, altfel nu prea iubit, toți îl asaltară cu întrebări, la care el răspunse cu multă modestie și tot atâta indulgență pentru tinerețea și ușurința "băiatului".

Senzația cea mare fu însă apariția lui Apostol… Toți se așteptau să se petreacă ceva nemaipomenit, poate chiar un scandal… Spre regretul general, nu se întâmplă nimic. Apostol dădu mâna cel dintâi cu Domșa, care-i zâmbi amical, apoi cu toții, pe rând, până și cu practicanții de la judecătorie, niște băiețandri piperniciți și scutiți definitiv de armată.

Nimeni, firește, nu îndrăzni să aducă vorba despre buba zilei.

Într-o atmosferă de jenă, își exprimară părerile asupra mersului vremii și asupra greutăților de trai, unii stăruind mai mult asupra rațiilor de făină și a scumpetei nenorocite care ucide entuziasmul cetățenilor. Apostol nu zăbovi decât vreo zece minute, spunând la plecare că a venit doar să le strângă mâinile. După plecarea lui, directorul băncii "Parvana" obserbă că locotenentul n-avea decorațiile pe piept, iar contabilul, că n-a suflat nici un cuvânt despre război…

Zilele următoare fierberea în orășel se înteți, mai cu seamă din pricina unor zvonuri ciudate. Pe de o parte, se spunea că lucrurile se vor împăca în curând, fiindcă cineva a văzut pe Apostol, chiar în mijlocul pieții, întâlnindu-se cu Marta și vorbind; pe de altă parte însă se zicea că afacerea ar putea să ia o întorsătură neașteptată în urma intervenției notarului Pălăgieșu, care ar fi declarat, la "cazină", în fața câtorva domni, și cu glas semnificativ, precum că el nu va permite nimănui, nici tatălui său, să tulbure liniștea cetățenilor.

Într-adevăr, Pălăgieșu, îngrijorat de vâlva stârnită, se crezu dator să raporteze solgăbirăului, care de altfel era în curent și deopotrivă de alarmat. Se sfătuiră cum să "păstreze ordinea" periclitată. Constatară că afacerea e foarte delicată, întâi pentru că e vorba de o neînțelegere de natură intimă, în

care statul n-are nici o chemare să se amestece, apoi pentru că în cauză se află un ofițer, asupra căruia autoritatea civilă nu-și poate exercita puterile. Dar în același timp, diferendul provoacă nedumerire în ordinea publică prin cauza inițială, anume strecurând în suflete credința condamnabilă că n-ar putea fi român onorabil cel ce întrebuințează limba statului cu predilecție. Vina e cu atât mai primejdioasă cu cât autorul și purtătorul ei este un ostaș care, tocmai dimpotrivă, ar avea sfânta obligație de-a ridica moralul cetățenilor, mai ales azi, când țara luptă pe viață și moarte pentru binele și fericirea tuturor. Notarul, într-un avânt de indignare, observă că afacerea aceasta e mai gravă chiar decât predicile care au prilejuit internarea protopopului Groza. Asupra măsurilor de luat li se împărțiră părerile. Pălăgieșu ar fi dorit o reclamație la superiorii lui Bologa, cerând, în interesul ordinii și al liniștii, rechemarea lui pe front. Solgăbirăul s-a gândit la aceasta, ba a și vorbit cu comandantul batalionului ce se mai afla în Parva. Căpitanul, bețiv și disprețuitor față cu civilii, i-a spus că n-are vreme să se țină de mofturi.

Vasăzică militarii consideră drept mofturi tot ce nu e înarmat cu pușcă sau cu tunuri! Mai recomandabil ar fi să se încerce, barem deocamdată, o aplanare pașnică, printr-o intervenție amicală.

— D-ta ești prieten cu locotenentul, zise solgăbirăul. Ați copilărit împreună… De ce nu cauți să-i vorbești?

9

În ziua când a rupt logodna cu Marta, Apostol Bologa sa simțit foarte fericit. În fericirea lui era și mândria pentru fermitatea hotărârii luate, și mulțumirea că a lămurit o situație supărătoare. După plecarea lui Domșa a mai avut o explicaie lungă cu maică-sa care, convinsă de argumentele avocatului și mai cu seamă gândindu-se la durerea Martei, se silea din răsputeri să salveze logodna, întocmai cum odinioară încercase s-o împiedice, și-i părea rău că nu-i acasă și bietul protopop să-i dea o mână de ajutor…

Liniștea lui Apostol însă nu avu viață lungă. În aceeași seară, retrăgându-se îndată după cină, ca să evite alte discuții cu doamna Bologa, fu cuprins de îndoieli din toate părțile.

Acuma își dădu seama că toată ziua gândurile lui cele mai tainice au alergat mereu departe, ca și cum acolo ar fi căutat sprijin. Oare dacă n-ar fi

fost Ilona în inima lui, s-ar mai fi grăbit să înapoieze Martei inelul de logodnă? Nu s-a revoltat că Marta a venit însoțită de un bărbat străin, ci fiindcă a venit cu un ungur și a vorbit ungurește. Atunci nu din gelozie n-o mai iubește, ci numai pentru că i-e dragă cealaltă, iar revolta lui împotriva ungurului și a limbii ungurești a fost o comedie. Ba comedia a început mai demult… de când nu ia părut rău deloc că boala l-a oprit a doua oară să treacă la români… Mai rău i-a părut când a plecat încoace, acasă, parcă axa vieții lui ar fi rămas acolo, în Lunca… Și chiar viitorul nu-l mai interesează decât întâmplător… Deși peste o lună va trebui să se întoarcă tot pe frontul românesc, nu mai e îngrozit defel, ca și cum i-ar fi indiferent sau… Atunci poate că iubirea e pricina tuturor zbuciumărilor omului și a tuturor fericirilor? Și totuși iubirea femeii nu poate mulțumi sufletul decât uneori și câteva clipe. Odinioară a crezut că întro privire a Martei se ascunde tot cerul și pământul și toate tainele universului. De dragul ei ar fi făcut orice prostie, orice sacrificiu, ar fi murit fericit dacă i-ar fi cerut, precum dorința ochilor ei a căzut hotărâtoare în cumpăna îndoielilor lui când a fost vorba să plece la război. Iubirea ei trăia încă în clipa când i s-au sfredelit în inimă privirile spânzuratului, la Zirin, la a cărui moarte contribuise și dânsul cu un “da” foarte convins, și totuși n-a fost în stare să-i potolească zbuciumările, până ce a dobândit o credință nouă…

“Sufletul are nevoie de o merinde veșnică, își zise Apostol, plimbându-se în odaia de culcare, îmbrăcat, neîndrăznind să se așeze în pat de frica gândurilor. Dar merindea aceasta în zadar o cauți pe afară, în lumea simțurilor. Numai inima poate s-o găsească, fie în vreo tainiță a ei, fie în vreo lume nouă, mai presus de vederea ochilor și de auzul urechilor…” Îndoielile îi roaseră creierii toată noaptea. Când stinse lampa, prin perdelele albe tremurau zorile… Se simțea iar vinovat față de Marta și adormi plănuind cum ar putea repara nedreptatea ce i-a făcut-o…

Peste gândurile lui însă se năpustiră, chiar de a doua zi, zvonurile târgușorului. Doamna Bologa îi servea la fiecare masă ba că cutare spune cutare, ba că toată lumea îl condamnă, cu drept cuvânt, fiindcă un bărbat nu trebuie să-și bată joc de o biată fetiță fără minte, ba că locotenentul ungur o să-i ceară socoteală… Apostol asculta liniștit și chiar zâmbind toate veștile, arătându-se nepăsător și hotărât. Numai în sufletul său se revolta: cum se amestecă niște străini într-o afacere care-i privește numai pe ei doi, pe Marta și pe el? Peste câteva zile doamna Bologa se așeză la masă cu ochii roșii de lacrimi și cu atâta spaimă în priviri, că Apostol se tulbură și,

presimțind ceva rău, uită s-o întrebe de ce a plâns, încât doamna Bologa fu nevoită să-i povestească neîntrebată cum a aflat de la oameni ce primejdie îl paște, cum toată Parva spune c-a făcut de rușine pe Marta numai fiindcă a vorbit ungurește și cum întâmplarea aceasta nu va putea rămâne fără urmări grele, Dumnezeu singur știe cât de grele… Numai închipuindu-și urmările, doamna Bologa izbucni iarăși întrun hohot de plâns. Ca s-o liniștească, Apostol îi zise:

— Adică, mamă, eu n-aș avea dreptul să cer logodnicei mele să-mi vorbească românește, crezi d-ta?… Îți faci sânge rău de pomană! Pe inima și pe gândurile mele numai eu sunt și voi fi stăpân cât voi trăi!

Doamna Bologa, fără să-și mai șteargă lacrimile, răspunse:

— Vai, Doamne, cum poți vorbi așa, dragul meu? Apoi doar nu uita că e război și nimeni nu mai e stăpân pe nimic…

Moartea și groaza stăpânesc azi peste toți oamenii, dragul mamei!… Tu ești mai învățat și trebuie să știi mai bine… Nu182 i vremea acuma să ne arătăm dușmanilor inimile, altfel pățim ca bietul protopop… Că Pălăgieșu ce așteaptă, decât să facă rău și necaz oamenilor… Tu, ca tatăl tău, fie iertat, te uiți numai înainte, dar în război omul se strecoară cum poate…

Până va trece primejdia trebuie să urlăm cu lupii, altminteri ne mănâncă… Așa face toată lumea, așa se cuvine să facem și noi, dragul mamei… Să nu te superi că te învăț și te sfătuiesc, că-s mamă și numai inima mea știe cât rabdă de grija ta… Toți domnii spun că nu-i bine ce faci, că ești ofițer și s-ar putea să ai mari neplăceri pentru asemenea îndrăzneli nesocotite. Chiar directorul de la “Parvana”, și doar ce român a fost el totdeauna, mi-a spus pe față să te povățuiesc să te astâmperi. Dânsul a fost prieten bun cu bietul tatăl tău, dar azi își vede de banca lui și nu crâcnește, cum nu crâcnesc nici ceilalți, aici și pretutindeni…

Ascultând pe maică-sa, gândurile lui Apostol răvășeau prin colțurile celor zece zile de când e acasă, descoperind deodată lucruri peste care a trecut fără să le ia în seamă. A ieșit puțin prin târg, un ceas-două pe zi, s-a întâlnit cu mai toți surtucarii și toți i s-au părut schimbați și speriați, deși cu nici unul n-a vorbit decât nimicuri, cum zicea dânsul.

Acuma înțelegea și schimbarea, și spaima lor, acuma simțea că toți s-au ferit de el pentru că n-a îngăduit Martei să grăiască ungurește. Plecă ochii în farfuria goală, ca și cum nar mai fi putut îndura privirea mamei sale. Din clipa aceasta însă toate cuvintele ei i se încuibară în inimă ca niște spini și rămaseră acolo, încremenite într-o durere amară. Apoi, când glasul doamnei

Bologa tăcu, el șopti atât de domol, parcă i-ar fi fost frică să nu trezească pe cineva:

— Rău îmi pare, mamă, c-am mai venit acasă…

Pentru doamna Bologa șoapta aceasta a fost ca o lovitură de măciucă. Demult, încă de pe vremea când Apostol, în loc să urmeze cariera preoțească, s-a dus la Budapesta, a bănuit ea că lumina ochilor ei, toiagul bătrâneților ei n-o mai iubește cum a iubit-o odinioară. I se părea rece, închis și mai ales o înfricoșa cu necredința lui… Și iată azi îi pare rău că a venit acasă, până într-atâta s-a înstrăinat de ea!… Se porni pe niște bocete așa de sfâșietoare, că Apostol numai cu chiu, cu vai reuși s-o ostoiască.

Totuși, de atunci Apostol Bologa se simți străin în Parva.

Stătea ceasuri întregi în cerdac, în soare, sorbind albastrul văzduhului, în care își plimba neîncetat gândurile. Deseori ochii lui încercau să se odihnească contemplând crucea înflorită cu raze din turnul bisericii. Dar sufletul lui era îndată apucat în cleștele unor remușcări stranii și, dornic numai de liniște, fugea spăimântat mai departe… Mai mult zăbovea împrejurul mormăntului de piatră al tatălui său. Știa inscripția pe de rost și totuși, de câte ori o privea, căuta s-o silabisească, pentru că în vremea aceasta îi venea mereu în minte linia dreaptă pe care a urmat-o bătrânul în viață. O linie dreaptă a râvnit și el cu patimă. În zadar. Între inima și mintea lui era un zid asupra căruia toate sforțările lui se frângeau neputincioase. Când credea că l-a dărâmat, atunci îi simțea mai dureros ființa, oricât căuta să se înșele.

Apoi, într-o după-amiază, tocmai pe când se pregătea să iasă în cerdac, se pomeni cu notarul Pălăgieșu, cu care se întâlnise o singură dată, în prima zi, și de-abia schimbase, în piață, câteva vorbe. Peste prietenia lor dinainte de război se întinsese, pe nesimțite, un văl cenușiu. De altfel, de când ajunsese notar, Pălăgieșu își luase, încetul cu încetul, o purtare sfidătoare chiar față cu surtucarii mai în vârstă. Fecior de țăran din Năsăud, sărac și umilit prin școli, s-a îndoit și sa căciulit până și-a ajuns ținta, devenind mâna dreaptă a solgăbirăului ungur care, la izbucnirea războiului, a intervenit să rămâie pe loc, deși era voinic, spătos și doar la mers avea puțin beteșug, călcând prea în afară și aruncând picioarele din genunchi în jos, ca un cal împărătesc la paradă.

Fața fălcoasă se mândrea parcă cu mustățile umflate, pleoștite care-i ascundeau gura foarte largă, cu buzele duble și cu dinții lați, strungărești. Părul lung, negru, veșnic nepieptănat, îi atârna peste fruntea brăzdată adânc,

acoperindu- i aproape de tot urechile. În înfățișarea lui te izbea îndată o încredere în sine impunătoare.

Două săptămâni a amânat Pălăgieșu întrevederea cu Apostol.

Ar fi fost mai bucuros să-l fi întâlnit undeva întâmplător, ca să se achite de însărcinarea ce și-o luase față de solgăbirău.

Deși era cu vreo trei ani mai bătrân, păstrase lui Apostol Bologa o stimă instinctivă de pe vremea când discutau împreună probleme filozofice, pe care el, biet practicant de notar, nu prea le pricepea și care de aceea îl impresionau profund.

— Fiindcă tu nu mai vrei să știi de prieteni, iată că vin prietenii la tine! zise Pălăgieșu intrând, cu un zâmbet carei dezveli toți dinții de jos, împreună cu gingia.

Apostol se uită la el, uimit. Era atât de neașteptată vizita aceasta, că își pierdu cumpătul și nici nu-l pofti să șează.

Notarul însă îi apucă voios amândouă mâinile, i le strânse puternic și pe urmă luă loc, nepoftit, cu o siguranță de stăpân.

— Mă rog… cum… ce vânt te aduce pe la noi? bâigui Apostol, în picioare, privindu-l mereu cu mirare.

— Ți se pare așa de ciudat că vine să te vază prietenul tău din copilărie și de mai târziu? întrebă Pălăgieșu cu o clipire șireată, care lui Apostol îi scăpără în suflet o scânteiere de ură. Ehei, strașnic te-ai schimbat, frate… De acum trei ani te-ai schimbat de nici nu te mai recunosc!

Siguranța notarului transformă mirarea lui Apostol întro nerăbdare ascuțită ca briciul.

— Ce vrei, Alexandre? Spune, aide, ce vrei? zise deodată cu o sticlire în ochi.

— Eu, răspunse Pălăgieșu, trecându-și degetele prin păr și dezvelindu-și fruntea. Eu ce vreau?… Nimic… adică mai nimic!… Întâi să te văd și apoi… să vorbim!… Mă așteptam însă, spun drept, la o primire mai…

— Iartă-mă, Alexandre, te rog! murmură Apostol îmblânzit brusc. Dacă ai ști câte chinuri îmi zdrențuiesc sufletul de când am venit acasă…

— Cine-i de vină, Apostole? întrebă notarul cu alt glas.

Crezi că eu nu știu? Eu?… Crezi că se mișcă ceva aici fără știrea mea…? Dar tocmai de aceea trebuie să repari, Apostole!

Negreșit trebuie să repari, în interesul tuturor…

Schimbarea tonului și cuvintele notarului încurcară iarăși pe Bologa, încât se opri la colțul mesei să asculte mai bine.

— Prin dibăcia mea, prin munca mea am creat aici o atmosferă patriotică absolut necesară în vreme de război, ca și de pace, urmă Pălăgieșu privindu-l scrutător, ca și cum ar fi vrut să-i zdrobească orice împotrivire. Acuma căzuși tu ca un bolovan într-o apă liniștită și ai tulburat-o. Ai dat prilej de flecăreală, de aprobări și dezaprobări, în sfârșit, tulburare și iar tulburare… Un ofițer care vine de pe front nu poate să aibă atitudinea ta fără a demoraliza pe unii și a ațâța pe alții, îți dai seama, cred, ce înseamnă asta?… Nu ce spui, ci tocmai ce nu spui e… e jignitor și păgubitor!

— Așa ai glăsuit și când ai trimis în internare pe protopopul Groza? îl întrerupse Apostol, vorbind numai din buze, fără să miște dinții încleștați.

— Pedeapsa crimei n-are nevoie de justificare, căci crima poartă în pântecele ei pedeapsa, zise notarul mai aspru. De altfel, eu niciodată nu mă justific, pentru că înainte de a face un pas, judec… Eu niciodată, mai ales dacă aș fi ofițer în armată, n-aș rupe logodna cu o fată numai fiindcă a vorbit ungurește, Apostole!

— Nu? făcu iar Bologa, cu buzele albe și cu ochii aprinși, parc-ar fi avut friguri.

— Nu! reluă Pălăgieșu energic, sculându-se în picioare ca să-l domine pe deplin. De aceea ești dator să dregi ce-ai stricat prin nesocotință! Suntem prieteni și te sfătuiesc prietenește să…

Notarul se dădu în dosul scaunului și se rezemă de spetează cu mâna dreaptă. Părul îi căzuse iar pe frunte și un smoc i se mișca pe sprânceana stângă, gata în fiece clipă să- i acopere ochiul. Vorbind, pielea i se întindea pe fălci, iar țepile nerase de două zile se tot culcau și se ridicau… Apostol Bologa însă îi vedea numai gura și mai cu seamă buza de jos, umflată puțin, încât de-abia se mai cunoștea că e dublă.

Glasul notarului suna atât de triumfător și de încrezut, parcă ar fi împărțit când palme, când mustrări, când laude…

Apostol ocoli masa, apropiindu-se de Pălăgieșu, palid la față ca un cadavru, dar cu privirile ca două pumnale. Își mușcă buzele, învinețindu-și-le și murmură foarte înabușit, parcă și-ar fi stăvilit respirația aprinsă:

— Tu?… Tu?…

Ajunse lângă notar, la doi pași. Apoi, cu o iuțială fulgerătoare, îi repezi un pumn îngrozitor în gură, șoptind ca ieșit din minți:

— Tu?… Tu?… Mișelule!… Mișe…

Notarul se clătină ca și cum l-ar fi trăsnit din senin. Lovitura a fost atât de neașteptată, că l-a buimăcit cu desăvârșire. Barba i se însângeră din buza plesnită. O secundă rămase cu ochii holbați la Apostol și cu gura căscată.

— Ieși, mișe… ieși! gâfâi Bologa, uitându-se împrejur după ceva.

Glasul înfundat deșteptă pe Pălăgieșu din aiureală și-l făcu să înțeleagă brusc ce caută Apostol. Pe o mescioară zări un revolver de care atârna în jos o curelușă galbenă. Se întoarse repede, deschise ușa și ieși bolborosind în neștire.

— Bine… Bine… Bine…

În antreu își luă pălăria din cuier și văzu pe Rodovica, speriată. Din urmă ușa se trânti cu zgomot așa de mare, că se cutremurară pereții casei…

10

Doamna Bologa, care nu fusese acasă, află de la Rodovica, spre seară, că s-a întâmplat ceva și că notarul a plecat cu barba plină de sânge. Deși o muncea curiozitatea, nu avu curajul să întrebe pe Apostol, perpelindu-și îngrijorările numai cu servitoarea și vărsând împreună multe lacrimi ascunse, fiind sigură că “buzatul” (așa poreclise lumea demult pe Pălăgieșu) n-are să se astâmpere până nu-i va face cine știe ce rău domnișorului. Apostol se dusese puțin să se miște, dar n-a apucat-o spre piață, ci spre capătul târgușorului. Se întoarse tocmai la vremea cinei, senin, ba găsi de cuviință să și glumească, la masă, cu Rodovica, amintindu-i cum sau bătut odată, în copilărie, ca orbeții, pe malul Someșului.

Slujnica se zăpăci, râse, vru să umble mai sprintenă și scăpă jos farfuriile murdare, lângă doamna Bologa, făcându-le țăndări. Ca să nu strice cheful domnișorului, stăpâna își reținu dojenile aspre ce-i stăteau pe limbă pentru Rodovica, sperând în taină că Apostol îi va povesti din fir în păr ce-a pățit cu notarul. Apostol fu grăbit tot timpul, tăifăsui cu ea până târziu, dar numai despre întâmplări din trecut, stăruind mai cu seamă asupra vedeniei lui în biserică, odinioară, întru bucuria mamei, care îndată îi împrospătă toate amănuntele acelei “minuni cerești”, găsind și prilejul să observe, în treacăt, că “o, Doamne, cu cât învață oamenii mai mult, cu atâta se depărtează de Dumnezeu…” Apostol nu întârzie să răspundă cu ton de glumă:

— Dar și Dumnezeu se învechește, maică dragă, ca toate în lumea asta!

Cuvintele acestea spăimântară atât de mult pe doamna Bologa, că se închină de trei ori și de-abia pe urmă zise cu glas grav, în care se zvârcolea evlavia rănită:

— Dumnezeu e veșnic nou în sufletul bietului om, dragul mamei… Numai când ai pierdut credința cea adevărată poți vorbi așa despre cele sfinte… Dar deodată cu Dumnezeu se pierde și liniștea sufletului, și sufletul pe urmă se chinuiește și se zdrobește fără reazem în vâltorile vieții și bâjbâie în beznă, întocmai ca un copilaș care ar porni singur în lumea largă, în miez de noapte…

Apostol își dăduse seama, în chiar clipa când rostise gluma, că va jigni inima mamei și îi păru rău, dar nu se mai putuse opri. Răspunsul ei îi răsună ca un glas înăbușit din însuși sufletul lui, îngrozindu-l. Îi apucă repede măna, peste masă, și i-o mângâie și i-o sărută, murmurând rușinat: “Iartă-mă”… Doamna Bologa, surprinsă de pocăința lui, fu cuprinsă și ea de rușine, îngână câteva vorbe neînțelese, până ce-și veni în fire, și apoi continuă povestirea din copilăria lui Apostol, fără a mai nimeri tonul de adineaori și ocolind privirile lui întrebătoare, care o tulburau cumplit și parcă o mustrau. În sfârșit se întrerupse în mijlocul unei fraze și zise brusc, foarte blând și cu ochii muiați într-un zâmbet ciudat:

— De aceea te chinuiești și te topești, dargul mamei…

numai de aceea…

El, ca și cum ar fi așteptat și ar fi priceput mai dinainte cuvintele ei, răspunse cu mare ușurare în glas și de asemenea zâmbind:

— Când mă gândesc ce am suferit și am pătimit în viața mea, deși scurtă, mi se pare că am trăit destul și că mâine aș putea muri fără nici o părere de rău! Unii oameni trăiesc zeci și zeci de ani și totuși, când închid ochii, nu pot spune că au trăit aievea, căci au fost simpli trecători prin viață sau spectatori străini de înțelesul lumii. În schimb pe alții soarta îi împinge în vârtejurile cele mai crunte și-i silește să îndure toate torturile vieții, toate, și niciodată să nu găsească aici odihna adevărată, liniștea trainică…

Urmară trei zile ploioase, urâte, cernând tristețe în lume.

De dimineață până seara, Apostol ședea în cerdac, înconjurat de cărțile lui vechi, în care odinioară își pusese toate speranțele și care, de câte ori a avut nevoie în viață de sprijin, l-au părăsit ca niște prieteni neputincioși și fricoși. Se plimba grăbit prin sistemele falnice de înțelepciune, bătea la toate porțile, din ce în ce mai înfricoșat, dar îndată ce se oprea și ridica ochii spre strada biciuită de ploaie și mânjită de noroi, spre câmpurile și dealurile

înverzite și spălate, spre văzduhul cutreierat de nouri bulbucați, simțea deodată cum în sufletul lui se prăbușeau toate clădirile monumentale, cu zgomot babilonic de cuvinte stoarse de adevăratul înțeles, nelăsând în urma lor nici măcar ruine, ci numai un gol sterp, cenușiu și nesfârșit de necăcios. Și atunci avea impresia clară și sugrumătoare că îi fuge pământul de sub picioare și că rămâne plutind în neant, agățându-se cu disperare de crucea din turnul bisericii.

Deseori, cu cartea pe genunchi, gândurile i se întorceau în urmă, scrutând momentele trăite, scormonind cauzele…

Atunci toate faptele, gesturile și dorințele lui îi apăreau meschine, egoiste, chiar ridicole. Cum l-au indignat, în spital și după aceea, vorbele și întâmplările care nu se potriveau cu așteptările lui! Cum a împărțit lumea întreagă în două felii, una de iubire și alta de ură!… Acuma își dă seama că iubirea adevărată, adâncă, mântuitoare n-a cunoscuto, ci numai ura, sub diverse forme… I s-a părut că-i sunt dragi toți cei de un neam cu dânsul și, îndată ce n-a găsit în inimile lor ura lui, dragostea s-a împrăștiat ca pulberea în adierea vântului… Iubirea adevărată nu moare niciodată în sufletul omului, ba îl însoțește și dincolo, până în sânul nemărginirii… Dar iubirea nu poate prinde rădăcină în inima mânjită de ură, și în el ura trăia mereu, ca un cui ruginit, uitat în carne vie…

Ploaia răpăia pe acoperișul cerdacului, aspru, poruncitor, ca niște ciocănituri grăbite la o poartă zăvorâtă. Ascultând pierdut, Apostol Bologa se pomeni deodată cu o întrebare înfricoșătoare, pe care știa deslușit că a purtat-o în suflet toată viața, fără să o privească vreodată drept în față, ca și cum i-ar fi fost rușine și groază de ea. Straniu era însă că întrebarea cuprindea și răspunsul pe care Apostol îl dorea cu patimă și de care totuși se ferea, ca un copil încăpățânat care a săvârșit greșeli peste greșeli și nu mai îndrăznește să apară în ochii părinților, poate tocmai fiindcă e sigur de iertarea greșelilor. Vru să se ferească și acuma, închise pleoapele, dar atunci întrebarea îi aprinse în suflet o flacără albă, în jurul căreia se înșiruiră toate gândurile vieții lui, de la crâmpeiele cele mai infime ce i-au murit în creieri înainte de a se limpezi, până la cugetările grele, ordonate, mândre, pe care el le alesese cu încredere drept călăuze de viață, și toate deopotrivă de palide și de supuse, ca niște robi împrejurul stăpânului atotputernic…

Simțăminte stranii, nelămurite, se trezeau și se topeau în inima lui, învăluindu-i toată ființa într-o mulțumire caldă…

În mintea lui încercă să mai ridice capul un gând, să-i reamintească cuiul ruginit de ură, dar flacăra misterioasă nu-i dădu răgaz să se nască…

Apoi i se păru că răpăiala picurilor de ploaie se mulcomește, treptat, prefăcându-se într-un zgomot dulce, fâșâitor, ca zborul porumbeilor, din ce în ce mai dulce, strecurându- i în inimă o vrajă dureros de alinătoare. Apoi deodată începu să se clatine și să se înalțe, purtat parcă pe aripi de cântece. Ochii lui priveau fără mirare, deși cerdacul dispăruse, și câmpurile de asemenea, și tot pământul, și numai crucea din vârful bisericii lucea foarte blând și aproape, încât, dacă ar fi întins mâna, ar fi atins-o. În același timp flacăra ardea mai albă în sufletul lui, ca un rug luminos, care-i mistuia trecutul și-i zămislea viitorul… Liniștea și misterele cerului și ale pământului se întâlneau și fâlfâiau în inimă lui, și-i picurau roua bucuriei eterne, în care străluceau miliardele de lumi văzute și nevăzute. Își simțea sufletul legat prin mii de firișoare cu nemărginirea, palpitând fermecat în ritmul imensei taine unice ca într-o mare de lumină. Apoi o fericire fierbinte îi umplu ființa întreagă, mai puternică decât bucuria vieții și mai dureroasă decât suferința morții. Și își dădea seama că o clipă din fericirea aceasta e merindea tuturor veșniciilor…

Apostol Bologa tresări, ca și când s-ar fi trezit dintr-un farmec. Ochii însă îi erau deschiși și mari și umezi, iar pe buzele scăldate în zâmbet simțea neîncetat sărutarea fericirii.

Cartea îi alunecase de pe genunchi și zăcea la picioarele lui ca o zdreanță fără preț. Ploaia drămăluia mereu țiglele cerdacului cu sunete moi, apătoase. Sus, în spatele crucii pălmuite de stropi năvalnici, între nourii suri, râdea o geană albastră-luminoasă, vestitoare de soare nou.

Apostol rămase un răstimp cu privirile obosite. Frânturi de gânduri îi răsăreau în creieri și se stingeau repede, netrebuincioase. Pieptul îi era greu de un simțământ nou și de o năzuință nelămurită și totuși poruncitoare… Îl însuflețea o poftă mare să îmbrățișeze lumea întreagă, să plângă de bucurie și să împartă lacrimile cu toți oamenii. Se sculă în picioare și întinse brațele, și deodată lacrimi îmbelșugate i se vărsară pe obrajii uscați, în vreme ce ochii și buzele lui surâdeau de bucurie. Inima îi tremura blând, împovărată de iubire și setoasă de a iubi. Și pe fiece clipă simțea tot mai deslușit rădăcinile flacării albe în sufletul său, pătrunzândui toate fibrele, topindu-se cu izvorul vieții și stăpânindu-i ființa pentru toată viața și în vecii vecilor…

Apoi toate simțămintele, cele tulburi, ca și cele clare, se adunară într-un mănunchi solid, puternic, și îndată îi apăru în creieri un gând viu ca un

trăsnet: “Sufletul meu a regăsit pe Dumnezeu!” O dâră de raze albe scânteia pe crucea udată de furtună.

Flacăra din sufletul lui Apostol se unea cu razele scânteietoare, cu zgomotul ploii, cu verdeața câmpurilor, cu albastrul care părea un ochi al infinitului, cu infinitul însuși, întro armonie fierbinte. Simțea în sufletul său pe Dumnezeu, precum sufletul său se simțea în Dumnezeu…

11

Ploaia încetă în amurg, văzduhul înghiți nourii și noaptea toate stelele se aprinseră pe cer ca în ajunul unei sărbători mari. A doua zi orășelul se trezi înveșmântat numai în flori albe și trandafirii, care îmbălsămau întreg pământul…

Apostol, ieșind în cerdac și văzând atâta bogăție de frumusețe, tresăltă ca în fața unei minuni. Nu mai avea stare și se mira cum a putut atâta vreme să mocnească pe jilțul din cerdac în loc să alerge în lume, printre oameni sau în mijlocul firii, bucurându-se de fiece clipă a vieții. Acuma era dornic să-și poarte, în văzul tuturor, fericirea, să vestească umil că a găsit taina cea mare, să-și împartă iubirea cu alții, căci toți oamenii au nevoie de iubire și sunt vrednici de ea.

Apoi azi nu-i mai era frică de nimica în lume, nici de singurătate și nici de mulțumire, doar pretutindeni sufletul lui găsea pe Dumnezeu viu, în toate minunile și în toate mărunț ișurile vieții. Poftea mereu din adâncimile inimii să se umilească și să ceară iertare oricui a greșit vreodată cu gândul ori cu fapta.

În fiece minut descoperea prilejuri noi de bucurie și iubire, ca un copilaș, în fața căruia lumea și viața de-abia încep a-și dezvălui tainele. Stătea de vorbă mai ales cu țăranii, aflând în inima sa vorbe de mângâiere prin care să le câștige încrederea și să le dăruiască în schimb iubire.

Peste vreo patru zile doamna Bologa, indignată, îi aduse vestea că blestematul de Pălăgieșu l-a făcut “tâlhar” și “trădător” în fața tuturor domnilor, seara, la “cazină”, ba sa lăudat că are să-l învețe minte și omenie, de să-l pomenească cât va trăi. Apostol, fără să spună un cuvânt, își luă chipiul și porni grăbit spre piață, lăsând pe maică-sa îngrozită, “că acuma de bună seamă o să omoare pe afurisitul de buzat”, regretând că i-a mai spus ce-a auzit chiar de la biata Marta. Doamna Bologa petrecu un ceas spăimântător, frângându-și mâinile, plângând și mai dojenind pe Rodovica

asta, care “s-a obrăznicit și s-a lenevit de tot, că nu-i chip să mai trăiești cu ea…” Pe urmă Apostol sosi, senin și mulțumit.

— Ce-ai făcut, dragul mamei? îl întrebă doamna Bologa tremurând.

— I-am cerut iertare, mamă… răspunse Apostol cu bucurie în glas și cu o flacără de fericire în ochi.

Trei zile înainte de împlinirea lunii, locotenentul Apostol Bologa primi ordin telefonic să se prezinte imediat la serviciu.

— Se vede că se îngroașă lucrurile de au început să suspende concediile, zise Apostol, liniștit și încrezător, către maică-sa, comunicându-i știrea.

— Ba mare minune dacă aici n-o fi mâna “buzatului”!

strigă doamna Bologa revoltată, mai ales gândindu-se că Apostol s-a și umilit înaintea blestematului.

De mult simțea Apostol că mai are o datorie de împlinit, dar mereu i-a lipsit curajul. Acuma își dădu seama că a trecut vremea șovăirii. După-amiază bătu la poarta avocatului Domșa, găsi pe Marta acasă, îi sărută mâna, o privi în adâncul ochilor și o rugă să-l ierte cu atâta patimă, că fata se zăpăci, zâmbi rușinată, apoi izbucni în lacrimi, murmurând că numai ea a fost vinovată…

Doamna Bologa îl petrecu la gară, pe jos, în zori, căci trenul pleca foarte de dimineață. Petre, cu povara în spinare, gâfâia mai tare ca odinioară… Apostol era aproape vesel.

Vorbea cu maică-sa, plin de duioșie, și-i zicea mereu:

— Pretutindeni sunt oameni dornici de iubire, mamă, și pretutindeni te însoțește Dumnezeu!… Acuma știu, mamă, și acuma mi-e croită cărarea vieții, dreaptă și luminoasă…

Când șuieră sirena, doamna Bologa, lângă scara vagonului, îi șopti cu grijă:

— Ia seama, dragul mamei, că mâine intrăm în Săptămâna patimilor… Du-te și la biserică, du-te și nu uita pe Dumnezeu!

Apostol zâmbi blând și-i răspunse cu o privire fierbinte de credință. Trenul porni încet. Doamna Bologa rămase pe peron, sorbind privirea lui încrezătoare, ca o mângâiere cerească. Apoi coroana în floare a unui măr o învălui ca într-o haină de mireasă.

În clipa aceea prin inima lui Apostol trecu o undă de amărăciune, ca o presimțire neagră în mijlocul unei mari veselii…

CARTEA A TREIA

1

Când văzu cea dintâi casă din Lunca, după o cotitură de deal, Apostol Bologa tresări iarăși, parcă fără veste i s-ar fi mohorât sufletul. Dar împunsătura de ac se stinse ca o scânteie, lăsându-i în inimă un nou belșug de bucurie. Scoase capul pe fereastra compartimentului, grăbit, având siguranța că îl așteaptă cineva. Din depărtare descoperi cireșul bătrân care, în cinstea sosirii lui, se împodobise cu o minunată cunună de flori albe în locul coroanei de muguri plăpânzi de acum o lună…

În gară pâlcuri de soldați se năpustiră asupra trenului ce pufăia și se smucea cu înverșunare înainte de a se opri. Ochii lui Apostol însă alergau nerăbdători printre oameni, mereu de ici-colo, cercetând aproape cu frică până ce, cu o lucire de fericire nestăpânită, se poticniră. Pe peron, în același loc unde rămăsese, ca și cum vreme de patru săptămâni nici nu s-ar fi clintit de acolo, stătea Ilona, scormonind, cu priviri din ce un ce mai îngrijorate, prin toate vagoanele, pe rând, încât fața ei, în încordarea așteptării, părea mai aspră și slăbită.

Apoi deodată, zărind pe Bologa, i se aprinse în ochi o flacără sălbatică, și buzele îi încremeniră într-un surâs speriat…

Apostol Bologa sări jos, mișcat și zăpăcit, neștiind ce să facă. În inimă îi ardea pornirea de-a se repezi la Ilona și dea o strânge în brațe în fața lumii întregi. Dar o nătângie stăpânitoare îl ținu lângă vagon, să aștepte pe Petre cu bagajele.

— Hai, băiete, hai mai repede! murmură el către ordonanța care se lupta pe scara vagonului cu soldații grăbiți să se urce.

Cu coada ochiului se uita numai la fata groparului, gândindu- se cu teamă ce nenorocire ar fi dacă ar pleca tocmai acuma, înainte să-i audă el glasul. Totuși, când ajunse în fața ei, se opri mirat, prefăcându-se că de-abia acuma a văzut-o, șii zise cam rece:

— Ce cauți aici, Ilona? Fata se făcu de asemenea a nu-l fi zărit și răspunse cu uimire:

— Uite, uite, domnul locotenent!… Ai și venit?… Tata zicea că mai ai vreo trei zile… De altfel, pe dumnealui îl așteptam, că s-a dus la oraș după niște… Dar poate c-o să sosească cu cellalt tren…

Își sorbiră o clipă privirile cu atâta înfrigurare, parcă între ochii lor s-ar fi întins un fir de mătase roșie. Apostol îi dădu mâna și văzu că Ilona coboară pleoapele și că buzele zâmbitoare îi tremură; mâna era însă rece.

Apoi Bologa trecu înainte, repede, să nu facă vreo prostie dacă nu se va grăbi. În ulicioara gării, întoarse capul.

Fata se ciorovăia cu ordonanța, cerându-i să ducă și ea un geamantan, iar Petre refuza cu mândrie, explicându-i că nare nevoie de ajutorul nimănui și că de altminteri bagajele sunt mai ușoare fiindcă domnul locotenent a lăsat acasă multe mărunțișuri nefolositoare la război. Apostol nu se putu stăpâni să nu se amestece:

— Lasă, Ilona… De ce să te ostenești tu? Poate duce soldatul și mai greu…

Fata groparului zâmbi mulțumită, parcă numai atâta ar fi așteptat, și pe urmă, în vreme ce Bologa își continua drumul, începu să descoase pe Petre, pe ungurește, cum au petrecut acasă, deși Petre nu-i prea înțelegea întrebările. Apostol cu vreo câțiva pași înaintea lor, auzea bine întrebările ei, știa că ea de la el ar dori răspunsurile, și inima îl durea de bucurie.

Până acasă, din toate grădinile le râdeau pomii înfloriți, iar pe marginile ulițelor li se scuturau în cale numai petale ușoare, ca la nunțile din povești. În odaia lui, Apostol găsi atâta miros de floare, că se tulbură, suspină și se uită recunoscător la Ilona care, deodată, încurcată, îi zise, ca și cum ar fi răspuns la o întrebare:

— De când ai plecat d-ta, m-am culcat eu aici, c-a vrut să se culce ofițerul care a venit în locul d-tale, dar și tata a zis că mai bine să mă culc eu, că d-ta tot trebuie să te întorci și de ce să o ia un străin și s-o strice, când d-ta azi-mâine…

Se opri, roșie foc, parcă i-ar fi spus o taină grozavă. Bologa avu aceeași impresie, vru să-i mulțumească, dar simți că, de va rosti o singură vorbă, nu-și va mai putea stăpâni lacrimile de bucurie și se va face de râsul soldatului, care se apucase să-i descarce bagajele și să așeze toate cum au fost acum o lună… Atunci, ca o salvare, îi veni în minte serviciul și trecu grabnic în cancelarie. Cei doi gradați se sculară în picioare, iar el, ca să-și mai reverse generozitatea ce-i umplea sufletul, le strânse mâna zâmbind și întrebându-i cum merge slujba și ce s-a întâmplat mai de seamă în lipsa lui.

Sergentul dădu să-i explice ceva, dar Apostol, aruncându-și ochii prin niște hârtii indiferente, nu-l ascultă deloc, fiindcă toate gândurile îi fugeau înapoi, în odaia unde rămăsese Ilona și de unde Petre nu se mai urnea, ca și

cum anume nar fi vrut să-i lase singuri. Apoi, înainte ca sergentul să sfârșească lămuririle, se întoarse dincolo și, fără să se uite la Ilona, zise nerăbdător către ordonanța zeloasă:

— Bine, Petre… ajunge… Lasă că mai faci și altă dată…

Acuma… ajunge…

— Apoi am și isprăvit, don' locotenent, răspunse Petre, ușurat, ieșind îndată, să-și potrivească și culcușul lui din tindă.

Când se pomeni singur cu fata, Bologa roși mai rău ca adineaori Ilona. Își zicea că atât Petre cât și fata au înțeles gândurile lui și-i era rușine, parc-ar fi plănuit o crimă. În același timp însă simțea o trebuință arzătoare să-i spuie că ie dragă și tot atunci își dădea seama că ar fi ridicol să facă declarații de amor unei țărăncuțe care nici nu l-ar înțelege, ba poate ar și râde de dânsul. Ilona părea și mai tulburată. De unde cât a fost și Petre aici, s-a mai mișcat și ea, așezând câte ceva, acuma stătea lângă pat, neștiind ce să facă cu mâinile, uitându-se la Apostol cu o curiozitate înfricoșată și mai ales așteptând din clipă în clipă să se întâmple o minune.

În sfârșit, după o tăcere apăsătoare, Apostol Bologa se așeză pe laviță, între ferestrele dinspre uliță, și vorbi deodată cu glas rece și străin, cum ar fi vorbit cu un soldat oarecare:

— Dar tatăl tău ce-a mai dres de când am plecat? Ilona se repezi asupra întrebării parc-ar fi fost chiar minunea așteptată și răspunse cu o mândrie grăbită și aproape jignitoare:

— Tata ce-a făcut, zici?… Apoi, munca și necazurile, ce crezi că-i nimic? Că doar avem și noi niște pământuri, ca oamenii de treabă, și trebuie să muncim cum putem dacă vrem să trăim… Numai Dumnezeu știe…

Apostol o privea și o asculta cu mare luare-aminte și totuși nu pricepea nimic. Glasul ei însă, cu undulările aspre ca un cântec sălbatic, i se prelingea în suflet prin toți porii, îi alina toți nervii. Și în aceeași vreme ochii lui se odihneau pe buzele ei, puțin cărnoase, roșii-închise și umede, care se mișcau convulsiv, îndârjite și cu un fel de imputare tainică.

Când tăcu Ilona, Bologa se zgudui, ca și cum i s-ar fi rupt ceva în inimă. Îi întâlni ochii și zări acolo înfricoșarea ce se încuibase brusc și în sufletul lui. Apoi în tăcerea dintre ei căzu, ca o izbăvire, un strigăt gros din ogradă și deodată se înviorară amândoi, iar fata, cu glas mai dulce și cu ochii râzători, întrebă:

— Dar d-ta ce-ai mai făcut pe-acasă, bine?… E frumos pe la d-voastră?

— Ca și pe aici, Ilona… doar că la noi e mai departe războiul… puțin mai departe…

— De noi știu că nu ți-a fost dor, vezi bine… Cum să-ți fie dor, că acasă omul… urmă Ilona ascunzându-și într-un zâmbet întrebarea…

— Mi-a fost dor de tine, Ilona, zise Apostol, de asemenea zâmbind, dar cu o voce mai groasă ca de obicei, care se silea să coboare în inima ei.

Ochii fetei pâlpâiau cu luciri nervoase, în vreme ce buzele răspunseră cu grabă:

— Vai, Doamne, am avut o presimțire grozavă că ai să te întorci înainte de-a se împlini vremea și de trei zile am așteptat toate trenurile, nu știu de ce… toate, toate trenurile, toată ziua…

Pe fereastra dinspre grădină bătea soarele din asfințit. O fâșie de aur tremura pieziș, peste masă, pe podeaua gălbuie, până aproape de ușă, despărțind pe Ilona de Apostol ca o punte fermecată. Fericirea tresălta în inima lui ca niște jung201 hiuri dureroase și prin creieri i se învârtea în cerc același gând: dacă Ilona și-ar da seama ce vorbește, i-ar fi rușine și l-ar părăsi. Se sculă brusc în picioare, vrând să o roage să nu plece, deși fata vorbea mereu, cu aceleași străfulgerări ciudate în ochi. Balta de lumină dintre ei râdea și-și oglindea râsul parcă numai în obrajii Ilonei. Atunci Apostol uită de ce s-a ridicat și se gândi cum să treacă el prin pata de soare fără s-o tulbure. Și, tot gândindu-se, se pomeni c-a și pășit în șuvoiul razelor poleite și se opri buimăcit, fiindcă și fata se apropiase, ca și cum ar fi ademenit-o cine știe ce putere tainică. Buzele ei se mai mișcau, dar el nici glasul nu i-l mai auzea. Șopti răgușit:

— Mulțumesc… Ilona… pentru că…

O privea și se vedea în ochii ei ca într-o oglindă. Ridică brațul puțin, parc-ar fi dorit să-i strângă mâna, și deodată îi cuprinse mijlocul. Fata se lăsă moale în îmbrățișarea lui, cu o rămășiță de protestare supusă:

— Vai de mine… că și d-ta, zău așa…

Împreunându-se, buzele lor fierbinți se crâmpoțiră, cu o patimă furioasă, câteva clipe. Apoi Ilona își veni în fire, se smulse ca o șopârlă, își potrivi năframa pe cap dintr-o singură mișcare și pieri pe ușă afară…

În același moment vraja din odaie se stinse ca un vis.

Apostol se uită împrejur cu frică și i se păru că s-a trezit întro casă străină. Pânza de soare rămăsese pe loc, dar avea o melancolie de amurg în sclipirile-i tremurate. Pe urmă toată odaia se umpluse parcă numai cu gândurile lui, ca un stol de păsărele scăpate dintr-o colivie.

“Ce înseamnă romantismele astea caraghioase de licean amorezat? își zise cu o revoltă pe care o simțea el însuși falsă și care totuși credea că o să-i mulcomească părerea de rău ce i se grămădea în inimă. Atâtea mofturi, atâta zbuciumare pentru…” În vremea aceasta însă, în altă parte a creierului îi fierbea întrebarea tot mai ațâțătoare: “Unde s-a dus Ilona?” Își alunecă mâinile prin părul castaniu, ca și cum ar fi încercat să-și ostoiască gândurile. Apoi se apropie de fereastra stângă, să-și mai răcorească sufletul privind afară.

Ograda era îngrădită cu uluci, și peste drum, într-o grădină, albeau pomii înfloriți, înviorând înserarea. Ici-colo coperișuri de case, dranițe mucezite însemnau pete negre la poalele coastelor de brazi, tivite pe jos cu livezi grase. Lângă poartă, răzimat de uluci, stătea un infanterist foarte murdar și zdrențuros, cu casca pe ceafă, cu o mutră păroasă de maimuță, vorbind cu cineva din tindă, vesel și mulțumit și arătându-și mereu dinții albi, lucitori. Privirea lui Apostol vru să-l ignoreze, dar inima lui întrebă: “Cu cine vorbește infanteristul?” Era sigur că tăifăsuiește cu Ilona, și fața i se strâmbă de mânie, aproape fără să-și dea seama. Soldatul îl zări în fereastră și deodată i se stinse râsul, și dinții cei albi se ascunseră într-o seriozitate puțin speriată; luă poziție, își îndreptă casca, salută grav și pe urmă, fără grabă, uitânduse pe furiș spre geamul primejdios, se târî mai departe în ogradă, până ce dispăru din ochii locotenentului.

“Adică ce-mi pasă mie cu cine a vorbit bădăranul, chiar dacă a vorbit cu ea? răspunse Bologa întrebării care-i tot sfărâia în minte. Am să ajung de râsul lumii cu asemenea…”

— adăugă apoi nervos, așezându-se iarăși pe laviță, unde stătuse adineaori când fusese și Ilona în odaie.

Căuta să se gândească la altceva, dar simți că nu e în stare, iar din fundul inimii auzi un glas limpede: “Ilona mie dragă…” Apoi nu se mai împotrivi glasului și sufletul i se însenină și i se umplu de o nouă bucurie mare, ademenitoare, în care Ilona întruchipa toată lumea. Și el se lăsă în brațele acestei bucurii cu sfială și uitare de sine, ca o fecio203 ară în brațele primului iubit. Avea impresia că inima i se topește încet-încet, răspândind în jurul lui fiori de dragoste.

Amurgul cenușiu ploua pe geamuri, printre mușcatele somnoroase, învăluindu-l într-o rețea de fericire…

Într-un târziu se smulse din ispita visărilor, își puse chipiul și ieși. În ușa tinzii, infanteristul murdar stătea mereu de vorbă cu un artilerist în

capul gol, iar Bologa, văzându-i, se bucură. În tindă se mai gândi la Ilona, dar nu se opri și nici n-o căută din ochi. În ogradă de asemenea se gândi la ea și totuși nu întoarse capul. Răcoarea amurgului parcă-l dezmeticea dintr-o beție.

Ajunse în uliță și nu coti spre mijlocul satului, ci tocmai dimpotrivă, ca și când ar fi avut să fugă de o primejdie. Merse vreo cinci minute, și ulicioara se împărți brusc în două pe malul gârlei gălăgioase. Pe cer, chiar în vârful măgurii ale cărei poale se scăldau aici în apele râului, se ivi luceafărul alb, rece ca un ochi din altă lume. Bologa, parc-ar fi regăsit o comoară uitată, sorbi cu lăcomie lumina cerească…

2

A doua zi Apostol Bologa, reluându-și serviciul, își aduse aminte de obligațiile reglementare și înștiință, prin telefon, pe aghiotantul regimentului că, în urma ordinului telefonic, ieri după-amiază a sosit în Lunca.

— Vasăzică ai luat cunoștință, camarade, și nu mai e nevoie să mă prezint în persoană, fiindcă ni s-au aglomerat lucrările pe aici, sfârși Apostol, dar când să închidă telefonul, îi veni ceva în minte și adăugă cu puțină imputare: Apropo, era să și uit… Încă un moment! Ia spune-mi, prietene, de ce mi-ați mâncat trei zile din concediu?… N-aș putea afla și eu?

— Habar n-am, răspunse, grăbit, aghiotantul. Întreabă și tu la divizie, dacă te interesează…

Bologa șovăi. În creieri retrăia clipa când a arătat doamnei Bologa cuprinsul telegramei și siguranța ei că ordinul de chemare a fost provocat de denunțul lui Pălăgieșu. De ce sa dus el oare tocmai atunci să-i ceară iertare? Și de ce s-a simțit atât de fericit când notarul s-a lăsat rugat până a binevoit să-i întindă mâna?… Acum se rușina puțin în sinea sa de umilința de atunci, dar rău nu-i părea, ci mai degrabă c-ar fi săvârșit o faptă bună prin care și-a ușurat inima și a curățit-o. Atunci nici o clipă nu s-a gândit la denunțul lui, atât de puțin îi păsa de lume și de toate cele ce erau afară de sufletul său. Azi Pălăgieșu a sărit brusc deasupra. Dacă întradevă r a fost denunțul notarului la mijloc?… Aghiotantul generalului e un laș cu spinarea de trestie și poate că nu-i va spune nimic, totuși n-ar strica să-l descoase puțin, să facă lumină, orice s-ar întâmpla pe urmă. Drumul drept e totdeauna cel mai bun.

— Ordinul excelenței… personal al excelenței… Eu nu cunosc motivul, zbârnâi aghiotantul generalului Karg în telefon.

— Atunci să mă prezint excelenței? întrebă Apostol.

— De ce? Tu vezi de serviciu și taci mulcom! Dacă va fi nevoie, te vom chema, n-ai grijă… Acuma sunt în perspectivă evenimente mari, foarte!… Toată lumea trebuie să fie la datorie!

Apostol Bologa nu-și putu stăpâni o strâmbătură de dispreț când lepădă receptorul, căci aghiotantul care nu fusese niciodată în tranșee și care ar fi fost în stare să perie în fiece zi pe toți generalii armatei, numai să nu intre el în foc, pomenind despre “evenimentele foarte mari”, își îngroșase vocea ca un viteaz de cafenea.

Peste un minut Apostol se trezi studiind cu o atenție încordată harta nouă, sosită în lipsa lui, cu situația exactă de pe front. Nu mai era o schiță aproximativă și învechită, ca odinioară, ci harta adevărată, precisă, în care se putea citi locul tuturor unităților, începând de la companii, ba pe alocuri chiar de la plutoane. Îi plăcea mai ales că azi se orienta mult mai bine ca atunci, pe teren. Atunci a fost atât de mișcat, atât de înfrigurat din pricina hotărârii de-a trece negreșit. Sau poate din pricina boalei? Dacă nu cumva din pricina lașității, fiindcă orice clipă petrecută aici îi slăbea încrederea în propria-i voință și-i rodea însăși credința…

Urmări cu creionul drumul de atunci, până la adăpostul căpitanului Klapka. A, dar de aici mai e cale bună până la infanterie!… Și ce aproape i s-a părut “pe teren”! Firește, pentru că uite ce mai cotituri până la primele linii… Dacă ții drumul principal, uite, dai tocmai la huzarii descălecați…

Dar escadronul lui Varga?… Al treilea… Uite-l!… Ce curios e aici frontul… Ei pe o muche, ceilalți pe altă muche de munte, și la mijloc, gol… gol… peste o mie de metri… Oare de ce sa fixat așa linia, de ce nu s-au apropiat, fie huzarii, fie ceilalți?… “Iacă, pe aici aș fi putut trece atunci dacă aș fi știut… Și dacă mă întâlneam cu Varga?… Mi-a spus doar că m-ar aresta și…” “Acuma îmi pierd vremea degeaba, fiindcă numai Dumnezeu știe ce va fi!” își zise deodată Bologa, ca și cum s-ar fi speriat de ceva necunoscut.

Ridică ochii de pe hartă. În fața lui, la masa cealaltă, printre vrafurile de registre și hârțoage, văzu capul sergentului, cu fruntea încrețită și cu creștetul țuguiat, pe care, din spate, pe fereastra colbuită, cădea o lumină de argint vechi.

Afară, în ogradă, și mai departe, până la picioarele dealurilor ce închideau zarea, stăpânea atâta liniște și pace, că sufletul lui Apostol se umplu iar de nădejdi, și mai ales de o încred206 ere adâncă. Îi părea rău numai că nici un petec de cer nu-i înfrumuseța orizontul.

Tocmai când inima îi era stăpânită de mulțumire, în ogradă apăru Ilona, care venea de undeva, îmbujorată, obosită, cu ochii scăpărând de mânie. Și parcă ar fi căzut de pe o culme amețitoare, Apostol simți că din suflet i s-au deșertat brusc împăcarea și liniștea, iar în locul lor s-a ivit o îngrijorare ciudată și o dorință dârză. Dădu să sară de pe scaun, să alerge la Ilona, s-o ia în brațe și să n-o mai lase să plece de lângă dânsul. De aseară, de când a fugit din odaie, n-a mai văzut-o deloc… Unde a umblat și de ce n-a venit? Rămase totuși la birou, coborându-și privirile iarăși pe harta cu pozițiile trupelor. Pe buze îl frigea sărutarea de aseară și în suflet i se zvârcoleau umbrele liniștii de adineaori, în creieri însă îi clocoteau gânduri și întrebări frumoase. Își dădea seama vag că între Dumnezeu și iubirea lui e o prăpastie, și nu era în stare să înțeleagă ce rost are prăpastia aceasta? Dacă Dumnezeu e iubire, de ce Ilona nu se cuprinde într-însul?

3

După-amiază Apostol Bologa plecă la depozitul general de muniții, să ia o înțelegere cu comandantul, care locuia mai sus de gară, într-o cocioabă dărăpănată, ca să fie aproape de depozitul săpat în pântecele dealului. Acolo dădu peste locotenentul Gross.

— Ce faci aici, prietene? se cruci Apostol, strângându-i mâna cu bucurie.

— Lucrez, cu un mic detașament, la amenajarea depozitului, de vreo patru zile, răspunse pionierul, de asemenea bucuros.

Comandantul era dus undeva și Bologa se hotărî să-l aștepte, mai ales că avea pe Gross să-i țină tovărășie. După câteva întrebări însă, locotenentul zise deodată:

— Să nu crezi, Bologa, c-am uitat imputarea ta de odinioară, știi, în curtea generalului, în Zirin!

— Ce imputare? făcu Apostol nedumerit.

— Ei, nu-ți aduci aminte? urmă Gross, aproape batjocoritor.

Apoi da, firește, atunci numai de frontul românesc tremurai și poate nici nu ți-ai dat seama ce mi-ai spus… Dar eu n-am uitat, amice! Uite, și acuma

e aici imputarea ta, ca un cui, aici, în suflet… Și totuși n-ai avut dreptate! Șapte luni am rumegat vorbele tale și de atunci te aștept cu răspunsul… Mi-ai spus, mai pe subțire, că sunt laș pentru că una vorbesc și alta fac…

— A, da, murmură Bologa, rușinat. Da… adică nu tocmai laș… În sfârșit, atunci aveam atâta venin în inimă, dragul meu…

— Sunt laș, sunt chiar ipocrit, recunosc! sâsâi Gross aprig, înfuriat parcă de sfiala camaradului. Fiindcă nu mi-a sosit încă vremea!… Dar când va sosi vremea, voi fi cumplit, Bologa, n-ai grijă!… Acuma primesc ordinele, crâșnesc din dinți și execut… Nu mă plâng și nu plâng pe nimeni, ci adun picăturile de ură pentru ziua care va veni negreșit, care se apropie!… Aici orice sinceritate întâmpină numai gloanțe.

Astfel lașitatea mea e o armă de luptă și de rezistență… Trebuie să rezistăm până când va răsări soarele nostru, trebuie să rezistăm și să trăim dacă vrem să răsară soarele!

Bologa se buimăci de ura ce ardea cu flacără în ochii locotenentului și zise cu tristețe:

— N-ai să fii fericit niciodată, Gross, din pricina urii tale!

— Nici n-am nevoie de fericire… cel mult de răzbunare!

Fericirea e pavăza lașității, pe când răzbunarea…

— E tot un fel de fericire, zâmbi Bologa, întrerupându-l.

— Firește, dacă înțelegi așa fericirea, se supără Gross.

Atunci când ți-e sete, fericirea e un pahar de apă!

— Fericirea e totdeauna iubire, zise Apostol Bologa schimbat, privindu-l cu o ușoară mustrare.

— Și iubirea e Dumnezeu, adăugă Gross râzând ironic.

Da, da, cunoaștem!… Începutul și sfârșitul e Dumnezeu, fiindcă habar n-avem de unde venim și unde mergem și, prin urmare, înlocuim întunericul cu un cuvânt mare și gol…

— Când simți pe Dumnezeu în sufletul tău, nu mai ai nevoie nici de explicații, nici de trecut și viitor, zise iar Bologa, liniștit. Când crezi aievea, te-ai ridicat deasupra vieții!

— Ce-i, Bologa, ai nebunit? întrebă brusc locotenentul, foarte serios.

— Toate științele trecute și viitoare nu vor putea înăbuși în sufletul omului glasul lui Dumnezeu! urmă Apostol cu o înflăcărare umilă. Pretutindeni te izbești de întrebări, numai în Dumnezeu găsești împăcarea fără îndoieli! Veșnic te chinuiește rostul vieții dacă n-ai pe Dumnezeu în suflet și niciodată nu știi unde-i binele și unde-i răul, căci ce-a fost bine azi,

mâine va fi rău… În clipa când Dumnezeu ar părăsi pe om, definitiv, fără speranță, lumea ar deveni o imensă mașină fără conducător, osândită să scârțâie infinit, fără rost, îngrozitor de fără rost… În asemenea lume viața ar fi un chin atât de cumplit, că nici o ființă simțitoare nu ar mai putea trăi!… Ar fi într-adevăr sfârșitul lumii…

Gross îl privi cu dispreţ, zâmbitor mai întâi, apoi cu mirare și în sfârșit izbucni adânc indignat:

— De mii de ani se zbuciumă omul implorând binefacerile Dumnezeului iubirii, și din an în an mai rău! Fiindcă iubirea e zestrea fricoșilor și a neputincioșilor… Martirii întru Hristos primeau moartea preaslăvind pe Dumnezeul iubirii, și totuși Dumnezeu… Victoria creştinismului a fost dobândită prin umilință și lașitate, de aceea a întronat pe pământ domnia falșității, prefăcătoriei, nedreptății… Dumnezeul iubirii a ucis mai mulți oameni decât toți ceilalți zei împreună!

— Iubirea n-a ucis niciodată, Gross, zise Apostol netulburat.

Numai oamenii ucid în numele ei! Dar când va veni adevărata stăpânire a iubirii…

— Dragul meu, îl întrerupse Gross, mai agitat, stăpânirea iubirii adevărate nu poate veni niciodată, pentru că ar fi o absurditate. Când s-ar convinge omul că, în afară de viața de aici, de viața noastră pământească, îl așteaptă aievea dincolo de moarte o viață nouă, fericită, în clipa aceea, da, cu adevărat s-ar sfârși rostul nostru pe pământ. De ce aș trăi eu aici, în ticăloșie, când, cu ajutorul unui glonte, pot ajunge, într-o secundă, în împărăția fericirii? Cine crede sincer în viața de apoi și totuși tânjește aici, e imbecil, prietene!

— Cine crede aievea e unit cu Dumnezeu aici ca și dincolo, răspunse Bologa. Dacă Dumnezeu e pretutindeni, n-ai nevoie să alergi la el forțând zăvoarele morții!

— Da, da… Așa vorbiți de două mii de ani! murmură locotenentul de pionieri, iar disprețuitor. Mereu cu iubirea în gură și cu sabia în mână! Mereu ipocrizia… Și nu ipocrizia ocazională și temporară a luptătorului, ci ipocrizia dogmatizată, devenită instinctivă și inconștientă!

Plimbându-se de ici-colo, prin odăița strâmtă, Gross se uita din când în când la Bologa, parc-ar fi șovăit să-i dezvăluie toare gândurile. Apoi se opri hotărât. Ochii lui mici scăpărau, iar glasul i se încălzi și căpătă mlădieri stranii:

— Iubirea a dat faliment, ca și umilința, smerenia… Omul vrea să fie acuma mândru și stăpân și egoist, să lupte și să- și biruiască vrăjmașii, oricare și oriunde ar fi ei… De aceea trebuie să măturăm ruinele din sufletul omenesc și să pregătim venirea zeului nou, care nu cere închinare și înjosire, ci luptă și inimă dârză! Până azi ne-a fost rușine de ura din sufletul nostru, deși e soră bună cu iubirea… Până azi am ascuns-o și am înăbușit-o ca pe o biată cenușăreasă sau ca pe o rămășiță animalică!… De azi încolo va trebui să-i dăm locul de cinste în viața omenească, fiindcă oamenii nu mai vreau să moară, ci să trăiască și să lupte… Când mori luptând, moartea e răscumpărată, și când izbutești prin luptă, victoria e mai dulce… În locul ipocriziei trebuie să vie franchețea, chiar brutală! Numai ura va zdrobi minciuna care otrăvește lumea!

Apostol Bologa, uluit, aproape spăimântat de înflăcărarea locotenentului, îngână:

— Bine, Gross, credeam că ești socialist și că…

— Că sub eticheta mea se pitește tot un fel de fățărnicie? zise Gross, luându-i vorba din gură, cu vocea iar aspră și neplăcută. Dar meritul cel mare al socialismului în istoria omenirii este tocmai îndrăzneala de a propovădui pe față ura, de-a împărți pe oameni în două tabere, care să se urască în veci! Pe când diversele forme ale creștinismului măcelăresc omenirea în numele iubirii, noi am declarat fără ipocrizie că urâm pe cei puternici și pe cei mincinoși, că vom lupta împotriva lor fără cruțare până îi vom doborî. Voi vorbiți de iubire și Dumnezeu, dar numai ca, sub scutul lor, să puteți urmări mai lesne alte scopuri, nemărturisite! Tu însuți ești o pildă vie, de aceea te-am și observat de când te-am cunoscut. Pentru mine ești un caz interesant, Bologa, să nu te superi!…

Tu, în străfundul sufletului tău, ești un mare șovinist român, nu protesta, c-așa e cum zic!… Împrejurările te-au aruncat în război, ca și pe alții, și șovinismul tău a fost nevoit să pună, rând pe rând, diferite măști ca să poată scăpa de prime211 jdie. Ai fost erou, te-ai distins prin vorbe și fapte… până când războiul sau soarta sau dracul, dorind să-și bată joc de tine, te-a trimis deodată în fața românilor tăi… N-am să uit niciodată disperarea ta când te-am întâlnit în curtea generalului, pe frontul rusesc, îți aduci aminte… Bietul tău șovinism te chinuia, îți sfâșia inima și căuta ceva!… Ai fi ucis bucuros și cu entuziasm o mie de muscali sau italieni, numai să nu fii silit a trage în ai tăi… Aici ți s-ar părea o crimă să omori, pe când aiurea, oriunde, ți-ar fi indiferent sau ai socoti că ai făcut o vitejie…

Ei, și acuma ai născocit iubirea și pe Dumnezeu, în dosul cărora să poată dăinui șovinismul, liniștit… până se va ivi un prilej bun să-ți iei tălpășița!… Și toate acestea, în numele iubirii, Bologa!… Apoi nu vezi că e… e oribil?… Și nu atâta șovinismul tău, ci tocmai ipocrizia, poate inconștientă, în care se cocoloșește!

Apostol se clătină, parcă l-ar fi pălmuit. O mânie nebiruită îi îmbujoră o clipă obrajii și pe urmă se pierdu într-un val de scârbă. Buzele subțiri îi tremurau răspunzând:

— Ura te orbește, Gross, și te face să vezi năluciri!

— Acuma mă urăști, Bologa, zise locotenentul cu un surâs satisfăcut. Dacă însă ai fi sincer cu tine însuți, s-ar cuveni să- mi mulțumești că ți-am recunoscut taina cea mare. Nu știu dacă alții vor fi tot atât de înțelegători ca mine, Bologa!…

Eu nu mă supăr că aici îmi vorbești de iubire și Dumnezeu, iar acasă ațâți pe bieții oameni nu împotriva războiului în sine, ci împotriva ungurilor… Eu cel mult te voi compătimi când generalul…

— Ți-a spus generalul ție că eu?… întrebă Apostol necrezător.

— Generalul nu stă de vorbă cu mine decât despre afaceri de serviciu… A spus-o însă deunăzi, la popotă, aghiotantul, prietenul tău…

— Mie aghiotantul îmi spuse, adineaori, la telefon, că nu știe nimic! făcu iar Bologa cu puțină îngrijorare în glas.

Gross strânse din umeri, disprețuitor, acuma cu spatele la Bologa, care, din ce în ce mai tulburat, ar fi dorit lămuriri și nu cuteza să i le ceară. După un răstimp, locotenentul de pionieri se întoarse și continuă liniștit, mângâindu-și barbișonul retezat:

— Ș-apoi, dragul meu, te-aș jigni dacă aș lua în serios metamorfoza ta religioasă, fiindcă, pentru mine, adevărații credincioși sunt sau proști, sau șarlatani! Prost și șarlatan nu ești, prin urmare ar trebui să te cred smintit ca pe Cervenko…

Și încă Cervenko, prin paroxismul iubirii pentru iubire, e mai aproape de mine decât oricare alții. El iubește așa de mult omenirea, încât, în realitate, urăște pe toți oamenii, convins că numai el e om adevărat… L-am văzut ieri și m-a mișcat… E aici, în spital, cu un glonte în plămâni…

Să-l vezi cu ce pasiune suferă! Parcă ar fi Mântuitorul, care voiește să răscumpere păcatele omenirii întregi a doua oară…

Și doctorul Meyer crede că, cel mult în zece zile, trebuie să moară, sărmanul mântuitor!

Apostol Bologa se simți deodată foarte obosit, nu mai răspunse nimic, ci, sculându-se, se uită împrejur, parcă n-ar fi văzut pe Gross și întrebându-se cum a ajuns aici. Pe urmă zise încet, în șoaptă, ca pentru sine:

— Nu vine căpitanul… și nu mai pot aștepta… trebuie să plec…

Porni spre ușa deschisă, în prag își aduse aminte de Gross, care îl privea disprețuitor, se întoarse, îi dădu mâna fără o vorbă și ieși afară, în soarele primăverii, în vreme ce locotenentul îi strigă din urmă batjocoritor:

— Noroc, Bologa, și drum bun!

"De ce-mi urează drum bun?" se întrebă Apostol peste câteva minute, strecurându-se printre vagoanele din gară, ca și cum de-abia atunci i-ar fi sosit în creieri cuvintele lui Gross. Înainte de-a căuta măcar un răspuns, îl fulgeră o nouă întrebare: "Dar dacă are dreptate?" Acuma știa că întrebarea aceasta, sub altă formă, și mai cu seamă ceea ce se ascundea în dosul ei, i-a încolțit în minte din clipa când a zărit în gară, ieri, pe Ilona. I se clătina sufletul ca în bătaia unor vânturi neîmpăcate și în suflet i se răscoleau alte întrebări, mereu altele. Ieși în ulicioara gării și se pomeni deodată cu Ilona… În secunda când o văzu, gândurile i se risipiră, ca alungate de o putere irezistibilă, și în inimă îi rămase numai bucurie.

— Unde umbli pe aici, Ilona? îi zise el cu lăcomie, parcă ar fi vrut să-și verse tot sufletul în niște vorbe care altfel n-ar însemna nimic. Cum te-ai ascuns de nici nu te-ai mai arătat de aseară?

— Mi-e frică de d-ta, murmură fata plecând ochii și ocolindu- l.

— Șireato, șireato! făcu Apostol, fericit de răspunsul ei.

Dar eu tot te-am văzut adineaori, din cancelarie… Veneai de undeva și erai mânioasă, și-ți ședea bine…

Ilona trecuse, fără a mai scoate un cuvânt, iuțindu-și mersul și dispărând degrabă, în vreme ce Bologa, întorcându- se pe loc, o urmărea cu ochii aprinși.

Apoi, de după cotitura care înghițise pe Ilona se auzi huruit de roți grele și în curând se ivi o căruță încărcată zdravăn cu lăzi de muniții. Apostol tocmai voia să-și urmeze calea, când, lângă vizitiu, recunoscu pe locotenentul de huzari Varga care, sosind aproape, opri căruța și nu se dădu jos. Schimbară câteva vorbe și întrebări, cântărinduse din ochi cu o curiozitate ciudată. În sfârșit, Varga zise, în glumă și totuși cu o privire iscoditoare:

— Te-am așteptat să te arestez, Bologa… Se vede însă că ți-ai mutat gândul…

Apostol îi simți în inimă privirea ca un cuțit. Zâmbi încurcat și răspunse, de asemenea cu ton glumeţ, dar neputându-ș i ascunde o tremurare a buzelor:

— A, n-ai uitat încă convorbirea de atunci?… Ei da, am lipsit la apel… Crezi că de aci încolo e prea târziu?

— Nu știu… Tu trebuie să știi! zise Varga, devenind îndată serios.

— Așa-i?… Ș-apoi frontul e mare, prietene… De ce numaidecât pe la tine? urmă Bologa cu același zâmbet.

— Firește… negreșit… Dar eu te-am așteptat, nu știu de ce… așa… îngână locotenentul de huzari cu o licărire în ochi.

Hai, dă-i drumul, băiete! adăugă către vizitiu, întinzându-i mâna lui Apostol și zicându-i: La revedere… Am să te mai aștept, Bologa!… Fii sigur, am să te aștept…

Căruța porni cu zgomot scârțâitor, în care ultimele vorbe ale lui Varga se pierdură ca într-o prăbușire. Apostol Bologa merse pe urmele căruței, cu surâsul zugrăvit pe obraji, parcă ar fi vrut să mai spună ceva huzarului.

Tocmai în fața spitalului își dădu seama că dorește să vadă neapărat pe Cervenko, ca și cum numai Cervenko ar fi în stare să-i dezvăluie taina liniștii adevărate și să-i dea un leac împotriva tuturor chinurilor sufletului. Spitalul improvizat în localul școalei avea două săli cu vreo treizeci de paturi. În cea dinspre uliță, într-un colț, zăcea căpitanul Cervenko.

Un doctoraș cu obrajii pământii explică lui Bologa, înainte de a-l introduce, că Cervenko e de două săptămâni aici, cu un glonte, ricoșat, în piept… “Glontele, pătrunzând de-a curmezișul, a frânt două coaste, și-a pierdut forța de penetrație și s-a oprit în plămânul stăng, în apropierea inimii, așa că ni-e peste putință să-l ajungem și să-l extra215 gem… Pe bolnav îl jenează îngrozitor și, afară dacă o întâmplare norocoasă nu va interveni, poate să-i provoace o hemoragie mortală… În sfârșit, noi sperăm… în ajutorul lui Dumnezeu, dar bolnavul trebuie cruțat și mai ales n-are voie să vorbească… De altfel, are dureri cumplite și…” Apostol Bologa se apropie de patul lui Cervenko în vârful picioarelor. Căpitanul, foarte palid, cu fața în sus, avea ochii verzi țintiți în tavanul cu grinzi. Obrajii lui erau uscați, cu pielea lucioasă, întinsă pe oase, și atât de albă, că barba cafenie, resfirată peste învelitoarea sură, părea neagră. În ochi îi ardea o lumină cu pâlpâiri de suferință și exaltare și umilință, ca niște tainice respirații sufletești.

Bologa se opri la vreo trei pași de pat, dar bolnavul nu întoarse privirea spre dânsul, parcă n-ar fi auzit nimic din ce se petrece pe lumea aceasta. De-abia când îi rosti numele, ochii lui Cervenko răspunseră cu o lucire de bucurie.

Pe urmă Apostol se așeză la picioare și rosti câteva cuvinte care nu cereau răspuns. Căpitanul bolnav zâmbi cu buzele și cu ochii, blând, cu atâta bunătate, că inima lui Apostol începu să tremure repede, fricoasă, ca o pasăre speriată, simțind deodată mustrări dureroase și încredere mare.

Și Bologa stătu acolo, în fața bolnavului, aproape un ceas, fără a scoate o vorbă, sorbindu-i privirile din ce în ce mai însetat, ca și cum din ele ar fi vrut să-și adune un mănunchi de sprijin. N-ar fi fost în stare să-și lămurească simțămintele din clipele acelea, dar sufletul i se bucura ca pătruns de o taină nemărginită.

Când se ridică de plecare, văzu bine că buzele lui Cervenko se mișcă fără glas. El totuși înțelese ce-i spune și, drept răspuns, îl sărută pe amândoi obrajii. Și ochii bolnavului îl petrecură până la ușă și mai departe, prin zidurile sălii, până în uliță…

4

Spre seară, groparul Vidor sosi acasă din oraș, unde fusese cu cumnatul său, și îndată vru să afle de la Bologa cum stă pacea, că pe aici iar se aud vești de bătălii.

— Noi vom afla cei din urmă pacea, zise Apostol, fiindcă pacea o fac cei ce n-au cunoscut războiul!

În aceeași seară, trecând din cancelarie în odaia sa, găsi acolo pe Ilona care, fără sfială, aproape sfidător îi zise:

— Te-am așteptat să-ți spun că nu-s supărată, dar mi-e rușine…

Apostol o luă în brațe și ea își ascunse obrajii pe pieptul lui.

— Ilona… Ilona… murmură Apostol, strângând-o nebunește și sărutându-i gura.

Dar fata se smulse brusc din mâinile lui și fugi afară, parcă s-ar fi spăimântat de ceva… Peste câteva clipe veni într-adevăr Petre să aprindă lampa.

Cele două zile următoare Apostol Bologa le petrecu întro agitație cumplită. Serviciul în birou îl chinuia, ca și cum ar fi stat pe cuie. În mintea lui se stinseră toate gândurile care nu priveau pe Ilona, precum inima și

toată ființa lui numai pe ea o râvneau în fiece clipă cu o patimă disperată. Din cinci în cinci minute trecea în odaia de dincolo, mereu cu speranța de a o vedea măcar pe Ilona. De câteva ori încercă să se gândească la Cervenko, la Dumnezeu, la iubirea omului…

Nu era în stare și de altfel era convins că, prin asemenea încercări, ar jigni-o pe ea. Ar fi vorbit numai despre Ilona toată ziua și de-abia se stăpânea să nu întrebe chiar pe gradații din cancelarie ce părere au de “fata gazdei”. Cu Pe217 tre însă stătea mai liniștit de vorbă, îl iscodea ce face “fetișcana ceea”, unde se culcă, pe unde umblă. Amănuntele cele mai mărunte i se păreau nespus de fermecătoare. Groparul nu-l mai plictisea, ba îl căuta și-l stârnea la taifas și mai ales se bucura aflând de la el câte ceva din copilăria “fetiței”.

De altminteri nici Ilona nu se mai ascundea și-și făcea mereu de lucru pe acasă, să fie mereu în ochii și în calea lui.

Totuși, se ferea să intre în odaia “domnului ofițer”, să n-o prindă tatăl său, dar mai cu seamă fiindcă îi era frică să n-o găsească Apostol iar acolo și să nu se întâmple cumva să nu mai poată scăpa din îmbrățișările lui. Numai de două ori a trecut pragul în cele două zile și de amândouă ori Apostol a simțit-o, a alergat și nu i-a dat drumul până ce n-a sărutat-o cu atâta foc, că era să-și piarză și ea capul, ba a doua oară a dat și ordonanța peste ei.

A treia zi, după asfințitul soarelui, groparul spuse locotenentului că se duce la Făget, unde va zăbovi tocmai până sâmbătă după prânz, că are acolo o “tablă” de porumb și ar vrea s-o are mâine cu uneltele și vitele cumnatului, să isprăvească cu munca pământului și să fie liniștit de sărbătorile Paștilor. Bologa uitase că e Săptămâna patimilor, cu toate că maică-sa îi amintise chiar și în clipa pornirii trenului, mai întrebă câte ceva pe gropar despre sărbători, gândindu- se numai că Ilona va rămâne singură aici. După ce dispăru groparul, Apostol, fericit, dădu să caute pe Ilona, o așteptă… Nimic. Îl cuprinse o tristețe chinuitoare când îi trăsni prin cap că fata o fi dormind undeva prin vecini sau la vreo rubedenie. Numai la cină și întâmplător îi spuse Petre că “fetișcana” s-a încuiat în odăița din fund și nici nu crâcnește, parc-ar fi înghețat acolo “cine știe de frica cui”…

Ziua următoare i se păru strâmbă, sfărâmată și plină de un miros acru. Nu văzu deloc pe Ilona. De-abia seara o întâlni, în tindă. Era gătită. În cap o năframă de mătasă verde ca iarba, iar pieptul strâns într-un läibăraș de catifea roșie, ca în corset. În cancelarie nimeni; în cealaltă odaie însă Petre

horobăia, mormăind rugăciuni. Apostol, care tocmai ieșea din cancelarie, o surprinse pe când ea căuta să se strecoare nesimțită. Îi veni să țipe de bucurie și totuși încremeni în fața ei, privind-o doar cu niște ochi lacomi și plini de spaimă.

Și ea se opri, îngrozită, și se clătină puțin pe picioare… Astfel trecură câteva clipe, amestecate cu rugăciunile ordonanței din odaia ofițerului.

Apoi Bologa șopti cu o lucire nouă:

— De ce te ascunzi de mine, Ilona? Fata, ca și cum n-ar fi înțeles întrebarea, păli și răspunse îndată la altă întrebare ce tremura în ochii lui:

— Lasă-mă… Trebuie să mă duc la biserică… E Vinerea mare… Denii… Și poimâine sunt Paștile…

Apostol îi văzu numai buzele și nu-i auzi glasul. Pe urmă privirea îi coborî pe sâni gata parcă să spargă laibărul care-i apăsa. Deodată se făcu roșu, o apucă de mână și-i șopti cu altă înflăcărare, că fata își feri obrajii:

— Ilona, am să te aștept de la biserică…

Fiindcă ea tăcu, Apostol continuă mai fierbinte, înfigându-ș i ochii aprinși în ochii ei speriați:

— Trebuie să vii, Ilona… acuma trebuie… de la biserică…

negreșit… te aștept…

Ilona se cutremură și dădu să treacă. El îi aținu calea să- i audă răspunsul înainte de toate.

Se ciocniră piept în piept și Apostol o strânse brusc în brațe și o sărută prelung parc-ar fi dorit să-i soarbă tot sufletul dintr-o dată. Fata, cu brațele moarte, murmură aproape deznădăjduită:

— Doamne… Doamne, iartă-mă…

— Să vii, Ilona… Ilona! bâlbâi Bologa dându-i drumul în vreme ce ea, cu pași moi, ieșea din tinda întunecoasă.

Apostol Bologa rămase câteva clipe în tindă, aiurit, nesigur dacă a fost aievea Ilona sau poate numai închipuirea lui veșnic nesăturată și-a bătut joc de dânsul. Pe buze îl ardea sărutarea ei și în inimă o fericire atât de vie, că începu să strige, în neștire, ca și cum ar fi încercat să înăbușe un glas tulburător:

— Petre!… Petre!…

Ordonanța apăru în pragul odăii, crezând că s-a întâmplat ceva. Apostol își veni în fire, se uită foarte vesel la Petre o clipă și-i zise, numai ca să nu tacă:

— Ce faci, Petre?… Gata cina? Patul? Mi-e foame, Petre, și sunt așa de mulțumit, așa de…

Soldatul răspunse grav, parcă veselia stăpânului i-ar fi căzut greu:

— Am pregătit tot, don' locotenent… că pe urmă să mă pot duce la biserică…

— Bine, bine, Petre… Du-te… unde vrei! strigă Apostol de-abia stăpânindu-se să nu-l îmbrățișeze, într-atâta bucuria din sufletul lui simțea nevoia să se împartă și să se desfete.

Nu intră în odaie, ci se repezi afară, ca și când ar fi vrut să-și vestească fericirea deodată cerului și pământului.

Răcoarea serii îl dezmetici. Se întoarse înapoi. În fața casei îi apăru ca o străfulgerare prin creieri să meargă și el la biserică.

Într-o clipă se hotărî și în cea următoare își luă seama, zicându-și că va fi mulțime mare acolo și nu va putea vedea pe Ilona și poate nici la sfârșitul slujbei nu o va întâlni, iar până să vie dânsul acasă…

Pe uliță treceau din când în când oameni singuratici spre biserică. În odaia lui era aprinsă lampa și, prin ferestrele mici, cu perdeluțele albe netrase, văzu patul așternut.

“Dar dacă n-are să vie?” îi răsări prin minte pe neașteptate și în aceeași secundă îi zburară din suflet toate bucuriile.

Un fior de frig îl străbătu din cap până-n picioare. Intră în ogradă, mâhnit, cu un cărbune aprins în inimă. Petre plecase.

Era singur în toată casa. Pe masă îl aștepta mâncarea rece. Nici n-o atinse. Luă o carte de pe policioara de la căpătâiul patului și se așeză la masă să citească, să-și omoare vremea și mai ales să-și ostoiască gândurile. Literele se încurcau, fugeau și se vălmășeau. Și inima-i era plină de mustrări nedeslușite.

“Dacă nu vine, înseamnă că nu mă iubește și atunci…” Ultimul cuvânt îi rămase suspendat în creier ca un vârf de floretă. Atunci… Atunci… Își dădea seama că iubirea aceasta îl depărtează de toate credințele și năzuințele lui și totuși simțea că fără de ea i s-ar istovi inima și viața însăși și-ar pierde orice rost, iar lumea ar deveni un pustiu fără margini.

Nici o clipă nu s-a gândit unde îl va duce iubirea Ilonei, ca odinioară când a iubit pe Marta și când a știut că va luao de nevastă. Acum nu era capabil să se gândească la nimic, căci dorea pe Ilona, cu toate simțirile și gândurile, neîncetat, parcă toată ființa lui ar fi fost amenințată de pieire dacă nu i-ar fi jertfit ei toate clipele.

Teama că Ilona nu va veni îl ustura până în măduva oaselor.

Cartea îi tremura în mâini și lumina lămpii începu să-l enerveze. Trânti volumul pe laviță și se plimbă de ici-colo, din ce în ce mai repede, ca și cum ar fi vrut să grăbească mersul vremii și apropierea clipei hotărâtoare.

În sfârșit nu mai putu răbda lumina și stinse lampa. Mai umblă câteva minute prin odaie, dar neliniștea nu-l părăsi.

Îmbrăcat cum era, se lungi în pat. Întunericul și tăcerea îl mângâiau. Își auzea bătăile inimii, ca niște gâlgâiri înăbușite.

Ca să înșele vremea, se apucă să numere; nu ajunse nici până la zece și pierdu șirul…

Trecu așa o veșnicie… Apoi deodată auzi, pe uliță, glasuri…

Vru să se ridice, dar imediat se răzgândi și rămase nemișcat… “Ar fi trebuit s-o aștept afară”, își zise cu disperare îngrozitoare în suflet. În aceeași clipă pașii ei răsunară în ogradă. El îi recunoscu, deși niciodată nu și-a dat seama că-i cunoaște… Pașii intră în tindă și se înmoaie, apoi se opresc șovăind… Apostol simte șovăirea și iar își aude limpede bătăile inimii… Pe urmă clanța se mișcă fără zgomot și nici ușa nu scârțâie, deschizându-se puțin, de-abia atâta cât îi trebuie ei ca să se strecoare… Iar îi fulgeră prin gând lui Apostol să sară din pat și iar rămâne țintuit pe loc, încercând să-și mulcomească inima și înfricoșat să n-o sperie…

“De ce nu închide ușa?” își zice apucat de o nouă disperare.

Dar chiar atunci aude zăvorul și sufletul i se aprinde într-o scânteiere de bucurie.

Ilona încremeni două minute lângă ușă… În tindă se auziră alți pași, grei, târâți… Bologa și Ilona se cutremurară, ca și când, fiecare în parte ar fi așteptat ivirea unui vrăjmaș pedepsitor… În curând zgomotul din tindă se potoli… “A fost Petre”, se gândi Apostol ușurat, auzind îndată foșnet de fustă apropiindu-se… Fata se opri lângă pat, mereu nehotărâtă și îngrozită. Inima în piept i se zvârcolea atât de aprig, că Apostol îi auzea zvârcolirile… Apoi Apostol nu se mai putu stăpâni. Întinse brațul spre ea și degetele lui atinseră sânii strânși în laibărașul de catifea… Ilona scoase un țipăt înăbușit.

— Ilona… turturica mea sălbatică! șopti Bologa răgușit, luându-i mâna rece și încercând să se ridice.

— Mi-e frică… mi-e frică… iartă-mă! murmură fata, vrând să se ferească, cuprinsă brusc de o voință nouă de împotrivire.

Dar tot atunci simți că nu mai are nici o putere și se plecă asupra lui, îngânând cu patimă:

— De acuma nu-mi pasă… chiar să mă omoare!

Îi alunecă piciorul pe podele și căzu moale, pe pat, suspinând lângă Apostol…

5

A doua zi, Apostol Bologa se simți ca după o beție rușinoasă. Îi era silă de sine însuși, par-ar fi săvârșit o crimă.

Se repezi de dimineață în cancelarie, găsi pretexte să ocărască pe cei doi slujbași și chiar pe Petre… dar de lucru nu se putea apuca. Ieși pe afară, căutând să fugă de remușcări.

“Am năvălit ca o vijelie în viața ei, am răscolit-o și nu m-am gândit decât la mine!” își zicea întruna scârbit, rătăcind de ici-colo.

Apoi deodată îi răsări în ochi zâmbetul Ilonei, fericit, supus, strălucitor de iubire și credință.

— Nu-ți pare rău, Ilona? o întrebă dânsul, șovăitor.

— Nu! răspunse fata hotărât.

— Ai încredere în mine, Ilona? urmă el, tremurând.

— Da! răspunse ea cu înflăcărare.

În fața ei râdea bucuria întreagă, netulburată de gânduri și nepăsătoare de lume, triumfătoare și ispititoare. Uitându- se lung în ochii ei, Bologa îi văzu inima toată, caldă, simplă, sălbatică, și în căldura aceasta i se topi îngrijorarea încetul cu încetul. Înțelese că Ilona prețuiește mai mult decât toate tainele lumii, și o clipă sau poate mai puțin, i se păru că tot universul se preface deodată în neant, lăsându-l numai pe el cu ea în fața lui Dumnezeu.

— Acuma însă trebuie să plec, zise apoi fata, că azi am mult de lucru… să fac ouă roșii, cozonaci, pască… Doar mâine e Învierea…

Mai zăbovi un minut, parcă inima nu ar fi lăsat-o să se despartă de Apostol. Pe urmă fugi în casă, râzând… În același moment Bologa auzi foarte deslușit din cancelarie, pe ferestrele deschise, glasul sergentului:

— Mi se pare că locotenentul nostru a pus ochii pe fata groparului…

— Ce-i drept, n-are gust rău, răspunse caporalul, râzând gros și înfundat.

Apostol Bologa aruncă o privire spre ferestre și deodată se însenină, ca și când ar fi găsit cheia înțelepciunii, și mormăi:

— E cam de dimineață, dar… trebuie!

Porni fără să se mai uite înapoi, și nici nu se opri până la poarta preotului Boteanu. În fundul ogrăzii, în ușa grajdului, popa vorbea cu cineva, în capul gol, cu spatele spre uliță.

Apostol deschise portița. Scârțâitul țâțânilor făcu pe Boteanu să întoarcă îndată capul. Soarele îi umplu fața de lumină.

Mai aruncă două vorbe în grajd și veni repede spre poartă. Când recunoscu pe Bologa, începu să zâmbească atât de vesel, parcă nu l-ar mai fi văzut de pe băncile școlii, “cum ar fi trebuit să zâmbească acum o lună”, gândi Apostol fără să vrea.

— Apostole, Apostole, ai mai venit pe la noi?… Ce vânt bun te aduce? zise preotul, înduioșat.

Bologa îi strânse mâna, îmbărbătat de seninătatea lui, bolborosind cuvinte neînțelese. “Cât de străin a fost atunci și acuma cât e de blajin!” își zicea uimit de schimbarea preotului.

— Haidem, Apostole, în veranda noastră țărănească! reluă Boteanu, cuprinzându-i mijlocul și îndreptându-se spre grădinița din fața casei.

Parcă acum toată înfățișarea casei parohiale ar fi fost mai prietenoasă. În cerdac era o masă acoperită cu fața albă și trei scaune împrejur, iar pe stâlpi și pe parmaclâc vrejile și frunzele viței-sălbatice își sorbeau verdeața.

— Poftește, Apostole, te rog! strigă popa, frecându-și mâinile cu mare bucurue. Ia loc aici… E foarte bine aici… Și preoteasa are să ne aducă niște cafele cu lapte cum n-ai mâncat nici pe la Pesta!… Scuză-mă numai o secundă, Apostole…

o secundă!

Apostol șezu, în vreme ce Constantin Boteanu se repezi în casă, să vestească pe preoteasă că a primit un oaspe. Cerdacul se răsfăța în căldura blândă a dimineții. Pe masă, căteva muște se alungau împrejurul unei pete de cafea neagră.

— Deunăzi m-am supărat pe tine, părinte, zise Apostol către preotul care se întorcea mulțumit. Eram atât de amărât, poate mai amărât ca azi, și n-ai vrut deloc să mă înțelegi și nici măcar să-mi dăruiești o vorbă bună!

Imputarea din glasul lui Bologa înnoură o clipă fața preotului, ca și când i-ar fi reamintit o suferință. Răspunse mai blând, plecând ochii:

— Erai tare aprins, Apostole, iar eu de-abia sosisem…

Omul, când sufere, e mai egoist și nu simte suferința aproapelui…

Numai moartea ne împacă aievea cu lumea și cu Dumnezeu!

— Iubirea nu? întrebă Apostol repede, aproape înfricoșat.

— Iubirea cea mare și adevărată e numai la Dumnezeu…

Din casă izbucniră deodată plânsete prelungi și nătânge de copii. Pe uliță trecea un detașament de soldați, în direcția frontului, obosiți, abătuți, cu capetele plecate, ca niște vite mânate spre zalhana. În cerdac însă ardea lumina soarelui ca un râs de fată frumoasă.

— Copilașii… veșnic fără astâmpăr, murmură Boteanu cu alt glas. Și biata preoteasă toată ziulica trebuie să-i muștruluiască…

Apostol zâmbi. Preotul urmă iarăși înviorat:

— Dar am auzit c-ai fost dus pe acasă, Apostole… De aceea nu te-am mai zărit… O, Doamne!… Barem pe acolo na trecut războiul…

— Îmi amintesc cât erai tu de studios în Năsăud, odinioară, Constantine, zise Bologa, parcă i-ar fi fost frică să nu uite ceva. Și mă gândesc, cum te-ai putut obișnui aici, departe de lume, fără cărți, fără oameni de seama ta?… Trebuie s-o duci greu de tot.

Popa Boteanu roși, dar în aceeași clipă îi izvorî în ochi o lumină smerită, care răspândea în jurul lui valuri de încredere și simpatie. Răspunse fără șovăire și cu un zâmbet de împăcare:

— Grea a fost lupta mea, Apostole, și lungă a fost… Dar Dumnezeu m-a ajutat și mi-a deschis inima și m-a mângâiat…

Căci viața e pretutindeni, în firul de nisip ca și în sufletul omului… Și pretutindeni oamenii au nevoie de milă, să dăruiască și să primească. Sunt bune ele și cărțile, însă numai viața poate să te apropie de Dumnezeu! Cât timp trăiești între cărți și din ele, ți se pare că acolo-i toată înțelepciunea…

Apoi, când ieși în lume, îți simți sufletul trist și fără sprijin, măcar de ai fi mistuit toate bibliotecile de pe fața pământului.

Așa am pățit și m-am zbuciumat cumplit și am crezut că nu voi găsi alinare nicăiri… Pe urmă, încetul cu încetul, în mijlocul naturii, m-a luat puhoiul vieții și m-a dus prin suferințe și amărăciuni, înainte, fără să-mi dau seama încotro… și așa într-un ceas, ori poate într-o singură secundă, m-am trezit cu sufletul plin de înțelegere! Am simțit puterea și slava și bunătatea lui Dumnezeu în inima mea, și în simțământul acela am aflat dezlegarea tuturor tainelor, Apostole!… De atunci nu mai am nevoie de cărți, ci numai de Dumnezeu.

Ș-apoi Dumnezeu e mai aproape de omul simplu, care trăiește afară, în vârtejul vieții… Mult mai aproape!…

Credința fuge de cărți și nu poate sălășlui statornic decât în sufletele care o doresc cu înflăcărare!

Apostol Bologa îngână cu obrajii aprinși:

— Părinte, simt cuvintele tale în inima mea… le simt, părinte!

Preotul clătină din cap și zise tot zâmbind:

— Dintre toți oameniii, filozofii simt cel mai anevoie adevărul dumnezeiesc, pentru că ei caută cu mintea cea slabă pământească pe Dumnezeu, și nu cu inima credincioasă și atotcuprinzătoare! Când omul își uită obârșia cerească și scormonește în noroi ca să afle rostul tainelor lui Dumnezeu, cum să se înalțe sufletul și cum să culeagă înțelegere și împăcare? Întrebarea preotului pluti un răstimp în razele de soare, apoi se destrămă într-o tăcere prelungă. Apostol se uită în pământ, copleșit de o apăsare crâncenă. Popa Constantin stătea în picioare, la câțiva pași, cu fața în revărsarea de lumină… Deodată Apostol Bologa ridică ochii spre el, însetați și îndurerați.

— Constantine, murmură Apostol cu o voce groasă, ca și cum ar fi vorbit din adâncurile sufletului, eu toată viața mam războit cu Dumnezeu!… Auzi? M-am luptat în fiece minut, căutându-l, adorându-l și blestemându-l! Am simțit totdeauna că am nevoie de Dumnezeu și Dumnezeu m-a chinuit îngrozitor!… Am avut clipe când l-am simțit în inima mea și nu l-am putut păstra acolo! De ce, părinte, nu lam păstrat? De ce n-a alungat el îndoielile, toate, să nu se mai reîntoarcă niciodată?… Și fiindcă clipele acelea au fost nespus de fericite și pline de liniște, de aceea am alergat fără odihnă, blestemând și cercetând pretutindeni… Lupta aceasta mă sugrumă mereu și frică mi-e că nu se va isprăvi niciodată, poate nici dincolo!

Ochii lui Apostol se zvârcoleau în lacrimi, cu licăriri disperate, așteptând parcă izbăvirea supremă de la omul din fața lor.

— Crede, Apostole, și Dumnezeu va coborî în inima ta când va bate ceasul, și nu te va părăsi în vecii vecilor! zise preotul cu un glas împletit numai din nădejde și îmbărbătare.

Bologa, ca și cum într-adevăr glasul i-ar fi picurat în suflet un balsam minunat, urmă mai liniștit, privind mereu în fața preotului:

— Vreau să cred… și uneori îmi simt ființa curată și primitoare ca un potir! Dar zadarnic implor și zadarnic bat la toate porțile, nimeni nu-mi răspunde!… Cred, cred, părinte!

Toate fibrele inimii mele numai credință râvnesc, chiar când mă sfâșie îndoielile și întrebările!… M-am războit cu ispitirile urii și le-am izgonit din

sufletul meu… Sunt în stare să mă umilesc, să mă înjosesc și să-mi presar cenușă pe cap, numai să dobândesc un strop de credință neclintită…

Tăcu o clipă și apoi continuă cu o voce nouă:

— Mă plimb veșnic între două prăpăstii, Constantine!..

Veșnic, veșnic!… Prăpastie afară, prăpastie în sufletul meu…

Și la fiecare poticnire mă uit în fundul prăpăstiilor… la fiece poticnire!… Și așa a fost totdeauna… De câte ori nu mi-am dat seama că omul nu poate merge singur pe drumul vieții, fără o călăuză sigură și totuși mereu am încercat!… Dar drumul vieții e plin de răscruci, și la fiecare răscruce am fost silit să mă opresc, să chibzuiesc, și niciodată n-am nimerit calea cea dreaptă și m-am întors înapoi și nici înapoi n-am mai cunoscut drumul pe care am mers…

— Și eu am purtat crucea ta, Apostole, și Dumnezeu, când am fost mai disperat, mi-a trimis credința cea tare ca stânca și m-a mântuit! rosti preotul limpede ca o vestire, trecând alături de el. Numai credința neclintită mântuiește pe om aici și dincolo deopotrivă! Credința e puntea vie peste prăpăstiile dintre sufletul zbuciumat și lumea plină de enigme și mai cu seamă între om și Dumnezeu!… Numai în credința neclintită vei găsi și tu călăuza fără greș în viață, căci numai ea te poate îndemna la fiece pas și-ți poate spune în fiece minut cum să-ți împaci sufletul!

Apostol Bologa plecase iar capul în pământ, ascultând cuvintele preotului ca o binecuvântare. Și când tăcu Constantin, nici el nu mai zise nimic, parcă în sufletul lui s-ar fi coborât aievea o călăuză fără greș.

Atunci intră în cerdac preoteasa, aducând în mână un coșuleț cu pâine prăjită, iar după ea, servitoarea bătrână, pășind cu mare băgare de seamă ca să nu se verse ceștile pline, așezate pe o tavă de lemn înflorit.

— Pune-o colea binișor! șopti preoteasa după ce zâmbi cu sfială spre Bologa.

— Încă n-ai cunoscut pe preoteasa mea, Apostole? întrebă deodată preotul cu mândrie. Poftim, privește-o și spune-mi dacă ai mai văzut așa căprioară drăgălașă?

— Vai, Constantine, nu ți-e rușine? zise preoteasa roșind până-n vârful nasului și făcând semn servitoarei să plece.

Preotesa era durdulie, plină de sănătate, cu obrajii bucălați și cu niște ochi verzi spălăciți și foarte blânzi. Apostol îi sărută mâna, murmurând câteva cuvinte.

— Acuma o să ne ierți, domnule, adăugă preoteasa, mereu roșie de rușine, aranjând masa. Ca la țară și ca în război… Altădată aveam și noi mai bine, dar cât a fost popa internat, cătanele ne-au prăpădit…

— Lasă, că-i bine, căprioară, zise Boteanu, mângâind-o cu drag. Că doar Apostol nu-i străin… Ehe, tu erai în fașe când noi puneam lumea la cale în Năsăud!

Preoteasa mai stătu până ce se așezară la masă, având mare grijă să spună că ea a potrivit cafelele, dar să mai poftească zahăr ori șvarț dacă nu li se pare bună, apoi se scuză roșind din nou, fiindcă în casă se porniseră iar niște scâncete subțiri, și ieși zâmbind foarte încurcată.

— O femeie rară, Apostole, începu îndată preotul cu o voce caldă de iubire. Ea a fost norocul meu… Am cunoscuto la un bal de teologi în Gherla, binecuvântat fie balul acela!…

De altfel e chiar fata înaintașului meu de aici, care a murit în anul când ne-am cunoscut. Soacra trăiește… aici la noi… Nu-ți poți închipui tu ce înseamnă o femeie care te iubește aievea, până la sacrificiu… Preoteasa mea e dintre femeile acelea, Apostole! Când ți-oi povesti odată pătimirile noastre, ai să înțelegi poate de ce o iubesc din tot sufletul…

Las’ că e și fata cultă, a învățat patru ani la Blaj…

Apostol îl întrerupse brusc, înfigându-și privirea în ochii lui:

— O iubești mult… ca și pe Dumnezeu? Boteanu rămase o clipă uimit, cu lingurița rezemată în fundul ceștii. Apoi răspunse hotărât, aproape solemn:

— Da… mult, ca și pe Dumnezeu!… Iubirea e una și nedespă rțită, întocmai ca credința! Inima mea cuprinde în aceeași iubire pe Dumnezeu, și pe tovarășa vieții mele, și pe mama copiilor mei!… Prin iubirea adevărată sufletele unite se apropie de tronul Atotputernicului…

În ochii lui Apostol se aprinse atunci o strălucire așa de mare, că preotul Constantin de-abia își putu stăpâni mirarea.

6

Apostol Bologa se întoarse la cancelarie liniștit și se așternu pe lucru cu o sârguință de om care și-a potrivit viața pe ore și minute. Numai din când în când zvârlea ochii pe fereastră, parcă ar fi așteptat pe cineva, dar fără nerăbdare și fără vreo strângere de inimă, sigur că cel așteptat va sosi negreșit la timp.

Pe la unsprezece groparul Vidor intră pe poartă, posomorât și cu o legătură în mână. Atunci Apostol se sculă de la birou și așeză tocul în călimară. Doar degetele îi tremurau puțin. Ușa cancelariei era deschisă și în curând groparul apăru în prag dând bună ziua ofițerului, ca totdeauna. Bologa răspunse simplu, adăugând fără să mai aștepte obișnuitele întrebări despre pace ale bătrânului:

— Aș dori să-ți vorbesc ceva… ceva foarte important…

acuma… numaidecât…

Groparul, curios, vru să intre în cancelarie, dar Apostol îl opri:

— Dincolo… la mine… Vin și eu îndată!

— Bine, prea bine, zise Vidor, uitându-se nedumerit spre cei doi gradați, ca și când ar fi vrut să citească vreo explicație pe fețele lor. Bine… Atunci mă duc să dau fetei legătura și vin…

Apostol ramase lângă birou, în picioare, până ce văzu pe Vidor intrând în odaia de dincolo, pe urmă trecu și el, fără șovăire, dregându-și puțin glasul, în mers. Pe fața groparului citi un fel de spaimă amestecată cu șiretenie.

— Bade, vorbi Bologa hotărât, mi-e dragă Ilona și vreau s-o iau de nevastă, dacă vrea și ea și dacă mi-o dai și dumneata!

Groparul Vidor se uită lung în ochii lui, fără să clipească, și nu răspunse, parcă n-ar fi înțeles nimica sau ar mai fi așteptat lămuriri.

— Îmi trebuie răspunsul acuma, numaidecât! continuă Apostol, enervat puțin de tăcerea bănuitoare a țăranului.

Să nu crezi că mi-a trăsnit prin cap așa… M-am gândit bine și am cumpănit…

Vidor întoarse ochii spre ferestrele dinspre ogradă, oftă, se scărpină în ceafă, clătină din cap și apoi zise rar, uitânduse cam pieziș la ofițer:

— De… domnule locotenent, vorbă mare ai spus, recunosc, că știm și noi omenia și cuviința, măcar că suntem oameni de rând, cum ne-a lăsat Dumnezeu… Apoi, nu zic, țio fi ea dragă d-tale, fata, dar și eu sunt om bătrân și am pățit multe și cu lingura cea mare am înghițit necazurile și de aceea cred că nu-i pentru dumneata fetișcana noastră…

Că ea, sărăcuța, nici avere n-are, nici învățată nu-i și nicicum nu se potrivește cu dumneata, domnule locotenent!

— Fiindcă mi-e dragă, ne potrivim, murmură Apostol tulburat, ca și cum n-ar fi așteptat împotrivire.

Groparul se mai scărpină în cap, mai cercetă din ochi într-ascuns pe locotenent, mereu nehotărât și bănuitor. În sfârșit merse la ușă și, din prag, strigă:

— Ilona!… Ilona!… Ia vino-ncoace, iute!

Fata sosi îndată, întrebătoare, cu degetele murdărite de vopseaua ouălor roșii. Când îi spuse tatăl său că ofițerul o cere de soție, se spăimântă, se uită la Bologa și izbucni în lacrimi. Groparul stărui să răspundă “domnului locotenent”, dar toate fură în zadar: Ilona plângea și nici în ruptul capului nu voia să deschidă gura.

— Ne pierdem vremea de pomană, domnule locotenent, zise în cele din urmă Vidor cu dispreț. Muierea tot muiere, din lacrimi n-o scoți nici cu șase boi… De altminteri, ce să mai lungim vorba, că fata trebuie să facă precum îi poruncesc eu!

Se mai uită o clipă în ochii lui Apostol, apoi se duse la el cu mâna întinsă, rostind apăsat:

— Mare cinste ne faci, domnule locotenent… De-acu numai să fie într-un ceas bun și cu noroc și să trăiți.

Apostol, luminat de bucurie, se apropie de Ilona, care își acoperise obrajii cu șorțul, plângând mereu înăbușit.

— Ilona! șopti el mișcat. Vrei să fii mireasa mea, Ilona? Ea își dezveli fața și-i răspunse printr-o privire fierbinte, izvorâtă din plâns și împodobită cu un surâs de fericire. Și Apostol o sărută, fără sfială, pe obrajii umezi de lacrimi.

— Atunci să mergem degrabă la preotul satului să ne logodească! zise Bologa, simțind pe buze gustul lacrimilor ei. Vă aștept în cancelarie…

Se reîntoarse la birou, mai liniștit de cum venise. Peste o jumătate de ceas groparul bătu la ușă, vestindu-l că sunt gata de plecare. Atât Vidor, cât și Ilona se îmbrăcaseră în haine de sărbătoare. Apostol observă că fata își pusese năframa verde de ieri și mai ales läibărașul de catifea roșie care-i rotunjea sânii.

Preotul Boteanu se cruci de mirare când se pomeni iar cu Bologa, și încă întovărășit de Vidor cu fata… Întrebă cu glas puțin îngrijorat:

— Ce-i, Apostole?… Ce s-a întâmplat?… Că doar nici trei ceasuri n-au trecut…

— Tu m-ai învățat, părinte, și ne-am grăbit să-ți cerem binecuvântarea! zise Apostol zâmbind.

Boteanu, nedumerit, îi pofti în odaia unde odinioară a primit pe Apostol și ceru nerăbdător explicații. Când află hotărârea lui Apostol, se uită pe rând la toți trei, neputându-ș i ascunde mirarea. Apoi se scuză pentru o secundă, ieși afară, desigur să spuie și preotesei ce minune s-a întâmplat, și reveni cu patrafirul, crucea și cartea de rugăciuni.

— Dacă-i așa, să ne rugăm Domnului să vă blagoslovească unirea, murmură preotul, foarte blând, deschizând cartea.

Citi rugăciunile obișnuite, căutând să le înveșmânteze în cât mai multă evlavie și solemnitate. Pe urmă sărutară cu toții crucea, iar tinerii se îmbrățișară. Preotul mai adăugă câteva cuvinte, îndemnând mai cu seamă pe Ilona să prețuiască norocul ce i l-a trimis Dumnezeu și să se silească a fi vrednică de bucuria care i se hărăzește din mila cerului.

Fata plânse și groparul se înduioșă.

— Acuma însă poftiți și luați loc, să cinstim cu un pahar de vin ceasul acesta de fericire, cum e datina strămoșească!

zise Boteanu, scoțând și împăturind patrafirul.

Ca și cum ar fi fost aranjate toate pe rotile, pe dată sosi servitoarea cu sticla plină și cu paharele și, peste câteva clipe, însăși preoteasa, strălucitoare de nerăbdare.

— Uite, căprioară, prietenul nostru și-a ales mireasă pe Ilona! strigă preotul, cu totul vesel, umplând paharele.

Preoteasa felicită pe Apostol și-i lăudă pe Ilona că-i fată cuminte și… În glasul ei însă era atâta uimire, că Apostol nici nu îndrăzni să răspundă și se bucură când “căprioara” trecu la Ilona, s-o descoase și să-și astâmpere curiozitatea prin fel de fel de întrebări.

După ce preoteasa se mai potoli, Boteanu le spuse o veste grozavă, pe care adineaori, îndată ce a plecat Apostol, i-a adus-o un soldat ce se află în gazdă pe aici, prin vecini…

Soldatul tocmai se întorcea din Făget și acolo a aflat că azinoapte au fost prinși, nu se știe unde, trei bieți țărani, despre care se zice că sunt spioni și că au trimis anume știri de însemnătate vrăjmașilor, prin front. Groparul interveni degrabă cu lămuriri mai complete: el a văzut cu ochii pe cei arestați. Generalul cel mare șade doar în casa cumnatului din Făget și cumnatul, fiind și primar, știe tot ce se face și ce se petrece. Adevărul este că de acum două săptămâni a venit porunca prin sate să nu mai iasă nimeni, nici cu vitele și nici după lemne, pe aproape de front, dar oamenii, nătângi și proști, nu înțeleg de vorbă bună și parcă înadins numai pe acolo umblă…

Militarii au tot închis ochii și s-au mulțumit să-i ia la goană. De vreo câteva zile însă divizia face pregătiri mari pe front, nu se știe cu ce scop și din ce pricină. Și atunci au băgat de seamă că orice ordin se dă aici și orice mișcare, peste o zi, două, ajunge și la cunoștința dușmanului. În sfârșit s-a zis că trebuie să fie pe aici spioni, iar spionii nu pot fi decât tocmai țăranii care, în ciuda poruncilor strașnice, se vâră mereu prin zona frontului. Așa au pus mâna azinoapte pe trei și i-au adus între baionete la Făget. Generalul e atât de mânios, că a poruncit să-i spânzure pe toți trei, ca să dea o pildă strașnică. Mâine are să-i judece Curtea Marțială, și dacă generalul cel mare a poruncit, apoi de bună seamă că o să-i și spânzure…

— Cumnată-mea, săraca, a plâns ca o nebună de mila lor, sfârși groparul. Doi sunt din Făget, oameni cunoscuți, români, iar unul e de aici, de la noi… Bietul Horvat, domnule părinte, că trebuie să-l știi, de pe ulița gării… Vai de capul lui! Mă bătea gândul să-i spun nevestei sale, dar nu știu…

parcă mi-e groază!… Și iaca așa!… Tocmai era să-i povestesc dumnealui, domnului locotenent, dar cum m-a luat cu fata, am și uitat, uita-m-ar moartea!

— Doamne, iartă-ne păcatele și apără-ne de primejdii!

murmură preotul, închinându-se cu evlavie. Moartea ține praznic mare în vremurile de azi… O, Doamne, neînțelese sunt și prea înțelepte hotărârile tale! Fie-ți milă de slăbiciunule noastre și nu ne lăsa fără mângâiere acum și pururea, amin!

Apostol Bologa își făcu cruce de trei ori, cu ochii muiați în lacrimi, cu inima însângerată de o milă mare.

La plecare, preotul îi strânse mâna prelung și-i zise:

— Apoi să vii negreșit la Înviere, Apostole… să-ți mai întărești inima și credința în Dumnezeu, că vezi bine cât de cumplite-s vremurile și câtă nevoie are sufletul omului de sprijin și de îndurare!

— Negreșit! răspunse Apostol din toată inima.

După-amiaza trecu ca părerea, în cancelarie, la lucru.

Seara, la cină, spuse și lui Petre că se va însura cu Ilona.

Ordonanța îi ură noroc numai cu jumătate de gură: aflase vestea de la însăși Ilona și nu putea pricepe cum să ia “domnișorul” de nevastă o țărăncuță și săracă, și proastă, când ar fi găsit atâtea fete de boier, numai să fi întins un deget.

Porunci seara soldatului să-l trezească la vreme pentru Înviere. Pe la miezul nopții se deșteptă în alintările Ilonei:

— Scoală, leneșule… Aide, să nu pierzi tocmai Învierea!

Până să se dezmeticească, fata dispăru fără zgomot… Se îmbrăcă în grabă. Răcoarea nopții îi învioră pașii. Cerul era senin, vânăt, și stelele pâlpâiau ca niște luminițe pe bolta unei imense catedrale.

Curtea bisericii era plină de oameni și totuși mai soseau mereu, care singuratici, care în pâlcuri. Bisericuța de lemn, veche, lăsată într-o parte și proptită cu bârne ca să nu se dărâme, cu turnulețul răsucit puțin, cu ușa atât de joasă, că trebuia să te pleci intrând, de-abia se deosebea în întuneric dintre pomii bătrâni care-și întindeau ramurile, ca niște brațe ocrotitoare, până deasupra acoperișului… Dinlăuntru, ca dintr-o peșteră, se auzea un glas chinuit, mormăind când tărăgănat și dureros, când aspru și ascuțit.

— E prea devreme, șopti cineva lângă Bologa, căci părintele slujește așa fel încât tocmai când se crapă de ziuă să isprăvească liturghia!

— Mai bine prea devreme decât să n-ai loc nici măcar în curtea bicericii, răspunse altul cu imputare.

Oamenii se îmbulzeau, șopteau. Ici-colo se stăpâneau râsete înăbușite. Întunericul începea să se îmblânzească.

În sfârșit ușa bisericii se lumină și, peste câteva minute, preotul, cu Evanghelia pe braț și cu o lumânare aprinsă în cealaltă mână, se ivi în prag. Zeci de lumânărele se întinseră nerăbdătoare spre preotul în odăjdii strălucitoare și în curând curtea bisericii se umplu de luminițe galbene, plăpânde, ca o ceată sfioasă de suflete care așteaptă, tremurând la porțile cerului, glasul izbăvirii.

Printre țăranii ce se înghesuiau în jurul preotului, Apostol Bologa văzu și mulți soldați, cu fețele transfigurate de evlavie, bolborosind rugăciuni fierbinți. Dar mai ales se miră, zărind, la o parte, cu lumânărica aprinsă, pe sergentul ungur de la cancelaria lui.

Apoi începu slujba. Preotul Boteanu cânta blând, cu glas subțire, cu ochii închiși sau ridicați spre înălțimile cerești.

Lumina juca pe fața lui slabă, dându-i înfățișarea unui sfânt dintr-o icoană veche. Împrejurul lui Apostol buzele oamenilor, uscate, se mișcau repede, nesățioase. Fumul de tămâie se răspândea în valuri albastre și credincioșii îl sorbeau cu bucurie ca o mireasmă din altă lume.

— …S-ascultăm sfânta evanghelie! cântă preotul, tărăgănat, uitându-se peste capetele mulțimii cu o privire care parcă vestea o taină nouă.

Toată lumea căzu în genunchi. Apostol asculta dus, cu ochii pe buzele preotului. Cuvintele se legănau, pluteau și se împreunau într-o melodie stranie, care-i picura în suflet nemărginită încredere. Încet, în neștire, plecă fruntea în pământ, simțindu-și inima copleșită de ceva nespus de amar.

Apoi deodată auzi iar glasul preotului, triumfător și puternic, vesel ca o trâmbiță de argint:

— Hristos a înviat din morți…

Apostol sări în picioare. Toți oamenii cântau, cu fețele albe de bucurie. Și glasurile fâlfâiau ca niște stegulețe de pace și se ridicau în văzduhul limpede și se înălțau tot mai sus, până la tronul mângâierilor cerești…

7

În duminica Paștilor avu mai mult de lucru la cancelarie, totuși la prânz făcu o pauză și luă masa împreună cu Vidor și cu Ilona. Groparul îi povesti a doua oară, cu amănunte noi, despre cei trei țărani arestați și, muncit de curiozitate, se repezi după-amiază până la cumnatul său, să mai afle noutăți. Putea acuma pleca liniștit, fiindcă nu mai avea grija fetei.

— De-aci înainte ai s-o păzești d-ta mai strașnic decât mine, zise către Bologa, clipind șiret.

Spre seară, înainte de a se întoarce groparul din Făget, se auzi prin sat că cei trei împricinați au fost osândiți la moarte de Curtea Marțială și că chiar mâine vor fi spânzurați.

Vestea umplu de groază pe săteni și pătrunse ca o ștafetă sinistră prin toate casele, mohorând bucuria sărbătorilor.

Totuși, groparul Vidor aduse și noutăți. Mai întâi că osândiții vor fi executați într-adevăr mâine dimineață, înainte de răsăritul soarelui. S-au dus rudele, cunoscuții lor, și au îngenuncheat și au plâns în fața generalului, să-i ierte, să-i fie milă… Aș! Generalul e foc și i-a alungat cu jandarmii. Pe urmă alta: azi-noapte au mai fost arestați încă patru oameni, tot din Făget și tot în zona frontului, iar mâine o să-i judece și pe aceștia.

— În sfârșit, se vede că generalul și-a pus în gând să ne spânzure pe toți, rând pe rând, oftă groparul, foarte posomorât.

Se mai duse pe la vecini să le povestească nenorocirea ce s-a abătut asupra oamenilor din senin, dar se întoarse degrabă acasă, se schimbă și plecă iar la Făget.

— Poate să le fiu de folos bieților oameni, cu meseria mea, zise luându-și rămas bun de la Apostol și Ilona, închinându-se, Doamne ce năpastă!… Doamne, ferește!…

A doua zi Vidor veni acasă la amiază, numai să dea de știre că cei trei au fost spânzurați într-o braniște, la marginea șoselei, jumătate calea între Lunca și Făget.

— Nici nu le-au ridicat spânzurători, povesti groparul, plângând ca o babă. I-au agățat, ca pe niște câini, pe câte o cracă de copac… Am vrut să le facem groapă, cum se cuvine creștinilor, dar nu i-au coborât din ștreang… Zice că-i porun239 ca să atârne acolo trei zile și trei nopți, să-i vază toată lumea și să se învețe minte!… Doamne, Doamne, apără-ne! Până ce le-au pus lațul de gât, s-au jurat bieții oameni că nu-s vinovați… Parcă a vrut cineva să-i asculte?… Ordin și iar ordin!… Și uite-așa, a doua zi de Paști! Doamne, mare ești și mare-i mila ta, Doamne!… Și mai sunt patru închiși!…

Porni numaidecât înapoi, spre Făget, fără să ia ceva în gură, cu ochii arși de lacrimi, gârbovit de spate ca și cum într-o zi ar fi trăit zece ani.

Peste vreo două ceasuri, tocmai pe când Apostol era mai ocupat, năvăli în cancelarie căpitanul Klapka strigând:

— Bologa! Fericitule!… Ai sosit din concediu?… De mult?… A, fericitule!… Dar barem ești sănătos acuma? Îmbrățișă zgomotos pe Apostol, copleșindu-l cu întrebări.

Era puțin slăbit la față, numai bărbuța de milițian părea mai blondă, mai rară și mai neîngrijită. După câteva minute, Bologa îl pofti dincolo, să vorbească mai în tihnă. Acolo găsiră pe Ilona, care nu mai lăsa pe Petre nici să intre în odaie, geloasă și dornică să-și servească ea singură logodnicul și să-l îngrijească. Klapka, văzând-o, nici una, nici două, o luă ștrengărește de gușă, alegându-se cu o palmă zdravănă peste mână.

— Aa? Aprigă fetiță! murmură căpitanul uimit. Ce-i drept, lovește țapăn!… Dar cine-i frumoasa, Bologa?… Ehei, bine o duci tu aici! De aceea nu-ți pasă de noi!

— E logodnica mea, zise Apostol zâmbind.

— Cum? Logodnica…ta? întrebă Klapka complet zăpăcit.

Bine, dar asta-i… asta-i nebunie, Bologa!… Iartă-mă, poate că sunt bădăran, totuși… nu pricep! Nu pricep nimic!

— Ei, dacă ar pricepe omul toate câte nu le pricepe, ce farmec ar mai avea viața? răspunse Bologa vesel. Mai bine șezi colea, odihnește-te puțin și

să ciocnim ouă roșii, că e a doua zi de Paști.

Și, în vreme ce Klapka se așeză la masă, aiurit, Apostol ieși în tindă și se reîntoarse apoi împreună cu Ilona, care aducea o farfurie cu ouă roșii și alta cu pască și cozonac.

Căpitanul se sculă în picioare și, foarte galant și încurcat, zise către Ilona:

— Adineaori am fost rău-crescut… dar n-am știut că…

am crezut că… să mă ierți…

Deși nu știa boabă nemțească, Ilona înțelese cam ce vrea Klapka, se uită la el lung și apoi pufni într-un râs atât de vesel, că amândoi bărbații râseră împreună cu ea.

— Fetița… adică logodnica ta, e mare ștrengăriță! zise Klapka după ce Ilona fugi afară, să râdă în voie. Oricum, adăugă pe urmă serios, logodna asta e un mister, pentru mine, firește…

— Și pentru mine! șopti Apostol cu o fâlfâire de entuziasm.

Dar nu numai logodna, ci toată viața, începând cu sufletul meu și sfârșind cu infinitul înstelat!

Căpitanul îi aruncă o privire mirată și reluă nehotărât:

— Bine… așa se zice… Astea-s dintre vorbele mari pe care toți le simțim și nimeni nu le înțelege aievea… Logodna însă e ceva material, e un fapt precis. Ceva ce nu pricep în logodna aceasta sunt motivele care te-au îndemnat să-ți legi viitorul cu o fetiță, nostimă, negreșit, dar necivilizată…

În sfârșit, un om ca tine ce poate găsi într-o țărăncuță, și încă unguroaică? Uite, asta nu pricep, dragul meu!

— Sufletul e același la țărancă și la contesă, răspunse Bologa cu mai multă însuflețire. Cel puțin în privința cuprinsului…

Numai forma a schimbat-o civilizația. Și ești sigur că schimbarea s-a făcut întru fericirea omului?… Nu, nu, eu cred că civilizația a falsificat pe om și l-a înrăit; omul primitiv e bun și drept și credincios, de aceea e mult mai fericit ca omul civilizat!… Imensei majorități a omenirii civilizația nu i-a dăruit până azi decât războiul, care pune față în față milioane de oameni și care ucide mii și mii de suflete într-o secundă! Binefacerile civilizației se răsfrâng numai asupra câtorva privilegiați suferind de plictiseală și de spleen. Pentru o mie cinci sute de milioane de oameni civilizația e o pacoste, dacă nu chiar un rafinat sistem de robire!

— Oare fără binefacerile civilizației ai mai putea tu însuți să te ridici împotriva lor? întrebă Klapka cu un surâs.

— Atunci n-aș fi simțit nevoia să le disprețuiesc și aș fi fost desigur mai fericit! strigă Apostol îndârjit. Civilizația dtale stârnește în bietul suflet omenesc numai întrebări, dar nu e în stare să-ți ofere nici un răspuns! Fiece “cucerire” a civilizației a dărâmat câte-o bucățică din fericirea omului, până ce nu i-a lăsat în suflet decât un morman de ruine… În locul credinței a pus formule, chiar pe Dumnezeu ar vrea să- l vâre într-o formulă ingenioasă, iar pe urmă să-și frece mâinile și să zică: “Poftim, am cucerit și pe Dumnezeu!”… Însăși muzica divină, care e viața, a tot despicat-o și a explicat-o, încât azi sărmanul om “civilizat” nu mai știe încotro s-o apuce, dezgustat și de sine însuși… Mi-e scârbă de civilizație, căpitane! Zece mii de ani de civilizație nu prețuiesc cât o singură clipă de adevărată împăcare sufletească!

Klapka îl asculta din ce în ce mai nedumerit, își smulgea bărbuța, nerăbdător, gândindu-se mereu să-l întrerupă și să- i spuie că pentru altceva a venit el aici…

— Dragă Bologa, eu… încercă Klapka să zică.

Dar Apostol, grăbit, parcă i-ar fi fost frică să nu-și piarză șirul sau parcă ceea ce spunea îl apăsa pe suflet și vroi să scape mai repede de apăsare, continuă:

— Numai un moment, căpitane… Să înmormântez civilizația în inima mea, definitiv. Ea mi-a zdrobit viața și ma chinuit douăzeci de ani, neîncetat… Ea m-a îndemnat să- mi călăuzesc viața după concepții și formule și principii. De câte ori viața trăgea cu buretele peste construcțiile mele neroade, îmi făceam altele mai năzdrăvane și mă mândream că eu…— Eu, cu e mare — am izbutit să-mi croiesc, soarta, să mă pun de-a curmezișul vieții și al lui Dumnezeu!… A trebuit să mă izbesc cu capul de toți pereții până să mă smulg din ghearele rătăcirilor, până să mă regăsesc pe mine însumi, sufletul meu însetat de Dumnezeu și de fericire!

— Da… da… omul are nevoie de un sprijin sufletesc, murmură căpitanul.

— Așa-i? zise Bologa stăruitor, ca și cum aprobarea l-ar fi întărit. Așa-i?… Așa-i… Un sprijin, căpitane!… Credință, multă, nesfârșită, oarbă… Credința-i Dumnezeu, căpitane!

Atunci însă, parcă exuberanța l-ar fi rușinat, se uită la Klapka o clipă și urmă cu alt glas, foarte schimbat:

— Vorbesc, vorbesc și… Nu te supăra! Mi-e plină inima…

Te rog! adăugă zâmbind și arătând farfuriile de pe masă. Sunt făcute de logodnica mea… O cheamă Ilona…

Șezi! De ce stai în picioare? Se așezară amândoi. Klapka îmbucă din pască și vorbi mestecând:

— Îmi aduc aminte când ai fost pe la mine, pe front…

Știi, când cu ofițerul român… Cât erai de zbuciumat… Am crezut că te-ai supărat pe mine fiindcă nu m-am entuziasmat de planurile tale de fugă… ții minte? Ai plecat furios…

— Da… furios, zise Apostol dând din cap.

— Ai avut noroc cu boala, reluă căpitanul înghițind un gălbenuș tare. Nu știu de ce am avut și mai am încă presimțirea că te-ar prinde dacă ai încerca să treci dincolo…

Nu știu… De aceea îți port mereu de grijă. Poate că-i o superstiție… Oricum, te-ai născut într-o zodie cu noroc, Bologa!… Mai întâi pentru că ai scăpat de front… Aici parcă nici n-ai fi în război…

— Adevărat, parcă nici n-ar exista războiul! făcu Bologa cu un surâs mulțumit. Sunt ca un funcționar bătrân, ori ca un cal de tramvai. Toată ziua cu aceleași registre și foi de muniții… notez, controlez, adun… O mașină de cancelarie…

Adevărat! Nu mă mai gândesc la război și chiar la nimic…

În realitate, fericirea îngustează cumplit orizontul omului, nu crezi?

— Poate… În orice caz pe front n-ai răgaz să uiți unde te afli, zise Klapka, oftând si plecând ochii, în care apăruse o îngrijorare grea. De vreo zece zile avem fierbere și pregătiri și ordine peste ordine încât te trec sudori reci… Ce-o fi, Dumnezeu știe, vom ataca noi, sau așteptăm atacul lor?…

Am fost azi pe la cartier, chiar de acolo vin… Toți sunt muți și gravi și ridică din umeri: să-i ia dracul pe toți!… Și pretutindeni o vigilență extraordinară, mai ales că în ultimele zile au început oamenii să dezerteze la dușman pe capete, cu deosebire românii… Numai azi-noapte am aflat c-ar fi șters-o vreo cinci infanteriști, așa că-ți închipui ce-i pe la noi!

Klapka se uită la Apostol cercetător, ca și cum ar fi vrut să vază ce impresie i-au făcut știrile acestea. Apostol însă asculta liniștit, și în ochii lui pâlpâia blând numai milă și tristețe. Căpitanul continuă cu mai multă inimă:

— Și aici cu civilii… Ai zice c-a turbat generalul. Am văzut trecând spre Făget… Sunt trei spânzurați, la marginea șos244 elei, într-o pădurice… Mi-am adus aminte de pădurea spânzuraților… Până și calul meu s-a speriat și a pornit întrun galop nebun… Acuma, la întoarcere, nici n-am mai venit

pe șosea, ci am luat-o pe linia drumului-de-fier, ca să nu mai văd grozăvia ceea… Și Curtea Marțială de-abia și-a început activitatea! Tocmai când să plec încoace, am auzit c-ar mai fi condamnat pe patru țărani… Un ceas a durat judecata și într-un ceas patru spânzurați!

Căpitanul tăcu iar, așteptând parcă ceva. Ochii lui Bologa, înecați în lacrimi, îl priveau lung, fix, adânc.

— Dar tot la cartier, zise Klapka după o pauză, cu fața înseninată puțin, am aflat că vor să retragă pe toți soldații români din front și să-i trimită aiurea… Nu știu dacă și pe ofițeri… Dacă ar fi adevărat, ai putea răsufla și tu liniștit!…

De aceea trebuie să te astâmperi acuma, Bologa, adăugă deodată cu căldură. Să fii mulțumit că ești aici și să aștepți norocul!… Ți-am mai spus eu odinioară că norocul e salvatorul nostru…

— Da… norocul și Dumnezeu, îngână Apostol tulburat, închizând pleoapele, încât două șiroaie subțiri de lacrimi i se rostogoliră pe obrajii palizi și alunecară pe piept, însemnând două pete sărate deasupra buzunarelor tunicii verzui.

Acuma nu mai vreau nimic… Acuma Dumnezeu îmi poartă de grijă și mă călăuzește… Cum va orândui Dumnezeu, așa voi face, căci toate speranțele mele în Dumnezeu s-au adunat…

numai Dumnezeu…

Klapka se ridică vesel, cu o explozie de bucurie, și-l îmbrățișă strigând:

— Ei, atunci pot să-ți mărturisesc că numai pentru aceasta m-am abătut pe aici, Bologa!… Te știam nebun și muream de frică să nu cazi în capcană!… Dacă ai ști ce bucurie mi-ai făcut, m-ai săruta!… Slavă Domnului, de-aci încolo n-am să mai tremur de câte ori văd vreun arestat pe front…

Apostol Bologa îl sărută, mișcat, pe obraji…

În aceeași seară sosi ordinul ca Petre să se prezinte în douăzeci și patru de ore la regiment; în locul lui, regimentul va pune alt soldat la dispoziția locotenentului Bologa. Când află Petre, rugă pe Apostol să nu-l lase, și toată noaptea o petrecu citind Visul Maicii Domnului și zicând rugăciuni. A doua zi însă trebui să plece… Fiindcă Apostol rămase mâhnit, Ilona îl asigură că nu mai are nevoie de ordonanță de vreme ce ea e lângă el, gata să-l urmeze oriunde, chiar pe front.

Groparul veni după-amiază, zdrobit, și în loc să mai povestească ce-a văzut, mormăi plângând:

— Acum sunt șapte… șapte… șapte…

8

Apostol Bologa își zicea și simțea că acuma cea mai mare nenorocire pentru el ar fi despărțirea de Ilona. I se părea că viața lui începe undeva, departe, dar de-abia de la Ilona se luminează, ca o odăiță plină de soare și de bucurie. O fericire simplă, tumultuoasă și copilărească îi sălășluia în suflet…

Stătea în cancelarie, lucra cu râvnă de slujbaș conștiincios, și vremea îi trecea repede, pentru că la sfârșit îl aștepta Ilona.

Iubindu-se, făceau numai planuri de viitor. Apostol îi zugrăvea cum are s-o învețe carte, cum va îmbrăca-o mai frumos ca orice doamnă, și cum va fi ea cea mai frumoasă femeie din lume… Ilona, firește, asculta fermecată, se învoia la toate, dar îi cerea mereu să-i jure că o iubește și că niciodată n-are să se uite, nici cu coada ochiului, la altă femeie…

Joi după-amiază, exact la ora patru, Apostol își între246 rupse lucrul la birou și trecu la Ilona, să-i spuie c-a hotărât să facă nunta la Parva, cu alai mare și cu lăutari, iar de cununat să-i cunune preotul Boteanu… Nu apucă să sfârșească.

Pe ulița hopuroasă se auzi duduitul unui automobil ce se apropia în goană. Bologa, mirat, se duse la fereastră și văzu că mașina oprește brusc în fața casei. Se întoarse spre Ilona întrebător. În ochii ei, peste rămășițele bucuriei, lucea o spaimă.

— Du-te repede, că te caută pe d-ta! șopti ea, agățândui- se de braț.

Apostol ieși, nedumerit, în ușa tinzii. Pe poartă tocmai intra un plutonier înalt, deșirat, cu fața cenușie și uscată, fără mustăți și cu niște favorite sure. Lui Apostol i se păru cunoscut, dar nu-și amintea de unde.

— Ordin urgent de la excelența-sa! raportă plutonierul, salutând respectuos, cu glas moale și totuși aproape obraznic și poruncitor.

Întinse un plic. Bologa se uită întâi la plic, apoi la plutonier și, gândindu-se unde a mai văzut pe plutonierul acesta cu fața cenușie, zise:

— Aștepți răspuns?

— Da, domnule locotenent, răspuns foarte urgent! zise plutonierul mai poruncitor parcă și salutând din nou.

Desfăcând plicul, Apostol nu se putu stăpâni să nu întrebe, nervos:

— Te-am mai văzut undeva pe d-ta, plutonier!… Unde servești, la ce birou?

— La pretura diviziei, răspunse plutonierul cu un zâmbet urât.

— Da? mormăi locotenentul, tot nedumerit, fiind sigur că l-a văzut aiurea, undeva, și necăjit că nu-i vine deloc în minte unde anume.

Își aruncă ochii în foaia de serviciu, iscălită de un aghiotant.

Era invitat să se înfățișeze imediat la comandamentul diviziei spre a primi ordine.

— Bine, zise Bologa liniștit. Voi veni mâine dimineață, căci acuma tot e târziu și până să ajung eu acolo, excelența…

— Aveți mașina la dispoziție, domnule locotenent, îl întrerupse plutonierul, stăruitor. Chiar am ordin să vă…

— A, da… așa-i… Atunci, bine… Atunci așteaptă puțin, făcu Apostol, plictisit numai pentru că trebuia să se despartă de Ilona.

Intră în cancelarie, spuse că pleacă la cartier, apoi se duse dincolo unde Ilona îl aștepta tremurând, plânsă, cu o bănuială rea în inimă.

— De ce te cheamă? șopti ea atât de încet, parcă odaia ar fi fost plină de vrăjmași la pândă.

— Ei, cine știe ce fleacuri, mormăi Apostol cu glas indiferent, gătindu-se de drum.

Apoi, după ce își puse casca, merse lângă ea, tulburat și el acuma, simțind în suflet o prevestire grea. Vru să-și ascundă însă neliniștea și bolborosi:

— Ilona… la revedere!… N-ai nici o grijă… Spune-i și tatălui tău… Adică… da… el e chiar în Făget, da… Am să-i spun eu… Fii liniștită, micuțo… liniștită!…

— Ia seama pe acolo! murmură Ilona cu obrajii lăcrimați, rugătoare și înfricoșată. Dumnezeu să-ți ajute!

— Amin! murmură Apostol, închinându-se. Pe urmă o strânse în brațe și o sărută, șoptindu-i în ureche, ca o mărturisire de dragoste:

— Liniștită… N-ai grijă… Mireasa mea…

Plutonierul stătea în mijlocul ogrăzii, rezemat într-un picior, cu mâna în șold, cu ochii închiși, parcă i-ar fi fost teamă de lumina soarelui. Zărindu-l așa, Apostol Bologa își reaminti brusc că l-a văzut în Zirin, la execuția lui Svoboda, instruind în spatele spânzurătorii pe caporalul scund și negricios care avea să fie călău. Apostol se scutură ca de un gândac grețos și se urcă în automobil fară să se mai uite la el.

Nimai când porni mașina, întoarse capul. Ilona era în poartă; gura zâmbea, ochii plângeau…

Pe șoseaua netedă, automobilul zbura. Bologa privea drept înainte, văzând în același timp spatele șoferului și al plutonierului, botul mașinii și panglica sură, șerpuită, ce venea și se pierdea sub roţile vertiginoase. Gândurile lui însă alergau când înainte, când înapoi, fără astâmpăr, ca un cârd de păsări rătăcite. Oare de ce îl cheamă generalul? Poate că reclamația lui Pălăgieșu… dar tocmai acuma?… Și Ilona, cum a rămas în poartă… parcă și-ar fi luat rămas bun pentru totdeauna…

De ce și-a luat rămas bun? Șoseaua pătrundea într-o pădure de brazi. Înainte de a ieși din pădure, Apostol auzi un glas care-i risipi gândurile.

În aceeași clipă văzu fața cenușie a plutonierului, întoarsă spre el, împărțită în două de un rânjet.

— Numaidecât ajungem, domnule locotenent, la locul unde sunt spânzurați spionii, zicea plutonierul și, parcă n-ar fi mișcat deloc fălcile, rânjetul ciudat îi rămânea neclintit.

Merită să vedeți cum atârnă și acum ca niște…

Automobilul, trecând peste o groapă, curmă vorbele plutonierului. Bologa, uitându-se mereu în fața lui, tăcu și întinse doar gâtul, ca și cum ar fi vrut să vază mai bine.

— Mai este o cotitură, urmă plutonierul, cu mândrie în glas.

— Două, două! strigă șoferul, fără a întoarce capul.

— Așa-i… da… două, exact! zise iar plutonierul, rușinat, dar cu ochii tot spre locotenent, așteptând, poate, un răspuns.

Glasul plutonierului enerva cumplit pe Bologa. Își smulse privirea din fața lui și o ridică mai sus, înainte. Sufletul întreg i se ghemui într-o așteptare chinuitoare. Dar când sosiră la cotitura a doua, îi fulgeră deodată prin creieri numele lui Klapka, de care se lega, ca o dantelă în jurul unui nasture, pădurea spânzuraților… Și numaidecât așteptarea se schimbă într-o groază cu mii de ghimpi, care-i înțepau inima din ce în ce mai dureros.

Cotitura rămase în urmă. Șoseaua cobora într-o groapă largă, cu fundul de livezi și ogoare. În mijlocul gropii, ca un smoc de păr pe o chelie de perucă cu marginile răsfrânte, înnegrea o braniște.

Mașina parcă nici nu mai atingea pământul… Plutonierul se uită iar înapoi, repede, crezând că locotenentul va porunci să micșoreze iuțeala. Apostol nu vedea nimic… Panglica sură, copacii braniștii…

În câteva clipe automobilul înghiți cele patru sute de metri cât ținea păduricea, și totuși lui Bologa i se păru c-a mers o veșnicie, atât de bine a văzut tot. Pe dreapta erau patru, fiecare pe câte un copac, toți cu capetele goale, legănându-se foarte ușor, parcă numai de vântul stârnit de goana mașinii. Cei doi de la margini întorceau spatele și aveau opinci în picioare. Unul din mijloc cu niște bocanci plini de noroi, privea cu ochii negri cât cepele în șanțul șoselei și, din fața umflată, violetă, scotea limba vânătă spre trecători. În stânga atârnau trei, uitându-se pe șoseaua dreaptă, nepăsători și neclintiți, dar cu creștetele lipite de crengile de deasupra. Doi erau într-un arin bătrân, mai sus ca ceilalți, iar mai încolo, pe o cracă subțire, care te miri cum nu se rupea, se vedea unul singuratic, cu mâinile legate la spate, scurt și slab, ca un copil, cu fața toată cafenie, ca și când ar fi fost muruit cu lut gras. Din același copac și la aceeași înălțime se mai întindea o creangă groasă, liberă…

Apostol Bologa îi văzuse pe toți așa de lămurit, că ar fi putut spune despre fiecare câți nasturi avea pe hainele murdare și zdrențuite… Și totuși în ochii lui, cei șapte se multiplicau neîncetat, iar braniștea se transforma treptat într-o pădure fără margini, spintecată de un drum fără sfârșit… Și în fiece copac al pădurii nemărginite, de-a lungul șoselei nesfârșite, i se părea că atârnă alți oameni, mereu alții, toți cu ochii după el, cerându-i socoteală…

Automobilul gonea acuma alături de linia ferată pe șoseaua dreaptă și netedă ca o riglă. Braniștea nici nu se mai vedea. Înainte, la vreo doi kilometri, lucea turnul bisericii din Făget și, ceva mai aproape, roșea coperișul gării, care era chiar în marginea satului. Apostol se uita drept înainte, dar în ochii lui jucau spânzurații, numai spânzurații, din ce în ce mai mulți și mai mustrători… Apoi deodată, în mijlocul lor apăru iar fața plutonierului, cu zâmbetul supărător, ce-i descoperea dinții gălbui, cu o gaură neagră în gingia de jos, și iar auzi glasul enervat, care încerca să fie lingușitor:

— Cele două santinele pe care le-ați văzut stau numai ziua, ca să nu-i ciugulească corbii, pentru că pe aici sunt mulți corbi, foarte mulți… Noaptea le retragem, firește…

noaptea nu umblă corbii. Întâi fusese ordonat să atârne numai trei zile, dar pe urmă excelența, având în vedere înmulțirea cazurilor criminale, a hotărât să rămâie acolo spânzurații, până la noi ordine…

Bologa nu zărise santinelele și de-abia acuma băgase de seamă că plutonierul e știrb. Glasul i se părea cu totul străin și parcă ieșea dintr-un beci umed. Înțelegea fiece vorbă și se mira cum poate vorbi plutonierul atât de liniștit, ca din carte.

Apoi simți o nevoie crâncenă să zică și el ceva și bâlbâi răgușit:

— Îngrozitor!

Plutonierul nu auzi bine și căscă ochii cenușii spre Apostol care, furios, țipă așa de ascuțit, că și șoferul se uită o clipă înapoi:

— Îngrozitor!

— Îngrozitor… am înțeles! făcu plutonierul speriat, fără zâmbet, întorcând repede capul.

Îndată ce rămase singur, în fața lui Apostol începu iară să răsară pădurea spânzuraților… Dar acuma părea că toți sunt la fel și în privirea tuturor strălucește aceeași însuflețire stranie, ademenitoare, ca și focul din ochii oamenilor care pornesc la asalt. Apostol se cutremură. “Același om, spânzurat de nenumărate ori, ca o protestare nesfârșită…” Și deodată își zise: “E Svoboda… privirea lui…” În aceeași clipă își aminti cu o precizie chinuitoare cum a votat condamnarea cehului, cât a fost de trufaș că a avut onoarea să facă parte din Curtea Marțială, cum s-a amestecat, din exces de zel, și cum a dat o mână de ajutor la pregătirea execuției, cum a apucat ștreangul încercându-l dacă e destul de rezistent…

În amândouă palmele simțea atingerea aspră a funiei.

Amintirea aceasta i se prefăcu în suflet într-un simțământ de rușine și părere de rău, atât de cumplit, de mustrător, parcă ar fi stat în fața lui Dumnezeu în ziua judecății de apoi. Simțământul straniu îl stăpâni numai o secundă, și totuși parcă îi deschise larg porțile adâncimilor nepătrunse, unde clocotesc explicațiile tuturor tainelor vieții.

Apoi vedenia spânzuraților pieri brusc, și în inima lui Apostol coborî o liniște mare. Privirile lui îmbrățișau munții, și văile, și cerul… Prin răpăiala motorului furios auzea limpede zumzetul frunzelor tinere de fag și clinchetul sec al acelor de brazi din depărtare. Verdele mohorât al pădurilor se îngâna într-o armonie caldă cu albastrul alburiu al văzduhului…

9

Automobilul opri scurt în fața unei ogrăzi largi, cu poarta deschisă. Bologa sări jos, așteptă două clipe pe plutonierul care spunea ceva

șoferului, și intrară împreună, în vreme ce mașina trecea mai departe.

Două case mari, bătrânești, mărgineau ograda. Cea din dreapta, cu grădiniță de flori în față, văruită de curând, avea vreo cinci odăi. În trei locuia generalul Karg, iar în celelalte două din fund, proprietarul, însuși primarul comunei. Casa din stânga era a unui învățător care a murit, anul trecut, în Italia. Ținuse pe sora primarului. Văduva cu cei cinci copii a fost nevoită să se mute la o rudă, în sat, fiindcă în casă s-au instalat birourile comandamentului. Mai înainte ograda a fost despărțită cu un gard de uluci, pe care militarii l-au pus pe foc, încât acuma fântâna cu cumpănă stătea stingheră ca o amenințare… În fund se vedea un rând de acareturi noi.

Mai încolo era grădina cu pruni înfloriți, mergând până sub coasta de molifți. În fața șoproanelor, mai mulți soldați spălau două automobile, alături de un întreg parc de motociclete.

Prin coridorul și înaintea ușii caselor din stânga se îmbulzeau soldați de toate armele, așteptând ordine și, în așteptare, se trăgeau și se împingeau, pufnind de râs și vorbind în șoapte, căci generalul nu permitea nici un fel de zgomot care să-i tulbure ocupațiile…

Lângă fântână, pretorul diviziei stătea de vorbă cu un civil de vreo cincizeci de ani, rumen, chipeș, blajin la înfățișare, îmbrăcat jumătate nemțește, jumătate țărănește. Pretorul, burtos, cu mustața sură, își însoțea cuvintele cu gesturi apăsate, iar omul se uita speriat în ochii lui, dând mereu din cap în semn de aprobare. Când văzu pe Bologa, pretorul se întoarse și-i strigă ușurat:

— Ei, bine c-ai sosit, dragule!… În sfârșit… Am scăpat de o grijă teribilă… Închipuiește-ți, s-a îmbolnăvit locotenentul din Curtea Marțială și cât pe-aci să nu mai putem funcționa, deși mâine avem o afacere extrem de gravă…

Excelența nu mai îngăduie să retragem ofițeri din front pentru completarea Curții… În sfârșit poți să-ți închipui prin ce emoții am trecut!

Dându-i mâna, Apostol întrebă:

— Pentru aceasta mă cheamă generalul?

— Desigur… Probabil, vrea să-ți dea personal instrucții, știi obiceiul lui, zise pretorul cu o însuflețire ce contrasta neplăcut cu grăsimea lui. Fiindcă trebuie să stârpim prin orice mijloc trădarea, Bologa!… Ce-i aici e nemaipomenit!

Orice mișcare se face, a doua zi dușmanul o știe… Până și intențiile noastre cele mai secrete dușmanul le cunoaște…

Ei bine, asta nu mai merge! Din moment în moment ne așteptăm la evenimente importante și iată-ne înconjurați numai de spioni, parcă am fi în țară inamică… Eu, firește, am conștiința împăcată! Eu de mult mi-am făcut datoria și am raportat excelenței că aici nu miroase a patriotism.

Excelența nu m-a ascultat. Avea încredere. Zicea că suntem acasă… Acuma poftim, acasă!… Chiar aseară mi-au adus jandarmii doisprezece bandiți, adunați de prin păduri, din spatele frontului… Doisprezece! Ce zici?… Frumos număr!…

Tocmai spuneam primarului cât sunt de revoltat… Un furnicar de trădători…

Apostol Bologa îl întrerupse cu imputare și plictiseală:

— De ce nu mă lăsați pe mine în pace, căpitane? Ce aveți cu mine? Primarul aprobă din cap, înviorat puțin. Pretorul însă se supără și răspunse indignat:

— Apoi, firește, așa vorbiți toți și vă codiți, ca și când Curtea Marțială ar fi ceva… de mâna a zecea! Nu vă dați seama că, în fond, de noi depinde toată vitejia voastră…

Războiul nu se câștigă numai cu tunuri și cu “ura”, domnule!

Asta a fost odată!… Azi mai mult face creierul decât brațul!… N-ar fi rău să pătrundeți și voi serviciile imense pe care le aducem noi patriei, n-ar fi deloc rău!… Numai mentalitatea voastră e de vină că divizia nici n-are o Curte Marțială permanentă, cum scrie la legea de organizare, și că trebuie să adunăm membrii cu arcanul de câte ori se ivesc cazuri de judecat! Lipsa de ofițeri nu poate fi o scuză serioasă…

Să muncească fiecare cum muncesc eu și atunci nu va mai fi lipsă de ofițeri tocmai pentru o instituție atât de necesară, atât de indispensabilă, cum e Curtea Marțială la o divizie. Adică eu cum sunt și pretor, și magistrat-instructor, și procurorul curții, într-o singură persoană? Firește că muncesc de-mi crapă ochii… Să facă și alții ca mine!… Căci, să stiți, băieți, nu există victorie fără Curte Marțială!

Pretorul era căpitan activ și, ca să scape de front, se convinsese că serviciul lui va hotărî soarta războiului. Se temea cumplit de moarte și bubuitul tunurilor îl îngrozea, încât își astupa urechile. Veșnic i se părea că e prea aproape de front reședința cartierului și își dibuia beciuri speciale unde să se ascundă de aeroplanele vrăjmașe. Se credea totuși erou și avea un dispreț aproape curajos față de barbarii din tranșee. Acuma, văzând la spatele lui Bologa pe plutonierul cu fața cenușie și deoarece Bologa

examina casele și acareturile indiferent, parcă nici n-ar fi vrut să-l mai asculte, pretorul strigă cu mândrie și resemnare:

— Haidem, plutonier, la muncă!… Noi nu cunoaștem odihna…

Asta-i soarta noastră!… Mai avem câteva interogatorii și trebuie să încheiem dosarele, căci mâine e zi mare…

Aruncă o privire disprețuitoare lui Bologa și porni grăbit, legănându-și burta, spre casa din stânga, urmat de aproape de plutonierul credincios.

Apostol oftă ușurat… Apoi, după un răstimp, întrebă pe primarul care nu știa ce să facă:

— Generalul e aici?… D-ta poate că…

— Doarme, răspunse repede primarul. Totdeauna se odihnește după prânz câte două-trei ceasuri… Dar de-acu trebuie să se scoale, că s-a cam înserat…

Pe când Bologa se gândea să caute pe aghiotantul generalului, se pomeniră cu groparul Vidor, care tocmai intrase pe poartă. Văzând pe Apostol, groparul se înnoură:

— Vai de mine, domnule locotenent!… Da' când ai venit?

— Serviciul, murmură Apostol. Uite, m-au chemat la Curtea Marțială…

— Nu mai spune! se spăimântă groparul. Pe d-ta?… Oare de ce?

— Judecător, zise Bologa, zâmbind foarte ciudat.

Vidor se închină de trei ori. Când află însă primarul că “dumnealui vrea să ia pe Ilona”, se însenină și vorbi mai cu inimă:

— Apoi, dacă-i așa, să n-ai grijă, domnule locotenent, că n-ai s-o duci rău la noi! De-o fi să zăbovești mai mult, n-o să te lăsăm pe drumuri. Uite, colo, în fund…

Arătă cu degetul un mic chioșc de bârne, cu o ușă și un geam, cu coridor în față și cu trei trepte de scânduri, lipit de casa din dreapta.

— Crezi că aș încăpea eu în coliba aceea? zise Apostol, cercetând din ochi chioșcul cu luare-aminte.

— Cum nu!… La nevoie omul încape și în gură de șarpe, urmă primarul blând. Am făcut-o, acu-s vreo șapte ani, în glumă, fiindcă mă tot ruga nepoata-mea, care nu-i aici acuma și a crescut fată mare, să aibă și ea o casă de păpuși. Ei, azi așa, mâine așa, fetița nu mă slăbea… Într-o zi, hai, zic, să-ți fac casă de păpuși, că pe-aici lemne avem destule, și de pomană. Și uite-așa, am ridicat-o cu mâna mea… Avea înlăuntru pătucean și măsuță și scăunel… toate ca pentru păpuși… Dar și omul mare se putea adăposti binișor. Acuma e goală. Dumnealor o păstrează, cum s-ar zice, ca temniță

pentru ofițeri, și de aceea stă mereu pustie. Numai vreo săptămână a stat, astă-toamnă, când erau aici bosniacii, un stegar tânăr de tot, cine știe pentru ce vină. De atunci n-a mai călcat nimeni…

Apostol nu-și mai putu lua ochii de la chioșc. Primarul tăcu zăpăcit, iar groparul se muta mereu de pe un picior pe altul, ca și cum ar fi vrut să întrebe ceva și n-ar fi găsit cum să înceapă.

— Dar ceilalți unde-s? întrebă apoi brusc locotenentul.

— Dincolo, șopti primarul, înțelegând. Sunt doisprezece…

O, Doamne, urgia lui Dumnezeu… Sunt români, săracii, și nici unul n-are să scape după cât e de înfocat căpitanul…

Bologa urmări privirea primarului și, în fața unui hambar de piatră, văzu o santinelă cu baioneta la armă.

— Acolo? mormăi el, mai stins.

Primarul dădu din cap. Pe urmă, cu glas care parcă voia să șteargă un gând, zise:

— Poate că s-o fi sculat domnul general…

Apostol porni mașinal după primarul satului. Groparul se ținea de ei, mereu încurcat. În ușa a doua se ivise primăreasa, cu cocul cărunt în creștetul capului. Fiindcă nu auzea bine, primarul ca să nu strige, îi vorbi mișcând tare din buze și arătând pe Bologa:

— Dumnealui e ofițerul care vrea să ia pe Ilona…

Femeia zâmbi larg, încântată, spre Apostol. Bărbatul îi puse mâna pe braț și continuă:

— Acu a venit aci… pentru cei de colo!

Zâmbetul primăresei se schimbă îndată într-o strâmbătură de spaimă, în vreme ce primarul îi făcu semn că Bologa trebuie să vorbească cu generalul.

— E o ființă foarte miloasă nevastă-mea, explică primarul, ca să nu crează locotenentul cine știe ce despre spaima femeii. Mai ales de când a văzut pe bieții oameni cum pleacă la spânzurătoare, cu alai, s-a îmbolnăvit de groază. Noi bărbații suntem mai tari la suflet și răbdăm multe, dar femeile…

De altfel, chiar domnul general o respectă foarte mult, adăugă puțin mai mândru. Ea îi gătește, ea îl îngrijește.

Atunci groparul, morocănos, ca și cum l-ar fi oprit cineva să vorbească, reteză scurt avântul primarului zicând:

— Ia mai stai, cumnate, oleacă… Vorba e, cum rămâne Ilona singură?

— Asta-i acuma, făcu cellalt, puțin supărat că l-a întrerupt.

Las-o sănătoasă, că n-are s-o mănânce nimeni… Întâi să vedem ce s-alege cu dumnealui… Pe urmă, dacă o fi nevoie, o aducem și pe ea aici și isprăvim! Ei, ești mulțumit? Groparul nu mai zise nimica, ci intră în casă după primăreasa care se retrase pe nesimțite. Primarul însoți pe Apostol până la ușa generalului:

— Uite-aici!

Apostol Bologa deschise. Aghiotantul îl întâmpină nerăbdător:

— Ai venit de mult?… Trebuia să-mi spui… Excelența a întrebat de trei ori de tine…

Dispăru, mititel, pe ușă și, peste trei secunde, îl introduse în biroul generalului, cu perdelele lăsate și lampa, în tavan, aprinsă.

Generalul Karg se plimba mulțumit, cu mâinile la spate, cu o țigară de foi între dinți, slobozind rotocoale albastre.

Avea fața cam buhăită, ca după un somn lung, cu visuri plăcute. Aghiotantul se strecură la masa de scris și începu să claseze niște hârtii. Generalul mai măsură de două ori odaia, parcă și-ar fi pregătit un discurs, apoi, cu două degete, scoase țigara din gură și se opri înaintea lui Apostol. Îl privi câteva clipe, încruntă din sprâncene și vorbi declamator, dar fără asprime, întocmai ca odinioară, în tren:

— Te-am numit la Curtea Marțială în locul celui bolnav… bineînțeles provizoriu, fiindcă nu-mi place să descompletez serviciile frontului pentru… din principiu… Azi însă Curtea Marțială a devenit tot atât de importantă ca și biroul de informații, de pildă. Poate chiar mai importantă, căci până ce nu vom distruge nesiguranța în spate, luptătorii nu vor avea nici o siguranță în față!… Nu doresc să-ți dau instrucții și nici să te îndemn să-ți îndeplinești cu sfințenie obligațiile reglementare în noua însărcinare. Te-am chemat la raport numai să-ți atrag atenția asupra însemnătății covârșitoare ce o are în clipele acestea justiția militară în legătură cu mersul războiului!… Da… Din nenorocire, și spre rușinea noastră, s-au ivit aici, în ultimul timp, numeroase cazuri triste printre civilii care ne înconjoară… Cazurile acestea sunt mult mai periculoase decât dușmanul cu care ne luptăm cavalerește, față în față… Împotriva spionilor și trădătorilor din sânul nostru, vitejii din tranșee ar fi dezarmați dacă nu i-ar apăra brațul justiției militare… De aceea trebuie să procedăm fără milă față de criminalii dinlăuntru! Asta-i datoria sacră a fiecărui soldat conștiincios și disciplinat! Noi condamnăm!… Sper deci să-ți faci datoria și aici ca în luptele cu

inamicul din afară, Bologa! Ești inteligent și corect, am toată încrederea în d-ta, și chiar de aceea te-am însărcinat…

Ai avut odată o nesocotință, dar am tras cu buretele, am uitat-o. De asemenea n-am ținut seama de anume reclamații despre atitudinea d-tale nemilitărească în concediu. Eu judec pe soldat după cum se poartă pe front, iar acolo d-ta…

(se uită la pieptul lui Bologa). Ar trebui să porți decorațiile!

Le-ai dobândit prin sânge și vitejie… Prin urmare, atâta aveam să-ți spun înainte de-a intra în serviciu… N-am obiceiul să mă amestec în dezbaterile Curții și nici să călăuzesc brațul justiției… Nu cer decât dreptate severă și fără milă! Atâta, și nimic mai mult!

Generalul tuși și tăcu. Apostol se uita în ochii lui cu o strălucire fixă.

— Ai înțeles? întrebă generalul, ocolindu-i instinctiv privirea.

Apostol Bologa, cu buzele strânse, plecă fruntea.

— Atunci, înainte! strigă generalul și-i întinse mâna.

Țigara i se stinsese. Aghiotantul, care nu fuma, dar purta veșnic chibrituri, se repezi, politicos și fericit, să aprindă țigara generalului…

10

Afară coborâse întunericul. Jur împrejur, de după dealurile negre, se înălțaseră nouri leneși, iar din pădure o ceață lăptoasă își întinsese peste Făget pânzele prin care de-abia licăreau stelele în creștetul încă senin al cerului. Ferestrele casei erau galbene, și găleata fântânii plutea în ceață ca pe apă…

Apostol Bologa închise bine ușa. Întunericul de afară i se păru atât de amar, că se înfricoșă. Merse spre poartă, ajunse în uliță și porni spre sat. Casele îl priveau cu ochi galbeni, mirați. Drumul mijea ca o chemare stăruitoare. Nici un gând nu-i lumina în minte, inima însă îi poruncea întruna: “Înainte!… Înainte!…” ca un comandant care nu îngăduie nici o șovăire. Îi lipăiau pașii pe uliță, parc-ar fi fost desculț, iar pintenii zângăneau regulat, subțire și dulce, ca niște clopoței de argint într-o depărtare nehotărâtă. Întâi câteva siluete negre și două căruțe venind de pe front, la pas, cu răniți…

Își iuțea mersul fără să-și dea seama, ca și cum ar fi vrut să ajungă undeva la oră fixă. Și era cald și toată căldura i se grămădea în inimă. Trecu pe lângă gara cu coperișul roșu și ieși din sat.

Unde se încrucișează șoseaua cu calea ferată își aduse aminte că, la întoarcere, Klapka a ocolit pădurea spânzuraților. O luă printre șinele care luceau stins ca două săbii nesfârșit de lungi. Uneori se uita în stânga, dar ceața înghițea zarea, și întunericul împreuna cerul cu pământul.

Se împiedica de traverse și gâfâia. Pe aici drumul părea mai greu. Când dădu iar în șosea, auzi ropotele râului, aproape, ca niște șoapte stranii…

Înainte de a intra în Lunca, la gura drumului spre front, se opri brusc, parcă l-ar fi izbit un pumn în piept. Și în creieri îi zbârnâi întrebarea: “Adică unde mă duc?… Unde?” Dar în aceeași clipă simți o strângere de inimă și murmură chinuit:

— Am uitat acasă… Doamne, ce-am uitat acasă?…

Și, drept răspuns, porni mai departe, spre Lunca.

Casa groparului de-abia se deslușea în ogradă. Apostol intră grăbit, ca și cum ar fi întârziat. Ușa tinzii era dată de perete ca totdeauna de când se încălzise vremea. Păși în odaia lui, căută pe masă, în locul obișnuit chibriturile și le găsi. Aprinse și văzu în pat pe Ilona, îmbrăcată, cu ochii deschiși, ca și când l-ar fi așteptat, sigură că are să vie. De altfel nici el nu se miră. Chibritul se stinse, dar Apostol, și prin întuneric, vedea ochii ei. Apoi Ilona se ridică și Apostol o îmbrățișă cu disperare, sărutându-i gura, ochii, părul… Apoi deodată îi dădu drumul, spăimântat, mormăind:

— Am uitat ceva și nu știu… Nu mai merge… nu mai merge…

Auzindu-și glasul, se liniști, aprinse lumânarea și o așeză încet pe masă. Ilona îl privea cu niște ochi speriați, simțind că împrejurul lor pândește o primejdie crâncenă.

— Oare ce-am uitat, Doamne, ce-am uitat? zise Apostol, uitându-se întrebător la ea.

Atunci își dădu seama că minte și că numai pentru Ilona a venit. Dar nu avu puterea să lepede îndată minciuna și începu să caute cu înfrigurare, răvășind cărțile pe laviță, la căpătâiul patului. Din întâmplare îi căzu în mâini harta cu pozițiile frontului, pe care, într-o seară, o completase și o uitase aici.

— Uite!… Așa-i c-am găsit? strigă triumfător către Ilona, ca să-și scuze minciuna.

O desfășură, își aruncă privirea peste însemnările cu creion roșu, o îndoi frumos și o puse în buzunar. Apoi ridică ochii la Ilona și se cutremură. Își zicea: “Trebuie să-i explic”, și cerul gurii îi era uscat iască. Simțea că “trebuie”, mii de gânduri îi furnicau în minte, dar toate se îngrămădeau și se

spărgeau, încât nu putea închega nici o “explicație”. Sub vălmășagul gândurilor însă un puhoi năprasnic îi ducea sufletul departe, zdrobindu-i toate îndoielile și șovăirile.

— Ilona… îngână dânsul, îngrozit că nu are ce să-i spuie.

— Eu cunosc munții mai bine, șopti deodată Ilona, ghicindu- i gândurile. Știu toate cotloanele, toate potecile, toate pâraiele… Am să-ți fiu călăuză!

— Nu, nu! tresări Apostol uimit. Tu nu trebuie să…

Îi tremura glasul. Tăcu. Peste câteva clipe însă zise iar liniștit:

— Am să mă întorc, Ilona, să te iau!… Crezi?

— Cred! răspunse ea privindu-l în ochi sălbatic.

Bologa își puse casca și se uită împrejur. Odaia parcă trăia și respira încet amintiri de fericire. Ilona se zvârli în brațele lui și-l sărută…

Apoi Apostol ieși. În tindă se gândi că ar fi trebuit să se îmbrace mai gros și să-și ia revolverul. În mijlocul ogrăzii întoarse capul. Ilona suflase în lumânare. La poartă simți pașii ei grăbiți, desculți, dar nu se mai opri. În uliță îi auzi glasul murmurat și înțelese numai un cuvânt: “Dumnezeu…” Își făcu cruce cu evlavie, ridicând ochii în sus. Cerul era negru ca și pământul. Crucea însă îi aprinsese în suflet lumina încrederii, iar împăcarea îi arăta calea…

11

La podul de peste pârâul ce venea dinspre front trebui să aștepte trecerea trenului. Ochiul locomotivei, însângerat, parcă se năpustea asupra lui Bologa, care stătea rezemat de rampă, liniștit, întocmai ca odinioară, acasă, când aștepta cu maică-sa, seara, sosirea mixtului de Bistrița.

“Nici nu m-am uitat la ceas, se gândi el, privind vagoanele negre și ascultând curios cum scârțâiau roțile, parcă n-ar mai fi fost unse de luni de zile. Trebuie să fi trecut de nouă… Ce-mi pasă? Am vreme destulă… Numai Dumnezeu să-mi ajute să…” Apoi coti la stânga, pe marginea pârâului. Murmurul undelor neostoite se risipea legănat prin valurile de pâclă. Icicolo, pe dealuri, tremurau pâlpâiri de lumină, ca niște licurici, însemnând case nevăzute. Drumul șerpuia cenușiu în beznă. În pârâu, din când în când, fulgera câte-o lucire argintie.

Deși n-a umblat pe aici decât o singură dată, Apostol avea impresia că merge pe o cărare bătătorită de mii de ori.

Nu dibuia deloc. Pășea prin întuneric ca pe trotuar ziua în amiaza mare. Nu era obosit. În inimă simțea, ca o înțepătură, dorința de-a ajunge mai degrabă. Dar niciodată nu-i apăru în creieri întrebarea “unde”, ca și cum nu l-ar fi interesat deloc sau ar fi știut prea bine unde trebuie să ajungă.

Drumul urca mereu… Pe urmă pârâul rămase în dreapta.

Câteva stele albe tremurau, ca o cununiță de speranță, pe un colț de cer, în vârful unui munte pleșuv.

“Ce-ar face Klapka să mă vază acuma?” își zise Apostol cu mare bucurie când sosi pe coama unde se aflau bateriile.

Pe aici nu mai era ceață și totuși întunericul părea mai des. Bologa încercă să găsească adăpostul lui Klapka, dar renunță, fără măcar să se oprească. În creieri începu să i se desfășure harta cu pozițiile, să-și cerceteze calea… Își amintea că drumul principal merge tocmai până în spatele regimentului de cavalerie descălecată, care formează aripa stângă a diviziei. La vreo cinci sute de metri însă se desprinde alt drum, spre sectoarele infanteriei, pe care trebuie să-l urmeze dânsul. Pe când își făcea astfel socotelile, îi veni în minte, fără să vrea, locotenentul Varga și se gândi, zâmbind: “Varga mă așteaptă mereu…” Merse liniștit mai departe. Calea cobora printr-o vale seacă, strâmbă.

“Nimai de n-aș întâlni vreo patrulă”, își zise Apostol, fără frică, parc-ar fi vorbit de altul.

Pe urmă, după câțiva pași, își auzi cizmele bocănind pe cărarea bolovănoasă, și pintenii ca un țârâit de greier. Și iar îi trecu prin minte că undeva trebuie să cotească în dreapta, spre regimentul de infanterie. Dar gândul acesta i se clătină în minte numai o secundă, ca și cum n-ar fi găsit de ce să se agațe. Se pomeni zicându-și fericit: “Mare noroc de n-am întâlnit pe nimeni… Cu adevărat că sunt născut într-o zodie bună!” Îi venea să râdă și s-o ia la fugă, să sosească mai degrabă.

Drumul însă începuse iarăși să urce, mai greu. Apostol își șterse de două ori, în mers, sudoarea de pe obraji. În sfârșit, sosi într-o poiană, unde cărarea se pierdea.

“Mi se pare că aici se împart căile”, socoti Bologa, dibuind zadarnic să regăsească drumul.

Vârfurile brazilor se conturau mai negru pe cerul mohorât, descriind cu o linie tremurată marginile poienii. Apostol porni spre punctul cel mai jos, unde trebuia să înceapă altă vale. Și cum intră iar în pădure, simți într-adevăr o cărare umblată. Se opri, să se odihnească un minut și să-și mai

șteargă nădușeala pe gât și pe față. Deodată își stăpâni respirația și ascultă. În spate, în poiană, auzi zgomot de pași. Se piti lângă un trunchi gros. I se păru că pașii se apropie și desluși un glas înăbușit rostind vorbe străine. Văzu două umbre mișcând la marginea pădurii… Se depărtau…

Apostol mai așteptă un răstimp. Inima i se zbătea năprasnic.

În creieri îi apăru iarăși harta cu pozițiile. Tranșeele infanteriștilor sunt pe două creste, dar ale românilor sunt mai coborâte…

“Atunci poate că am trecut… am ieșit din liniile noastre!

se gândi, uitând oboseala, umplându-se de o bucurie lină.

Slavă Domnului… De acuma primejdia cea mare s-a sfârșit…

Doamne, nu mă lăsa!” Se închină, pătruns de un fior de mulțumire și recunoștință, iar buzele murmurau frânturi de rugăciuni fără cuvinte.

Plecă înainte pe cărare, cu inima ostenită de bucurie. Peste câțiva pași se împiedică într-un trunchi putred, răsturnat parcă dinadins de-a curmeziș. Îl ocoli. La zece metri însă alt copac prăvălit închidea drumul. Apoi puțin încolo se izbi de niște sârmă ghimpată, întinsă și împletită între tulpinele brazilor. Încercă să se strecoare prin gardul de sârmă. Nu izbuti. Vrând să ocolească, o luă în stânga. Făcu vreo treizeci de pași și găsi loc de trecere. Dincolo de sârmă porni la dreapta și înainte, să se întoarcă la cărare. Nu mai dădu de ea. Merse totuși înainte și nimeri iar într-un gard de sârmă.

“Se vede că-i un unghi mort și l-au închis cu mai multe rânduri de obstacole împotriva surprizelor!” își zise Apostol cu răbdare și încredere neclintită.

O apucă din nou spre stânga, pe coastă, de-a lungul gardului, socotind că trebuie să fie undeva un locșor de tre266 cere. După vreo zece minute de suiș, se gândi că prea se depărtează de fundul văii și se întoarse înapoi, să mai caute și în cealaltă parte. Coborî până în vale și urcă pe altă coastă, mai piezișă. Pădurea părea mai deasă și mai tânără. Din când în când crengile joase se agățau de hainele lui Apostol ca niște mâini care ar vrea să-l oprească. Urcușul îl ostenea.

Își ștergea mereu gâtul cu batista udă și sudorile îi picurau neîncetat din păr pe gât, fierbinți, și se prelingeau pe sub guler, pe spate…

În sfârșit pădurea se rări și gardul de sârmă dispăru tocmai la marginea unei râpe care se ridica spre cer ca un zid.

Bologa stătu acolo să răsufle o clipă și să se răcorească. La poalele râpei găsi altă cărare. Ușurat și odihnit porni în vale și coborî poate cinci

minute. Apoi cărarea ocoli o stâncă și se îngustă ca un coridor între peretele râpei și tulpinile brazilor.

De-abia acuma începea Bologa să simtă aievea oboseala.

Îl dureau picioarele, și genunchii parcă-i erau străini. Se dezvățase de marșuri și azi a umblat atât de mult. Părul îi era ud și de sub casca înfierbântată i se scurgeau pe tâmple șiroaie. Scoase casca din cap fiindcă îl strângea de n-o mai putea răbda. O luă de curelușă, cu mâna stângă, legănând-o în ritmul pașilor. Deodată casca se lovi de ceva, cu zgomot metalic. Apostol se opri mirat. Pipăi. Un trunchi de brad, rășinos, încât își murdări degetele… Și iar sârmă ghimpată…

Trei rânduri, cu împletituri dese… Bologa se tulbură. A nimerit tocmai cărarea pe care umblă patrulele care cercetează valea dintre liniile vrăjmașe. Dacă s-ar întâlni pe aici cu vreo patrulă de recunoaștere… O clipă se gândi să se întoarcă înapoi până unde se isprăvește gardul de sârmă și acolo să coboare în vale, să-și piarză urmele. În pădure ar putea chiar aștepta să se facă ziuă… ferit și adăpostit… Totuși, își continuă drumul ca și cum gândul de întoarcere ar fi privit pe altcineva, nu pe el.

Cărarea ocoli iar un picior de stâncă și Apostol Bologa se ciocni piept în piept cu un om care, sărind brusc înapoi, strigă înfundat:

— Halt! Wer da? Lui Apostol i se păru cunoscut glasul și răspunse:

— Offizier…

Urmă o tăcere scurtă, gâtuită. Ochii lui Bologa sfredeleau întunericul cu priviri curioase. Apoi deodată, dintr-o lampă electrică de buzunar, țâșni o suliță de lumină albă și glasul de adineaori răsună iar, mai limpede, cu mirare și satisfacție:

— A, Bologa!…

Acum Apostol recunoscu glasul lui Varga și, sub casca ce licărea în reflexele razelor, îi zări și ochii rotunzi ca două mărgele de sticlă neagră. Și în aceeași clipă, se cutremură ca un lunatic care s-ar fi deșteptat din somn pe marginea unei prăpăstii.

Locotenentul Varga șovăi câteva secunde, mormăind. În dreapta lui, țeava revolverului tremura cu gura spre Bologa.

Pe urmă strigă cu o voce ca o lamă de cuțit ce pătrunde în carne vie:

— Ia-i armele, caporal!

Din spatele lui Varga ieși un soldat pirpiriu. Apostol murmură leneș:

— N-am arme…

Omul se opri la doi pași. Varga sâsâi nerăbdător, furios:

— Caporal, percheziție corporală!

Apostol nu mai zise nimic. Mâinile soldatului pipăiră buzunarele, repede, speriate.

— Trăiți, don' locotenent, n-are…

— Patru oameni la escortă! strigă iar Varga, sec, rece. Caporalul rămâne la urmă!

Apostol Bologa se lipi cu spatele de stâncă, să facă drum locotenentului. În trecere Varga se întoarse cu fața spre Apostol care-i simți respirația aspră, tăioasă, înțepătoare.

Apoi fâșia de lumină muri în potopul de întuneric…

CARTEA A PATRA

1

Apostol Bologa mergea liniștit, parc-ar fi scăpat de toate grijile. Sudorile i se uscaseră pe față și pe gât. Îi trecu prin minte c-ar putea răci și își puse casca în cap potrivindu-și bine curelușa sub bărbie. Se gândea la gardul de sârmă ghimpată, îi era frică să nu se zgârie, și nu mișca deloc brațul drept. Privea numai înainte, cu capul sus, cu ochii mari sorbind numai întuneric. În spate auzea gâfâiri obosite și uneori câte-un clinchet de armă. În fața lui pășea un soldat mărunt, iar peste casca soldatului zărea silueta lui Varga, mai neagră decât bezna. Mereu atingea cu botul cizmelor călcâiul soldatului și mereu voia să-i ceară iertare, dar nu-și putea descleșta fălcile să vorbească. De altfel nici o șoaptă nu mai șoptea nimeni ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat și nici nu se va întâmpla. Numai când deslușea silueta locotenentului, în sufletul lui Apostol scotea capul veșnic același cuvânt, ca un cadavru la marginea apei: “În sfârșit… În sfârșit…” Simțea o ușurare ciudată, întocmai ca după o primejdie mare trecută cu bine. Drumul i se părea mai ușor înapoi, la deal, de cum fusese înainte, la vale. Numai vremea nu se clintea din loc, parcă o mână grea ar fi oprit minutarele ceasului ceresc.

Într-un târziu trosniră câteva împușcături, aproape, în față. Zgomotul se prelungi cu ecouri din ce în ce mai moi.

“Am ajuns!… Slavă Domnului!” își zise Bologa, ca și când pocnetele de arme i-ar fi vestit bucurie.

Dar bucuria i se înecă pe dată într-un noian de gânduri dezmorțite de ecourile împușcăturilor. Își dădu seama că a fost prins pe când voia să treacă dincolo și se spăimântă. În aceeași vreme își imputa că a plecat fără măcar să chibzuiască ce face și chiar fără armă, încât acuma… Se simți deodată atât de ostenit, că gândurile toate i se ostoiră într-o nesfârșit de chinuitoare dorință de odihnă. Îi ardea cerul gurii de sete și iar asuda cumplit. Îi stătea pe limbă să întrebe dacă mai este mult. Îl rodea teama că nu va sosi niciodată și, chiar în aceeași clipă, că va sosi prea curând.

“În sfârșit… În sfârșit!” îi bâzâi iar prin creieri drept răspuns la toate gândurile și simțămintele vălmășite.

Apoi convoiul se opri într-o poiană. Varga păstră doi soldați pentru escorta prizonierului, iar restul patrulei, cu caporalul, porunci să se

înapoieze la sectorul escadronului.

Apostol, între cei doi soldați, porni după Varga, care acuma pășea mai repede și cu mai multă siguranță. În pădure drumul era larg, bun și cobora blând. Peste câteva minute cotiră după o coastă. Printre tulpinile rărite licăreau puncte sfioase de lumină gălbejită. Ici-colo, ca niște bivoli culcați, înnegreau colibe pe jumătate în pământ și mascate cu găteje și crengi. O santinelă cu arma întinsă ceru parola și Varga îi zvârli din mers un cuvânt. Dintr-un adăpost, așezat chiar la marginea drumului, se auzea un adevărat concert de sforăituri. Pe urmă se abătură la dreapta și, în fața unei colibe, Varga mormăi: “Halt”. Bologa se opri cu soldații, iar locotenentul intră în postul de comandă al divizionului. După câteva clipe însă se reîntoarse, iar un glas dinlăuntru îl însoți limpede:

— Așa, Varga… îl predai regimentului, firește cu formele reglementare…

Mai merseră două minute și sosiră la postul de comandă al regimentului, un bordei mare, de bârne groase, înconjurat de colibioare mai modeste. Varga coborî în coliba cea mare, unde zăbovi mai mult. Ieși întovărășit de un ofițer, zgribulit și somnoros, care bufnea supărat:

— Cel mai cuminte ar fi fost să-l ții la tine, la sector, până dimineața… Dacă o să mă sculați din somn pentru toate mărunțișurile…

— Dacă-ți iei tu răspunderea, eu n-am decât să-i dau drumul! zise Varga nervos, mai ales pentru că aghiotantul vorbea de față cu Bologa. Eu mi-am făcut datoria…

— Datoria, datoria, murmură ursuz ofițerul. Ziua, noaptea, datoria…

La vreo treizeci de pași intrară cu toții într-un adăpost larg, luminat cu o lampă mare de petrol. În fața unui multiplu telefonic moțăia un sergent cu receptorul în cap, ca un bandaj de urechi. Pe un pat de scânduri horcăiau alți trei subofițeri, toți cu burta în sus, cu gura căscată și lucitori de sudoare. În colț, pe o masă cu multe hârțoage, domina un registru deschis. Telefonistul se trezi și întoarse capul, uluit, spre intrare.

— Ia cheamă, băiete, pe ofițerul de serviciu al cartierului!

zise aghiotantul, plictisit, continuând apoi, mai domol cu imputările către Varga, dar uitându-se numai la Bologa care, între cei doi soldați, stătea aiurit, cu obrajii albi și brăzdați de nădușeală, parc-ar fi plâns.

Pe când telefonistul răcnea în aparat, aghiotantul își curmă deodată imputările și, punând mâna pe brațul lui Varga, murmură cu alt glas, aproape mirat:

— Se vede c-a umblat prin sârme… Și-a sfâșiat hainele…

Poate să fie zdrelit? Varga se uită repede la Bologa, încruntând sprâncenele, și șopti cu o strângere de umeri:

— Poate…

Atunci Apostol, ca și cum ar fi simțit privirile, ridică ochii spre dânșii. Varga întoarse capul și trecu lângă telefonist.

— Sunt zdrobit de oboseală, bolborosi Apostol cu o voce uscată, străină, întâlnind privirea aghiotantului. Nu mă mai țin picioarele… Să stau jos colea puțin?

— Da, da.. de ce nu… poftim! tresări aghiotantul, speriat parcă de glasul lui și adăugând, mai sigur, către soldații de pază: Ia dați la o parte picioarele celea!

— Domnule locotenent… poftiți divizia… a sosit divizia!

strigă telefonistul, sculându-se și scoțând receptorul din cap.

Apostol Bologa, istovit, se lăsă pe colțul patului. Sufletul îi era plin de recunoștință, în vreme ce buzele-i fripte bâlbâiau în neștire:

— Mulțumesc… foarte bine…

După ce se odihni o clipă, se simți mulțumit și se uită împrejur, întrebându-se nedumerit: “Ce caut eu aici?” Văzu pe aghiotant în fața multiplului telefonic, și pe Varga, alături, îndoit de șale, plecat puțin înainte, trăgând cu urechea. Apoi auzi strigătele aghiotantului și ascultă cu luare-aminte.

— O patrulă de ofițeri… comandată de ofițer, firește… a prins un locotenent de artilerie care încerca să dezerteze la inamic… Cum? Cum îl cheamă? Locotenent Varga, comandantul escadronului al treilea… A, pe prizonier?… Cum îl cheamă pe prizonier, Varga?

— Bologa Apostol, șopti Varga.

— Locotenent Bologa Apostol!… Bo-lo-ga… din artilerie…

Nu știu… Da, da, firește… Acum ce să facem cu el, cu prizonierul, firește… Ce întrebare!… Bine, sigur că trebuie să vi-l trimitem, dar vreau să știu acuma, ce facem acuma?…

Ce? Să-l expediem chiar acuma?… Noaptea?… A, da… așa, da… Bine, bine, am înțeles… Vasăzică, Varga să facă un raport despre împrejurările în care l-a prins și o schiță a locului…

așa-i?… Firește, adresat nouă, pe cale ierarhică, iar noi vă transmitem raportul cu adresa cuvenită… Foarte bine! Cum? Percheziție?… Documente?… Nu știu… Face Varga tot ce trebuie…

Bine, bine… Noapte bună!…

Trecând telefonistului receptorul, aghiotantul explică lui Varga:

— Ai auzit?… Înadins am repetat, ca să auzi… Trebuie să-i faci percheziție corporală, dacă n-are cumva documente sau arme sau cine știe ce… Așează-te deci colo, la masă, și fă-ți raportul!… Dar scurt, fără vorbărie!… Eu nu te mai aștept, fiindcă sunt mort… Telefonistul are să-mi dea raportul mâine dimineață, să-l atașez la adresă… Prizonierul rămâne aici sub paza oamenilor tăi și pe răspunderea ta…

— Eu, din moment ce am terminat raportul, nu-mi iau nici o răspundere, zise Varga dârz. Cel mult pot să-ți las aici oamenii mei, dar numai până dimineață și cu condiția să nu mi-i trimiți cine știe pe unde…

— Bine, fie a mea și răspunderea… Toți fugiți de răspundere, mormăi aghiotantul; apoi, uitându-se la prizonier, urmă: Parcă-i mai arde lui acuma de fugă… Unde să mai fugă? Apostol zâmbi recunoscător și se gândi să-i spună să fie liniștit și fără grijă că de-acuma s-a sfârșit… Dar aghiotantul își strânse gulerul mantiei la gât, zicând iar plictisit:

— M-ai sculat din somn pentru… Om fără suflet!… Ei, noapte bună la toți!

Locotenentul Varga rămase încurcat un răstimp. Se gândea c-ar trebui să pună câteva întrebări prizonierului, să-i afle intențiile… Îi fulgeră chiar prin creieri că poate nici n-a vrut omul să dezerteze, ci s-a rătăcit, necunoscând terenul.

Altfel, cum ar fi nimerit tocmai în sectorul lui, mai ales după ce l-a amenințat deunăzi? Se duse la masă, își făcu loc, își pregăti cele de scris, mereu nehotărât. Apoi deodată se întoarse și zise către Bologa, nervos, aspru:

— Scoate absolut tot ce ai în buzunare!

Apostol cu rămășițele surâsului de adineaori pe față, se sculă și-și goli buzunarele. Un soldat îi luă mărunțișurile din mâini și le puse pe masă. Varga se uita pe sub sprâncene.

Liniștea prizonierului îl supăra. Vru să ordone soldatului să controleze dacă… Pe urmă își mulcomi mânia printro înjurătură strivită în dinți, se așeză și cercetă pe rând toate lucrușoarele. Când dădu peste harta cu pozițiile, nu se mai putu stăpâni. Sări în picioare și, arătând-o lui Bologa, strigă:

— Dar asta? În ochi îi fulgera dispreț și ură și triumf… Apoi scrise raportul și făcu schița, liniștit, cu conștiința împăcată, în vreme ce Apostol,

pe colțul patului, își trudea zadarnic mintea să ghicească ce-o fi hârtia pe care i-a arătat-o locotenentul…

După ce împachetă toate lucrurile prizonierului și le dete în grija telefonistului, Varga porunci soldaților să ia bine seama, să facă paza cu rândul și să nu piarză vremea degeaba pe aici… Vorbind cu soldații, își încheie cu băgare de seamă nasturii hainei, își potrivi casca, își puse mănușile căptușite și, fără să vrea, se uita numai la Bologa. Se gândea că trebuie să-i facă o imputare măcar sau să-i arunce un cuvânt de dispreț, care să-l umilească. Și-i zise deodată cu glas moale:

— Vezi, Bologa?… Îți aduci aminte când te-am prevenit în tren și pe urmă și… Rău îmi pare că… Eu mi-am făcut datoria… numai datoria, precum trebuie să și-o facă orice om pe lume, oriunde și în orice împrejurare…

Întâlnindu-i privirea obosită și buimăcită, ultimele cuvinte i se încurcară într-un simțământ de neliniște. Făcu un pas spre el, să-i întindă mâna. Își luă seama brusc și trecu fără să-l mai privească. Și, ieșind, tuși ca și cum ar fi vrut să- și curețe din inimă urmele înduioșării…

Apostol ședea pe colțul patului de scânduri ca o stană de piatră. La spatele lui, horcăiturile reîncepură ca niște ferăstraie ruginite. Un soldat se lăsă pe vine, în ungherul de lângă ușă, cu arma în brațe și adormi numaidecât, pe când cellalt cârliga când un genunche, când pe cellalt, uitându-se numai în tavan la pironul de care atârna lampa. Telefonistul întorcea capul deseori, curios, dorind amănunte și neîndrăznind să întrebe nimic.

Liniștea și lumina pătrundeau în sufletul lui Apostol ca într-o casă pustie. Osteneala îi omorâse toate gândurile.

Ridică mâna stângă să-și scoată casca și auzi un tic-tac. Își văzu ceasornicul la braț și murmură cu bucurie:

— Uite că ceasornicul… Își aruncă ochii pe cadranul alb și continuă: E de-abia unu… De-abia… Vasăzică au trecut șapte ore de când… Șapte… Șapte…

Uită cu totul ce-a vrut să zică. Brațul îi căzu pe genunchi, amorțit. Apoi pleoapele i se împreunară, și capul, cumplit de greu, i se prăbuși pe piept…

La ora șase și jumătate, Apostol Bologa, escortat de pat276 ru soldați, sub conducerea unui sublocotenent, fu pornit la drum, spre cartierul diviziei.

— Dacă am găsi vreo căruță undeva, poate la artilerie, bine-ar fi, zise sublocotenentul, uitându-se înapoi, după ce ieșiră din zona regimentului. Barem am merge mai repede și nici nu ne-am osteni!

Chiar în dreptul adăpostului lui Klapka întâlniră câteva căruțe gata de plecare și sublocotenentul începu îndată să se tocmească cu un sergent și să-i arate pentru ce trebuie să- i cedeze o căruță până la Făget… Sergentul fusese odinioară în bateria lui Bologa și, văzând pe fostul său comandant între baionete, se zăpăci, nu înțelese deloc lămuririle sublocotenentului și bolborosi:

— Noi, mă rog cu supunere… ordinul, mă rog cu supunere…

Sublocotenentul se înfurie și îl luă la înjurături pentru că “nu se poate să fie un sergent așa de prost și să nu priceapă că…” Atunci se apropie căpitanul Klapka, în mână cu o foaie de hârtie. Când recunoscu pe Bologa, încremeni. Sublocotenentul se grăbi să-i spuie întâi cât de idiot e sergentul, iar apoi îi ceru o căruță, apucându-se să-i povestească pe larg tot ce știa despre cazul prizonierului. Klapka stătu câteva clipe, ca și cum ar fi ascultat sporovăiala sublocotenentului, fără se înțeleagă o vorbă. Se uita însă la Apostol cu atâta groază, încât îi dârdâiau și brațele și picioarele. Apoi, curmând cu un gest istorisirea tânărului ofițer, se repezi la Bologa și-i zise, schimonisit de frică:

— Vasăzică totuși ai încercat?… O, o, presimțirea mea!…

Și azi-noapte te-am visat…

Apostol plecă ochii în pământ și strânse din umeri.

Căpitanul își frângea mâinile, bâlbâind foarte repede cuvinte fără șir, pline de milă și de spaimă, așteptând parcă mereu un răspuns. Deodată își aduse aminte că Bologa e arestat sub o învinuire crâncenă și că, stând de vorbă, riscă să fie și el amestecat, ca odinioară. Vru să se retragă, dar nu putea.

— Am să te apăr eu, Bologa! murmură cu o mulțumire adâncă, în care i se topiră toate temerile. Vreau să te scap!…

Auzi?… Trebuie să scapi!

Bologa se cutremură și se uită la Klapka necrezător, cu o mirare ca și când l-ar fi văzut întâia oară în viață.

— Bine… bine… firește, șopti dânsul cu o voce ca un suspin prelungit.

— Nenorocitule… zise iar căpitanul, clătinând din cap; adăugă apoi îndată, mai apăsat: Curaj! Curaj, Bologa!

Se depărtă brusc spre postul de comandă fără a mai întoarce capul…

Căruța se urni curând și merse deocamdată la pas, căci drumul avea coborâturi grele și multe cotituri. Sublocotenentul, foarte guraliv, căuta să stea de vorbă cu Bologa, “să ne mai treacă de urât și de necazuri”. Îi spuse că el e sas, fecior de țăran, dintr-un sat de lângă Brașov, jumătate români și jumătate sași. Ar avea ceva avere, dar tatăl său s-a însurat de trei ori, și cu fiecare nevastă a făcut câte-un copil, așa că averea se va împărți în trei la moartea bătrânului. Cei doi frați vitregi, mai mari, au rămas la plug. Acuma, firește, sunt și ei în război și trăiesc amândoi. Lui i-a plăcut cartea și e absolvent al Academiei Comerciale din Viena. Avusese asigurat un loc de contabil la o bancă din Sibiu. Nici n-a apucat să intre în slujbă, a venit războiul și i-a zdrobit cariera… Și barem de s-ar putea “activa” în armată! Nici cariera militară n-ar fi rea… Isprăvindu-și biografia, căută să afle cum și unde a fost prins Bologa și de ce a vrut să dezerteze. Fiindcă Bologa era scump la vorbă, sublocotenentul începu să-i înșire diferite “cazuri de dezertare”.

— Am avut chiar în regimentul nostru unul, nu de mult…

acum vreo patru luni… Un stegar, polonez de origine… băiat bun… Cine știe ce i-a venit, destul că l-au prins, iar el a mărturisit cavalerește că “da, am vrut să dezertez…” Și totuși a fost numai împușcat!… Vezi?… Căci dezertarea simplă se pedepsește cu moartea prin glonț, adică o moarte oarecum onorabilă… militară… În fond, între gloanțele plutonului de execuție și gloanțele dușmanului nu-i deosebire decât de calibru și de calitate, nu-i așa?… A, firește, când dezertarea se complică cu trădarea sau cine știe cu ce crimă capitală, atunci intră în funcțiune ștreangul, fără doar și poate… În privința asta nici o Curte Marțială nu discută, nici nu poate discuta, pentru că și codul e categoric: ștreangul! Cunosc de altfel un caz precis, de pe când eram la Divizia a unsprezecea, în Rusia, un caz tipic, aș putea zice…

Drumul se îndreptase și vizitiul dădu bici cailor. Căruța prinse să huruie și să hurduce atât de tare, că sublocotenentul, în focul povestirii, își mușcă limba. Se roși de durere și înjură în gând. Vru să continue, dar hurducăturile îi schilodiră cuvintele, silindu-l să tacă. În cele din urmă, temânduse să nu-și fi sângerat limba, începu să scuipe ascuțit spre gârla din dreapta drumului, întocmai cum fac soldații când au răgaz să fumeze în tihnă.

Zgomotul roților și hurducăturile desțelenită gândurile lui Apostol.

“Azi la nouă era să osândesc iarăși… Acum alții mă vor osândi pe mine! își zise dânsul, fără frică, ba chiar cu un fior de plăcere, urmând numaidecât: Oare cine mă va înlocui azi?” Căută răspunsuri câtva timp. În gând îi bâjbâiau nume de ofițeri, fiecare cu grade și cu crâmpeie de amintiri, care de care mai neînsemnate. Apoi uită ce vrea cu ofițerii și-și aduse aminte de Ilona și de spânzurații de pe marginea șos279 elei, însă numai sub chipul unei păreri de rău ciudate: “Acuma nici nu vom trece pe dinaintea casei lor și pe Ilona nu voi vedea-o niciodată, dar trebuie să trecem negreșit printre spânzurații de care nu voi scăpa până-i lumea lume!” Soarele frigea din spate. Munții își tremurau pădurile în mângâierile razelor. Lângă șoseaua pietroasă, pârâul alerga în vale cu clipiri argintii, ca un copil zburdalnic. Din căruța hodorogită baionetele pe arme se înălțau spre cer, amenințătoare.

Lângă podul de peste gârlă, cotind în șoseaua cea mare, Apostol întoarse ochii în dreapta, căutând barem casa Ilonei.

Dar Lunca era ascunsă după coastă.

Apoi se apropiară de braniștea cu spânzurații. Apostol nu voia s-o mai vază, și totuși o văzu de îndată ce trecură de cotitura a doua… Plecă fruntea în fundul căruței, două scânduri printre care fugea șoseaua înapoi… Caii, obosiți, cum dădură de umbră, își încetenіră trapul, până ce căzură la pas. Când zări sublocotenentul spânzurații, nu-și mai putu stăpâni uimirea și chiar o bucurie, parc-ar fi descoperit o mare noutate.

— Uite, uite ce interesant! strigă privind cu atenție când în dreapta, când în stânga. Lasă la pas, băiete, așa, să vedem mai bine, că-i foarte interesant!… Noi, pe front, trăim ca sub pământ… habar n-avem ce-i pe lume… Toți trebuie să fie spioni, desigur… A, firește, spioni și trădători!… Uite…

da… Câți sunt?… Stai… trei… șapte… Bravo!… Generalul nostru arde, ehei, nu glumește!

Râse zgomotos, larg, și se întoarse spre Bologa, vrând să-i spuie ceva, ca și când ar fi uitat că-i arestat. Văzându-i însă capul plecat și gâtul alb, lung și subțire, își aduse aminte, își curmă brusc veselia și, cuprins de rușine, se răsti la vizitiu:

— Dă-i drumul, dobitocule! Ce vrei, să ne apuce prânzul aici?… Sau n-ai mai văzut oameni spânzurați?… Dobitocule, dobitocule!…

Apostol, cu ochii în fundul căruței, zări printre scânduri, pe șoseaua care fugea înapoi, un gătej strâmb, întocmai forma crengii de pe copacul cu spânzuratul singuratic, în stânga.

Îl cutremură o spaimă ciudată și, ca o rugăciune, începu să murmure din buze:

— Dumnezeu… Dumnezeu…

Repetând același cuvânt cu nădejde fierbinte, i se coborî în suflet încrederea și-și zise, ridicând capul spre albastrul însorit al văzduhului: “De ce să mor?… Nu vreau să mor! Viața e doar… Viața!…" Și îndată simți nevoia poruncitoare să vorbească, să se dezmorțească și să arate că trăiește. Se uită înviorat la sublocotenentul amuțit și zise cu glas umed și cu ochii zâmbitori, parcă ar fi spus o veste de necrezut:

— Frumoasă vreme, așa-i?… Lumea-i totdeauna frumoasă…

toată lumea…

Sublocotenentul tăcea zăpăcit. Apostol îl apucă de braț și urmă, grăbit, îngrijorat să nu uite ce vrea să zică:

— Vorbeai adineaori despre diferite cazuri de dezertare…

Ei… camarade, ești încă tânăr și… Știi că eu azi la nouă trebuia să fiu la Curtea Marțială… ca judecător, firește… nui ridicol acuma?… Am mai fost o dată în Curtea Marțială…

cu un caz foarte interesant… Un sublocotenent ceh, unul Svoboda… N-ai priceput?… Svoboda, ceh, spânzurat…

Căruța hurduca atât de rău, că gândurile lui Apostol se încurcară. Își dădea seama și totuși continua cu încăpățânare să povestească sublocotenentului “cazuri” și să-i explice că intenția lui… Hurducările se întețeau și Apostol era nenorocit că vor sosi în Făget înainte de a fi avut vreme să se lămurească deplin, să înțeleagă și sublocotenentul cum stau lucrurile, ca și cum ar fi fost în fața unui judecător de care atârna soarta lui.

3

Cam în același loc unde aseară stătuse de vorbă cu pretorul și cu primarul, Apostol Bologa, între patru soldați cu baioneta la armă, aștepta acuma întoarcerea sublocotenentului care intrase să anunțe sosirea prizonierului. În fundul ogrăzii aceleași două automobile și parcul de motociclete, lângă hambarul cu arestații, parcă aceeași santinelă, în coridor și înaintea ușii din stânga, aceeași îngrămădire de soldați… Și pomii

înfloriți în spatele acaretelor, și fântâna cu cumpănă în mijlocul curții… Numai soarele lumina mai vesel, și oamenii, din ogradă, din ferestre și chiar din uliță, se opriseră în loc, uitându-se la ofițerul între baionete, cu hainele murdare și rupte, cu fața tăbăcită de oboseală și de emoții…

Apostol simțea toate privirile ca niște săgeți drept în inimă și iar începu să bolborosească: “Dumnezeu… Dumnezeu…” ca o apărare împotriva rușinii grele ce-i moleșea întreaga ființă. Avea privirile țintite spre vârfurile prunilor înfloriți ce se înălțau deasupra coperișurilor din fundul ogrăzii și astfel nu văzu pe groparul Vidor care, ieșind din casa primarului, se apropie cu capul gol, necrezând ochilor, îngrozit.

— Ce s-a întâmplat, domnule locotenent? bâlbâi groparul, la câțiva pași, cu glas plângător. Noi am crezut aseară că teai dus acasă, pentru Ilona… și iată că… Vai de mine, vai ce nenorocire!

— Da, pentru Ilona, rosti Bologa tresărind, întorcând privirea spre Vidor cu o pâlpâire de bucurie.

În aceeași clipă însă își aminti că hârtia pe care i-a arătato Varga, azi-noapte, era harta cu pozițiile și se întrebă, în gând, ce-a vrut să zică Varga când i-a arătat-o și de ce i-a arătat tocmai harta cu pozițiile?

— Înapoi! Nu-i voie! bufni un soldat, morocănos, către groparul care încerca să se mai apropie și care se retrase îndată ca mușcat de șarpe.

Printre soldații grămădiți la ușă, apăru sublocotenentul, făcând semn escortei să înainteze cu prizonierul…

Într-o odaie plină cu mese de scris de toate felurile, pretorul aștepta nerăbdător. Fusese înștiințat chiar în cursul nopții și pregătise tot pentru accelerarea lucrărilor. În sfârșit, avea un “caz excepțional”! Își freca mâinile și umbla de icicolo, lovindu-se de colțurile meselor. Pe față îi juca mulțumire și emoție. La o parte, lângă un birou, ședea plutonierul cu fața cenușie, frământând între degete un toc cu penița nouă.

Când intră Bologa, pretorul se opri în dosul unei mese, ascultă grav raportul sublocotenentului, luă pachetul cu “obiectele” prizonierului și iscăli ceremonios o dovadă de primire. De îndată ce plecă însă sublocotenentul, fața pretorului își recăpătă expresia de satisfacție, încât Apostol zâmbi înseninat și cu o încredere frățească.

— Ei, domnule, zise pretorul cu un glas blajin, întocmai ca ieri când a sosit Bologa cu automobilul, să procedăm repede și sistematic, să nu pierdem vremea! Nu-i așa?… Scrie, plutonier! Dumneata, poftim, ia loc… colea, mai aproape!

În vreme ce pretorul dicta plutonierului introducerea obișnuită, Apostol Bologa se așeză pe un scaun, între cele două mese de scris, liniștit și stăpânit numai de un simțământ supărător de rușine. Apoi pretorul citi raportul lui Varga de două ori, dând din cap foarte mulțumit, desfăcu pachețelul și examină cu mare atenție fiecare lucrușor, zâmbind uneori ca omul care-și vede confirmate presupunerile, crescând astfel în propria-i prețuire.

— Iar acuma te rog să răspunzi, scurt, milităresște, la întrebările ce ți le voi pune! murmură pretorul, fără să-l privească și continuând cercetarea "pieselor de convingere".

Apostol, cuprins deodată de o dorință violentă de a-și descărca inima, răspundea grăbit, de-abia stăpânindu-și limba, încercând la fiecare întrebare să explice pretorului îndemnurile tainice, adânc sufletești. Pretorul însă îl întrerupea mereu cu întrebări noi, uimitoare, adăugând că pe el îl interesează numai faptele precise, clare, nu explicațiile. Vorbind, Apostol se încălzi și i se aprinse fața, iar în ochi i se ivi o strălucire stranie. În cele din urmă întreruperile îl enervară, încât se sculă și zise cu glas ascuțit:

— Domnule căpitan, eu nu vreau să ascund nimic, nici o umbră, nici un amănunt care ar putea contribui la limpezirea…

situației! Dimpotrivă, vreau să-mi deschid inima ca în fața unui duhovnic, domnule căpitan, să se înțeleagă cum mi s-a zdruncinat echilibrul sufletesc…

— Nu uita că eu sunt numai judecătorul care dorește să afle adevărul și nicidecum duhovnic! răspunse pretorul cu un surâs rece și puțin batjocoritor. Deocamdată avem un punct câștigat: încercarea de dezertare, mărturisită, nu-i așa? Bologa, mirat de surâsul lui, tăcu.

— Vasăzică, mărturisită și recunoscută, urmă pretorul.

Motivele?… Hm… Sper că vom descoperi și motivele, încetul cu încetul… D-ta te rog să-mi dai lucruri concrete, nu…

echilibre sufletești! În orice caz, numirea în juriul unei Curți Marțiale, recunoaște și d-ta, nu poate fi un motiv de dezertare la inamic, nu-i așa? Dacă conștiința d-tale nu găsea nici o vină acuzaților, rămânea liberă să facă opinie separată… A împărți dreptate sau a pedepsi pe cei vinovați nu-i o crimă, ci o datorie pentru orice om! În privința aceasta d-ta, om cu studii înalte, care mâine-poimâine aveai să joci un rol de seamă în societate, tocmai d-ta trebuia să…

— Uneori e mai îngrozitor să judeci pe alții decât să fii judecat! zise Apostol, parcă i s-ar fi aprins lumină mare în suflet.

— Da, firește, când cineva… Despre aceasta mai târziu!

făcu pretorul, frecându-și iar mâinile. Apoi, luând harta desfășurată și punându-i-o sub ochi, adăugă triumfător și mândru: Dar aceasta cum se potrivește cu povestea echilibrului sufletesc?… Ești bun să-mi explici? Apostol păli. Într-o secundă îi trecu prin creieri cum a mințit aseară că a uitat ceva și cum a luat harta numai ca să- și acopere minciuna față de Ilona… Și totuși, când a pus-o în buzunar, a simțit că trebuie s-o ia, negreșit îi trebuia.

— Asta e schița oficială, de la serviciul meu, îngână dânsul, uitându-se pe hartă și căutând, instinctiv, drumul pe unde a vrut să treacă dincolo și locul unde s-a întâlnit cu Varga.

— Știu… sunt și eu militar, zise pretorul cu dispreț. Dar cum a ajuns în buzunarul d-tale? Și tocmai când încercai să dezertezi la inamic?

— Fiindcă… fiindcă… bolborosi Apostol, încurcat, roșind brusc și apoi oprindu-se rușinat că iar era să mintă.

— Să-ți spun eu cum, reluă pretorul, privindu-l lung, cercetător. Fiindcă n-ai vrut să mergi cu mâna goală! Nu-i așa? Bologa nu răspunse și nici nu se uită în ochii pretorului care, după o mică pauză, continuă, îndoind harta și aruncândo pe birou.

— Și acuma să-ți explic tot eu și motivele cele adevărate pe care d-ta cauți să le acoperi cu basmele echilibrelor sufletești!

Mai dinainte de a sosi Apostol, pretorul descoperise “motivele cele adevărate” și interogatoriul urmărea numai confirmarea descoperirii sale. Cei șapte spânzurați împreună cu cei doisprezece din hambar erau membrii unei vaste organizații de spioni și trădători, cuibăriți în inima diviziei din pricina indolenței generalului care nu l-a ascultat pe dânsul. Firește că asemenea grupare criminală nu putea lucra atât de tainic fără o conducere deosebit de iscusită. Cei prinși nu-și mărturiseau nici în fața ștreangului vinovăția, o dovadă minunată de soliditate a organizației. Ambiția lui secretă a fost, de la început, să pună gheara pe șeful bandei.

Aceasta poate că i-ar dobândi și o decorație, în afară de creșterea prestigiului înaintea tuturor. În sfârșit, Bologa!

Pretorul se miră numai cum de nu s-a gândit la el mai de mult și nu l-a supravegheat. Bologa, român, pe frontul românesc…

era la mintea omului!… Dacă n-ar fi venit întâmplarea în ajutorul justiției, criminalul și-ar fi putut continua opera nesupărat de nimeni: ofițer cu decorații, erou… cine să- l bănuiască? Numirea lui în juriul Curții i-a încurcat toate ițele. Cum să condamne el, șeful bandei, tocmai pe complicii săi? Ar fi riscat ca vreunul din acuzați, văzându-l în juriu, să se revolte și să-i rupă masca!… Decât să se expună unei eventualități atât de primejdioase, Bologa a ales calea cea mai bună, fuga la dușmanul pe care l-a slujit cu credință și unde îl așteptau, desigur, recompense și mai grase. De aceea a luat și harta, în care a însemnat cu precizie nu numai pozițiile trupelor, ci și locurile diverselor servicii ale diviziei, până și casa aceasta, unde se află cancelaria pretorului, ca să-l bombardeze și să-l omoare și pe el într-o zi aviatorii dușmani…

Apostol Bologa ascultă întâi uluit construcția pretorului, pe urmă zâmbi nepăsător, ca și cum ar fi auzit o aventură străină. Când înțelese însă că e serios și că de “construcția” aceasta depinde poate viața lui, i se păru că de un ceas își terfelește sufletul și-l cuprinse o silă nespusă de toată lumea.

De aci încolo nu-l mai interesa ce spune pretorul. Întoarse ochii spre fereastră și văzu tocmai chioșcul pe care i-l arătase ieri primarul și unde voia să-i dea locuință. “Acum nu va mai sta pustie casa de păpuși”, se gândi el zărind în coridorul chioșcului un soldat înarmat, ajungând cu capul până la streașină…

Pretorul încercă să-l mai descoase, dar Bologa nu mai răspunse nimic.

— Bine, nu ești obligat să răspunzi, zise pretorul, netulburat, clipind repede. Avem dovezi destule și vom mai avea… Așa!… Atunci, citește procesul-verbal și iscălește, te rog!

Apostol nu se mișcă. Pretorul îl măsură un răstimp, puțin nervos, stăpânindu-se, și pe urmă vorbi făcând ochii mici:

— Firește, nu te pot sili să iscălești… Trebuie să știi însă că aceasta nu va împiedica mersul justiției!… Așa!… Să nu crezi cumva că… Se întrerupse și adăugă către plutonier: Vei duce pe acuzat la închisoare, fiindcă deocamdată am terminat… Sper că ai luat măsurile?… Apoi vei pleca îndată la Lunca, vei face o percheziție foarte minuțioasă la locuința acuzatului și-mi vei aduce toate bagajele și mai ales hârtiile!

Afară, în prag, soldații se dădură la o parte. Soarele de mai sărută obrajii prizonierului. În mijlocul ogrăzii generalul Karg discuta gesticulând cu un colonel. Plutonierul salută foarte țeapăn. Apostol simți bine privirea generalului, furioasă și indignată, dar nici nu se sinchisi. Trecând pe lângă

casa primarului, întâlni în ușă pe groparul Vidor și pe primăreasă, amândoi cu ochii spre el, îngroziți și cu lacrimi de milă. Le răspunse cu un zânbet plin de credință, parcă lear fi spus că toate acestea n-au nici o importanță.

Urcă treptele căsuței și văzu de-aproape soldatul încremenit în coridor: înalt, foarte slab și deșirat, cu fața suptă și galbenă, cu hainele largi și soioase, dându-și mare silință să pară marțial. Plutonierul deschise larg ușa, lăsând pe Apostol să treacă înainte.

— Dacă doriți ceva, vă rog să mă chemați pe mine… Am să vă trimit îndată cafeaua sau, dacă doriți, ceai…

Așteptă două clipe și, neprimind răspuns, ieși trăgând ușa. Învârti cheia de două ori în broască, apoi puse și un lacăt mare, petrecând prin belciug. Urmară instrucțiile santinelei, cu glas tare, înadins, să audă și prizonierul: să nu se miște din coridor, să privească din când în când pe fereastră, să-l strige dacă s-ar întâmpla ceva… Soldatul trebui să repete de trei ori instrucțiile. Pe urmă plutonierul coborî treptele de scânduri…

4

Apostol Bologa rămase în mijlocul odăiței cu ochii la ferestruica de lângă ușă. Tresări auzind cheia în broască și ascultă instrucțiile santinelei, neclintit, harcă ar fi fost țintuit locului. Mai auzi pașii plutonierului, pe trepte, trei, apoi alții, de bocanci, în coridor și în sfârșit, în geam, văzu un pătrat din pântecele soldatului cu tunica verzuie, încrețită, cu cartușierele negre și cureaua armei strânsă de o mână noduroasă, cu pielea crăpată și foarte murdară.

Se uită împrejur, cum face omul când intră întâia oară într-o casă nouă. Își plimbă ochii pe masa lipită de perete, pe patul așternut, în colț, pe scaunul de la picioare, fără spetează, pe lavoarul din cellalt colț… Își scoase casca încet, fără zgomot, și o așeză cu băgare de seamă pe scaun. Își netezi părul pe tâmple, cu amândouă palmele, de multe ori, parc-ar fi vrut să-și potolească o durere. Apoi merse până la ușă, patru pași, se întoarse lângă masă. Peretele era văruit cam de mult și varul plesnise. Se rezemă cu mâinile de dunga mesei. Scândurile nu se împreunau bine și crăpătura dintre ele era astupată, neagră, deși tabla trebuie să fi fost frecată de curând cu leșie și nisip. Pe marginea dinspre perete, în litere săpate cu briceag, scria: “Aici am suferit… zile”.

“Stegarul bosniac, se gândi Apostol, amintindu-și vorbele primarului. Oare de ce nu spune câte zile?” Simți atâta lene în creieri, că nu-și mai urmări gândul. Își dădu seama de aceasta și făcu câțiva pași, să-și vie în fire. Îi apăru în minte figura pretorului și se așeză pe pat, legănându- și picioarele din genunchi în jos. Acuma fereastra era o cruce de lemn într-un pătrat alb.

“Trebuie să fie peretele cancelariei pretorului, își zise dânsul și, închipuindu-și iar înfățișarea pretorului, continuă ritmic: Dobitoc… dobitoc… dobitoc…” Apoi veniră amintiri rânduite frumos, una după alta, toate numai din clipa întâlnirii cu Varga încoace. Îi defilau prin suflet secundele, fiecare plină cu viață, cu niște bășici de sticlă, văzându-le conținutul. Treceau însă cu o iuțeală vertiginoasă, ca un film învârtit nebunește, și totuși se deosebeau precis, amețitor de precis… Erau mii, poate milioane, și se scurgeau într-o singură clipire, și reveneau în momentul imediat următor, neîncetat, neobosite… Și el răscolea prin ele ca într-un joc bizar și, privindu-le, murmura: “O secundă mai puternică decât o viață de om…” Peste câteva clipe i se păru că a greșit și adăugă, clătinând din cap: “Viața omului nu e afară, ci înlăuntru, în suflet… Ce-i afară e indiferent… nu există… numai sufletul există… Când nu va fi sufletul meu, va înceta de a mai fi tot restul…

restul…” Prin geam văzu, în ogradă, doi soldați care treceau ținându- se de mână. Atunci își schimbă firul gândului, urmând: “Și totuși restul hotărăște soarta sufletului meu… Și restul depinde de alt rest… Pretutindeni dependență… Un cerc de dependențe în care fiecare verigă se mândrește cu independența cea mai perfectă!… Numai Dumnezeu…” Cheia se învârti de două ori în broască, ușa se deschise și un soldat puse pe masă o tavă încărcată. Plutonierul, înainte de-a zăvorî, zise respectuos:

— Aveți și cafea, și ceai… la alegere…

Cu mâinile sprijinite pe marginea patului, cu picioarele atârnând nemișcate, Apostol se uită lung la tava de pe masă.

Își aduse aminte că n-a mâncat de ieri de la prânz. Se sculă și sorbi cu poftă ceaiul. Apoi se simți copleșit de o apatie grea. Nu-i mai păsa că e închis într-o odăiță, cu santinela la ușă… Se întinse pe pat cu fața-n sus și închise ochii.

Stătu așa, fără gânduri, un răstimp care i se păru o veșnicie.

Apoi aruncă o privire pe cadranul ceasului-brățară.

“Unsprezece! se gândi cu decepție. De-abia o oră a trecut de când sunt aici… Dacă va trece vremea tot așa de încet, am să-mi pierd mințile!” Sări jos și începu să umble de ici-colo, încercând să-și lămurească deplin situația. În creieri i se frământau numai crâmpeie de gânduri, dar inima îi tremura de frică și tulburare.

Avea acuma intuiția că îl așteaptă ceva îngrozitor, ceva ce îi amenință însăși temelia ființei… Se opri în dosul ușii, cu ochii în gol, și deodată îi răsări creanga groasă din copacul spânzuratului singuratic, ca un braț care arată înainte, în viitor, o țintă hotărâtă… Îi veni să țipe, să se apere și anevoie izbuti să pornească de colo până colo, din ce în ce mai grăbit, frământându-și mâinile încrucișate la spate… Se silea să găsească o apărare împotriva pretorului și o găsi în faptele din trecut.

“O rătăcire întâmplătoare nu cumpănește cât o faptă vitejească, murmură cu nouă încredere. Cine a fost în luptă știe că orice viteaz are și momente de șovăire. Dar o singură rătăcire nu poate șterge o viață întreagă de fapte, oricât ar umbla pretorul să mă ponegrească…” Încetul cu încetul se potoli. Dragostea de viață îi născocea mereu argumente și dovezi salvatoare. Pe urmă va începe o viață nouă din temelie, clădită pe realități, nu pe himere.

Toată viața lui trecută a crescut dintr-o rădăcină bolnavă pe care trebuie să și-o smulgă din suflet chiar de-acuma. Alt suflet îi trebuie, ferit de veșnicele ezitări și chibzuiri, capabil de-a înfrunta lumea așa cum este, iar nu cum o zugrăvește o închipuire șubredă. Meditațiile stârnesc numai conflicte cu lumea.

“Atârnă mult de cine va fi în juriu, își zise deodată, curmându-ș i gândurile. Precum și de apărător!… Cine-o să mă apere? A, da… Klapka… I-am spus pretorului… A fost prima întrebare și primul răspuns…” Klapka?… Poate că ar fi fost mai folositor un militar viteaz, ale cărui cuvinte să zguduie și să convingă sufletele militarilor din juriu… Klapka?… Cine știe dacă nu Klapka e pricina prăbușirii?! El a venit cu pădurea spânzuraților și i-a picurat în inimă îndoielile… Viața e un povârniș cu un capăt în cer și cu cellalt în neant. Omul trebuie să facă imense sforțări să stea în picioare, iar când a început prăvălirea, nimeni nu-i mai poate reda echilibrul.

“M-am amăgit cu vorbe, parcă viața s-ar călăuzi cu vorbe…” Atunci îi apăru în suflet Ilona și îndată simți o căldură binefăcătoare, ca și cum chipul ei i-ar fi umplut inima de o iubire vie, ca o lumină uriașă, în care se

cuprindeau toți oamenii și toată lumea. Fericit, cu privirile strălucitoare, șopti în neștire: “Iubirea trăiește veșnic, fără început și fără sfârșit… Prin iubire cunoști pe Dumnezeu și te înalți până la ceruri…” Se scufundă câteva clipe într-o liniște adâncă peste care sufletul lui plutea lin și se legăna ca o frunză pe oglinda unei ape fără unde.

Apoi se scutură și porni iar, prin odăiță, ascultându-și pașii, care băteau pe podele cu lovituri regulate, ca limba unui ceasornic… Gânduri subțiri ca niște ace lungi îi înțepau creierii și-l usturau. Se opri. Înțepăturile se risipiră brusc, lăsând în urmă un zumzet apăsător.

“Mi-am pierdut cumpătul, își zise dânsul cu amărăciune.

Mintea, împreună cu legile și disciplina ei, se zdruncină ca o mașină între ale cărei roți ai zvârlit un bolovan, de îndată ce e pusă în fața zidului ce desparte ființa de neființă… Mai bine să dorm și să treacă peste mine întâmplările în voia lor!” Se trânti iar pe pat, căutând să alunge gândurile, care totuși veneau să-l chinuiască, întocmai ca niște vrăjmași fără îndurare. În răstimpuri îi soseau în ajutor zgomote de afară, schimbarea santinelei, câte un huruit de motor, câte un strigăt mânios… Apoi prânzul… Și iar gândurile, mereu gândurile…

Spre seară auzi pașii plutonierului: poate că-l cheamă pretorul… Se bucură. Barem va mai scăpa de tirania gândurilor.

Plutonierul împinse ușa de perete și rămase în coridor.

În prag însă, cu o tavă de lemn pe care aducea cina, se ivi Ilona… Apostol sări în picioare, fermecat, ca în fața unei năluciri ispititoare. Ilona se duse la masă, așeză vasele și tacâmurile, cu ochii numai la el. Pe obraji avea urme proaspete de lacrimi, iar în ochi și pe buze un zâmbet de îmbărbătare, umil, sfios, sub care încerca să-și ascundă o groază cumplită… Goli tava și mai stătu o clipă, neclintită, murmurând de câteva ori, domol, ca un susur:

— Dumnezeu… n-ai grijă. Dumnezeu…

Apoi ieși cu privirea în pământ. Apostol o văzu coborând cele trei trepte. Se frecă la ochi, buimăcit. Plutonierul intră și, aprinzând lampa atârnată de o grindă, zise încet, să nu-l audă santinela:

— Atâta mi-a bătut capul primarul, și fetița atâta a plâns, că mi-am călcat pe inimă și i-am dat voie să vă servească…

Fata s-a jurat că se omoară dacă n-o las… Oameni suntem, domnule locotenent… Numai să luați seama, vă rog mult…

De-ar afla domnul căpitan, pe cât e de înverșunat, ar fi vai și amar de mine…

Bologa stătea în același loc, înlemnit, cu fața aprinsă de o bucurie copleșitoare. Nu se mai simțea singur, și sufletul îi era înflăcărat de speranță. Șopti într-un extaz de rugăciune:

— Dumnezeu…

5

A doua zi, dis-de-dimineață, veni Klapka, nervos, agitat.

Plutonierul stătu afară, cu santinela, lângă ușa închisă, cu ceasornicul în mână.

— N-avem decât cel mult o oră, începu Klapka repede, strângându-i mâna puternic. Atâta mi-a îngăduit pretorul, și încă excepțional… Dar nici n-am nevoie de mai mult, fiindcă știu tot, tot… Sunt de-aseară aici și cunosc toate amănuntele, numai din dosarul alcătuit de bunul nostru magistrat… Când s-a aflat că eu sunt apărătorul, m-au înconjurat și groparul, și primarul, și fetița… logodnica ta… Biata fată!… Ce suflet!…

Acuma nu mă mir cum ai putut să… Acuma înțeleg perfect…

S-au sfătuit cu mine ce-ar putea face ei pentru salvarea ta.

Groparul, inimos om, s-a oferit să spargă binișor peretele căsuței, în fund, să scapi prin fugă… Copilării de om bătrân!

Nevasta primarului s-a aruncat aseară la picioarele generalului, a plâns, s-a rugat să te ierte… Generalul se zice că o respectă mult, pentru că femeia îi gătește niște mese împărătești… A obținut atâta, ca generalul să nu intervie împotriva ta, să lase Curtea să judece în deplină independență.

Vasăzică și viața ta se află în mâinile juriului! Cu o apărare viguroasă și isteață sper să evităm… Dar depoziția ta e îngrozitoare și revoltătoare! Îți bagi gâtul în ștreang, Bologa, de bunăvoie!… Noroc că ai avut prezență de spirit să nu iscălești… De aceea am cerut un supliment de instrucție și, după stăruinți colosale, am izbutit. Acuma să mă ajuți și tu, înțelegi? Întâi vei renega prima depoziție, dar, știi, foarte energic, pe urmă vei tăgădui categoric că ai vrut să dezertezi la inamic… Restul rămâne în sarcina mea… Am să găsesc eu explicații plauzibile în privința rătăcirii tale, noaptea, prin liniile de tranșee pe care nu le cunoșteai… Chiar harta, asupra căreia pretorul se străduiește să-și întemeieze acuzația de spionaj și trădare, cred că am s-o spulber cumva din dezbateri…

În sfârșit, trebuie să avem speranță, Bologa! Trebuie!

Klapka, vorbind, își trăsese scaunul lângă masă și se așezase. Apostol, calm, în picioare, cu spatele spre fereastră, privea inscripția zgâriată la marginea scândurii: “Aici am suferit…” Când căpitanul tăcu întrebător, Apostol zise rar, uitânduse drept în ochii lui:

— Când voi fi judecat?

— Peste trei ore… da… la zece… negreșit, bâlbâi Klapka, surprins.

Bologa întoarse ochii iarăși la inscripție, o silabisi și urmă domol:

— Atunci, ce nevoie de…? Nu sfârși, dar Klapka înțelese și sări de pe scaun, înțepat, aproape furios, îl apucă de umăr si-l scutură, sâsâind:

— Trezește-te, omule!… Ești nebun? Nu-ți dai seama ce te așteaptă?

— Moartea, zise Apostol, privind iar în față, cu o umbră de surâs pe buze.

— Ștreangul, Bologa! Auzi?… Ștreangul! șopti căpitanul, roșind și uitându-se, fără să vrea, la gâtul lui strâns în gulerul înalt al tunicii. Numai un om nebun își vâră gâtul în laț, când viața îi surâde și-i făgăduiește… Ești dator să trăiești!

continuă apoi, după o pauză, mai potolit, bătându-l pe umăr.

Când ți se îmbie o portiță de scăpare aproape sigură, n-ai dreptul să te codești, nu ți-e permis!… Am fost și eu în situația ta, poate puțin mai ușoară… puțin… Vedeam spânzurătoarea în temniță, da… și știu că moartea, când o privești prea adânc și îndelung, începe să te ademenească.

Dar trebuie să te smulgi din ademenirea ei, Bologa, căci orice viață e mai bună ca moartea!… Ți-am spus și altă dată…

Viața e reală, pe când dincolo de moarte…

— Cine știe dacă dincolo de moarte nu e adevărata viață? răspunse Apostol cu glas tărăgănat, leneș. Dacă ai fi venit ieri cu portița aceasta, poate că te-aș fi sărutat și mi-ai fi luat o piatră de pe inimă… Căci ieri viața m-a torturat îngrozitor cu niște clește de foc îngrozitoare! Aseară însă am văzut pe Ilona și… m-am regăsit, mi-am regăsit iubirea… Altfel cum aș fi îndurat o noapte întreagă aici, singur??… Acuma mi-e sufletul liniștit… De ce să reîncep chinurile?… Nu mai vreau nimic. Iubirea îmi ajunge, căci iubirea îmbărbătează deopotrivă pe oameni și pe Dumnezeu, viața și moartea. Iubirea cea mare e aici, în odăița aceasta… O respir în fiecare clipă…

E în mine și în afară de mine, în tot cuprinsul infinitului…

Cine n-o simte nu trăiește aievea; cine o simte trăiește în eternitate… Cu iubirea în suflet poți trece pragul morții, căci ea stăpânește și dincolo, pretutindeni, în toate lumile existente și inexistente… Poate să mă mai ispitească viața, poate să mai sufăr, dar…

Klapka îl asculta nerăbdător, îngrijorat. Cuvintele lui i se păreau rodul fricii de moarte. În cele din urmă îl întrerupse:

— Dragul meu, nu-ți dai seama oare că aiurezi?… Asemenea fantasmagorii poate să-și îngăduie omul când e acasă, la birou, odihnit, sau în momente de entuziasm, într-o discuție, nu însă în fața morții!…

— O închipuire care împacă sufletul e tot ce poate dobândi omul în viață! murmură Apostol, cu o strălucire mare în ochi.

— Dar bine, omule, tu vei muri ca dezertor și spion, și trădător, în sfârșit ca un criminal, iar nu ca apostol al iubirii!

se înfurie iarăși căpitanul, adăugând: Să știi că, de vei continua tot așa, o să te declar nebun în fața Curții și tot am să te scap!

— Criminal? zise blând Bologa. Orice mormânt e lăcaș de iubire, fiindcă…

— Destul, încetează, Bologa! făcu Klapka, indignat. Nu mai vreau să-ți ascult balivernele! Am venit să te salvez, nu să ascult nerozii… Astea să le spui pe urmă, după ce va fi trecut primejdia!

— Crezi că o viață smulsă prin minciună ar mai avea vreun farmec sau vreun preț? întrebă Apostol, cu altă voce.

— Minciuna care poate salva o viață de om e mai prețioasă decât toate adevărurile! răspunse căpitanul cu hotărâre. Eu îmi voi face datoria până la capăt! Am să te scap chiar împotriva voinței tale și sunt sigur că mai târziu o să-mi mulțumești!… Pentru tine am trecut peste suspiciunile care mă înconjoară… Nu-mi pasă!… Numai să nu-mi pui bețe-n roate! Atâta te rog… Va veni pretorul… ajută-mă! Te implor!…

Rămâi cu bine și Dumnezeu să-ți lumineze gândurile!…

Îi strânse amândouă mâinile, privindu-l lung în ochi, cu îndemn și căldură, ca un părinte pe un copil nesocotit. De la ușă îi mai șopti:

— Voință, Bologa!

Plutonierul salută și, îndată ce coborî Klapka, se repezi în odăiță, se uită împrejur, cercetător, înfricoșat. Pretorul îi poruncise, de repetate ori, să fie cu ochii în patru ca nu cumva prizonierul să se sinucidă. Acuma tremura să nu fi lăsat căpitanul vreo armă. Deși nu mirosi nimic suspect, zise rugător și moale:

— Să nu mă nenorociți, domnule locotenent, din suflet vă rog!… Eu fac tot ce pot și chiar mai mult, dar să nu mă nenorociți…

Apostol pricepu și zâmbi. Răspunse prin o ridicare de umeri și se lungi pe pat, obosit. Se odihni vreo zece minute, apoi începu să măsoare cu pașii odăița în lung și-n lat… Așa îl găsi pretorul, care veni, cu o servietă umflată la subsuoară, ordonând plutonierului să închidă ușa și să rămâie înlăuntru.

— Apărătorul d-tale, zise pretorul rece, grav, punând servieta pe masă, ne-a comunicat că mai ai de făcut niște declarații de mare importanță, care ar putea să modifice radical convingerea mea chiar în privința calificării faptei d-tale.

Deși nu-ți ascund că mă îndoiesc, totuși, cu permisiunea și din ordinul excelenței-sale, sunt gata să înregistrez orice ai mai avea de spus asupra…

— M-am răzgândit… Nu am de adăugat nimic! răspunse Apostol repede, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu întârzie.

Pretorul, care tocmai făcuse semn plutonierului să treacă la masă și să scrie, se întoarse brusc spre Bologa, întâi mirat, pe urmă cu o satisfacție triumfătoare:

— Eram sigur! izbucni falnic. I-am și spus căpitanului Klapka…

Parcă nu cunosc eu psihologia… vinovaților?… De altfel, nici n-ar fi demn pentru un ofițer, chiar în cazul d-tale, să recurgă la minciuni. Omul, când a săvârșit ceva, să aibă curajul răspunderii!

Apostol nu-și putu stăpâni un zâmbet auzind sfaturile pretorului și mai ales tonul marțial cu care i le spunea. Pretorul însă, mulțumit cum era, nici nu se mai uită la el și dădu să plece. Își aduse aminte c-a lăsat servieta pe masă.

— A, da, să nu uităm, zise atunci, căutând în servietă și scoțând o scrisoare: Poftim! s-a găsit de ieri la locuința dtale…

probabil că ieri a sosit… Nu ți-am putut-o da până ce n-am găsit cine să mi-o traducă, fiindcă e în românește…

După ce rămase singur, Apostol desfăcu scrisoarea de la maică-sa și o citi, încet, rar, să o priceapă mai bine sau să-și încerce inima.

O citi a doua oară, și tot nu înțelese nimic. Cuvintele îi pătrundeau în creieri, fără sens, ca niște semne moarte. În vreme ce-i alunecau ochii peste rândurile negre prin minte i se plimba un singur gând, stăpânitor și tulburător: “Acuma plutesc între viață și moarte, între cer și pământ, ca omul care și-a tăiat craca de sub picioare și așteaptă să cadă fără să știe barem unde va cădea…”

6

— Bologa, te implor, ajută-mă! șopti Klapka, în cancelaria pretorului, transformată în sala de ședințe, înainte de-a începe dezbaterile.

Apostol avea ochii mai adânciți în cap și roșii, încercuiți cu dungi vinete, și obrajii de o paloare străvezie, în care se desenau vinele albastre șterse. Pe vârful limbii îi stăruia un gust sărat de lacrimi, iar în cerul gurii, o uscăciune necăcioasă, ca după un somn cu coșmare. În suflet însă îi sălășluia liniștea, ca o domniță cu mâinile moi și calde.

Se simțea foarte bine și se uita cu mare curiozitate împrejur, ca și cum niciodată n-ar mai fi umblat pe aici, deși odaia era ca și ieri, doar că birourile fuseseră adunate în fund spre a face loc mai larg înaintea unei singure mese lungi, învelită cu postav verde și împărțită în două, la mijloc, de o cruce albă de metal!… Apostol examină pe toți ofițerii care ședeau la masa lungă, țepeni, drepți, solemni și aproape speriați. Se bucură văzând că președintele juriului e colonelul de odinioară, cu fața colțuroasă, din tren, pe care-l întâlnise în compartimentul generalului și care îi luase apărarea…

Acuma părea mai palid, și în privire avea ceva… Pe ceilalți nu-i cunoștea nici barem din vedere, afară de locotenentul Gross, care ținea capul în jos, ca și când i-ar fi fost rușine.

Apostol se uită mai îndelung spre dânsul, vrând să-i întâlnească negreșit privirea, să-l întrebe cum se face că a primit să judece pe un camarad și să-i arate că, iată, el nu-i nici șarlatan, nici smintit, fiindcă mai bucuros a fugit decât să mai osândească…

Când își auzi numele, rostit cu glas tare, tresări, mirat: de ce strigă tocmai numele lui? Răspunse “prezent” și nu se dumeri nici când colonelul îi puse întrebări neobișnuite, ca unui străin. Totuși, fără a se gândi la ce spune, răspundea corect, se uita în ochii colonelului, își dădea seama că în clipele acestea se cântărește viața lui și auzea parcă un fâlfâit straniu de aripi care stârnea un vânt rece în sală. Dar în inimă îi picurau de undeva, neîncetat, stropi de amărăciune, din care i se răspândea în tot corpul o frică lentă, ca o caracatiță dezgustătoare. Încerca să se apere și nu putea și, din pricina aceasta, simțea că va trebui să izbucnească într-un hohot de plâns. I se părea că președintele vorbește atât de tărăgănat, că trece un secol până ce sfârșește o întrebare la care el răspunde în trei cuvinte vertiginoase.

Apoi, lângă mescioara pretorului, cineva începu să citească ceva, câteva minute, cu glas ciudat, pronunțând vorbele ciudat.

— Acum spune motivele și împrejurările dezertării! zise deodată colonelul, țeapăn, mișcând buzele ca un automat.

Bologa auzi întrebarea, strident, ca un cuțit ce cade pe o sticlă și o sparge. Și zgomotul acesta îi trezi toate gândurile și simțirile, ascuțindu-i-le ca niște brice gata să-i ciopârțească trupul și sufletul. Se uită spre fereastră și întâlni capul pretorului, mândru și încrezut, parcă el ar fi dezlegat de mult toate tainele lumii. Îl supără atâta suficiență și întoarse ochii în cealaltă parte, unde era Klapka, apărătorul, care, vrând să-l îmbărbăteze, îi făcu un semn atât de ciudat, că i se strâmbă fața, iar Apostol se cutremură și se simți îndată părăsit și singur ca într-o câmpie nemărginită, plină de mărăcini și buruieni otrăvitoare. Și totuși atunci i se stinseră toate îngrijorările și sufletul i se pătrunse de încredere mare.

— Dezertare? șopti privind cu ochii strălucitori crucea albă dinaintea președintelui.

Apoi plecă fruntea și, în tăcerea amară ce se împânzi, întrebarea lui pluti câteva momente, ca o mustrare blândă. Și iarăși răsună glasul colonelului, tremurat, parcă o mână nevăzută iar fi strâns beregata:

— Răspunde la întrebarea mea, locotenent Bologa…

Și, după o tăcere mai grea și amenințătoare, glasul urmă, tot șovăitor:

— Vina e covârșitoare, desigur, dar Curtea va asculta cu luare- aminte apărarea d-tale… Prin urmare, vorbește…

O mișcare grăbită umplu o pauză scurtă. Pe urmă țâșni, ca un glonț, glasul pretorului, revoltat, rotunjind cuvinte care se înălțau până-n tavan, se izbeau de pereți și plesneau capetele tuturor ca niște palme umede. Pe urmă glasul lui Klapka, patetic, protestând stăruitor… Și amândouă se învârteau ca două sulițe în inima lui Apostol care, nemaiputându-le răbda, murmură, fără să ridice capul:

— Mai repede, mai repede, pentru Dumnezeu…

Deși îi era gâtul uscat și în aer se încrucișau încă urmele glasurilor de adineaori, șoapta lui zbârnâi prelung în toate urechile și atrase asupra lui toate privirile, întrebătoare și nedumerite.

Urmară repede alte întrebări, din ce în ce mai aspre și mai poruncitoare, care i se înfigeau în inimă ca niște gheare ascuțite și-l strângeau de gât să-l sugrume. Când simți că se înăbușe, tresări, îngrozit, galben la față. Gulerul tunicii i se păru un laț nesuferit. Cu o smucitură disperată își rupse gulerul și strigă răgușit:

— Omorâți-mă!… Omorâți-mă!…

Gestul și strigătul lui stârniră uimire și indignare. Colonelul se sculă în picioare, cu ochii fulgerători, și bătu cu pumnul în masă, în vreme de Apostol căzu grămadă pe scaun, respirând greu, cu obrajii ca varul stins, cu privirile roșii agățate de crucea albă.

În sală se restabili curând solemnitatea și toată lumea își reluă înfățișarea gravă dinainte. Incidentul fu dezbătut calm câteva minute, apoi trecură mai departe, conform procedurii obișnuite, pe care au tulburat-o puțin zvârcolirile unei vieți. Și Apostol stătu pe scaun liniștit și nemișcat. În urechi îi susurau cuvinte și fraze care nu-l interesau deloc, căci crucea de pe masă îi turna în suflet mângâiere.

Apoi președintele rosti deodată, sever:

— Acuzatul mai are ceva de spus? Bologa auzi și înțelese întrebarea; nu se clinti însă, ca și cum n-ar fi fost vorba de el.

— Dezbaterile fiind terminate, Curtea va intra în deliberare!

zise iar colonelul, supărat.

Pretorul făcu un semn și plutonierul se apropie de Apostol.

— S-a sfârșit? întrebă el, ridicându-se brusc de pe scaun, încât plutonierul se sperie. Da?… S-a sfârșit!…

Se închină foarte adânc în fața juriului și ieși afară grăbit, sprinten…

7

— Ei, domnule locotenent, s-a isprăvit și asta!… De-acuma o să fiți mai liniștit! zise plutonierul, cu un zâmbet misterios, în odăiță. Poftim prânzul… vă așteaptă… s-o fi răcit…

Apostol se uita lung la el și vru să întrebe ceva, dar plutonierul plecă înainte de a-și fi hotărât el întrebarea în minte.

“Oare ce-a zis plutonierul? se gândi Bologa, singur.

Poate că el știe ceva… E vechi în serviciu și a văzut multe cazuri…” Când își dădu seama ce speranțe se împletesc în gândul acesta, îl părăsi mormăind: “Prostii… Uite ce prostii mă apucă…” Își aruncă pe pat casca și râse scurt, sec, fals, frecându-și coșul pieptului cu palmele, ca și când ar fi încercat să-și mulcomească bătăile inimii. Simți în buzunarul tunicii fâșâit de hârtie și se opri voios:

— Acuma să vedem scrisoarea mamei, s-o înțelegem…

Doamna Bologa îi scria numai mărunțișuri de prin Parva, despre cunoscuți și necunoscuți. Că Pălăgieșu se laudă că Apostol i-a cerut iertare,

că Marta vine mereu pe la ea și se consideră tot logodnica lui, că Domșa îi zice tot “cuscră”, că a făcut multe bunătăți de sărbătorile Paștilor și că o să-i rămâie neatinse fiindcă e singură și amărâtă, că l-a visat în noaptea de Vinerea Mare foarte urât și a dat o slujbă chiar în ziua întâia de Paști ca să-l ferească bunul Dumnezeu de primejdii…

“Biata mamă! își zise Apostol cu un zâmbet umed. De-ar ști ea în ce primejdie mă zbat eu acuma!… când va afla vestea…

Trebuie s-o afle de la mine… să afle barem că tot ea mi-a alinat inima în ceasurile din urmă, ca și în cele dintâi ale vieții mele pământești!” Trase scaunul lângă masă și, gustând din mâncările răcite ce-l așteptau de mult, mai citi de câteva ori scrisoarea oprinduse de fiecare dată la visul urât și căutând să ghicească ce anume o fi visat maică-sa.

Când veni plutonierul cu un soldat să ia vesela, Apostol ceru hârtie și cerneală. Peste câteva minute hârtia albă râdea pe masă ca o pată de speranță, dar el nu se mai grăbi să scrie.

Alerga de ici-colo, cu mâinile la spate, cu gândurile vălmășag…

De câte ori zărea hârtia, îi fulgera prin minte cum, totdeauna înaintea luptelor grele, când simțea în suflet frica morții, a scris mamei sale scrisori lungi, luându-și rămas bun… Le scria cu teamă și îngrijorare, și totuși printre rândurile întristate, scriind, citea numai speranțe bune. Dragostea de viață era atunci mai tare ca frica de moarte. Pe urmă, după ce trecea primejdia, recitea “testamentul” și zâmbea fericit și rupea în bucăți foarte mici foaia cu gândurile posomorâte. Câte “testamente” de acestea a rupt?… Pe când acuma trebuie să scrie un testament definitiv… Acuma, din moment în moment, poate să vie pretorul, să-i citească niște paragrafe și să-l anunțe că la ora cutare va muri negreșit, cu deplină siguranță, fără pic de nădejde. Iar la ora hotărâtă, precis, niște oameni vor sili sufletul său tânăr să se despartă de trup pentru totdeauna, la o oră precisă…

Acuma, când va sfârși scrisoarea, va ști că mâinile care au scriso nu vor mai rupe-o și nici ochii nu vor mai vedea-o, pentru că mâine, pe vremea aceasta, corpul lui va fi îngropat în pământ sau va atârna undeva, iar mintea lui, care își dă seama de toate acestea, mâine nu va mai naște nici un gând, ci va fi grămăjoară de creieri morți, năpădiți de sânge închegat…

Și totuși hârtia râdea pe masă, parcă ar mai fi fost vreo speranță undeva… Apostol Bologa depăna amintiri de prin romane și cronici, unde, în clipa supremă, sosește în goana calului solul aducător de iertare și de

viață. Descoperirea îl bucură numai câteva clipe, pe urmă se înfurie și rosti răspicat:

— Voi muri negreșit peste… Peste câte ore? Atunci îl îmbrățișă groaza, din ce în ce mai strâns și mai sălbatic, înghețându-i sângele. Și în vreme ce groaza îl tortura, mintea lui căuta să o alunge cu “inexorabilitatea morții”, cu “dezgustul” de viața aceasta pe care el însuși, conștiința lui împăcată, a azvârlit-o, cu credința în viața de dincolo, unde sufletul mântuit se va uni cu Dumnezeu… Dar toate închipuirile minții se prăbușeau pe rând, ca niște castele de cărți de joc, numai groaza rămânea sfidătoare, stăpânitoare, șoptindu-i în suflet un singur cuvânt, în fața căruia se sfarmă tot: moartea…

Îi venea să plângă mereu și nu putea. Se uită la ceas: patru după-amiază…

“Și încă nu mi-au comunicat sentința… De ce nu vine pretorul?…

Cel puțin să știu sinur… Adică de ce să știu?” Siguranța ar spori doar chinurile groazei. Mai bine așa. Orice întârziere e un câștig, chiar de suferință. Apoi întârzierea poate avea și motive bune. Adică de n-ar fi înțeles Curtea că e nevinovat? Ar fi fost poate mai bine să vorbească, să dovedească…

Dar ce nevoie e de vorbe când trecutul lui vorbește singur, barem prin cele patru medalii de vitejie? În asemenea cazuri Curtea e datoare să trimită la plimbare pe pretorul dobitoc și să hotărască achitarea în unanimitate… Sau cel puțin cu majoritate de voturi. Colonelul i-a luat apărarea și în fața generalului, atunci… Gross nu poate să voteze pentru condamnare. Apoi de partea președintelui trebuie să mai fie cineva… Și uite majoritatea!…

Uite și pricina întârzierii!

Hârtia, sub o călimară ruginită și murdară, râdea întruna.

Apostol, înviorat, se duse la masă, se așeză pe scaun, luă tocul și încercă penița. Îi tremurau degetele cumplit și nici un gând nu i se arăta limpede.

“Mai târziu… mai e vreme!” își zise după un răstimp, liniștit, pornind iar să umble de ici-colo.

Peste un sfert de ceas se opri brusc la picioarele patului, fără urme de sânge în obraz, cu privirea spre ușa în care cheia se învârtea scârțâind mai ascuțit ca totdeauna.

“Acuma vine siguranța!” îi țâșni prin creieri ca un fior de foc, încât parcă simțea cum îi sfârâie celulele cenușii.

Era plutonierul cu un soldat care aducea cina.

— Ați isprăvit de scris? întrebă, vrând să strângă masa, fără să se uite la Bologa.

— Nu, nu… nici n-am înce… zise Apostol deodată foarte agitat, adăugând repede, cu niște ochi ieșiți din orbite: Așa-i de mare graba?… S-a hotărât sentința, s-a…

— Sentința desigur că s-a hotărât de mult, răspunse plutonierul tărăgănat și parcă cu glas neobișnuit. Se așteaptă numai aprobarea de sus… de la Marele Cartier… Așa-i regulamentul pentru domnii ofițeri… Dar mult nu mai durează, nu, nu…

Trebuie să pice răspunsul din minut în minut, căci în război și în cazuri d-astea merge repede… În război toate merg repede…

Apostol Bologa vedea că omul acesta îi cunoaște soarta, dorea să-l întrebe și nu cuteza. Soldatul se strecură afară, în vârful picioarelor, ca dintr-o casă de mort. Plutonierul zise mai încet:

— Fetița plânge și se zbate, vai de sufletul ei… Dar nu mai pot, domnule locotenent, să mă iertați și să nu vă supărați!… Eu aș fi lăsat-o, ca și ieri… dar domnul căpitan tot prin ogradă se învârtește și, dacă ne-ar prinde, Doamne ferește… Am să vă aprind lampa când o veni băiatul să ia farfuriile, că încă nu s-a întunecat de tot.

Glasul plutonierului rămase în sufletul lui Apostol și după ce se închise ușa, ca un izvor de speranțe luminoase. Îi bătea inima năvalnic, voioasă. Îi părea rău că n-a trimis o vorbă bună pentru Ilona, dar se mângâia că poate în curând îi va spune el însuși mai multe.

“Cine știe? îngână cu bucurie. Numai Dumnezeu știe ce poate aduce ceasul…” Se uită încrezător pe fereastra cu cruce cafenie. Amurgul trăgea pe furiș obloanele întunericului.

8

După miezul nopții, Apostol Bologa, istovit, se întinse pe pat. O tăcere imensă îl împresură, parcă toată lumea ar fi încremenit într-un somn de mormânt. Liniștea galbenă din tavan îi picura în ochi și îl ustura. Ațipi.

Deodată se trezi. Afară răsunau pași, pe trepte, în coridor.

Sări în mijlocul odăiței și rămase pironit acolo, cu inima zgribulită, murmurând din buzele-i albe:

— Doamne-Dumnezeule… Dumnezeule…

Ușa se deschise larg, cu zgomot mare, izbindu-se de perete.

Din întuneric apăru pretorul cu o foaie de hârtie în dreapta, în ținută de campanie, cu ochii stinși în obrajii bulbucați sub casca de fier. În dosul lui veni plutonierul, de asemenea cu cască, ținând ceva pe brațul stâng și în mână, cu privirea speriată, ca și cum ar fi fost sigur că pretorul are să-i facă vreo observație aspră. În întunericul ușii, afară, se zvârcoleau capete multe, sclipeau ochi înfrigurați, ca o vedenie dintr-o baladă sângeroasă.

În mijloc, neclintit, cu părul lung, puțin vâlvoiat, Apostol cerceta din ochi, fără a-i învârti în orbite, cu luciri repezi, fața pretorului, hârtia din mâna lui, casca plutonierului. Și în fiece clipă milioane de gânduri îi răsăreau și mureau în creieri, parcă toți atomii materiei cenușii s-ar fi aprins și ar arde cu flăcări clocotitoare.

Pretorul se apropie de masa pe care hârtia albă râdea neatinsă, ridică sentința sub lumina lămpii și, fără introducere, începu să citească rar, cu voce clară, întorcând ochii spre Bologa după unele cuvinte pe care le apăsa ca și când ar fi fost subliniate.

Apostol asculta și se uita numai la buzele pretorului, roșii, late, uscate, netezite uneori cu vârful limbii trandafirii. Înțelese deslușit “în numele împăratului”, “crimele săvârșite, dar neizbutite, de trădare și dezertare la inamic”, “degradare și eliminare din gradele armatei”, “moarte prin ștreang…”

— Sentința va fi executată imediat! sfârși pretorul, îndoind hârtia și aruncând o privire furișă în fața lui Bologa.

— Imediat… imediat, repetă Apostol foarte domol, adăugând în gând: “Dar ora?… De ce nu spune ora?” Atunci surprinse un gest al pretorului și văzu că plutonierul se apropie atât de umilit, că părea un necunoscut rătăcit aici cine știe cum.

— Conform sentinței… degradare… tunica militară… trebuie haină civilă, zise iar pretorul, începând cu glas sever, zăpăcinduse de ochii lui Bologa și isprăvind rugător.

Apostol nu pricepu, dar fără să priceapă, își descheie încet tunica, își scoase gulerul și-l puse pe masă, peste călimara ruginită, apoi lepădă haina, o împături cu mare băgare de seamă, o așeză pe pat și o netezi de două ori cu dosul palmei. Cămașa îi era umedă de sudori calde, ridicată și cocoloșită la spate, între bretelele vărgate. Își potrivi cămașa în spate și-și îndreptă bretelele, care-i alunecaseră puțin de pe umeri. Atunci, uitându- se întrebător în fața pretorului, văzu că ochii lui îi examinează cu spaimă gâtul alb, subțire, cu arterele umflate. Se întoarse spre plutonierul care-i întindea

ceva și observă că și plutonierul se uită la gâtul lui. Se tulbură și se întrebă în gând de ce se uită amândoi la gâtul lui?

— Și haina… și pălăria sunt din partea primarului, bâlbâi plutonierul înfricoșat, întinzându-i-le deodată, ca și cum n-ar mai fi îndrăznit să le ție.

Apostol Bologa luă haina pământie și o îmbrăcă repede, dârdâind de frig, dar de pălărie nu se atinse. Plutonierul, grăbit să sfârșească, o așeză binișor pe masă, deasupra gulerului, acoperind de tot hârtia albă, lucitoare.

Urmă o tăcere în care tremurau numai privirile speriate. În sfârșit, pretorul își drese puțin glasul și vorbi, încurcându-se îndată:

— Dacă ai vreo dorință… eu… noi… conform legilor… orice dorință în clipa…

Apostol îl privi drept în ochi, lung, fascinator și apoi, brusc, se întoarse cu spatele, parcă și-ar fi adus aminte că pe pat e ceva… Pretorul avu o mișcare de curiozitate, să vază ce va face, dar își reveni în fire și ieși cu demnitate, urmat de plutonierul care trase încet ușa, fără să mai învârtească cheia în broască.

Obișnuit cu zgomotul lacătului, Apostol se uită buimăcit, șoptind:

— Oare de ce n-au încuiat și n-au pus lacătul?… Oare…

Din toate colțurile minții zeci de răspunsuri năvăliră în pripă cu vești încântătoare. Poate că acuma, după ce s-a îmbrăcat în haină civilă, n-are decât să pună mâna pe clanță și să plece…

departe… să trăiască… Poate că nici santinela nu mai e pe coridor…

Poate că afară îl așteaptă Ilona și Klapka și preotul Boteanu.

Dar, în vreme ce-și depănă nădejdile strălucitoare, ușa se deschise iar, și în prag se arătă preotul Constantin Boteanu, înalt, slăbuț, cu patrafirul pe piept, cu o carte subsuoară, cu crucea în mână. O clipă se uită blând, nedumerit, apoi intră, închise ușa și merse drept la Apostol, murmurând cu glas cântat, pătrunzător:

— În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și-n vecii vecilor…

Apostol crezu o secundă că speranțele lui, printr-o minune cerească, au pornit să se împlinească. Zdrobit de povara suferințelor, se prăbuși în genunchi, sărută cu lăcomie crucea, își ascunse obrajii în cutele patrafirului și izbucni într-un hohot de plâns înăbușit. Pieptul i se umflă sub puterea loviturilor inimii rănite în care sângele se zvârcolea ca într-o temniță de plumb. Șiroaiele de lacrimi curgeau pe florile de aur ale patrafirului îmbibat cu miros de tămâie, ca un râu desfundat de o furtună năprasnică. Printre

gemetele lui sacadate, glasul preotului, moale și mângâietor, i se strecura sfios în suflet, cu vorbe simple, nemeșteșugite, din care, încetul cu încetul, se închegă acolo o liniște ca pânza de zăbranic, strävezie și totuși destul de deasă spre a cerne și a arunca la o parte toate ispitele și deșertăciunile lumești.

Când își veni în fire și ridică fruntea, Apostol avea fața albă ca hârtia, și ochii mari, roșii, cu cearcăne negre, cu sclipiri potolite.

Văzu o broboană de sudori pe tâmplele lui Boteanu care se așeză pe scăunel lângă masă. Pierduse nădejdea în minunea de adineaori și, de frică să nu se ivească iarăși stafiile cu care sa luptat atâtea ceasuri, se târî în genunchi la picioarele preotu309 lui.

— Am venit într-un suflet, vorbi Boteanu cu voce stinsă, ștergându-și fruntea cu o batistă mare, că în Lunca nu se știa ce s-a întâmplat cu tine… M-am pomenit spre seară cu fata lui Vidor, că mă cheamă degrabă să te binecuvântez… Of, inima omului!… Dar Ilona venise din capul ei la mine… Domnii de aici hotărâseră să-ți trimită un preot militar, de altfel tot slujitorul Domnului… Ne-am rugat cu toții și am înduplecat pe domnul căpitan să fie milostiv…

— Părinte! zise deodată Apostol, grăbit și îngrijorat. Am vrut să scriu mamei și uite, colo, hârtia neîncepută… n-am fost în stare… din pricina… Vestește-o tu, Constantine, pe urmă, după ce voi fi… după ce… Spune-i tu cum am… Să aibă grijă de logodnica mea… să aibă mare grijă… Căci ele amândouă mi-au sădit în inimă iubirea… și din iubirea lor mi-am întruchipat credința… și credința călăuzitoare… și… și…

Își ascunse fața în patrafir, în rămășițele mirosului de tămâie, murmurând cuvinte fără șir. Preotul îi mângâie părul umed, îngânând:

— În mijlocul tuturor ispitelor vieții, ai rămas fiul părintelui tău, Apostole! N-ai uitat învățăturile lui, ci le-ai purtat pururea în sângele tău fierbinte… Ți-aduci aminte cum ne spunea, de câte ori venea prin Năsăud, serios și impunător, parc-ar fi vorbit cu niște bărbați: “Niciodată să nu uitați că sunteți români!”…? Vijeliile vieții îndoaie sufletul omului, dar nu pot smulge dintr-însul rădăcinile cele nepieritoare!… Plăcut este Domnului-Dumnezeului nostru acela care se jertfește de bunăvoie pentru neamul părinților săi și pentru credința lor în vecii vecilor!

— Pentru neamul părinților, șopti Apostol, adâncindu-și obrajii în mirosul de tămâie, uitând îndată cuvintele, ca și cum mintea lui n-ar mai fi fost în stare să păstreze nici un înțeles…

Într-un târziu ușa se deschise singură, se învârti molcom în țâțâni și se propti de perete. În bezna pervazului stătea preotul, ca o chemare mută. Popa Constantin se aplecă peste capul lui Apostol, blând ca un părinte care deșteaptă din somn un copilaș iubit:

— Scoală, fiule, și fii tare în ceasul încercării din urmă precum a fost Domnul și Mântuitorul nostru Isus Hristos…

Apostol Bologa se cutremură, dar se ridică îndată și se uită împrejur cu ochi întrebători. Descoperind în ușă figura pretorului, își aduse aminte și întinse brațul spre masă după pălăria moale, fără panglică și roasă pe margini. Atunci își văzu ceasornicul, retrase brusc mâna, desfăcu binișor curelușa și-l dădu preotului, fără să-și arunce ochii pe cadran, zicând încet:

— Constantine, să nu mă uiți…

Popa strânse ceasornicul în palmă, sub crucea care tremura.

Apostol luă pălăria, o mototoli între degete și privi nedumerit în ochii lui Boteanu și apoi spre pretorul din coridor.

— Bologa… a sosit ora… Curaj! zise pretorul, dispărând imediat.

Apostol se îndreptă spre ușă, trecu pragul și, în capul treptelor, se opri uluit. Ograda era plină de soldați cu făclii aprinse, cu căști lucitoare ca la o retragere cu torțe în ajunul unei sărbători mari. Flăcările sfârâiau aspru, cu lumini roșcate, cu nourași de fum necăcios. Casa cu birourile diviziei își însemna conturile în coasta dealului din spate peste care vârfurile plopilor bătrâni se înălțau ca niște mâini negre imploratoare spre cerul vânat, ciuruit de stele.

Priveliștea înfioră inima lui Apostol, iar în corp simți privirile tuturor oamenilor. Îl cuprinse frigul, tresări și, cu amândouă mâinile, își îndesă pălăria în cap, trăgând-o pe ochi, să nu mai vază nimic. Apoi, foarte agitat, își ridică gulerul hainei peste gâtul gol.

— Înainte! răsună deodată peste sfârâitul torțelor glasul pretorului, undeva, departe.

Apostol vru să pornească, dar nu-și putea urni picioarele.

Preotul era lângă el. Se agăță de brațul lui, mulțumit c-a găsit sprijinul, și coborî treptele. Merse un răstimp. Împrejur auzea numai sfârâit de făclii și zgomot de bocanci târâți anevoie. Apoi, din stânga, izbucni brusc un hohot de plâns, prelung, ascuțit, acoperind tot convoiul și umplând văzduhul ca un cântec de mort. Apostol își zise că e Ilona, strânse mai tare brațul preotului, dar nu întoarse capul, nici nu ridică ochii.

Ieșiră în șosea… Făcliile nu mai fâlfâiau așa de sfârâitor, parcă li s-ar fi risipit lumina și le-ar fi rămas numai fumul. În spate însă gemea mereu plânsul, tot mai stins și mai depărtat. Apostol văzu că au apucat-o în dreapta, se minună și șopti preotului limpede și cu părere de rău:

— Unde mergem, părinte? În suflet îi încolți, lângă părerea de rău, un firicel de nădejde, care-i spunea în taină: “Poate că totuși!…” Curând însă părăsiră șoseaua, trecură pe sub un viaduct cărămiziu, apoi peste un podeț de scânduri noi.

“Doamne, unde mergem?” se întrebă Apostol acuma cu durere, mai ales că pe aici nu umblase niciodată.

Nu-și simțea deloc picioarele, se mira cum poate merge fără picioare și i se părea că plutește în aer, ca în vis. În aceeași vreme zise iarăși preotului, care-i ținea crucea în față:

— Iartă-mă, Constantine, că din pricina mea trebuie să te obosești atâta… atâta…

Drept răspuns, Boteanu murmură un crâmpei de rugăciune.

Apostol nu înțelegea nimic, voia să-l întrebe ce zice, dar ținutul necunoscut îl necăjea atât de rău, că uită ce-a vrut și iar se gândi, amărât: “Unde mergem?” O bucată de vreme urcară pe un drum taiat într-o coastă de deal. Pârâul de sub podețul de scânduri noi acum gâlgâia gălăgios, în dreapta, la picioarele coastei… Auzind cum gâfâie oamenii împrejurul lui, Apostol șopti la urechea preotului:

— Nici nu-mi simt picioarele… parc-aș pluti…

Boteanu rosti mai tare rugăciunea, înfricoșat de cuvintele lui Apostol care atârna tot mai greu pe brațul lui amorțit…

Urcușul se isprăvi. Pârâul iar murmura alături, somnoros.

Lui Apostol i se părea că merge de o veșnicie pe o cărare fără sfârșit și din nou îi răsări în creieri întrebarea: “Unde mergem?” Atunci preotul parcă se poticni și îndată prinse a se ruga cu glas mai fierbinte, cu vorbe mai grăbite.

— Am sosit? întrebă Bologa, neîndrăznind să ridice ochii.

— Fii tare, fiule, fii tare! bolborosi popa Constantin, plângător.

Apoi Apostol simți iarbă sub tălpi. Și deodată picioarele începură să-l doară, ca și când ar fi dus o povară peste puterile lui.

— Faceți loc!… Pe dincolo, părinte! se auzi, foarte răgușit, glasul pretorului.

Atunci Bologa, nerecunoscând glasul și vrând să vază cine a strigat, ridică fruntea și dădu cu ochii, de-abia la vreo zece pași, de un stâlp alb și lucios, cu un braț cârligat în vârf. Ștreangul se legăna puțin și legănarea aceasta îi aduse aminte cum a încercat el odinioară, cu mâinile, rezistența funiei. În lucirea albă a lemnului se deslușea ceva straniu, încât Apostol lăsă repede capul în jos.

Când deschise iar ochii, se pomeni lângă stâlp. Mâna dreaptă atinse întâmplător lemnul rece și umed ca pielea de șarpe. Se scârbi și începu să-și șteagră umezeala pe dunga pantalonului.

În timpul acesta însă își plimba liniștit privirea peste mulțimea de fețe ciudate și necunoscute, parcă nici n-ar fi fost omenești, care se ascundeau sub căști lătărețe, în lumina făcliilor fumuroa313 se. Mirosul de rășină arsă îi gâdila nările și fumul îl supăra fiindcă-i întuneca vederea. Plecă puțin capul și, aproape de picioare, văzu pământul deschis ca o rană urâtă, gălbuie. Groapa nu părea adâncă și lutul era azvârlit numai în dreapta, alcătuind o movilă, pe care stătea pretorul, înălțându-se deasupra tuturor, ca și cum el ar fi trebuit să… În stânga, la marginea gropii, un coșciug de brad, gol, descoperit… Capacul, cu o cruce neagră la mijloc, zăcea alături de o cruce mare de lemn, pe care scria, cu slove strâmbe: Apostol Bologa… Numele i se părea străin și se întrebă aproape supărat: “Oare cine să fie Apostol Bologa?”

— Gata?… Gata! strigă pretorul, pe movila de pământ, fluturând o foaie de hârtie.

Apostol ascultă numai începutul sentinței, pe urmă se uită la oamenii din preajma lui, gândindu-se că generalul n-a venit și probabil că doarme… Lângă movila pretorului zări un doctor cu ceasul în mână: “Nu-i doctorul Meyer… nu, nu…” La picioarele gropii recunoscu apoi pe Klapka, cu ochii plânși, îngroziți, care-l obosiră, încât întoarse capul. La doi pași, în stânga, stătea un țăran sprijinit în hârleț cu capul gol, cu părul asudat și lipit pe frunte, cu obrajii umezi de lacrimi. “Uite groparul… Vidor…” se gândi dânsul cu bucurie și vru să-i facă un semn. Dar tocmai atunci pretorul sfârși citirea cu glas ascuțit și strident ca un scârțâit de ușă cu țâțâni ruginite, și Apostol își luă seama, întrebându- se speriat ce-o să fie acuma… Peste o clipă auzi, din spate, limpede, o voce șovăitoare:

— Trebuie… pe scaun…

Bologa pricepu că trebuie să se suie pe scaunul care se afla lângă genunchii lui și nu-l observase până acum. Îi era teamă că iar nu va putea

mișca picioarele… “Trebuie… trebuie să încerc”, îi fulgeră prin creieri. Apoi deodată se simți cuprins în brațe. Se îngrozi. Groparul îl sărută pe obraji, apăsat, cu buzele și mustățile ude.

— La o parte! răcni pretorul, spăimântat, ridicând brațele.

Apostol se urcă pe scaun și se lovi cu capul de ștreangul ce atârna de sus. Pălăria i se înfundase pe ochi. O scoase și o aruncă în groapă. În aceeași clipă izbucni un plâns gros, disperat, nestăpânit. “Cine plânge?” se gândi Bologa. Klapka se bătea cu pumnii în piept.

Atunci Apostol fu împresurat de un val de iubire izvorâtă parcă din rărunchii pământului. Ridică ochii spre cerul țințuit cu puține stele întârziate. Crestele munților se desenau pe cer ca un ferăstrău uriaș cu dinții tociți. Drept în față lucea tainic luceafărul, vestind răsăritul soarelui. Apostol își potrivi singur ștreangul, cu ochii însetați de lumina răsăritului. Pământul i se smulse de sub picioare. Își simți trupul atârnând ca o povară.

Privirile însă îi zburau, nerăbdătoare, spre strălucirea cerească, în vreme ce în urechi i se stingea glasul preotului:

— Primește, Doamne, sufletul robului tău Apostol… Apostol… Apostol…